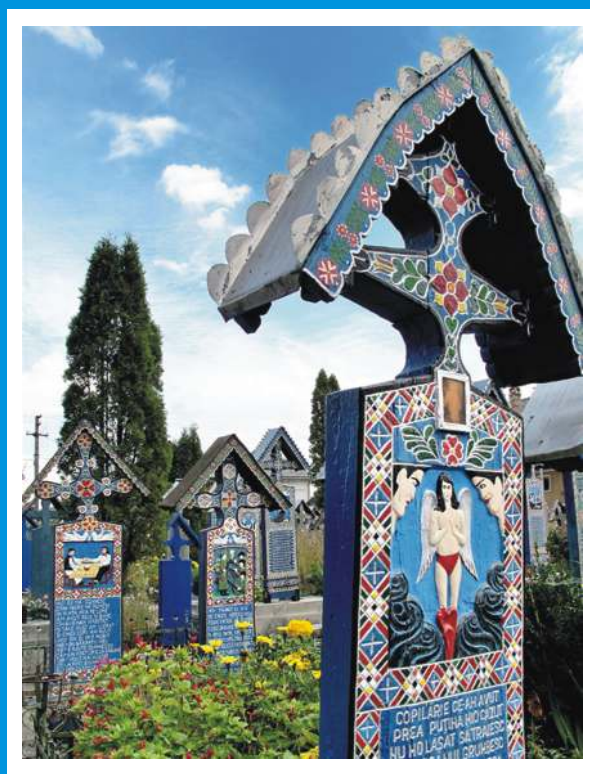

FAMILIA *română*

FENOMENUL SĂPÂNȚA

REVISTĂ PENTRU SOLIDARITATEA ROMÂNILOR DE PRETUTINDENI

Cimitirul vesel din Săpânța, Maramureș

FAMILIA ROMÂNĂ

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE CULTURĂ ȘI CREDINȚĂ ROMÂNEASCĂ

Editori: Consiliul Județean Maramureș, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare
și Asociația Culturală „Familia Română”
Director fondator: Dr. Constantin MĂLINAȘ

Director executiv - redactor șef: **Dr. Teodor ARDELEAN**
Redactor șef adjunct: **Prof. Ioana PETREUȘ**
Secretar de redacție: **Anca GOJA**

COLEGIUL DE REDACȚIE

Hermina **Anghel**escu (Detroit, SUA) ♦ Vadim **Bacinski** (Odesa) ♦ Vasile **Barbu** (Uzdin, Serbia) ♦
♦ Ion M. **Botoș** (Apșa de Jos, Ucraina) ♦ Florica **Bud** ♦ Sanda **Ciorba** (Algarve, Portugalia) ♦ Eugen
Cojocar (Stuttgart, Germania) ♦ Flavia **Cosma** (Toronto, Canada) ♦ Cornel **Cotuțiu** ♦ Nicolae
Felecan ♦ Mirel **Giurgiu** (Frankenthal, Germania) ♦ Săluc **Horvat** ♦ Ion **Huzău** (Slatina,
Ucraina) ♦ Cătălina **Iliescu** (Alicante, Spania) ♦ Lidia **Kulikovski** (Chișinău) ♦ Natalia **Lazăr** ♦
Adrian **Marchiș** ♦ Ștefan **Marinca** (Limerick, Irlanda) ♦ Viorel **Micula** (Sacramento, SUA) ♦
Mihai Nae (Viena) ♦ Ion **Negrei** (Chișinău) ♦ Nina **Negru** (Chișinău) ♦ Ada **Olos** (Montreal,
Canada) ♦ Mihai **Pătrașcu** ♦ Gheorghe **Pârja** ♦ Viorica **Pâtea** (Salamanca, Spania) ♦ Mircea **Popa** ♦
Mihai **Prepeliță** ♦ Paul **Remetean** (Toulouse, Franța) ♦ George **Roca** (Sydney, Australia) ♦ Origen
Sabău (Apateu, Ungaria) ♦ Lucia **Soreanu Șugariu** (Aachen, Germania) ♦ Vasile **Tărâțeanu**
(Cernăuți) ♦ Teresia B. **Tătaru** (Augsburg, Germania) ♦ Traian **Trifu-Căta** (Petrovasăla, Serbia) ♦
Ștefan **Vișovan** ♦ Erika **Vârșescu** (Israel).

PRIETENII ȘI SUSȚINĂTORII REVISTEI*

Valeriu **Achim**, redactor șef al revistei „Pro Unione”, Baia Mare ♦ Gavril **Babiciu**, colonel(r), Baia
Mare ♦ Ioan **Bâtea**, procuror magistrat(r), Baia Mare ♦ Pamfil **Bilțiu**, etnolog, Baia Mare ♦ Ioan
Boroica, muzeograf, Sighetu Marmăției ♦ Ion **Buzași**, prof. univ. dr., Universitatea „1 Decembrie
1918”, Alba Iulia ♦ Silvia **Caba-Ghivireac**, scriitoare, Herța, Ucraina ♦ Lucia **Davis**, ziarist,
Auckland, Noua Zeelandă ♦ Corneliu **Florea**, redactor șef al revistei „Jurnal liber”, Canada ♦
Stelian **Gomboș**, consilier la Secretariatul de Stat pentru Culte, București ♦ Eugenia **Guzun**,
ziarist, Radio București ♦ Vasile **Ilica**, Asociația „Pro Basarabia și Bucovina”, Oradea ♦ Diana
Ionescu, bibliotecar, Baia Mare ♦ Vasile **Iuga** de Săliște, președintele Societății Culturale Pro Ma-
ramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca ♦ Lidia Elena **Kozma**, conf. univ. dr., Universitatea de Nord,
Baia Mare ♦ Vasile **Malanețchi**, redactor șef al revistei „Atelier”, Chișinău ♦ Liviu **Marta**, director,
Muzeul Județean Satu Mare ♦ Ioan **Miclău**, redactor șef al revistei „Iosif Vulcan”, Cringila, Austra-
lia ♦ Tiberiu **Moraru**, președintele Asociației „Morărița”, Oradea ♦ Ana **Olos**, prof. univ. dr.,
Universitatea de Nord, Baia Mare ♦ Liviu **Papuc**, redactor șef al publicației „Revista Română”, Iași
♦ Mia **Pădurean**, scriitoare, Ottawa ♦ Raisa **Pădurean**, profesor, Tiraspol ♦ Zinaida **Pinteac**,
profesor, Frumușica Veche, Ucraina ♦ Vlad **Pohilă**, redactor șef al revistei „BiblioPolis”, Chișinău
♦ Silvia **Scutaru**, profesor, Chișinău, Republica Moldova ♦ Viorel **Thira**, preot, Baia Mare ♦
Viorica **Ursu**, muzeograf, Baia Mare ♦ Mugur **Voloș**, profesor, Baia Mare.

* Lista este deschisă tuturor celor care doresc să susțină și să colaboreze cu *Familia Română*

Redactori: Laviniu ARDELEAN, Ioana DRAGOTĂ, Simona DUMUȚA,
Simona GABOR, Valentina ROTARU, Paula RUS, Ștefan SELEK,
Corina ȘANDOR-MARTIN, Antoaneta TURDA, Oana UNGUREAN
Tehnoredactare: Firuța ȘOMCUTEAN

ADRESA REDACȚIEI:

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU”

(Pentru redacția revistei „Familia Română”)

Bd. Independenței, 4B, 430123, Baia Mare

MARAMUREȘ - ROMÂNIA

Tel: +4 0262 275583, Fax: +4 0262 275899

Email: familiaromana@yahoo.com

Web: www.bibliotecamm.ro

Asociația culturală „Familia Română” - cont pentru donații:
RO13BRDE250SV30956102500, deschis la BRD

Tipar EUROTIP
Baia Mare, str. Dacia 4, tel./fax: 0262-211118
email: eurotipbm@yahoo.com

ISSN 1454-8607

Începuturile Fenomenului Săpânța

Dr. Teodor ARDELEAN

Se vorbește despre fenomene în diferite arii științifice: fizică, chimie, astronomie, meteorologie și climatologie... Dar și în filosofie, sociologie, psihologie... În cazul de față zicem FENOMENUL SĂPÂNȚA și ținem foarte mult la această zicere, deoarece satul acesta din Maramureș a ieșit de câteva zeci de ani din anonimatul său tipic rural și, atât prin Cimitirul Vesel cât și prin Mănăstirea Săpânța Peri, dar și prin alte elemente a căpătat acea anvergură de cunoaștere și recunoaștere publică ce-i statuează cu multă precizie zona de fenomenalitate socială și culturală.

Câte dintre satele românești nu și-ar fi dorit să intre între „vedete”, adică acele localități spre care curge șuvoi de mulțime atrasă de un motiv sau altul. Timpul a dovedit că acești „magneți” sociali nu pot ființa fără existența unui element minim de senzațional. Căci „senzaționale” sunt mănăstirile de la Moldovița, Sucevița sau Voroneț, prin toată Lucrarea Duhului Sfânt printre oamenii ce au dat pecete dumnezeiască acelor locuri. Și tot „senzațional” trebuie să considerăm a fi „minunile” de a se fi născut, prin satele noastre aruncate pe văi și pe dealuri sau în abruptul muntelui, spiritele cardinale ale Sufletului Românesc în Mare Lucrarea Lui. Ipoteștiul lui Eminescu, Humuleștiul lui Creangă; Hordoul lui Coșbuc, Liveniul lui Enescu, Hobița lui Brâncuși... sau (de ce nu?!) senzaționalul sat Ciocănești din Bucovina care a găsit maniere noi de a atrage vizitatori din toate zărilor... Să nu uităm de Viscri, unde călătorul e posibil să-l „găsească” pe Prințul Charles... sau Rîmetea, unde se poate întâmpla să-l întâlnești la o pălincă pe actorul Jeremy Irons, îndrăgostit de zonă... Numai ceva „deosebit”, intim în „substanța” sa „pură” a putut genera atracții cu o genetică atât de variată. Sunt locurile în care ESENȚELE ROMÂNEȘTI SE FENOMENALIZEAZĂ.

*

Cu demnitate și onoare trebuie să așezăm printre locurile „fenomenale” din teritoriul Sufletului Românesc și Săpânța. Satul acesta de pe Valea Tisei are la ora actuală o anvergură internațională. Pe undeva poate că e și nedrept să constați că mai multă lume merge la Săpânța decât la Hobița. Căci Stan Pătraș, cel care a generat Fenomenul Săpânța, nu poate fi așezat lângă Brâncuși. Dar așa au lucrat timpurile. Și tipurile de „senzațional”. Brâncuși a cucerit lumea cultă cu stilul său esențializat, fiind deschizătorul de drum al sculpturii moderne în Lume. Omul genial exprimându-se esențial! Stan Pătraș a izbândit treptat prin „încăpățânarea” sa de a „crucifica” destine reale în forme autentice, deschizând astfel apetitul spre un alt fel de „senzațional”: Un cimitir aparent vesel! Omul genial exprimându-se fenomenal!

Miracol sau magie?! Miracol și magie. Sunt elemente care demonstrează că oamenii „vibrează”. De ce atunci când auzi o melodie îți place sau nu? Imediat. Pe loc. Pentru că sufletul tău vibrează când își găsește armonia în armonia melodiei. Așa se nasc imnele naționale! Așa se nasc șlagărele în zilele noastre. Așa se nasc „minunile” care atrag mulțimi de oameni. La Maglavit sau Sâmbăta de Sus. La Sihăstria sau la Prislop. La Petru Vodă sau la Râmeț. La Rohia sau la Nicula... Dar și la Săpânța. Aici unde vin pe rând, din colțuri de lume adesea neștiute, toți oamenii care „vibrează” la această coardă sensibilă: **Oare putem râde pe seama Morții?!**

Bun venit în Săpânța¹

Dr. Teodor ARDELEAN

Bun venit în Săpânța, o comună a-
parte din ținutul Maramureșului...
Maramureș – o provincie aparte din
nordul cel mai de nord al României.

Bun venit în Săpânța, așezare românească
de pe malul stâng al Tisei, râu ce constituie
frontiera dintre România și Ucraina, râu ce des-
parte pe românii din stânga de românii din
dreapta Tisei, căci și pe o parte și pe alta sunt
așezări românești multiseculare!

Bun venit în Săpânța, care nu e o comună
oarecare tocmai pentru că deține pe teritoriul ei
o comoară rară, greu de prețuit în bani și în
cuvinte – CIMITIRUL VESEL. Cimitirul Vesel

Europei, Regiunea Maramureșului a păstrat și
păstrează un Muzeu Viu prin casele de lemn,
prin porțile de lemn, prin bisericile de lemn, prin
toate uneltele de lemn ale maramureșeanului,
care a avut lemn din belșug, l-a îngrijit, l-a
lucrat, l-a folosit, a făcut din el și casa și unealta,
dar mai ales a făcut totul cu bun gust și a făcut în
acest fel artă. Maramureșul este un miracol prin
biserici, prin case, dar mai ales prin oameni, prin
port, absolut specific, absolut autentic, absolut
frumos. Prin tradiții absolut superbe, absolut
unice, absolut frumoase. Prin credință absolut
trăită, de la naștere și până la moarte. Sau
poate... și dincolo de moarte!

Iar unicitatea maramureșeană,
ineditul maramureșean, miracolul
maramureșean, sunt însoțite, iată, cu
satul Săpânța, care duce credința...
până dincolo, în cimitir, unde e locul
celor morți, e chiar satul morților, e
satul cu cei morți, e satul cel vechi, e
satul celor duși, e satul moșilor și
strămoșilor. Cimitirul Vesel din Să-
pânța întregeste setul de miracole
maramureșene cu miracolul cel
mare, cel ce vine din bogata ance-
stralitate, din vechimea cea fără de
vârstă și fără de îndoială – moartea,
care ne ia pe toți la rândul nostru, al
fiecăruia, nu mai este atât de înfri-
coșătoare, nu mai este atât de înfio-
rătoare, nu mai este atât de neagră și

întunecată, căci, precum în urmă cu peste două
mii de ani DACII, și maramureșenii din Săpânța
au găsit rețeta de a o îmblânzi, de a o ține în frâu,
de a o îndulci, ... de a râde în fața morții și de a
RÂDE de moarte.

Căci ce înseamnă altceva un Cimitir Ve-
sel, un loc în care în loc să vii să plângi, vii și
zâmbești ironic, ba chiar și râzi. Râzi la citirea
epitafurilor, râzi de pățanii, râzi de moravuri,
râzi de întâmplări și, până la urmă, râzi nu de
cineva anume neapărat, ci râzi de moarte. ÎȚI
râzi de moarte și râzi chiar de moartea ta, o-

din Săpânța – unicat mondial și monument de
valoare mondială, unde crucile nu păzesc doar
morminte, ci vorbesc explicit în cuvinte. Ci-
mitirul Vesel din Săpânța, unde epitafurile, uni-
ce în lume, dau dovada bogăției și originalității
filozofiei românești de viață și mentalității ro-
mânești de a gândi viu și autentic chiar lucrurile
de dincolo de viață.

Stimați iubitori ai artei și culturii tradi-
ționale, vă găsiți, iată, în fața unui șir de mi-
racole. Primul miracol este însuși faptul că aici,
la o aruncătură de piatră de Centrul Geografic al

¹ Acest material a fost înregistrat și pus în circulație de către Editura „Cartea Sonoră” din Timișoara (Director Mihai Nae). Îl reproducem aici, la temă, cu toate drepturile autorului. (Redacția)

bișnuindu-te să arunci tragicul vieții peste gardul cimitirului și să te gândești că, în definitiv, o astfel de stare de spirit este mult mai firească și mai sănătoasă decât cea cu ... frica de moarte mereu în spate!

Miracolul acesta de la Săpânța – Cimitirul Vesel – este, în cele din urmă, o idee specială născută într-un context special. O idee genială rodită dintr-un fond genetic social încărcat de multă genialitate practică. O idee genială brodită printr-o rețetă genială. Iar autorul – un genial meșter popular, sculptor în lemn, sculptor de cruci ION STAN PĂTRAȘ.

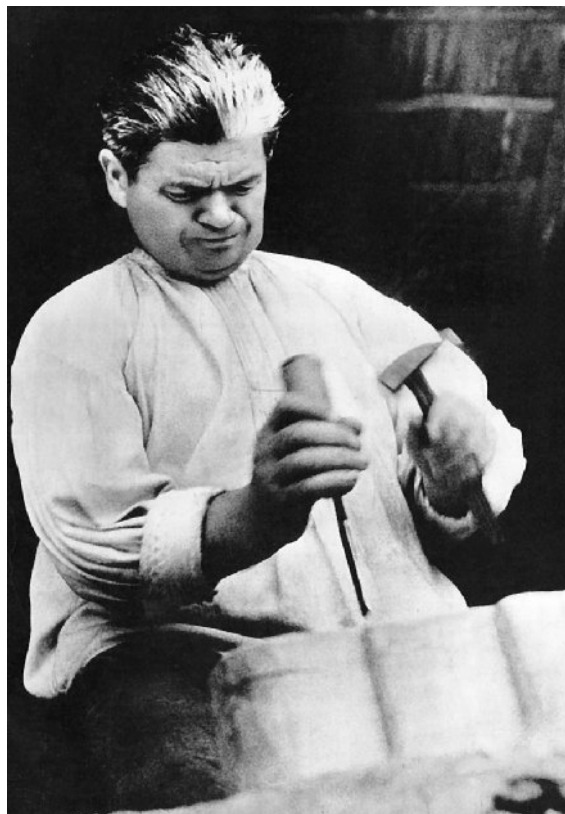
*Nu-ți vei lăsa drept zestre ce străluce
Decât un nume adunat pe-o cruce.*

Ar fi condensat în cele două versuri, nescrise până azi nici pe vreo hârtie și nici pe vreo cruce – CREZUL POETIC, CREZUL ARTISTIC, CREZUL FILOZOFIC al marelui artist popular. Născut în anul 1908 într-o familie cu antecedentă artistică în meșteșugul prelucrării tradiționale a lemnului, Ion Stan Pătraș sculptează cruci în stejar de la vârsta de patrușprezece ani. Din anii 1934 – 1935, începe să așeze pe cruci și înscrisuri sub forma unor scurte poeme – EPI-TAFURI – cel mai adesea ironice, de multe ori naive, de multe ori cu greșeli gramaticale și foarte apropiate de graiul arhaic.

De unde i-o fi venit această idee îndrăzneată, această idee ciudată, această idee „trăsnită”?

Se pare că genialul meșter a fost un om foarte atent, un creștin atent! Atenția sa deosebit de receptivă și scormonitoare l-a făcut să nu treacă cu vederea lucrurile ESENȚIALE ce se petreceau la casa mortului în cele trei zile, de la deces și până la înmormântare. Dar cu deosebire, lucrurile „esențiale” din timpul PRIVEGHIULUI, a VEGHERII și supravegherii mortului. Ce se întâmpla de fapt atunci? Ce stare de lucruri l-a făcut pe Ion Stan Pătraș să scoată în evidență ceea ce alții trecuseră cu vederea din toată VEGHEREA?

Se întâmpla că în cele două sau trei nopți, toți cei apropiați se adunau la căpătâiul mortului și în loc să-l plângă se apucau de tăfăsuire la un pahar de horincă pe seama celui plecat la cele veșnice și se mai și distrau, iar în momentul în care o bocitoare „profesionistă” sau cineva din familie povestea viața celui dispărut, sculptorul, ochi și urechi, simțea AERUL DETAȘAT IRO-NIC. Ascultat și aplicat! Scurt și la obiect! Ion Stan Pătraș a înțeles filozofia cea adâncă a facerii lucrurilor din jurul mortului, filozofia practică a aranjamentelor de lucruri cu mortul. Așa au apărut, inspirate din nopțile de veghe și

*Ion Stan Pătraș
fotografiat de Ioan Micle-Mihale*

priveghere, primele versuri, primele epitafuri scrise pe cruci... Și așa, cruce cu cruce, cruce lângă cruce, cimitir de cruci frumoase, cruci aducătoare-aminte, cruci vorbitoare, cruci rostitoare, cruci mărturisitoare, a apărut CIMITIRUL VESEL DIN SĂPÂNȚA, cimitirul lui Ion Stan Pătraș, azi Cimitirul bisericii ortodoxe din Săpânța.

Începând cu anul 1936 Ion Stan Pătraș își perfecționează stilul, face cruci mai înguste și pictează figurile geometrice reprezentate în relief în culori vii, naturale, extrase chiar din pigmenți naturali, aceiași pe care îi folosesc femeile din Săpânța în decorarea cergilor lor extraordinare și fără de seamăn pe fața Pământului. Culoarea de bază este albastrul, un albastru special, albastrul cerului, albastru CERULIU azi numit de către experți ALBASTRU DE SĂPÂNȚA. Celelalte culori respectă întru totul grila de simbolizare tradițională: VERDELE – viață; GALBENUL – fertilitate și fecunditate; ROȘUL – pasiune; NEGRUL – moarte.

Actualul CIMITIR VESEL din Săpânța cuprinde atât opera inițiatorului Ion Stan Pătraș cât și pe cea a continuatorilor, din care se remarcă Dumitru Pop, cel ce i-a luat locul iscusitului meșter după moarte. Din 1977 Dumitru Pop viețuiește în casa maestrului său, pe care o ține, o susține și o întreține ca atelier de lucru și ca veritabil muzeu.

Spiritul creator al lui Ion Stan Pătraș este, am putea spune, foarte bine conservat în crucile cimitirului și în opera lui Dumitru Pop. Crucea sa străjuiește chiar intrarea principală în biserică și mărturisește sensibil și revelator un destin asumat cu clarviziune:

*De la paisprezece ani
Trebuia să câștig bani
La lucru greu de pădure
Cu țăpin și cu săcure.
Tata-n război a plecat
Înapoi n-a înturnat.
Trei copii mici am rămas
În lume de greu năcaș.
Vrut-aș-fi să mai trăiesc
Și planu să mi-l plinesc
Din saizeci și nouă țări
M-au vizitat până ieri
Din conducători de stat
Foarte mulți m-au vizitat
Și de-amu când or veni
Pe mine nu m-or găsi
Și le doresc la toți bine
Care au fost pe la mine
Că eu viața o lăsai
La 69 de ai.*

Evident că izvorul filozofic al ideii a fost unul genial – CUM SĂ ÎNVINGEM MOARTEA CU AJUTORUL ÎNSCRISURILOR MORTUARE. Chiar dacă majoritatea acestor înscrisuri sunt aducătoare de tristețe – ca și orice moarte provoacă în primă și în ultimă instanță durere – epitafurile au menirea să descrețească frunțile celor ce le citesc și să înveselească atmosfera din jur. Tocmai aici este tâlcul lucrării lui Ion Stan Pătraș – Cimitir Vesel. Tocmai aici a fost genialitatea lui – toate cimitirele din lume sunt triste, sunt cele mai triste locuri – eu vă dăruiesc un cimitir vesel la Săpânța în Maramureș... veniți de-l vedeți, veniți de vă minunați. Și, așa cum mărturisește chiar în epitaful ce singur și l-a conceput „din 69 țări” a primit vizite. Ce destin! Să mori la 69 de ani după ce te-au vizitat curioși din 69 de țări ale lumii! Așa este un destin special, un destin aparte. Ideea de „cimitir vesel” lucrează în timp, provoacă, stârnește, determină. Oamenii de pe toate meridianele globului află minunea și vor s-o vadă – un cimitir vesel. E interesant, e ciudat, e de văzut! Sutele de mii de vizitatori admiră, citesc, privesc și se minunează de IDEE – Cimitirul din Săpânța a biruit cu adevărat tristețea morții și ține sub control fenomenul morții umane.

Cimitirul este în același timp și o frescă fidelă a unui univers de viață deosebit de in-

terasant. Inscripțiile mărturisesc despre profesiuni, meserii și ocupații, despre „întâmplarea” morții, despre starea familiei, despre cei rămași să ducă greul în urma decesului celui îngropat.

Activitățile cotidiene specifice satului se păstrează atât în satul propriu zis – foarte bine conservat în tradiții, foarte cunoscut pentru aceste tradiții pe toate meridianele culturale ale lumii – cât și în satul unde s-a mutat satul, în cimitirul satului. Un univers funebru „mobilat” cu toate meseriile vii, cu toate grijile zilnice, cu toată ordinea lucrurilor, cu toate rânduielile vieții. Iată cum sună epitaful unui fost primar:

*Aici eu mă odihnesc
Și Stan Ianoș mă numesc.
Cât am trăit pe pământ
Tot primar am fost mai mult
Și tot așa-m căutat
Ca să fac la toți pă plac
Dar și bine-am petrecut
La masă cu cine-am vrut
Că birău am fost mai mult
Și care vă uitați la mine
Vă zic să trăiți cu bine.
Viața o părăsai
La 62 de ai.*

Un epitaf scurt și deosebit de cuprinzător stă scris și pe crucea unei femei care a trăit 95 de ani:

*Aici eu mă odihnesc
Pop Ileană mă numesc.
Până-am fost și am putut
Bune plăcinte-am făcut.
La toate nunțile din sat
De găzdoaie m-a strigat.*

Din studiul acestor înscrisuri care formează Lumea Cimitirului Vesel din Săpânța, reiese și o Lume a Învățămintelor de Viață primite, să zicem, prin intermediul crucilor de către cei de Dincoace de la cei de Dincolo:

*Ne aflăm la ceie lume
Vă zicem la toți cu bine.
Sau:
Aș fi dat tot ce-am avut
Numai să trăiesc mai mult.*

Pe o altă cruce stă scris sentențios și hotărât:

*Să fii cancer blestemat
Mulț oameni ai scos din sat.*

Sau, în stilul colocvial al pedagogiei tradiționale, îndemnului:

*Să veniți la sărbători
La mormânt să-mi puneți flori.*

Unul se plânge lumii despre pățania lui
care nu e deloc mică, ba e chiar exemplară:

*Când o fost la pensioară
M-a lovit o mare boală
Și pensia mi-o venit
De ea nu m-am folosit.*

O femeie se adresează bărbatului rămas în
viață cu o învățătură de viață încărcată de înțelepciune populară:

*Măi bărbate, soțul meu
Lângă mine-i locul tău
Că după ce vei muri
Lângă mine vei veni
Și nu te tare grăbi
Că ai timp a putrezi.*

Învățăturile de viață dobândite de la cei ce
au trecut pragul Vieții sunt totdeauna pline de
tâlc și pilduitoare:

*Și nu mult am bătrânit
Iată moartea m-a lovit
Și aicea m-am mutat
Atâta pământ mi-au dat*

Două meitere pătrat

Atâta-i averea me

Cât am trăit pe lume.

Pop Mărie, care a muncit mult, a avut un
fecior pe care tare bine l-a crescut și tare bine l-a
educat; mai are totuși grijă și pentru bărbatul
lăsat în viață cu o grea patimă:

Măi Ioane dacă-i vre

De pălincă te fere.

Pop Toader a Tincoaii zice de dincolo de
zidul morții spre știință celor rămași să viețu-
iască în continuare și să compătimească:

Mi-e milă de-a mea soție

C-o rămas singură-n lume

Dumnezeu să o mângâie

Până ce-o veni la mine.

Explicit sau nu, toți EROII de Dincolo
recunosc faptul că au mers fără voia lor ÎN LUT,
că le pare rău după această lume, că ar vrea să nu
fie uitați și să li se îngrijească mormintele... Ei
îndeamnă pe toți cei rămași Dincoace la facerea
de bine!

Foto: Ioan Micle-Mihale. În „Cimitirul vesel:
Monografie sentimentală” de Simion Pop

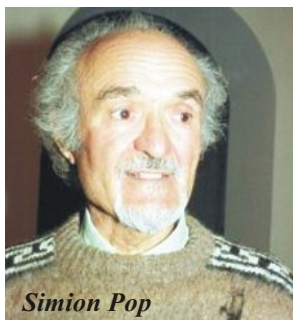
Săpânța – monografie sentimentală

Prof. Ioana PETREUȘ

FENOMENUL SĂPÂNȚA

FAMILIA ROMÂNĂ

Fenomenul de la Săpânța a stat multă vreme în posesia săpânțenilor. Crucile din cimitirul maramureșean au stârnit apoi curiozitatea lăturenilor și au atras atenția altor cercuri de curioși din țară și din străinătate. Ieșirea în lumea largă a veselului și ineditului cimitir se datorează scrisului unor autori care aveau prestigiu în epocă. Primul care s-a încumetat să facă din Cimitirul vesel de la Săpânța un destin a fost scriitorul Pop Simion, de obârșie din Vărai, Valea Chioarului. Era redactor-șef la o revistă de bună audiență, *România pitorească*, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din România, ambasador al României la Budapesta (1990-1992). A publicat peste treizeci de volume de versuri, proză, note de călătorie. Rămâne de referință, în felul ei, monografia sentimentală *Cimitirul Vesel* (Editura pentru Turism, 1972) cu 116 fotografii de Ion Miclea-Mihale. Albumul tipărit în condiții grafice de ținută pentru acea vreme are meritul deosebit de a fi prima lucrare despre fenomenul Săpânța.

Simion Pop

Textul lui Pop Simion care prefătează albumul relevă un scriitor avid de metaforă, nu fără a desfășura și o demonstrație a civilizației lemnului în Maramureș. „Poarta maramureșeană, purtând tatuaje cu pomul vieții, semnul soarelui și funia infinitului, este o realitate artistică nepereche. Biserița de lemn, proprie acestui loc, încetează – estetic vorbind – de a fi simplu lăcaș de cult, dom, templu, catedrală de lemn. E un corp zburător, e pasăre, e săgeată”, scrie Pop Simion. Porțile reconstituie, într-o manieră nobilă, intrările la vechile curți voievodale cu simboluri purtând înțelesuri vechi. Autorul crede că și semnele de căpătâi sunt fragmente din mărețele porți care aduc semnele veșniciei la condiția muritoare a omului. „Crucea devine astfel un laic remember, stâlp de intrare în somn, în repaos, în vis”.

Recapitulând destinul lemnului în viața

maramureșeanului, Pop Simion ajunge la Săpânța, pentru început, cum era firesc, la întemeietorul Cimitirului Vesel: Ion Stan Pătraș. În el a descoperit splendida trinitate: cioplitor, zugrav, rapsod. Depozitarul celor trei arte naive venind din folclor, un interpret aparte al mitologiei nordului românesc. Tot într-un cod metaforic, autorul descifrează prin cuvinte meșteșugite cum s-a născut Albastrul de Săpânța. Invocând timpuri de cumpănă, cum ar fi războiul, autorul/creatorul crede că atunci a simțit nevoia să se uite la cer și a coborât albastrul netulburat al cerului pe pământ. Și nu oricum. Dând un sens unic semnificației dramei omului. Să mărturisească prin trupul lemnului, culoare și cuvânt, un sens unic al destinului – capătul vieții. Și apoi veșnicia. Care pentru maestrul Ion Stan Pătraș are culoarea veselă a cerului: frumosul albastru. Remarcă cu argumente monologul interior și spontaneitatea. El, cel aflat sub pământ, este într-un dialog cu cei care îi privesc crucea. Am putea spune că la Săpânța crucea nu are numai simbolul răstignirii lui Hristos, ci și provocarea omului în fața capătului marii treceri. Pop Simion a intuit amestecul de laic și religios decantând cu frumusețea cuvântului „culoarea speranței și a visului, a neostoitei încrederi în tot ce are frumos și celest ființa umană”. Cu o opinie istorică necesară timpului pentru fiecare generație, aduce aminte de dacii liberi care întâmpinau moartea cu un râs nebun. E râsul din cimitir.

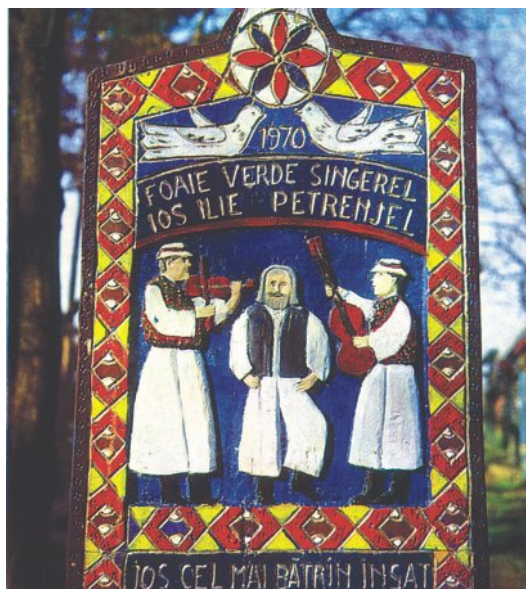
Autorul monografiei sentimentale îi intuiește maestrului Ion Stan Pătraș un mecanism filosofic de gândire. Recurge la părerea unui vizitator care constata că „românul moare glumind”, în timp ce elvețianul Honoré Bayard scrie în cartea de hârtie a Săpânței că „viața este foarte frumoasă. Moartea este, iată, de asemenea frumoasă în acest loc, grație dumneavoastră, meștere. Mulțumesc pentru acest moment al adevărului”. Când își documenta cartea, întemeietorul Cimitirului Vesel avea 63 de ani și o sănătate elementară, aprig cioplitor, cu gust pentru viață și omenesc, dar fiind furios pe moarte, pe care o și transformă într-o formă mai colorată. Da, moartea este albastră în viziunea săpân-

țanului. Autorul monografiei vine în sprijinul viziunii unice: „Acest cimitir, din nordul cel mai de nord al României a apărut pur și simplu, exact pe dos decât a poruncit Dumnezeu și exact pe dos decât au poruncit slujitorii acestuia”. Și lumea altfel la Săpânța a construit-o meșterul popular, care are puteri de exprimare și ele se cer explicate. Meritul lui Pop Simion constă și în descifrarea gândului care a dus la nașterea acestui fenomen, deși nu insistă asupra unor date exacte care – care ne-ar fi prins bine acum – reține mărturisiri ale lui Pătraș. La întrebarea de ce lumea îi comandă lemne de căpătâi, el răspunde natural: «Poate vor să aibă o amintire, nu atât de la mine, cât de la cel ce vede această față a morții». N-am avut cum să-l cunosc pe Ion Stan Pătraș, dar dacă acest gând a venit de la el, chiar putem avea încredere într-o viziune aparte despre albastra moarte.

În volumul său, Pop Simion dezleagă semnificații adânci ale textelor de pe crucile Săpânței. Am desprins o idee care merită reținută: un inventar al meseriilor maramureșene din anii '70 care sunt prezentate în versurile meșterului. Căruțașul care și-a iubit calul până la zeificare, oierul care își plânge oile, torcătoarea care moare împăcată cu lumea, morarul, minerul, tractoristul, butinarul. Și multe alte meserii și ocupații au parte de balade-bocet fără să ne îndemne la multe lacrimi. Meșterul Ion Stan Pătraș este un notar al timpului care înregistrează și forme mai delicate din viața comunității. Mica biografie a omului de pe cruce este, nu de puține ori, pusă adesea în ecuații mai umoristice. De aici poate veni uimirea cum o comunitate ca a Săpânței a fost de acord cu acest model unic de a intra în veșnicie. Cu mult albastru și suficient umor.

Cu volumul *Cimitirul vesel*, Pop Simion a fixat un început de drum în înțelegerea fenomenului de la Săpânța. Metafora spumoasă, inteligentă, care explică și nu închide miracolul. Cimitirul vesel are darul de a ne apropia de un text care merită recuperat. Deși sunt aproape de o vârstă cu albumul, lectura actuală mi-a dat sentimentul înțelegerii fenomenului de la Săpânța. Cimitirul este o mare carte de visuri în care se închipuie vraja, dorul, jelea, urâtul, nenorocul care fac parte dintr-o existență profundă, iar ca meditație asupra vieții și morții ne putem pune în linie cu multe neamuri.

Fotograful Ioan Miclea-Mihale (un maestru al artei fotografice în epocă) a grupat imaginile în patru părți. Prima o dedică lui Ion Stan Pătraș - așa avem imagini plastice ale marelui creator, următoarele vârstelor și meșteșugurilor. Ultima este a destinului.

Despre crucile din Săpânța și ineditul textelor au început să apară studii de anvergură. Unul dintre ele este cel al italianului Bruno Mazzoni (*Le iscrizioni parlanti del cimitero di Săpânța*, Edizioni ETS, 1999) care se ocupă de grafia textelor, de fonetică și morfosintaxă, lexic și semantică, versificare și onomastică. Albumul lui Pop Simion, subintitulat *Monografie sentimentală*, este deschizător de drum. Închei cu un text selectat de autor, în grafia lui Ion Stan Pătraș: „Ios cel mai bătrân în sat/ Joc artistic am jucat/ Doi Pătraș nea cântat/ Maudus și la Bae Mare/ Șam jucat ca ori și care/ Șam fost și la București/ Tot cu jocuri bătrânești/ Să jucaș și voi ca mine/ Care vă uitați la mine/ Și vă doresc al meu trai/ Nouă zeci și șasă de ai”.

Fotografii de Ioan Miclea-Mihale

În vizită la Săpânța

Dr. Elis RÂPEANU

În urmă cu câțiva ani, am pornit, cu mașina, din București spre Năsăud. Aici, am rămas o noapte la prieteni, apoi ne-am îndreptat spre Săpânța.

La Salva, Anuța ne-a arătat casa părintească a interpretei Maria Butaciu. La Hordou (azi Coșbuc), am vizitat (a câta oară?) Casa Memorială a „poetului țărânimii”. Au urmat Telciu, Fiad, Romuli (unde se găsește apa cea mai rece din Țară, ca de la frigider: izvorul e captat și curge printr-o țeavă, fiind pus la dispoziția trecătorilor), Dealul Ștefăniței (unde și-au făcut „case de vară” „cei” din Năsăud) și Pasul Șetref care face trecerea spre Maramureș. Pe marginea grădinilor de cartofi, se încolăcea pe araci fasolea bogată în păstăi. Porumb nu se face, de aceea, aici vin cei din zona Aradului să schimbe grăunțe pe cartofi. La Săcel ne întâmpină șiruri nesfârșite de căpițe de fân. Drumul mi se pare mai bun decât cel plin de gropi din județul Bistrița-Năsăud. Aici staționează autocamioane cu număr de Suceava, cu porumb. Sacii sunt desfăcuți la gură, să se vadă grăunțele. Prin grădini se lăfăie, ca-ntr-un paradis terestru, pruni, meri, nuci, vișini, corcoduși. La ferestre și-n pridvoare: ghivece cu mușcate „plângătoare”, ca focuri aprinse atârând mult în jos, așa cum întâlneam în țările din Apus, mușcate răspândite acum în toată Europa. Dinspre Iza, o luăm spre Sighet. În Săliștea de Sus sunt case mari, frumoase, cu grădini aranjate, bine lucrate, cu mulțime de mușcate „plângătoare” pe la ferestre. E comună mare, cu salcâmi pe marginea drumului. La Dragomirești întâlnim multe steaguri tricolore și, oricât de mici ar fi unele case, au porți mari sculptate. În Bogdan Vodă aflăm că e primar „Moșu”, în Șieu sunt multe bolți de viță, în Rozavlea sunt case mari, majoritatea cu etaj, magazine moderne. Apoi Strâmtura și Mănăstirea Bârsana – rai al mușcatelor mov. Cu porți sculptate și drum de mașină până sus, cu miros de benzină arsă, lăsat de autoturismele vizitatorilor. Înainte de intrarea în mănăstire, pe dreapta, într-un fel de firidă boltită practică în zid, e o troiță care, pe fiecare braț al crucii, are altă cruce mai mică, de parcă ar fi crescut acolo pentru copiii Anei lui Manole. Și următoarele

cuvinte: „Aceasta nu e alta fără numai casa lui Dumnezeu, aceasta e Poarta Cerului”. În interior, te întâmpină un rai al florilor, alei asfaltate, pe marginea cărora sunt lămpi electrice joase, ca niște candelă; pavilioane pentru măicuțe, case cu specific maramureșean – șindrilă, acoperișuri abrupte ca să se scurgă zăpada atât de abundentă în zonă. În biserica din lemn, în vârful căreia, străpungând cerul, se află o cruce strălucitoare, slujește Părintele Paisie.

Trecem prin Nănești, Oncești, Vadu Izei, Sighetul Marmăției, Iapa, Sarasău, Câmpulung la Iza și ajungem la Săpânța. Cu cât localitatea e mai sus, mai la munte, cu atât casele-s, parcă, mai arătoase. În comuna lui Gheorghe Turda e animație permanentă. Mă duc întins la sora acestui mare interpret al cântecului maramureșean, dar n-o găsesc acasă: e plecată la Ileana lu' Pitiș să-i facă parastasul de șase săptămâni. Cimitirul, contrar aspectului cu care ne-am obișnuit într-un astfel de loc, ne întâmpină cu o explozie de culori și de lumină: parcă totul a fost înnoit, vopsele proaspete împodobesc crucile cu figurile și textele de pe ele. Toate au acoperiș în două ape, ca troițele. Biserica e deschisă și acolo am găsit o broșură-album editată de Parohia Ortodoxă Română Săpânța, autori fiind Prof. Pamfil Bîlțiu și Pr. Grigore Luțai, cu fotografii executate de Felician Săteanu și Ozolin Dușa sau luate din arhiva Parohiei din Săpânța (Editura PROEMA, Baia Mare, 2006). Tot aici am găsit CD-ul *Cartea sonoră – Cimitirul Vesel Săpânța*, documentar de prof. Teodor Ardelean, pe care-l voi asculta acasă.

Despre Cimitirul Vesel – obiectiv cultural protejat de UNESCO, a scris și Pop Simion, o monografie cu 116 fotografii executate de Ion Miclea-Mihale (Ed. Sport-Turism, 1972); despre inscripțiile-epitaf, s-a scris și în italiană: *Le iscrizioni parlanti del Cimitero di Săpânța* – edizione a cura di Bruno Mazzoni, Edizioni ETS, 1999.

Din rândurile scrise cu dăruire și cu vocație de cercetător științific de prof. Pamfil Bîlțiu, care știe să „împăneze” textul propriu cu date luate din alte surse-document, aflăm că localitatea Săpânța a fost atestată încă din 1373,

dar, din mărturiile arheologice și altele, reiese că această vatră era locuită încă din neolitic. În ceea ce privește biserica, aceasta exista încă dinaintea de 1689, din moment ce, la acea dată, s-a consemnat în documente litigiul între două familii privind locul pe care îl ocupă în sfântul lăcaș. Cea actuală „a fost edificată în 1882, sub parohul Ioan Huban, pe locul altei biserici de lemn care a ars în 1880, chiar în ziua de Paști. Pictura a fost realizată de meșteri aduși din Budapesta, sub conducerea parohului Simion Bălea”. Localitatea a avut școală încă din secolul XVIII, din 1787, când avea 39 de elevi, dintre care 19 fete.

Săpânța și-a câștigat faima odată cu (re)descoperirea cimitirului său cu cruci pictate și cu epitafuri pline de umor; la această faimă contribuie și numele inconfundabilului interpret de muzică populară Gheorghe Turda, precum și renumitele cergi de lână flocoase, în dungi albe și negre, care se lăfăie azi pe divanele și fotoliile domnilor din toată Țara, Țolurile alese, covoarele, „strailele”, cuverturile, „cămeșile” brodate manual – meșteșuguri în care sunt neîntrecute Irina Stan a Irinii (membră a Academiei de Artă Populară din Sibiu), Gheorghei Anuța, Irina Turda, Maria Ștețco, Ileana Stan. La acestea toate, în timpul din urmă, se adaugă măiestria în confecționarea icoanelor pe sticlă, în care s-a remarcat doamna preoteasă Ioana Luțai.

Personalitatea locală, acel artist, ieșit din anonimatul mulțimii de „meșteșugari”, care a dat strălucire cimitirului a fost Ion Stan Pătraș, meșter în prelucrarea lemnului, în pictarea figurilor și în compunerea epitafurilor în versuri populare. Crucii cioplite și sculptate există, presărate, și prin alte locuri din Țară (Moldova, Oltenia, Transilvania de Nord), dar nicăieri nu întâlnești un cimitir în care să existe exclusiv asemenea monumente puse la căpătâiul celor plecați Dincolo. Se pare că numele i-a rămas de la un turist francez care, după ce l-a vizitat, a afirmat: „Acesta este un cimitir vesel!”.

Cine a fost Ion Stan Pătraș și ce a realizat el ne spune prof. Pamfil Bîlțiu, pe care se cuvine să-l cităm: „cel care a ridicat pe cele mai înalte culmi arta locală a prelucrării lemnului încă din fragedă tinerețe a fost atras de sculptura în lemn, pictura naivă, dar și de creația poetică, făurită după canoanele poeziei populare [...] S-a născut în Săpânța, la 25 iunie 1908, dintr-o familie de țărani nevoiași. Fiind orfan de război, de mic a fost nevoit să muncească din greu pentru a-și ajuta mama și pe ceilalți trei copii rămași singuri. Drept urmare, a început lupta cu lemnul, apoi s-a înțeles cu el, s-au însoțit la drum, s-au

sprijinit unul pe altul, prelucrarea lui transformându-se în pasiune și sursă de existență.” Prin exercițiu, truda meșterului se transformă în adevărată artă populară, îngemănând sculptura cu pictura și poezia: pe același monument funerar îmbină basorelieful în lemn cu pictura naivă și versul popular, conturându-și originalitatea care i-a dus vestea în lume. Nevoile materiale îl determină să realizeze și alte obiecte lucrate artistic: cuiere, colțare, scaune, dulapuri, blidare, lingurare; la acestea se adaugă lucrări monumentale, precum troițele de la Cimitirul vechi și de la Cimitirul nou din jurul bisericii ortodoxe. „Ne stârnește hazul reprezentarea, ca motiv secundar la baza ambelor troițe, moartea cu coasa în mână, simbolizând setea ei de suflete și care ne avertizează asupra inevitabilității morții: «Io-s mai tare decât tine!»”

Crucile lui Ion Stan Pătraș au un anumit tipic de lucru: „folosind dalta și ciocanul, plăsmuia mai întâi în basorelief imaginea personajelor («figura celui dispărut, în funcție de ceea ce-l caracterizează în viață») și elementele componente ale corpului ornamental central, elementele de decor de ansamblu și de ancadrament. Într-o a doua etapă, de obicei sub imaginea sculptată, săpa versurile – epitaf sau inscripțiile. Într-o altă fază, acoperea cu pictură fie una, fie ambele părți ale crucii.”

Picturile și epitafurile în versuri, multe pline de umor, ne dezvăluie o întreagă lume, cu viața zilnică, obiceiuri, cu oameni preocupați de imaginea lor de după moarte. Redăm mai jos, păstrând întocmai textul și ortografia, câteva exemple. Iată ce scrie pe crucea unui gradat, pe fața de vest:

*În armată-am învățat
Să conduc tancu blindat
Și-n aplicații am îmblat
Și pe dealuri și pe văi
Cu maiori și colonei
Mulțănesc mămuchii mele
Că mi-o făcut pă plăcere
Mo adus în al meu sat
Și aici mo îngropat
Când ia veni câte o jăle
Mi-a aprinde o lumânare
Și mi-a pune câte o floare
Că aici-a am venit
Lângă tatăl meu iubit.
Pe fața dinspre est:
Aici eu mă odihnesc
Stan Gheorghe Țăbu mă numesc
De cu tinerel băiat
Mi-o plăcut să fiu soldat
Și mi-o plăcut armata*

*Ca să apăr patria
Mi-o plăcut și viața
Copii și nevasta
Și mi-o fost musai să-i las
Cu amar și cu necaz
D-zeu așa a lăsat
Să te duci când ești chemat
Dar mo chemat prea degrabă
Când mi-o fost lumea mai dragă
Că viața o lăsa
La 55 de ai
(1947-2002)*

Pe cruci, citim de multe ori numele POP și STAN, iar imaginile vorbesc de la sine despre ocupația predilectă a defunctului: bărbații cu topor (meseriași), cu pompe de stropit Vermorel în spinare, femei cu fuiorul, cu țol, la războiul de țesut etc. Iată ce scrie pe crucea unei bătrâne:

*În viață cât am fost
Multe caiere am tors
Făceam cergi și baine multe
În târg să fie vândute
Iar cu banii de pe ele
Mi-am întreținut avere
Ca-m lăsat moștenitor
Pe al Ciorbului fecior
Și am murit mulțumită
De – ei bine – am fost grijită
Că viața eu o lăsa
La 89 de ai [ani]
(1912-2001)*

Preocuparea pentru aspectele vieții pământești, dorința de a-și spune ultimul cuvânt, rezumându-și viața în câteva rânduri (sarcină lăsată pe seama alcătuitorului de versuri), tendința celui care a scris de a respecta ortografia, rimele asonate (populare), micile schiopătări prozodice – toate acestea ne impresionează, ne înduioșează chiar. Pe crucea lui Pop Grigore, plecat din această lume la 33 de ani, citim:

*Foaie verde de trifoi
Vă uitați bine la noi
Cum petrecem amândoi
Căci cu tata mam tâlnit
Că de iel mult am dorit
Că în război au plecat [pluralul de politețe]
Înapoi nau înturnat
Ne aflăm pe ceie lume
Vă zicem la toți cu bine.*

La un copilăș de 3 ani, călcat de un taxi, stă scris, pe fața crucii:

*Arzăte focu taxiu
Ce ai venit de la Sibiu
Cât e Țara Românească*

*N-a fost loc ca să oprească
Numai lângă casa noastră
Pe mine să mă loiască
Părinți rău să-i necăjască
De nimic nu-i așa dor mare
Ca cuconu când îți moare
Nici nu este supărare
Ca cuconu când îți moare
Părinții cât or trăi
Ei pe mine m-or jăli
În veci vei fi în gândul nostru
Mr. [mort] la 3 ai 1978*

Pe fața dinspre răsărit a crucii, „povestea” aceasta scurtă se completează cu alte date:

*Aici eu mă odihnesc
Turda Marie mă numesc
Din mica mea copilărie
Marie Monghi mio zis mie
Eram micuță fetiță
Și umblam la grădiniță
Iată moartea rea tirană
Nu ma lăsat să plec la școală
Ca venit cu mare zor
Și a fost musai ca să mor
Lovită de un motor
Ieșind din al meu ocol
Să las părinții cu dor
Și bunicii îndoliați
În veci vor fi supărați
Că moartea ma luat pe mine
La tri anișori de zile
1978 Făcută de Mitică Pop*

Patru dintre epitafurile din Cimitirul vesel, deși nu sunt epigrame, pentru umorul lor (umorul nu presupune neapărat râsul, ci, mai degrabă, tresărirea spiritului datorată ingeniozității, a ineditului, dar și a înțelepciunii care oferă, adesea, o lecție de viață), au fost incluse, pentru prima dată într-un volum de literatură, în *Antologia [dicționar] epigramei românești* – cel mai complet material apărut până acum în domeniu: cuprinde peste 660 de epigramiști cu un număr de 2-12 epigrame și aproximativ 230 cu câte o epigramă. Aceasta este, de fapt, a doua ediție, revăzută, corectată, completată, la alcătuirea căreia au conlucrat, cu pasiune și pricepere, confrății George Corbu, Valerian Lică și George Zarafu (Ed. Pro-Transilvania, București, 2007). Din aceste versuri răzbat setea de viață a omului, solidaritatea cuplului familial, preocupările predilecte, dar și îndemnul la „uitarea” necazurilor cu câte un păhărel de țuică din butoi / Și din unu îți vede doi:

*

Ne odihnim pe vecie

*Turda George și soție
Pe lume cât am trăit
Pomi frumoși am răsădit
Baba din caier a tors
Io am cules mere-n coș
Din grădină, de sub piatră
Să le mâncăm laolaltă
Nu multe mere a-am mâncat
Că la perceptor le-am dat.*

*

*Aici eu mă odihnesc
Tărășan Ioană mă numesc
Cu stupi și albinele
Mi-am petrecut zilele
Măi bărbate, soțul meu,
Lângă mine-i locul tău
Că după ce vei muri
Lângă mine vei veni
Și nu te tare grăbi
Că ai timp a putrezi.*

*

*Veniți cu toți de-ompreună
Să vă dau țuică de prună
Să beți din acest pahar
Să vă treacă de amar
Vă dau țuică din butoi
Și din unu îți videa doi
Pân-am trăit în vecie
Am avut și pălincie
Toate-aceste le lăsa
La 54 de ai*

Moartă 1948

Autoepitaful lui Stan Ion Pătraș, pe care îl puteți citi cu lupa (redăm fotografia crucii de pe mormântul său), e următorul:

DE CU TÂNĂR COPILAȘ
IO AM FOST STAN ION PĂTRAȘ
SĂ MĂ ASCULTAȚ OAMENI BUNI
CE VOI SPUNE NU-S MINCIUNI
CÂTE ZILE AM TRĂIT
RĂU LA LUME NAM DORIT
DAR BINE CÂT-AM PUTUT
ORIȘICINE MIA CERUT
VAI SĂRACA LUMEA MEA
CĂ GREU AM TRĂIT ÎN EA.

Versuri cu imperfecțiuni prozodice, dar cu o muzicalitate internă, totul curge – ceea ce demonstrează că limba română e o limbă vocalică. O tristete liniștită, fără violențe lirice. Totul și toate conștientizează, parcă, prăpastia dintre aspirație și realizare.

Sunt deja notorii atrocitățile horthyștilor din Ardealul ocupat după Dictatul de la Viena,

dar și în toamna lui 1944, înainte de a se retrage împreună cu armata germană. Astfel, un venerabil preot ortodox mărturisește, după 1990, cum l-au asasinat horthyștii pe Protopopul Aurel Munteanu în 1944: „L-au silit să intre în cotețul porcilor și acolo l-au măcelărit cu furcile. Așadar, nu un baston i-a străpuns gura și ceafa martirului, ci dinții de fier ai unei furci. După ce l-au masacrat, l-au târât și l-au aruncat într-un șanț, iar preoteasa mergea înnebunită după dâra de sânge, pe care o urma precum o lupoaică, până și-a găsit bărbatul”. Și la Săpânța, în Maramureș, s-a întâmplat un fapt cutremurător: un ungur l-a împușcat și apoi l-a decapitat pe vecinul său de o viață. Acesta a fost îngropat în Cimitirul vesel (în asemenea cazuri numai vesel nu se poate numi!). Meșterul Ioan Stan Pătraș i-a făcut un epitaf care începea cu versurile: „A venit un ungur rău/ Și mi-a tăiat capul meu”. Însă, după vreo 25 de ani, Iosif Uglar – membru al C.C. al P.C.R. – l-a obligat să înlocuiască ungur cu om¹.

1 Din revista *România Mare*, nr. 403, 3 aprilie 1998.

Împătimitul cioplitor – zugrav – rapsod s-a gândit să-și lase urmași în acest meșteșug popular, pentru perpetuarea tradiției. „Cum n-a avut băieți care să-l urmeze, a strâns în jurul lui ucenici care să-i continue opera. Unul dintre ei era mai plăcut gustului meșterului, Stan Vasile a lui Colțun, născut în 1963, care a lucrat vreo 65 de cruci, dar, pocăindu-se, a abandonat [acest meșteșug]. Un alt continuator de-al său a fost Toader Turda, zis Sepe, născut în 1958, care a lucrat vreo 90 de cruci în stilul meșterului. Unicul meșter care i-a rămas fidel și îi continuă și astăzi opera este Pop Dumitru Tincu [Mitică Pop], care a realizat cele mai multe cruci în acest stil. [...] Crucile lui Ioan Stan Pătraș, se integrează armonios în arta populară maramureșeană și în tradiția artei populare românești. [...] În total, în intervalul 1934-1977, a realizat circa 700 de cruci în ambele cimitire, 1977 fiind anul trecerii sale în lumea umbrelor.” (Pamfil Bilițiu).

Cum renumele Cimitirului vesel și al artei sale se răspândise în întreaga lume, meșterul a fost conștient de faptul că și casa sa va avea mulți vizitatori. Ca atare, încă din timpul vieții, a transformat-o în muzeu: a decorat-o în întregime, inclusiv gardurile, a încărcat-o cu imagini până la refuz. Nu lipsesc nici portretele unor interpreți de muzică populară din Maramureș, precum Angela Buciu, Frații Petreus, Viorel Costin, Nicu Moldovan. I-a înfățișat în chip propriu și pe marii meșteri din nordul țării, ca olarul Tănase Cocean, sculptorul în lemn Gheorghe Borodi, Nicoară Hotea – vestitul cojocar din Sat Șugătag sau Vida Geza – cel care a făcut lemnul să cânte imnul eroilor. Dar faima lui Stan Ion Pătraș rămâne în cele două cimitire: crucile ca niște troițe, din care ne privesc cei care se odihnesc în liniștea de sub pământ, transfigurați de pana sa de zugrav și poet popular.

Vizitând Cimitirul vesel din Săpânța, unic în lume, constăți că e un loc unde oamenii nu se prea odihnesc pentru că primesc mereu vizitatori. La Radio România Actualități (23 ian. 2002), Maria Visulan afirmă că nu e vesel – ia în derâdere inevitabilul și face haz de necaz de cel mai înfricoșător eveniment – moartea.

Totodată, ca orice cimitir, te îndeamnă la umilință, îți arată cât de trecătoare este viața. Te gândești câte destine, cu universul lor cu tot, sunt îngropate acolo. Crucile, care se aliniază ca soldații în front, în ansamblul lor, au o funcție ontologică pentru viața satului. Lumea satului, cu universul ei bogat, răzbate din plin în epi-

tafurile lor. Ne sunt înfățișați, după cum am văzut, oameni, năravuri, ocupații, pasiuni și vanități, trăsături spirituale și tabieturi. Pentru conținutul epitafurilor, Pătraș se informa la oamenii bătrâni, la neamuri și la cunoștințele apropiate despre persoana decedată. Așa se explică faptul că luăm cunoștință de tot ce ne poate interesa: de la atitudini caracteristice ale celui plecat Dincolo, până la cauza morții, obiceiurile, tradițiile satului. Epitafurile dezvăluie stilul unic al lui Pătraș, „șăgălnicia” cu care privea moartea, modul ironic în care înfățișează patimile, dar, parcă în subsidiar, rămâne speranța unei reînvieri, posibilitatea reversibilității, a iertării, speranța că Dumnezeu va absolvi și ultimele din „delictele” sale: de a se amuza. Ți se pare că moartea plutește râzând, făcându-i pe toți să chicotească.

Dar scriitorul Vasile Băran (*România Mare*, 29 apr. 2005, p. 7) consideră că „oricât ar fi încercat insolitul artist Stan Pătraș să ne facă să râdem cu toată gura, tot în tristețe ne îngropăm, intrând în Cimitirul său de la Săpânța, cu epitafuri vesele și picturi deșuchete [naive], hazul fiind, de bună seamă, iscat din necaz, dacă nu de-a dreptul din spaima ce-o aduce, în sufle, moartea”.

Și acest cimitir este o dovadă că maramureșenii rămân fideli felului lor de a fi, după tipare tradiționale. Ne aflăm în plină civilizație a lemnului: lemnul e începutul și sfârșitul. S-au născut în case de lemn, au fost legănați în leagăne de lemn, s-au cununat în biserici de lemn, casele sunt străjuite de porți de lemn sculptat, pe care șerpuiește funia împletită a vieții în doi, luminată de rozeta soarelui, stau sub cruci de lemn, dezmiardate de culori în toate tonurile cromatice. Se folosesc culori naturale, obținute din pietre măcinate. Albastrul de pe cruci e la fel de uimitor ca albastrul de Voroneț.

Și unde putea să apară o asemenea minune dacă nu în această zonă în care trăiesc urmașii dacilor liberi, care obișnuiau să întâmpine moartea cu râsul, convinși fiind că pierind în luptă, cu fața la dușman, vor sta la masa lui Zamolxe. În preziua marilor bătălii, ei oficiau ritualul bărbătesc al râsului, bațjocorind astfel moartea posibilă care îi pândea¹.

Aceasta este țara (în sens istoric) cu oameni hotărâți, care au îndurat cu cerbicie viața dură și necazurile, dar care știu să și cânte, să bea, să petreacă, e țara care a dat Țării celei mari interpreți care se înscriu în Cartea de Aur a Culturii românești.

1 Pop, Simion, *Cimitirul Vesel*, Editura pentru turism, 1972.

Nichita Stănescu la Săpânța

Gheorghe PÂRJA

A fost și mai este un fel de datorie morală a unui maramureșean ca, atunci când îi vine un oaspete din afara ținutului, neapărat să-i arate celebrul Cimitir Vesel de la Săpânța. Cum este lesne de înțeles, nici Nichita nu a fost exclus de la acest reflex al localnicilor. Deschid o paranteză și spun că nu toți intelectualii din Maramureș, dar și de aiurea, au fost cuprinși de entuziasm de acest fenomen care a făcut înconjurul lumii. Totul pleacă de la faptul că niciodată maramureșeanul nu și-a vopsit lemnul până la cioplitorul Ion Stan Pătraș din Săpânța. Cel mai adecvat pentru spiritul multora dintre noi, l-a definit Laurențiu Ulici: Săpânța este un fenomen maramureșean de esență maramureșeană. Ceea ce este adevărat. Creatorul Cimitirului Vesel a mărturisit că așa ceva a văzut undeva în Apus. Cheia rămâne tot în sufletul săpânțenilor; faptul că au acceptat de prin 1936 să-și pună la căpătâi crucea vopsită, dar care, nu de puține ori, nu este măgulitoare pentru memoria celui trecut la cele veșnice.

Știind că Nichita avea capacitatea de a transfigura realitatea căreia noi nu reușim să-i vibrăm sensul, eram extrem de curios cum va reacționa la întâlnirea cu Cimitirul din Săpânța. Aici unde simțim mai bine partea heraclitiană din noi. Ziua aceea, când am știut sigur că vom intra în Săpânța cu Nichita, aș fi vrut să nu aibă ochi care să ne privească, ci să

Plan apropiat, de la stânga la dreapta: Nichita Stănescu, Gelu Ionescu, Dinu Flămând, Dora Stănescu, Gheorghe Pârja. Octombrie 1979.
Fotografii din arhiva scriitorului Gheorghe Pârja

FENOMENUL SĂPÂNȚA

FAMILIA ROMÂNĂ

facem cu totul altceva. Emoția era mare pentru noi, cei din Maramureș, care-l însoțeam. Nichita a intrat cu pioșenie în muzeul crucilor. Nu a vorbit aproape deloc, fiind fascinat de ciceronele care recita din memorie textele șugubețe scrise pe cruci. Și Dinu Flămând, și Gelu Ionescu, Grigore Georgiu, Damian Necula și Augustin Iza așteptam o expresie – sinteză din partea poetului. El, însă, nu vorbea. Din când în când întreba: dar aici ce scrie? Iar băiatul care-l fascinase pornea mașina memoriei. La sfârșit, Nichita a rostit, mai mult pentru el: „E un albastru tragic”. Atât. Am plecat din Cimitirul Vesel din Săpânța fără să aflăm niciodată impresia adevărată a lui Nichita despre acest loc. Mai târziu, citind volumul *Respirări*, aflăm o expresie aparținând marelui pictor Ion Țuculescu, rostită prin 1956, când îl vizitase Nichita, împreună cu un prieten. În fața unui peisaj care înfățișa un câmp cu scaieți deasupra căruia cerul coborâse în trepte intense de albastru, Țuculescu a exclamat: „Uite, ce albastru tragic!” Am mai auzit această expresie. Cum spuneam, nu știu ce impresie i-a lăsat celebrul cimitir lui Nichita. Noi nu i-am spus părerea noastră. Nici nu ne-a întrebat. Nu am intrat în sufletul omului, dar expresia „uite, ce albastru tragic” a rămas ca un autograf al prezenței sale. Sau poate și-a amintit de cuvintele lui Țuculescu. Oricum, deasupra noastră era un cer de un albastru absolut. În fața noastră crucile vopsite într-un albastru țipător. Poate la el s-o fi gândit Nichita, atunci, în octombrie 1979.

Râsu-Săpânțu sau ce este, cum este de ce este cum este cimitirul, zis vesel

Leo BUTNARU
Chișinău

Printre canioanele maramureșene s-a simțit mai acut ca aiurea apropierea orei decisive dintre cele două secole „ale noastre” (XX-XXI). Pe aici, lumea se măturisește între sentințe mistice, ceva griji ecologice, înjurături inteligente, bancuri despre ardeleni și hohote de râs la gândul despre ceea ce ar trebui să fie un cimitir, în special cel vesel, care e unic în lume și se află la Săpânța.

O fi aici ceea ce s-ar numi râsu-plânsu? Peste unele morminte – numai plânsul. Pentru că ruinătoarea colectivizare socialist-comunistă a fost pretutindeni aceeași, inumană, astfel că un sătean basarabean va înțelege perfect și adânc dureros epitaful vreunui semen de-al său maramureșean: „În viață mult am trudit/ Eu casă am avut/ Colectivul s-o făcut/ Din casă m-au alungat/ La mină eu am plecat/ Boala grea nu m-a iertat”. Sau: „Vezi tu pădurea cea mare,/ Eu am fost și-am dus mâncare/ La călugări și preoți/ Că ei m-așteptau cu toți./ Iată cum s-a întâmplat/ C-am fost aspru condamnat”.

Și totuși, în deja consacrată, general-acceptata ordine de sentimente vorbind, la Săpânța Lumea Cealaltă e veselă-gaiță, nu oțărâtă ca

pretutindeni aiurea. Aici, în locul tremolo-ului unui zumzet de cor ce răzbate de după cortina de fier a Paradisului, se aude tremolo-ul hâțânat al unor chicote mărunț-sacadate. De la hohot – la chicot, strania veselie postumă e în perpetuă schimbare de gradații ale sonorităților sale; de la hohot și chiar de dincolo de chicot – până la un abia-abia auzit fâșâit ca de la zborul îngerilor autohtoni cu aripile roase de asprimea șiacului țărănesc.

(Doar niște aripi atotcuprinzându-ne sub umbra lor de molie-n zbor si-bemol: Timpul.)

La Săpânța, nu doar cioclii sunt persoane oarecum diferite de consacratele noastre apucături, ci și destui săteni, care nu-și mai pun întrebări de felul: „Oare Cimitirul Vesel nu e un fel de fabulă ce nu ar fi meritat să fie inventată? Oare pe-aici, noi, oamenii, nu ne veselim mult mai mult decât am fi realmente în stare?”

Adică, insul cu apucături consacrate, nu oarecum dezaxate, în cimitirul de la Săpânța se simte cam de prisos...

Nu în toată Țara, ci doar aici, la Săpânța-la-țară, hohotul de râs e ca o datorie testamentară. (Vai de steaua ta – întunecată –, desti-nule ce nu poți lăsa nimic ca testament...)

Hohot, chicot sau fâșăit abia auzit, ca și cum calendarele ar fi gădilate, fiecare în parte, la toate cele 364 sau 365 (cu una mai puțin decât numărul de file) subsuori ale lor.

(Când îndrăznesc să presupun ce aş face, dacă aş auzi un hohot de râs la o înmormântare, mă ia prin fire o timiditate ca o abia sesizabilă pâlpâire de mister neliniștit.)

Pe obeliscurile răposaiilor (unele fără cruce) – strofe din cel mai recent folclor: „Bată-te focul, taxiu./ Ce veneai de la Sibiu...”. Cimitirul Vesel e pentru Poetul Anonim al folclorului și pentru Inginerul Anonim al roții, și de la ei – la alții, apoi de la alții – la și mai alții, astfel că ideea analogiilor se tot complică, se îndepărtează de simplitatea ei cu Adam cel vechi, trecut mai întâi în soață-sa Eva, apoi în nepoțime – ha! ha! – zic eu, cel căruia uneori i se întâmplă să fie filozof pe câteva frânturi de timp și de gând(emă). Ha! ha! ha! la Săpânța, în cimitirul ca o sfidare, în care generații de maramoși sucombă cu demnitate.

Încă un obelisc: „Născut 1901 – Decedat 1960...”. Astfel că peste Maramureș au mai trecut 50 de ani fără un om și, ca în *Upanișade*-le sanscrite, e timpul să se găsească un alt răspuns – la ce?

Între cele două Mari Tăceri trecând, viața noastră, mai mult sau mai puțin răzătoare, încalcă oarecum solemnele versete și avertismentele biblice. Ha! ha! ha! sau Hau! hau! hau! Sau Bau! bau!-ul din numele lui Baudelaire, cel cu *Florile răului*. Sau toxicul croncănit al corbului Ed-car!-car! Poe-tic în sinea cosmică a Tim-pului. Și se reîntoarce, revine stră-dincoace de Infinitul pustiu, stră-dincoace, în sinea mea.

Așadar, prin Cimitirul Vesel nu poți trece serios ca un neamț pe care nu-l interesează, să zicem, poezia...

Și totuși, ca în oricare alt cimitir, și în cel zis vesel se întâmplă să se plimbe câte un ins viu ce-i are pe alții în minte – recensământ de noi și de morminte.

Simbolică, neobișnuită, sugestivă gala celor 24 de ore ale Sâmbetei eternului hohot de râs. (Al Sâmbetei morților. Și ceea ce s-a dus pe apa și vinul Sâmbetei.)

Un alt obelisc. Ca multe altele, și el fără cruce. Doar cu chipul de pictură naivă, ca o halcă de slănină ce zâmbește jovial. Versurile spun că răposatului i-ar fi plăcut paharul și lumea i se arăta în roz. Blândului săpânțean lumea i se arăta în roz până în momentul în care cineva din comesenii săi îi zicea: „Ioane, șterge-ți, dom'le, ochelarii de vin, că din cauza stropilor lui ai putea vedea lumea în roz”. Și adevăr vorbea.

Celălalt obelisc. „Hai, mămică, mama me,/ Pe mine nu mi-i ave./ Fă alt cocon de-i vre./ Așa a vrut Dumnezeu/ Șapte luni să trăiesc eu...” – se mărturisește pruncuțul cu zâmbetul știrb. Citesc. Recitesc. Ne-acustică, această îndeletnicire. Aici, chiar dacă cimitirul e vesel, se tace, nu că ar umbla prin superstiții marele criminal cum-părător de tăcere, ci pur și simplu niciun sunet nu se rupe de litere, de pumnul de litere negre ce iau conturul unui graur mut de care nu se va desprinde țipătul său... Și totuși, am rostit un cuvânt: „moarte”, am rostit cuvântul ăsta cu tot cu ghilimele și gura mi-a rămas ca un sens exterior al acestui cuvânt, ca un al doilea său sens, dar exterior, nesemnificând exact ceea ce spune cuvântul „moarte”, pentru că gura mi-a rămas, mi-a rămas încă vorbitoare, precum atâtea alte ori făcându-mă să trăiesc înminunarea prin cuvânt, ca pe un nou fel de a fi pe lume.

Poetul, prozatorul, eseistul
și traducătorul Leo Butnaru

Și totuși, după cuvântul „moarte” – cuvântul următor, oricare, rostit, cât ai bate din palme (în cimitir, să bați din palme?). Fiece cuvânt este o indirectă constatare funebră (chiar și cuvântul viață, dacă e rostit sau citit aici): „Ca o creangă blestemată/ Mi-a luat a mea viață/ Cum ai rupe un fir de ață”, „Săracă a mea viață/ Cum s-a topit ca o gheață”. Ziceri ca niște constatări funebre ale câtorva bătaii de puls de acum câteva clipe sau chiar ale bătaii de puls din clipa aceasta care, fără a fi amenințată cu trecerea – a și trecut! Și: „M-am topit ca o rouă/ Și v-am lăsat lumea vouă”...

Toți cei plecați în Săpânța de pe ceea Lume, orânduți în vârste inegale, dar egal împăcați – pruncii sau adolescenții dragostea căroră și până astăzi mai este și până întotdeauna va fi evenimentul pur, nealterat trupește, mirii

care nu au avut răgaz pământesc să-și trăiască nici prima noapte de unire și domnul despre care deja am vorbit, cel ce avusese gâtlej prădalnic – pe scurt, toate vârstele și toate destinele supravegheate timp puțin, timp scurt, timp mediu sau timp îndelung, de longeviv, de menajeria de destine a Zodiacului, toți cei binecuvântați – odată ce s-au născut! – pre limba zidirii dumnezeiești, toți egali în fața unei izbucniri de veselie, în fața unui hohot de râs care, pe lângă ceea ce este și ceea ce mai poate fi, ar însemna și un fel de remiză cu disperarea.

Sau, poate, hohotul de râs e o disperare ce trece în spasmele unei îndrăzneli dezlănțuite? Cine știe... Oricum, ironia și încăpățănarea ar fi ca o vocație paralelă a săpânțanului ce știe (dacă e cât de cât cu carte) că de la serios la ridicol nu e decât un pas, exact atât cât e și de la poarta Paradisului până la cea a Infernului. Adică, un fleac de pas de care să mori de râs, nu alta!

Drept concluzie de etapă, reiese clar că răsul-plânsu (...râsu...-săpânțu!) nu e nici pe departe sinonim cu moartea ca autobiografie.

(S-ar zice că apelez la un procedeu literar numit abatere lirică, de mine la Cimitirul Vesel vorbind: Treceam de la un obelisc la altul, oarecum înfricoșat nu de moarte, ci de posibila curmare a altor și altor revelații. Intuiția, sau ceea ce ar putea fi așa ceva, mă hărțuia prin tainicul ei imperiu al necesităților încă nelămurite. Timpul, ziua se mai lămură – grație țâșnitoarelor jeturi de lumină prin fantele, totdeauna medievale, dintre nori. Ne bucuram, în Cimitirul Vesel, de aceste erupții cerești, pentru că dimineața acelei zile se împotmolea în vălătuciri greoaie de cețuri eșuate pe Valea Izei ca niște dirijabile dezumflate; zi care se anunța cu nimic mai agreabilă decât ziua precedentă, drept efect al ploii în amestec cu o discretă cernere de lumină, și care avusese o culoare de bere. Deci, ziua se mai limpezea. Prin risipirile de tăceri mormântale – doar jeluirea esperanto a unui guguștiuc. În gând, răsuțeam la cotidiană vârtelniță a verbelor. Nu trebuia să-mi dau pe față sufletul lacom de a spune, de a compune și de a nu fi vesel.)

Alte inscripții, alte explicații... Difuza densitate a emoțiilor la suprafața lumii... „Născut în... Decedat în...” – ca și cum cifrele ar deveni niște con-cuvinte despre timpul din icoane, dar și timpul din fotografii: timpul Săpânței. Dar poate că oricare cimitir este locul unde se sfarmă trinitatea Timp-Spațiu-Condiție umană? Totul (în cimitir îți poți da seama) ar fi un amalgam de haotice nădăjduiri fără cârmă, nădăjduirile în genere însemnând o bună parte a vieții

pe dibuite. Însă oare va veni sau nu marea și frumos absurda bucurie care să răscumpere totala, cosmica lipsă de sensuri, într-o a refacă necesara trinitate?

...Nimic nu se poate interpune, nimic; nici o întrebare nu se poate pune/interpune între neli-niștea mea și zâmbăreața lor plecare din toate vârstele omenești posibile, căroră, ca un provizoriu factor mutagen al poeziei, li se alătură și vârsta subsemnatului.

Până acum, fiecă zi o așteptam ca pe o nouă aparență sau poate ca pe un presentiment al unei mari semnificații. Aici, la Săpânța, nu că ziua, ci minusculele clipe îmi sunt devorate de gândul voluptos la posibila declanșare a noilor revelații sau a reluării mai vechilor, străvechilor revelații – ca să dau și eu un exemplu instructiv – una dintre care ar fi cea cu Adam-cel-fecioară/fecior sau fecior / fecioară în fecioria sa osoasă născătoare de femeie ca o evadare din androgen. În atare revelație s-ar putea afla ipoteticul hormon al Poeziei, ca și ipoteticul hormon al Sfântului Duh.

Așadar, în urma celui mai banal îndemn – să mergem înainte! – chiar să mergem prin și pe delirul potecilor alcătuite în labirintul voitelor zâmbete, străduindu-ne să fim cât mai firești cu noi înșine, fără a ne forța vreun surâs (dacă nu avem de ce surâde), ca cel din penibilele situații în care am nimerit cu alte ocazii. Cu toate că, neexistând, cei de sub pietrele tombale nu au nevoie de firescul sau nefirescul nostru comportament, precum în ochii lui Dumnezeu nu există constituțiile și oricare alte coduri de legi umane (poate că analogia este oarecum stângaci trasată, însă sunt sigur că e sugestivă...).

Astfel că un anumit număr de pași va trebui să-l dedic dezrobirii mele de o idee fixă. Nu știu care anume, însă este de necrezut să nu ai tu vreo idee fixă, preconcepută, când hălăduiește printr-un cimitir, zis vesel, introdus, presupun, în *Cartea Recordurilor* (Guinness) la primul și unicul număr. Până a afla ce idee fixă mă înrobește, mai citesc o pereche de rime: „feciorașule – îngerașule”. Sub ele, sub perechea aceasta de cuvinte românești intuiesc ca pe un mit al prudenței biografiile mai tuturor îngerilor (nu și pe ale celor căzuți). Deoarece, conform tezei Genezei, fiecă om e o antiteză a îngerilor. Pentru că, în adevăr, ce a mai rămas divin în om? Poate că doar umbra sa – o întinată umbră de înger – o, da! ideea fixă ar putea fi legată anume de îngerii păzitori și de simbolismul negativ al umbrei. Anume că, în cimitir – obsesia unei umbre a deznădăjduirii, a nenorocirii surpate în posibila durată a nesecatei eter-

nități făgăduite, perpetuă, de-ne-oprită înființare a iluziilor noastre.

Să mori de răs, nu alta...

De la rimele reproduse ceva mai sus, îmi trec privirile de-a dreapta: „Decedat în 1990...”. Acel bărbat bine, presupun, ar fi putut pleca la Tatăl-tuturor în urma unui atac de cord survenit ca urmare a spaimei care l-a cuprins pe pătimășul de el din motivul că i s-ar fi putut defecta televizorul tocmai în toiul campionatului mondial de fotbal, iar până la Sighet, unde l-ar putea repara, e drum și timp de a pierde câteva meciuri. Ah, biet disperat prăbușit în sine și în de dincolo tărâmurii, unde, unele în altele, liniștile neființării se dau afund...

Drept înainte, în față, ceva ce se citește, dar nu se comentează. Cu scris pe cruce, zice o mamă către fiul ei: „Aici eu mă odihnesc./ Braic Ileana mă numesc./ Cinci feciori am avut eu./ Să-i trăiască Dumnezeu./ Măi, Grigă, să fii iertat/ Și dacă m-ai junghiat/ Când ai venit din sat bat./ Că bine m-ai așezat./ La umbra bisericii./ Îi veni și tu aci”. Nu comentez, ci doar îmi schimb preconcepția idee că satul care are un Cimitir Vesel ar fi putut cunoaște faptul că din ființele sale câteva s-ar fi putut sinucide din dragoste nefericită, să zicem, dar nicidecum cineva nu a căzut jertfă unui supra-plus de ură care, din când în când, răbufnește în vreo mahala sau alta...

Drept urmare a acestui imprevizibil și cutremurător caz de paricid, infirmul moralist al deznădejdiei ar spune că nu e mare scofală să iei viața în serios, când dânsa te ia în tragic. „Să știți, fieunde ați fi, fiecine ați fi, fiecum ați trăi că niciodată nu-l veți prinde pe Domnul de picior; chiar dacă vi se va părea că l-ați înșfăcat de gleznă, totuna veți avea destule nădăjduiri neîmplinite care vor ajunge parte a sorții ce v-a fost dată și care, sigur, vă va fi luată”, mai zice cinicul moralist al deznădejdiei, făcând-o pe foarte deșteptul, pentru ca tot el, într-un chip paradoxal, să adauge concluziv că: „Deșteptăciunea deșteptăciunilor este egală cu deșertăciunea deșertăciunilor”.

A trebuit să hohotesc, să râd, să zâmbesc sau doar să zâmbesc a râde, însă m-a luat nu știu cum o politică a nostalgiilor, apoi am dat, ușor, într-un fel de metafizică, de la care mă pomenii în scepticism, pentru ca (citesc gândurile transcrise cu șase-șapte rânduri mai sus) să capotez într-un nihilism deocheat (fie el și unul impersonal, ci unul al cinicului moralist al deznădejdiei), lucruri ce mi se par oarecum inadecvate dispoziției și atmosferei care ar fi să fie caracteristică pentru un cimitir, zis vesel, unicul în lume – cel de la Săpânța. Apropo, din cauza

acestei derute, renunț la niște versuri pe care le-aș putea ticlui cu rimele: SĂPÂNȚA, sămânța, șerpânța (doar trei rime perfecte) și cu o mulțime de rime nițel imperfecte: adevărînța, alcătuînța, biruința, bunăvoința, catrința, căința, cerința, chibzuînța, circumferința, conferința, consecința, credința, cunoștința, cuviînța, dorința, elocința, făgăduînța, ființa, folosința, iscusința, îngăduînța, juruința, locuința, năzuînța, neputința, nesăbuînța, pocăința, privința, puțința, recunoștința, referința, sentința, silința, sârguînța, suferința, făgăduînța, umilința, voința – acestea și încă altele vreo 15-20 rimând cu SĂPÂNȚA. Lungi epopei s-ar putea ticlui și cu rimele de final ce ar armoniza cu numele săpânțenilor – Pătraș, Big, Stega, Pop, Braic... –, însă îndeletnicirea nu ar fi dintre cele mai originale. În ce mă privește, când aud de dicțio-

narul de rime, sunt suspicios ca bătrânii totdeauna aproape siguri că, în orice li s-ar spune, deja li se ascunde adevărul. (De ce, la vârsta mea, nu m-aș gândi și la tihnită, abia șoptita noastră generație ca la un inevitabil boom al bătrânilor adormiți și ei, la timpul lor, într-un chicot sau într-un veritabil hohot de răs?)

La o adică, de ce nu s-ar hohoti și aici, la Săpânța? Că doar, totdeauna în marea noastră bucurie (atunci când se întâmplă s-o avem) există subtextul unei dorințe secrete de catastrofă – ar mai fi una din judecățile noastre care e, firește, neimportantă, ca și toate celelalte judecăți întemeiate pe Judecata de Apoi, prin care avem a trece, ținând minte că râde bine cel ce râde la urmă.

Astfel că, precum spuneam-scriam, pe aici lumea se mărturisește între sentințe mistice, ceva griji ecologiste, înjurături inteligente, ban-

curi despre ardeleni și hohote de râs la gândul despre ceea ce trebuie să fie un cimitir...

O fi aici ceea ce s-ar putea înțelege prin râsu-plânsu? Sau... râsu...-săpânțu? Peste unele morminte – numai plânsul. Și blestemul. Dar și bunătatea, generozitatea întru dăinuire prin moștenire: „Cât pe lume am trăit/ Bine am găzduit/ Am ținut și vaci și oi/ Dar acum vă las pe voi/ Grigore nepotul meu/ Dee-ți bine Dumnezeu/ Să găzduiești în locul meu”. (Pop Ileana - Petrenjel, 1897-1982).

Iar prin totalitatea epitafurilor pe care le conține, renumitul cimitir de la Săpânța poate fi „citit” ca o fascinantă nuvelă existențialistă la persoana întâi, dar, încă din anii '30, transmisă prin „gura altcuiva” și anume – a meșterului Ion Stan Pătraș. Doar meșter? Nu, ci artist-naiv total, mânuitor de daltă, penel, dar și de condei poeticesc. S-a stins și domnia sa, văleatul 1977, îndeletnicirea-i rămânând în grija și priceperea unuia dintre învățăceii săi, Dumitru Pop, zis Tincu (n. 1955). Deie-i Domnul viață lungă.

Ar mai fi de concretizat, însă, că atunci când „le iese moartea în față”, când „moartea-i scoate din lume-afară” (tot din epitafuri cetire), nu toți săpânțenii merg la „cel vesel”, pentru că localitatea mai are încă alte trei „locuri de veci”: un cimitir vechi greco-catolic, altul adventist și rămășițele unui cimitir evreiesc. Lumea mare se interesează, bineînțeles, anume de cimitirul

parohial, zis vesel, din Săpânța, sat populat de circa 3.500 de maramureșeni. Eu unul, însă, acum vreo trei decenii, răsfoisem o *Monografie sentimentală* a cimitirului vesel de Pop Simion. Ulterior, aflai că, în 1991, a fost editată lucrarea franco-engleză *Le cimetière joyeux/ The Merry Cemetery*. Iar anul trecut, Bruno Mazzoni, profesor universitar italian, a publicat prima ediție științifică a inscripțiilor de pe crucile Săpânței: *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Săpânța*. Însă temeinicul lucru ctitorit de meșterul-artist Ion Stan Pătraș are încă a fi cercetat, pentru că, precum scrie dna Florica Dumitrescu: „Acum, când corpus-ul inscripțiilor de la Săpânța este editat, se așteaptă contribuțiile folcloriștilor, ale etnografilor, ale sociologilor, acestea, odată coroborate cu cercetarea actuală, pe tărâm lingvistic, vor putea duce la alcătuirea unei monografii generale a cimitirului vesel”.

În fine, reiese că, pe la Săpânța, lumea se mărturisește nu doar între sentințe mistice, griji ecologiste, înjurături inteligente, bancuri și hohote de râs; lumea se mărturisește și întru știința folclorului, sociologiei, etnografiei, filologiei etc, fără de care, spuneam, nu poate fi deplină ideea, cugetarea despre ceea ce este, cum este, de ce este cum este un cimitir, în special cel vesel, care e unic în lume și se află la Săpânța, în Maramureș, unde se simte mai acut ca aiurea apropierea decisivelor ore dintre viață și eternitate.

Porțile lui Ion Stan Pătraș și statutul lor de lucrări cu valoare de unicat

Pamfil BILȚIU

Un sector, în care meșterul și-a etalat din plin măiestria, îl reprezintă porțile. Maramureșenii de pe Valea Tisei nu au manifestat un interes precum cei de pe văile Marei, Izei, Cosăului, ori Vișeuului pentru porți. Drept urmare, nici meșterului nu i s-au comandat prea multe. Să mai adăugăm și faptul că acesta era ocupat în bună măsură cu lucratul crucilor, al pieselor de mobilier și altor categorii de obiecte. Cum unele dintre lucrările lui au dispărut, altele au luat drumul altor localități, nu știm câte porți a confecționat.

Din cele care s-au păstrat putem aminti pe cea de la fostul bufet, în prezent mutată și restaurată de urmașii familiei proprietare. Mai cunoaștem poarta lui Gavrilă Bledea din Sarasău, pe când trăia, prieten cu meșterul. Mai cunoaștem o poartă care se află la Giulești. Dintre cele care nu s-au păstrat se numără două exemplare: cea din fața fostului C.A.P. și cea din fața școlii.

Porțile lui Ion Stan Pătraș respectă structura clasică a porților maramureșene, fiind construite pe trei stâlpi, cu două aripi, având portiță, fundătură și acoperiș în patru ape, care în grai local se numește „clop”. Poarta, care străjuia intrarea în fostul bufet - îl avea ca proprietar pe Ștefan, fost bufetar - are statutul de unicat, fiind prima poartă de reclamă pe care o cunoaștem. Nu știm exact a cui a fost ideea, dar credem că a meșterului, care avea multă fantezie și mult spirit de inventivitate.

Inscripțiile de pe poartă ne slujesc drept argument cert în privința funcției și destinației porții:

*Veniți cu toți deompreună
Să vă dau o bere bună
Și vin și o țuică dulce
Ca să vă-ndulciți pe buză
Rumu, berea și lichioru*

*Care-i place la tot omu
Veniți și voi hăi neveste
Să vă dau lichior că este
Câte-on pahar de voi da
De toată grija-ț uita
Vă zic la toți să trăiți
Și la bufet să veniți.*

Versurile-reclamă sunt cât se poate de sugestive și ne argumentează talentul său de a versifica pe tot felul de teme. Alături de fluiditatea versurilor și limpezimea imaginilor este remarcabilă încărcătura umoristică, care dă farmec textului.

Ornamentica porților sale impresionează prin varietate, bogăția motivelor, modul în care respectă simetria registrelor, prezentând unele similitudini cu cea a crucilor, unele motive fiind comune precum cele ce alcătuiesc chenarul-cadru.

La această poartă registrul superior este rezervat - care astăzi se găsește la Pensiunea turistică a lui Robert Orzac - inscripției. Este urmat apoi de cel rezervat scenelor sculptate, asemeni celor de pe cruci, în care personajele sunt surprinse în exercițiu. Pe stâlpul din stânga fundăturii proprietarul porții Ștefan este reprezentat „sărbind la bufet”, iar un client își bea paharul cu sete.

Ca și la cruci, scenele au menirea de a-l fixa în timp pe proprietar și a-l caracteriza. În dreapta fundăturii, pe stâlp, Ștefan este reprezentat cu mâna la cap, gânditor, așa cum a fost pe când trăia. Inscripția de deasupra scenei, una în versuri, ne amintește calitatea personajului, aceea de făcător de bine.

*Foaie verde măgheran
Știț cu toț că-s Ștefan
Din a mea copilărie
Nea plăcut a face bine.*

Pe stâlpul din stânga porții personajul Ștefan este redat în postura de drumeț, o pasiune a lui, mergând cu ranița în spate. Inscripția de deasupra scenei este menită a sublinia și ea această pasiune a personajului, locul pe unde drumețea:

*Asta mie nea plăcut
Ca să plec pe la Borcut.*

Registrele următoare sunt rezervate motivelor ornamentale. Primul este destinat, pe toți trei stâlpii, pomului vieții, stilizat în mod original. Are forma unui ax cu crengi, fiecare capăt al crengii terminându-se cu o rozetă cu petale de flori. Următorul este rezervat unei combinații de motive avimorfe, cu cele cosmogonice și florale. Pe primul și cel de al treilea stâlp întâlnim reprezentat vulturul, iar pe cel din mijloc vulturul cu aripile desfăcute, simbol solar, uranian, consacrat divinității supreme a cerului, fiind și emblemă a puterii imperiale. Sub vultur descoperim soarele și luna antropomorfizate, reprezentate pe toți cei trei stâlpi și care constituie motivul central. Sub motivul soarelui este reprezentată o floare, care considerăm că este un alt tipar al pomului vieții, o altă formă de stilizare a lui, care se termină la bază prin două

crengi care au la capete câte o rozetă. Ultimul registru, așezat chiar la baza stâlpului, este rezervat rozetei circumscrise. Sub fundătură, deasupra porțiței, întâlnim un motiv interesant și preferat de către meșter, pe care îl transfigurează destul de des și pe cruci „șarpele înjemănat”, pe care îl mai putem vedea pe lingurile vechi, mai ales a celor de băcit din Maramureș și Oaș. Suntem în posesia unei reprezentări mitico-magice, care este frecventă în arta populară, dacă avem în vedere calul bicefal, vulturul bicefal etc.

Așezarea reprezentării chiar deasupra porțiței de intrare ne pune în lumină funcția ei magică, pe care a îndeplinit-o odinioară. Mai trebuie amintit că șarpele apare sub forma unei perechi, deci tot o reduplicare mitico-magică în ornamentica unor porți, precum cea de pe un fruntar vechi de poartă de la Ieud, pe una mai nouă, de la Valea Stejarului sau pe una de la Bogdan Vodă.

Ca și stâlpii crucilor și cei ai porților sale au decorul încadrat de un chenar-cadru, din două benzi paralele, cu motive geometrice. Variația motivelor este prezentă și în aceste cadre. Pe primul și cel de al treilea stâlp cadrele sunt decorate cu unghiuri deschise, iar cel median cu romburi elipsoidale.

Coloristica este asemeni crucilor. Culoarea de fond este albastrul pronunțat. Motivele ce alcătuiesc cadrul sunt vopsite prin folosirea albului, roșului, galbenului și albastrului. Aripile și fundătura ca și porțița sunt vopsite în albastru. Pragul de sus al porții

este decorat în întregime cu motivul șarpelui îngemănat, având în interiorul fiecărei încolăcături un decor suplimentar reprezentând rozeta. Fundătura este decorată prin traforare cu motive geometrice unde întâlnim reprezentată și sulița, simbol al autorității publice și al protecției. Descoperim și fluturile, simbol al reîncarnării sufletului.

Poarta lui Ștefan este o operă de mare valoare, care surprinde prin frumusețea motivelor, alternanța și combinația acestora, coloritul viguros.

Poarta de intrare în Cimitirul nou se reține și ea prin monumentalitate. Este din fier, dar cu stâlpii și pragul de sus din lemn. Stâlpii porții ne edifică asupra modului și atenției cu care sunt reprezentate personajele. În capătul de sus al stâlpului este reprezentat Ștefan cel Mare, cu coroană pe cap, cu sabie și sceptru, în straie domnești, încadrat de două ghirlande de romburi elipsoidale. Un pom al vieții completează registrul superior. Următorul, mai întins, este rezervat transfigurării pomului vieții, reprezentare complexă, având fiecare creangă terminată printr-o petală florală, stilizate diferit. În partea de sus, printre crengile pomului, descoperim reprezentate trei perechi de porumbei.

Personajul stâlpului din dreapta este Al. I. Cuza, încins cu sabie, cu fireturi și îmbrăcat în costum domnesc cu epoleți. Registrul, ca și la stâlpul din stânga, este completat de pomul vieții, despărțit de personaj prin motivul corigăului, trasat în arc de cerc.

Registrul următor este remarcabil prin compoziția complexă, alcătuită din doi serafimi, despărțiți de un motiv alcătuit din frunze, un alt motiv în arc de cerc, din linii oblice, ce imită funia, având la capăt rozetă. La bază se află rozeta și unghiuri deschise circumscrise.

Ornamentica stâlpilor porții de intrare în Cimitirul nou este așezată într-un chenar-cadru, alcătuit din linii oblice late, așezate în benzi. La baza stâlpilor descoperim un decor suplimentar, ce alcătuiește registrul de jos, care este decorat cu rozete. Rozetele mici sunt decorate suplimentar cu romburi cu pătrate circumscrise, despărțite de motivul crucii.

Culorile folosite în pictarea stâlpilor din față sunt roșul, galbenul, folosit mai ales la vopsirea benzilor din cadre, albul care este culoarea de fond a rozetelor și verdele cu nuanțele sale. Culoarea de fond a decorului stâlpilor este un albastru închis.

Pe stâlpii din spatele porții meșterul a reprezentat scene religioase. Este sugestivă cea a îngerului păzitor, cu mâinile întinse ca pentru

rugăciune, cea a Maicii Sfinte rugându-se. Scena este remarcabilă pentru modul cum meșterul a reușit să redea trăirea puternică și evlavia personajelor. Poarta este interesantă și pentru combinația de scene laice cu cele religioase.

Stâlpii porții din spate au ca ornament un chenar-contur, cu motivul torsadei. Scena îngerului păzitor este încadrată de un chenar, decorat cu motive geometrice, precum semicercuri și linii drepte. Pragul de sus este decorat cu motivul șarpelui îngemănat, bine scos în evidență, motiv preferat de către meșter, așa cum am amintit.

Poarta este și ea în aceeași notă caracteristică a artei meșterului care se remarcă prin forța de sugestie, echilibru și varietate ornamentală, motivele fiind bine scoase în evidență și diferențiate și prin culoare.

Ion Stan Pătraș a realizat de asemenea o poartă cu valoare de unicat, care nici ea nu a fost studiată, dar pe care unul dintre specialiști, Gheorghe Aldea, o amintește, subliniind că avea în relief (de fapt în basorelief) sculptată și pictată întreaga istorie a înființării acestei cooperative.

Poarta care a străjuit intrarea la fostul sediu al C.A.P. din Săpânța a avut statutul de unicat, fiind singura poartă de propagandă politică. Oamenii politici de atunci s-au gândit că arta meșterului, prin efectele ei, ar putea sluji și propagandei politice prin care să se preamărească prin sculptură, culoare și vers, binefacerile sistemului ceapist de organizare a agriculturii din acel timp.

Această poartă nu a fost studiată de către nimeni, sub aspectul ornamenticii, coloristicii etc, iar noi am aflat de ea doar după ce s-a distrus, de la poetul și publicistul Ion Iuga, atașat de arta meșterului, care ne-a lăsat un articol cu o scurtă descriere, importantă pentru că ne dezvăluie unele scene reprezentate de artist, pe acest monument și mai ales inscripțiile-lozinci, bine ticluite și sugestive, făcute în stilul său caracteristic.

Poarta, așa cum reiese din articol, a stârnit multe comentarii. „Da, într-adevăr, este o poartă deosebită, despre care se vorbește mult. Nu are masivitatea celor vechi. Aripile sunt mai puțin înalte decât statura omului. Poarta colectivei este o lapidară istorie a colectivităților. La mijloc este stema P.M.R., sub care sculptorul-poet a înscris:

*Traiul nostru îmbelșugat
Partidul ni l-a arătat.*

Mâinile meșterului au dăltuit în lemn, pe stâlpi, figuri de oameni în procesul muncii, în toate anotimpurile anului. Sus zboară porumbelul alb, pe un cer limpede. Puțin mai jos, la masa plină de bucate, se află o familie de colectiviști, în timpul iernii, sub care stă scris:

*Noi, azi vară, am tot muncit
Și recolte-am dobândit.*

Primăvara este conturată prin imaginea tractorului, sub care stă scris:

*Iată ne-a sosit tractorul
Să-i dăm ajutor cu zorul
Să lucrăm mână în mână
Să avem recoltă bună.*

Vara colectivității își încrucișează sapele, lucrând cu mare spor din zori până seara. Toamna este imaginea roadelor. O femeie duce snopul de aur, prins în secere pe umăr, iar bărbatul trece coasa pe câmpurile pline de rod.

Pe celalalt stâlp e stema R.P.R., în care se integrează și mitul soarelui, al luminii ca o certitudine. Jos este președintele Gheorghe Turda, sculptat călare, parcă s-ar întoarce de pe terenurile de peste 5000 hectare ale colectivităților. În chenar e mulsul oilor și îngrijitul vacilor. Fiecare imagine e însoțită de versuri semni-

ficative, prin ele aducând laude oamenilor harnici.

Am admirat «Mireasa din Săpânța», sculptată în stejar, în costum viu colorat din Săpânța. Poarta e deschisă zilelor de mâine. Este o poartă a luminii și a soarelui”.

Descrierea poartă, desigur, pecetea vremurilor în care presa era un instrument eficient de propagandă politică, prin care se preamărea regimul și binefacerile lui. Cu toate acestea descrierea lui Ion Iuga rămâne un document prețios și unic, prin care ni se redau scenele însoțite de versuri cu funcție explicativă. Informațiile furnizate de Ion Iuga ne edifică asupra faptului că meșterul era consecvent stilului său, care își însoțea scenele de versuri, le picta și folosea același motive în decorarea porților sale de care era atașat, precum soarele, porumbelul, așa cum reiese din descriere și asupra combinației de motive, în care scenele de muncă sunt completate cu motive cosmogonice sau avimorfe. Ceea ce a fost caracteristic și acestei porți au fost reprezentările sculptate, cu scene colective, pictate și însoțite de versuri explicative.

Potrivit documentelor, meșterul a lucrat numeroase porți din categoria celor simple pentru consătenii lui. Potrivit altor documente ni se amintește că „de numele lui se leagă multe porți cioplite în lemnul stejarului, cum numai el știa s-o facă, ce străjuiesc intrarea multor gospodării primitoare ale țăranilor maramureșeni. Natalia Stancu este singura care amintește de o altă poartă monumentală de-a meșterului, menționând că Ion Stan Pătraș a ornat în același stil, cu aceleași culori violente, poarta de la intrarea școlii, prin ea omagiind pe cărturari și învățătura”. Rezultă din aceste fraze că fosta poartă a școlii conținea în ornamentica sa scene sculptate și pictate în același stil.

Porțile reprezintă un compartiment de bază al operei meșterului, care se evidențiază prin complexitatea lor și caracterul monumental, forța lor de sugestie, prin care ni se etalează strălucit originalitatea, măiestria și spiritul său inventiv.

Din nefericire doar proprietarii porții de la fostul bufet au înțeles nevoia restaurării și conservării porții monumentale a meșterului Ion Stan Pătraș.

Elemente regionale regăsite pe epitafurile din Cimitirul Vesel, Săpânța

Lector univ. dr. Mircea FARCAȘ
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Centrul Universitar Nord Baia Mare

Textele de pe crucile din Cimitirul Vesel ne oferă o serie întreagă de cuvinte, interesante atât sub aspectul formei, cât și sub cel al semantismului, majoritatea întâlnindu-se doar în zona Maramureșului. Aceste texte se constituie într-un veritabil muzeu al graiului popular din Săpânța (grai încadrat cu rezerve în subdialectul maramureșean), multe cuvinte sau variante fiind vechi, chiar neatestare pentru alte zone.

Pe lângă aspectele morfologice și lexicale, se regăsesc și forme foarte interesante sub aspect fonetic. Astfel, un fapt fonetic deosebit este păstrarea semivocalei *u* care nu s-a consonantizat, ca în restul teritoriului dacoromân în contexte etimologice, la *v*. De exemplu, cuvinte de tipul: *măduuă* „măduvă” < lat. *medulla* (atestat în *Atlasul Lingvistic al Maramureșului*, vol. I, h. 103, pct. 227 – Săpânța) sau *văduuă* < lat. *vidua*¹ (vezi și ALRR-Mar., vol. IV, MN, pl. XII, pct. 227):

*Și văduă eu am rămas,
Și am avut și mult năcaș*

La o atentă analiză, aceste cuvinte s-ar putea grupa astfel.

1. Conservarea unor elemente vechi, de origine latină, atestate și în textele din secolul al XVI-lea

- *ceteră*² „vioară” < lat. *cithera*³ (cf. DLRM s.v.) (după CADE rom. *ceteră* < lat. *cithara*):

*Cît în lume am trăit
Oile mult le-am iubit
Și mi-o mai plăcut ceva
Sub ceteră a cînta
Din copilăria mea
Mult mi-o plăcut cetera
Să-mi cînte pe voia mea.*

- *pănură* < lat. *paenula* (Frățilă 1982, 258):

*Pănură bună am făcut
Și la oameni le-am vîndut*

- 2. Păstrarea unor termeni vechi de origine slavă⁴, specifici secolului al XVI-lea

- (*a*) *beli* „a jupui” < v. sl. *bêliti*, termen foarte frecvent în graiurile maramureșene:

*Pă lume cît am trăit
Multe oi eu am belit*

- (*a*) *grumbi* „a jigni, a supăra” < grumb „aspru, grosolan” < v. sl. *grǫbu* (v. CADE s.v. *grumb*):

*Să-i învăț cu omenie
Să nu grumbdească pă nime;
Nu m-o lăsat să trăiesc
Părinții să nu-i grumbăsc;
Vrut-aș fi eu să trăiesc*

1 Cf. Marin, Mărgărit 2005, CXXXVIII.

2 În Săpânța se înregistrează frecvent și sunt încă în uz variante cu metateză: *teceră* = *ceteră*, *tecerăș* = *ceterăș*.

3 Lat. *cithera* (< gr. *kithara* cf. *Le Petit Larousse Illustré*, 1994, s.v.; *Le Nouveau Petit Robert* s.v.) a dat în portugheză *cítara* (secolul XVI), în sp. *cítara* (1432), fr. *cithare* (1370), it. *cetra*, iar în rom. (reg.) *ceteră* (cf. *Dictionnaire des emprunts latins...*, 2004, p. 87).

4 A. de Cihac (1879, VIII), în prefața dicționarului său observa că toate dialectele slave au contribuit mai mult sau mai puțin la îmbogățirea limbii române, dar cele mai multe împrumuturi le datorăm vechii slave sau vechii bulgare cum mai este numită. Această situație este explicată de către Cihac prin luarea în considerare a faptului că românii au fost creștinizați de către slovenii din Panonia care locuiau atunci pe cele două părți ale Dunării, în Dacia și Ungaria: „Presque tous les dialectes slaves ont contribué plus ou moins à enrichir la langue, mais c'est surtout au vieux slave (slavon) ou vieux bulgare, comme on l'appelle meme de préférence, avec plus ou moins de raison, que le roumain doit le plus grand nombre de ses emprunts. Ce dernier fait ne peut étonner nullement, si l'on prend en consideration, que les Roumains ont été christianisés par les Slovénes de Panonnie, qui habitaient alors la Dacie et la Hongrie sur les deux côtés du Danube et qui parlaient ce dialecte slavon. Les Roumains ont employé ensuite jusqu'au 18ème siècle ce slavon comme langue de leur Église, qui a reçu naturellement aussi toutes ses institutions de cette meme source slavonne”. (A. de Cihac, 1879, VIII-IX).

Pe părinți să nu-i grumbesc.¹

- *ocol* „curte”² <v. sl. *okolu* (v. DLRM s.v., sensul „curte” indicat ca regionalism; Celac 2007, 48):

*Lovită de-un motor
Ieșind din al meu ocol.
Dar moartea cu nume rău
M-a scos din ocolu meu.
L-am lăsat tare cu dor
Să fie gazdă-n ocol.*

3. Cuvinte cu semantism specific secolului al XVI-lea:

- *avere* „gospodărie” <lat. *habere*:
*Iar cu banii de pe ele
Mi-am întreținut avere.*
- *boiereasă* „femeie căsătorită; soție” <boier + suf. -easă (v. DEX s.v.). Densusianu (1961, II, 269) glosează termenul „nevastă” cu precizarea „cum e folosit încă în câteva regiuni (boreasă)”.

Atestările din graiurile maramureșene confirmă varianta boreasă (ALRR-Mar., vol. I, h. 174, pct. 227 – notă: „nevastă i se spune până la 40 de ani, de la 40 de ani i se spune boreasă”, vezi și h. 209, unde, în pct. 227 se precizează că „boreasă i se spune unei femei măritate”):

*Fost-am de treabă boreasă
Găzdoaie bună la casă
Ca orice boreasă-n sat
Și cu cergi m-am ocupat
Noi copii nu am avut
Dacă Dumnezeu n-o vrut
Ca orice boreasă-n sat
Și cu cergi m-am ocupat*

- (a) *îndruga* „a toarce lână sau cânepă în fire groase și puțin răsucite, necesare la anumite țesături” <în + *drugă* „fus (mare și gros) pe care se pune fuiorul de tors urzeală pentru lăicere, saci etc.” (*drugă* < scr. *drug* DEX s.v.):

*Cît în lume am trăit
Tors-am și-am îndrugat mult.*

*În viață mult eu am lucrat
Multă lîn-am îndrugat
Și la fîn și la săpat
Nu orice femeie m-o luat.*

- (a) *înturnă* „a veni înapoi, a întoarce” (reg. v. DEX s.v.):

*Cu mașina am plecat
Înapoi n-am înturnat;
Când în război eu am plecat
Înapoi eu n-am înturnat.*

CADE îl notează ca arhaism, vb. tr., atestat în Moldova, Bucovina și Maramureș turna <lat. *tornare*³. Vezi și *Tratat*, 383;

- *patimă* se folosește cu sensul vechi „suferință fizică, caznă, chin, boală” <gr. *πάθημα* (TDRG îl notează ca aproape învechit și popular, înregistrat de DLRM înv.):

*Stau la masă mă gândesc
Patima v-o povestesc.*

- *popor* „toți credincioșii ce țin de o parohie; oameni, locuitorii unui sat”⁴:

*Câte zile am trăit
La popor bine-am dorit.
După CADE (s.v.) popor nu provine din*

1 Farcaș 2008, 25.

2 Alina Celac (2007, 48) menționează termenul *ocol* cu sensul „staul” în 2 puncte din sudul dacoromânei, 737, 951.

3 Despre *torna*, *turnare* a se vedea studiul profesorului dr. Saramandu Nicolae, *Torna, torna, fratre și romanitatea răsăriteană în secolul al VI-lea*, în vol. *Romanitatea orientală*, Editura Academiei, București, 2004, p. 93-111. În acest studiu, N. Saramandu ne arată că încă din 1964, I. Glodariu a luat în considerare sensul „a răsturna” al arom. *turnare*, însă mai înainte Pericle Papahagi a încercat explicarea celebrelor cuvinte prin dialectul aromân unde *torno*, -are înseamnă „a învărti” și nu „a întoarce”. Prin acestea, cel care a strigat în noapte *torna, torna fratre!* a atras atenția asupra faptului că povara s-a răsturnat de pe catâr și nu să se întoarcă din cauza pericolului dușmanilor.

4 Atestat și la românii din Ungaria. Cf. Marin, Mărgărit 2005, GI, 232.

lat. *populus*, deoarece termenul apare abia în secolul al XVII-lea și-l consideră un împrumut din it. *popolo*).

- (a) *striga* „a numi”: *Mulți nănașă m-o strigat* – notat de CADE ca sens foarte învechit;

- (a) *trăi* „a acorda viață lungă, a lăsa să trăiască” <v. sl. *trajati* (v. CADE s.v.):

Trei feciori am avut eu

Să-i trăiască Dumnezeu!

Verb tranzitiv corespondent lui *Zo te custe!* din Crișana, verb de origine slavă (*trăi* <v. sl. *trajati*) care îl substituie pe cel latin (*custa* < *constare*, CADE s.v.) (Farcaș 2008, 27-28).

4. Termeni caracteristici:

- (a) *mântui* (refl.) „a se elibera, a se descotorosi” < magh. *menteni* (v. CADE, DLRM s.v.):

De bărbat m-am mântuit

Că în război a murit.

- *porție* „impozit” <s rb. *porcija* (v. CADE s.v.):

Multă porție am încasat

De la cetățeni din sat.

- *găzdoaie* „gospodină”, sens dezvoltat în Maramureș:

Am fost găzdoaie aleasă

Și afară și în casă....

Eu făceam urdă și caș

Ea le vindea în oraș.

Lumea-mi zicea Mogocioaie

Și-am fost mare găzdoaie.

În CADE *găzdoaie* este notat ca regionalism, atestat în Transilvania cu sensurile: 1. „stăpâna casei”; 2. „bogătașă”. Și A. de Cihac (1879, 500) notează derivatul *găzdoaie*, pe lângă alte forme cum ar fi: *găzdoaică* sau dim. *găzdișoară*, făcând trimitere la magh. *gazda*, care se regăsește și în cr., srb. *gazda*, pol. *gazda*, ceh. *gazda*, *gazdovati*.

- *lut* „mormânt” < lat. *lutum*, față de sensul din limba standard: „rocă sedimentară, galbenă sau cafenie, folosită în olărie; argilă” (v. DEX s.v.), în graiurile maramureșene apare frecvent cu sensul „mormânt”. Exemplificăm prin textele de pe crucile din Cimitirul vesel:

Șase copii am avut
Și unu s-o dus în lut.

Și copii am avut
Trei din ei s-au dus în lut.

Scurte zile am avut
Tânăr m-am întors în lut.

Nimeni asta n-o vrut
Tânăr să mă duc în lut.

O cucoană am avut
Și-am venit lângă ea în lut.

Crudă soartă am avut
De tânăr să șed în lut.

Am murit
Ne-o pus în lut.

S-ar putea crede că termenul *lut*, cu sensul „mormânt”, a fost selectat din necesități de rimă, în realitate, substantivul este frecvent folosit și în alte situații, fiind atestat în zonă încă de Papahagi (1925, 317/DXXVII).

- *moșie* „pământ moștenit de la părinți” (v. CADE s.v.) < fond autohton *moș*:

Mi-a plăcut moșia mea
Și toată familia.

- *poame* „fructe” < lat. *poma*:

Dragi ni-o fost grădinile

Să le culeg poamele

Poamele picau pe jos

Ileană le strângea în coș.

1 Sub această formă, a trăi este atestat și în graiurile românilor din Ungaria: ...și ziceau că Dumnezeu te trăiască. (Al. Hoțopan, *Din tradițiile micherechene: vergelul*, în Izv., 5/2, p. 3-10, 1984, 7 apud Marin, Mărgărit 2005, CLXXIV).

- (a) *sucí* „a îndruga” <sl. *sukon*, *sukati* (v. DEX s.v.), TDRG: *suci* <v. sl. *sukati*, *sučan*, după CADE *a suci* <v. sl. *sučq* <*sukati*:

*Pe lume cât am trăit
Multe caiere am sucit.*
5. Derivate inedite:

- *văduuar* „văduv” (< *văduuă* + -ar) - cuvânt nou:

*Dar am avut și năcaz
Că văduuar am rămas.*

*Măi Ion a meu bărbat
Io văduuar te-am lăsat.*

- *vătăjie* „parte a stânei în care stă vătaful” (cf. MDA, Pr-Z, termenul se întâlnește în Maramureș și Transilvania; învechit, apare și la M. Costin, O, 90) <*vătaș* + -ie, *vătaș* <*vătaf* <ucr. *bataša*¹ (ALRM, vol. I, h. 260, pct. 353);

- *vătaștină* „parte a stânei unde stă vătaful” <*vătaf* + -aștină – derivat neatestat în dicționare, tipic Maramureșului.

*Mi-o plăcut să țin oi multe
Să mă duc cu ele-n munte
În vătaștină meream
La pământul ce-l aveam.*

Bibliografie:

- ALRM. = *Micul Atlas lingvistic român*, serie nouă, vol. I–IV, București, Editura Academiei R.P.R./R.S.R., I–IV, 1956–1987.
□ ALRR – Maramureș = Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, vol. I–IV, București, Editura Academiei R.S.R., 1969–1997.
□ CADE = I.-A. Candrea, Gh. Adamescu,

Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”, București, 1926–1931.

□ Celac 2007 = Alina Celac, *Terminologia păstoritului în graiurile dacoromâne sudice*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2007.

□ Cihac = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Francfort s/M, Ludolphe St-Goar, 1879.

□ Densusianu 1961 = Ov. Densusianu, *Istoria limbii române*. Ediție îngrijită de J. Byck, vol. I–II, București, Editura Științifică, 1961.

□ DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.

□ DLRM = *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei, București, 1958.

□ *Dictionnaire des emprunts latins...*, 2004 = *Dictionnaire des emprunts latins dans les langues romanes*, Editura Academiei, București, 2004.

□ Farcaș 2008 = Mircea Farcaș, *Termeni de origine veche slavă în subdialectul maramureșean*, în „Buletin Științific”, fasc. Filologie, seria A, vol. XVII, Baia Mare, 2008, p. 23-30.

□ Frățilă 1982 = Vasile Frățilă, *Probleme speciale de dialectologie. Graiul de pe valea inferioară a Târnavelor*, Tipografia Universității din Timișoara, 1982.

□ ILR 1969 = *Istoria limbii române*, vol. II, 1969 (coord. I. Coteanu), Editura Academiei, București.

□ Marin, Mărgărit 2005 = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Graiuri românești din Ungaria*, București, Editura Academiei Române, 2005.

□ Papahagi 1925 = Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*, București, 1925.

□ TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1895-1925.

□ *Tratat* = Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

¹ CADE dă drept etimon un posibil cuvânt de origine tătară *vataha* „ceată”, acesta fiind împrumutat ulterior în poloneză și ruteană în forma *vataha*. Cp. și rus. *vataga*.

Săpânța – plăcerea textului

drd. Nicoară MIHALI

Cu excepția numelui localității, titlul aparține lui Roland Barthes, marele eseist, critic, filosof și teoretician al literaturii, semiolog francez. Roland Barthes – rămas orfan de război, în urma decesului tatălui său într-o bătălie navală în 1916 –, în opera lui de maturitate afirma următoarele: „Iubesc textul pentru că el este pentru mine această specie rară de limbaj. Textul nu este un risc de înșelăciune, agresiune ori șantaj, el este o manifestare a-socială a plăcerii, lasă să se vadă adevărul scandalos al desfătării.”¹

La Săpânța, textul de pe cruci ne oferă adevărul desfătării de a trăi și de a iubi viața până la ultima clipă a bătăliei cu moartea: „nu citim totul cu aceeași intensitate de lectură; un ritm se stabilește [...] pentru a regăsi cât mai iute locurile fierbinți ale anecdotei (ceea ce face să înainteze dezvăluirea enigmei sau a destinului): sărim nepedepsiți peste descrieri și explicații, respectând episoadele; ritmul însuși face plăcerea marilor povestiri”², după cum zice Roland Barthes.

La Săpânța, odată intrați în ritm, sărim de la o cruce la alta, savurăm textul de pe cruci, povestea despre viață și moarte a unor anonimi. De asta fascinează Săpânța: pentru că este un mormânt al faraonilor în miniatură; chiar și în imaginile de pe cruce, personajele sunt micșorate, cu toate că trăsăturile feței le trădează maturitatea și noblețea. Imaginile de pe cruci ne amintesc despre pânzele lui Henri Rousseau Vameșul. În pânzele sale, ca și în desenele lui Stan Ioan Pătraș, oamenii capătă aripi să zboare, cei ce mor tineri poartă haine de miri și au buchete de flori în mână.

Moartea devine un balaur prietenos care-ține în brațe ca pe niște copii. Pictura, în manieră naivă sau primitivă a lui Rousseau, parcă a inspirat tabloul colorat al crucilor de la Săpânța. Cei ce pleacă în lumea de dincolo sunt pregătiți cu pâine și bani pentru a trece vămile. Riturile funerare din Maramureș sunt concentrate pe crucile de la Săpânța. De aceea există o plăcere a

textului pentru străinii care nu cunosc limba, imaginile de pe cruci oferindu-le un limbaj crip-tic, plin de simboluri pe care le pot dezlega, pentru că, în mai toate culturile lumii, sunt câ-teva simboluri comune care ne apropie de amerindieni, japonezi sau egipteni. Cimitirul de la Săpânța e plin de simboluri în care stă ascunsă cultura noastră ancestrală. Textele lui Stan Ioan Pătraș, cât și cele create de Dumitru Pop, prin naivitatea lor, înseamnă postulate profunde asu-pra existenței umane:

*Crețu Toader mi-o zis mie
Din a me copilărie
Și-am fost om de omenie
Și la muncă și la joc
Crețu a fost pe primu loc
Coasa-n pod a rugini
Șobănit n-oi mai cosî
Cea mai scumpă-i viața
Nu o poți negocia
O hotărăște soarta
Daua-i bani și-averea toată
Să-i poți porunci la soartă.*

Epitafurile sunt, adesea, tratate de filo-sofie, concentrate în câteva versuri: omul nu se poate împotrivi sorții; este făcut să sufere, să călătorească, să se bucure aici, pe pământ, apoi, pentru toate, trebuie să plătească cu moartea.

Numai pe mormântul unei fete de trei ani lucrurile nu mai sunt ordonate așa. Versurile încep cu un blestem:

*Ardă-te focul taxiu
Ce-ai venit de la Sibiu
Cât e Țara Românească
N-a fost loc să se oprească
Numai lângă casa noastră
Pe mine să mă lovească
Părinții rău să-i necăjească
De nimic nu-i așa dor mare
Ca coconu când îți moare
Nici nu este supărare
Ca cocoana când îți moare*

1 Roland Barthes, *Plăcerea textului*, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1994, p. 50.

2 Ibidem, p. 54.

*Părinții cât or trăi
Ei pe mine m-or jăli.*

Fetița pleacă spre cer cu un scop: să cânte în corul îngerilor și să boteze o stea cu numele ei, Anuța.

În Săpânța, bocitoarele sunt plătite, își scriu poezia în gând, inspirate de împrejurările în care a apărut moartea. În tragedie, semănăm cu grecii, în petrecerea morții cu dacii, în spectacolul și fastul înmormântării cu romanii, în singurătatea morții cu eschimoșii.

Textele despre destinul oamenilor curg precum un râu cu apa curată din vârf de munte:

*Aici eu mă odihnesc
Pop Grigore mă numesc
Din copilăria mea
Mult mi-a plăcut cetera
Să-mi cânte în voia mea
Și la nuntă și la joc
Mi-am făcut voia pe loc
La toate m-am priceput
Mi-am făcut câte-am putut
C-așa-i omu, cu plăcere
Luptă să-și facă avere
Să trăiască cu durere
Nu se gânde la viață
Căci mâni pleacă și o lasă.*

Petrecerile, jocul pe struna viorii, strânsul averii, sensul unei vieți trăite după legile scrise și nescrise ale omenirii le regăsim în cartea

Ecleziastul, care consideră viața omului o zădărnicie:

*Iute moartea a venit
De cei dragi ne-a despărțit
Că la lucru am plecat
Moartea-n drum m-a așteptat
De-ar ști omul ce-ar păți
De rele iel s-ar feri
Câte zile am avut
În lucru le-am petrecut
Tot omul de pe pământ
Are-n față un mormânt
Dar să fim în pregătire
Că moartea nu știm când vine
Și la mine a venit
Zilele mi s-au sfârșit.*

Cimitirul de la Săpânța nu este vesel. Vorbește despre moarte cu optimism; meșterii i-au lăsat în dialog, pe cei care au dispărut, cu viii, cu cei care viețuiesc încă. O călătorie la Săpânța te va marca într-un fel, n-o să fii indiferent nici o clipă la existența ta și a celor din jur. Este o experiență unică, este ca și cum ai vorbi cu cei ce s-au întors din moarte, cu cei ce au trecut prin moarte clinică.

Sufletul omului stă pe streășina casei, zăbovește câteva zile în preajma locului unde a trăit, iar, după ce i se fac toate ritualurile, pleacă să vegheze pentru binele celor ce trăiesc. La Săpânța, sufletul celor dispăruți este o pasăre ce stă pe brațul crucii, te poți întâlni în orice clipă cu ea. În acest colț de Maramureș plin de tradiție, moartea a ajuns familiară, a învins teama, ți-a oferit o lecție de supremație, de desfătare a textului care cuprinde povestea unui om ce a trăit odată, ce nu s-a pierdut în anonimatul cenușii de la crematoriu, în anonimatul cimitirului de pe deal. Cimitirul de la Săpânța a ieșit pe stradă, se plimbă printre mașini, vorbește în piața orașului despre viața unor oameni care au trăit cândva și au fost triști sau fericiți în același timp al existenței lor:

*Dar cine se naște și moare
Nu are altă scăpare
Moartea rău plan și-a făcut
Să mă ducă acum în lut.*

Destin implacabil – adevăr absolut, lege a naturii ce curge de la sine, întâmplare care nu pot fi amânate –, drumul către moarte nu poate fi oprit. Săpânța își continuă poveștile pentru turiști, textele oferă plăcere, plăcerea de a citi despre senzational, despre resemnare, despre fuga de identitate.

Localitatea Săpânța apare în documente cu numele de Zapancha încă din anul 1373. În jurul aceluiași an, în ținutul Bereg, apare satul Sztánfalva (satul lui Stan) printre alte zece sate care intrau în componența ținutului cu denumirea Krajna. Aceste zece sate erau locuite de români care, după dreptul strămoșesc, erau judecați de cneji și voievodul lor. Beregul, spre deosebire de Maramureș, rămâne apanajul reginelor din Ungaria. În anul 1250 aparținea reginei Ana – văduva lui Bela al IV-lea –, între 1364-1380 satele erau stăpânite de regina Elisabeta – soția lui Ludovic –, iar în 1383 de regina Maria – fiica Elisabetei. „Satele acestea fiind domenii regale, au permis românilor de aici să se dezvolte liberi și neștiuți, păstrându-și vechea lor organizație după «ius valachorum»”¹. În apropierea acestui sat, la Kurtvelyes pataka, se va ridica Mănăstirea din Peri. Conducătorul așezării Săpânța a fost Stan, iar din familia aceasta se trag celelalte familii din Maramureș: Mihalyi, Vlad, Dan, Șiman din Apșa, Tivadar alias Săplântai, Nan, Stan și Pap din Săpânța. Rând pe rând, o seamă de familii vor avea diplome nobiliare: Tivadar alias Săplântai (1419), Nan (1457), Stan (1401), Pop (1482), Bosa (1457), Ștețko (1608), Finta (1685), Tite (1608), Turda (1608), Holdiș (1608). Săpânțanii nu sunt nici maramureșeni în totalitate, nici oșeni. Ei au ceva distinct, ceva ce le aparține numai lor: există chiar un dans al turdenilor (familia Turda), unic în Maramureș. Până și portul le este diferit. Femeile săpânțene și astăzi se numesc borese, ca cele din Țara Oașului. Localitatea și-ar trage numele de la Zalas = Zapas² – care înseamnă stână de vară, staulul oilor și coliba pentru păcurari. În hotarul așezării existau în trecut peste zece stâne de vară, fiecare cu câte 500 de oi.

Meșterul Stan Ioan Pătraș rămâne orfan, tatăl său murind în Primul Război Mondial. Ca să se întrețină și să-i ajute și pe frații săi, încă de la 16 ani, începe să facă cruci în vechiul cimitir de pe dealul Săpânței, din anul 1935. Satul era minat și, pentru a intra în sat, oamenii au trimis în fața lor turmele de oi, astfel încât, multe dintre ele au fost sacrificate pentru salvarea vieților omenești.

Stan Ioan Pătraș a fost martor la această

suferință ce l-a afectat profund și, de aceea, în primii ani, pe fiecare cruce, a desenat și câte o oaie, indiferent dacă cel înmormântat era sau nu crescător de oi, în semn de apreciere pentru sacrificiul lor. Prin risipirea oilor pe cruci, meșterul a reușit să le „îngroape” pe toate. Cimitirul s-a născut dintr-o obsesie, dintr-un spirit creativ. Stan Ioan Pătraș a devenit meșterul morții. Pentru că animalele au fost jertfite, oamenii au reușit să sfideze moartea, supraviețuind în timpul războiului, cât și după terminarea acestuia. Prin poezia de pe cruce, meșterul a sfidat moartea, a perpetuat ideea credinței că omul este mai presus decât aceasta, la fel cum strămoșii geto-daci petreceau și se bucurau când cineva murea.

Cimitirul Vesel de la Săpânța aduce faimă pentru Maramureș. Săpânța vorbește și despre oameni mari, așa cum este și cazul lui Gheorghe Tite, primul diplomat născut în Maramureș care, în 1946, reprezenta Consulatul General al României din Budapesta.

Săpânța este renumită și prin apele minerale. Napoleon al III-lea, împărat al francezilor (1808-1873) va trimite un escadron care va transporta în butoaie apa tămăduitoare pentru boala sa gravă la rinichi. Săpânța este prima zonă de anihilare a comunismului înființată în România după revoluția televizată din 1989, primarul Toader Ștețca ținând primele pagini ale ziarelor din întreaga Europă o perioadă destul de însemnată de timp. Tot în anii aceștia, o parte din crucile-monument, create de Stan Ioan Pătraș, sunt furate din cimitir și vândute în Occident. Turiștii care ajung la Săpânța coboară din autocare și, pe o poartă de lemn, intră brusc într-o altă lume, o lume în care gustă plăcerea textelor care vorbesc despre moarte, texte care sfidează moartea.

Fotoalbumul *Săpânța – plăcerea textului*³ este o altă imagine a cimitirului de la Săpânța, este o incursiune în inima cimitirului și nu o abordare comercială. O viziune transversală cu un bisturiu care a despiciat esența lucrurilor. Imaginile surprinse de tânărul absolvent de studii de imagine și film, Mihai Ciurcaș, sunt voalate. Nu te prind în splendoarea lor nici atunci când soarele este sus pe cer, de pe brațele crucilor se scurg picuri de ploaie, simbolul lacrimilor.

Într-o biserică de lemn din Borșa Maramureșului, o imagine de pe un perete șochează:

1 Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomastice*, Editura Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1933, p. 138.

2 Ioan Mihalyi de Apșa, *Diplomele maramureșene din sec. XIV-XV*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă”, Cluj-Napoca, 2009, p. 139.

3 Mihai Ciurcaș, Nicoară Mihali, *Săpânța – plăcerea textului*, Baia Mare, Eurotip, 2012 (n.r.).

un copil este aruncat în sulite pentru a aduce ploaia. Ideea sacrificiului se regăsește și în cimitirul de la Săpânța. Mihai Ciurcaș realizează o monografie în imagini a Săpânței, imaginile sunt mohorâte, au nuanțe închise, reflectându-se în apa ploii. De recomandat ar fi ca Cimitirul Vesel să fie vizitat după ploaie; atunci ar fi surprins în adevărata lui splendoare, de operă de artă, creată din lemn și culoare.

Mihai Ciurcaș are această îndemânare a operatorului de film, care înșiruie imaginile într-o oarecare tristețe. În viziunea lui, Cimitirul Vesel de la Săpânța e trist. Imaginea este tulbure, văzută îndeaproape, prin ochiul care plânge. Mihai Ciurcaș a realizat un fotoalbum antropologic cu măștile morții din Maramureș.

Astăzi trăim tot mai mult într-o lume bol-

navă de imagine, ahtiată de fotografie. Ne fotografiem în brațe cu iubita, pe malul mării, la nunți și înmormântări, lângă vedete și chiar nud. Suntem niște narcisiști îndrăgostiți de propria viață. Albumul de față vorbește despre o imagine a morții în care textul ne oferă multă plăcere.

Bibliografie:

■ Barthes, Roland, Plăcerea textului, Editura Echinoc, Cluj-Napoca, 1994.

■ Drăganu, Nicolae, Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomastice, Editura Monitorul Oficial și Imprimeriile statului, Imprimeria Națională, București, 1933.

■ Mihalyi de Apșa, Ioan, Diplomele maramureșene din sec. XIV-XV, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă”, Cluj-Napoca, 2009

Săpânța – album foto

Șefan SELEK

Recent, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare a avut loc un eveniment deosebit, o sărbătoare a cărții, lansarea a două albume foto despre Maramureș, tipărite la Editura Eurotip. Albumele se intitulază *Redescoperind Maramureșul*, autor Alec Portase, ziarist și pasionat de drumeții și fotografie și *Săpânța – plăcerea textului*, semnată de Mihai Ciurcaș, fotograf și Nicoară Mihali, consilier editorial și redactor.

Amfitrion și moderator al evenimentului a fost ca de obicei, dr. Teodor Ardelean, directorul bibliotecii, care a deschis discuțiile: „Mă bucură gestul făcut și investiția făcută și valorificarea creațiilor acestor oameni pasionați de Maramureșul ca imagine, dar și ca idee, ca evoluție în timp, ca importanță din punct de vedere al locului în orizonturile spirituale ale neamului.”

Pamfil Godja, directorul Editurii Eurotip a prezentat câteva din realizările instituției sale și a subliniat rolul major al cărților scoase în promovarea imaginii Maramureșului: „Editura Eurotip a editat în 2012 peste 60 de titluri printre care cărți pentru copii, etnografie și folclor, lucrări monografice, albume foto, cât și lucrări cu temă religioasă, toate fiind reprezentative pentru imaginea Maramureșului în țară și în lume.”

Prezent la eveniment, Cătălin Cherecheș, primarul municipiului Baia Mare a luat cuvântul: „Sunt onorat să fim azi împreună și doresc

să-mi exprim considerația față de cei care își manifestă constant, prin scris și fotografie iubirea față de oameni și locuri, dragostea față de frumos și natură, față de ceea ce înseamnă Maramureșul ca simbol.”

Făcând o paralelă între cele două lucrări Teodor Ardelean a reluat: „Ambele lucrări sunt încărcate de bogății și diversități de interpretare. Sunt multe unghiuri de vedere, multe lucrări deja publicate, și totuși acestea nu vin pe un teren deja bătătorit, ci aduc lucruri noi, inclusiv pentru cunoscătorul de Săpânța”.

Vorbind despre albume, profesorul și etnologul Pamfil Bilițiu spunea: „Lucrările ce se lansează astăzi sunt deosebite pentru că ne vorbesc mai mult prin imagine decât prin cuvânt și sunt ca două oglinzi ce reflectă profund valorile Maramureșului, pentru că în ele ne descoperim identitatea și mândria de a fi maramureșeni și români”. Ca și antevorbitorul său, făcând referire la asemănările dintre cele două lucrări, domnul Bilițiu completează: „Aceste albume sunt realizate de doi artiști fotografi pasionați. Ei fotografiază cu ochiul, dar și cu inima și cu sufletul. Ei ne învață că Maramureșul trebuie descoperit la pas, și redescoperit și că fiecare întoarcere pe teren ne dezvăluie noi fațete ale peisajului. Ei redau flora, fauna, într-un cuvânt peisajul montan, cu lacuri, cu piscuri de munți, cu peșteri”.

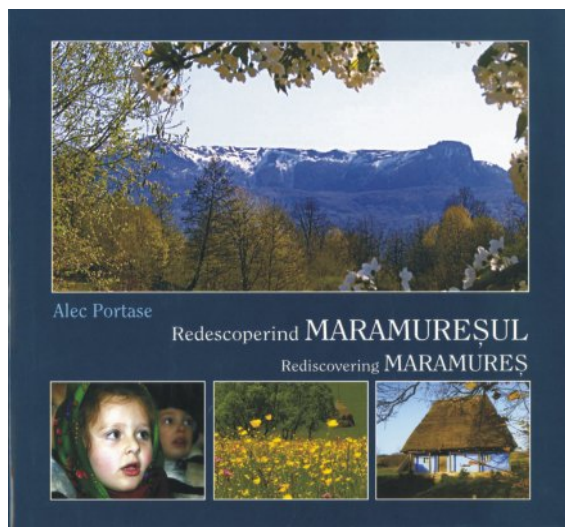
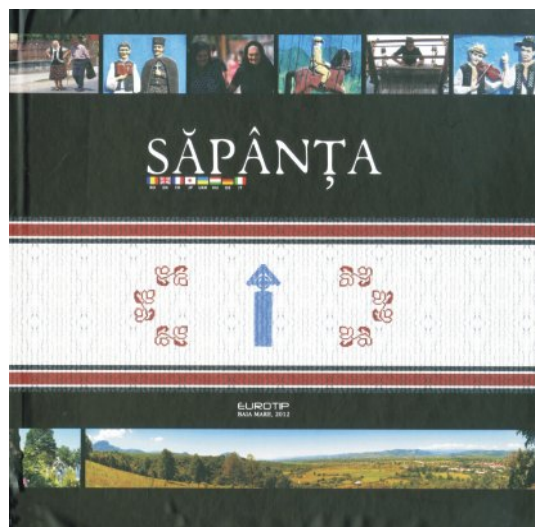
Vorbind despre *Săpânța – plăcerea tex-*

tului, Bilțiu face o introducere la analiza acestei lucrări: „Arta lui Ioan Stan Pătraș a făcut înconjurul globului și al pământului românesc. Dar Mihai Ciurcaș nu ne redă doar crucile din Cimitirul Vesel, el ne redă și frumusețea casei memoriale și mai ales descoperă Săpânța și ne redă frumusețile ei. Săpânța prosperă azi datorită acestor meșteșuguri tradiționale pe care le practică localnicii, de rezultatele cărora se bucură turiștii. Nicoară Mihali analizează în introducere viziunea meșterului popular despre viață și moarte”.

Aplecându-se din mai multe unghiuri asupra fenomenului Săpânța și a artei fotografice, Ioan Marchiș, directorul Direcției de Cultură Maramureș face un mic excurs în filosofia artei fotografice. „Pentru mine Maramureșul e până la Cluj, sau poate până în Făgăraș, mai ales că, parcă s-au restrâns aici toate semnele unei culturi care altă dată ocupa o arie mult mai largă, precum se întâmpla cu cultura Cucuteni, răspândită pe o suprafață egală cu cea a țării noastre de azi. Arta fotografiei este foarte diversă, poți s-o ataci din mai multe unghiuri de vedere. Imaginile pot înmagazina sentimente, cuvintele sunt mai reci din acest punct de vedere. Ce este subiectiv în fotografie? Totul este subiectiv. Ce este obiectiv în fotografie? Totul este obiectiv. Pentru că fotografia decupează o bucată dintr-un peisaj, dintr-o realitate. Problema este dacă ea este semnificativă sau nu, dacă devenirea universului încapă în acest decupaj. De aceea întâlnirea dintre text și imagine într-un limbaj

popular care se întâmplă la Săpânța este formidabilă. Ce e important aici e consistența mesajului, această credință în nemurire și această atitudine față de moarte”.

Vorbind despre propria realizare, Nicoară Mihali a subliniat câteva aspecte mai puțin cunoscute despre Săpânța. „Puțini știu, de pildă, de ce s-a apucat Stan Pătraș să realizeze cruci. Era un copil orfan de tatăl care murise în primul război mondial. A fost nevoit să-și întrețină familia. Am întrebat vreo zece cercetători de unde provine numele localității Săpânța, dar nimeni nu știa etimologia toponimului amintit. M-a lămurit Ioan Mihaly de Apșa, în însemnările din subsolul lucrării *Diplome maramureșene*, lucrare premiată de Academia Română în 1902 cu Premiul Năsturel-Herescu, care consemnează că acesta provine dintr-un cuvânt vechi de origine ruteană «zapas», care înseamnă stână de vară. În hotarul Săpânței erau până către începutul sec. XX peste 30 de stâne de vară. Acest lucru ne face să credem că denumirea ar fi în concordanță cu realitatea. Săpânța are un aluat special, un amestec de maramureșeni și oșeni, femeile lor se numesc și astăzi «borese» ca și femeile din Țara Oașului, dansurile și țăpăriturile lor seamănă cu ale oșenilor. Albumul Săpânța este o alternativă pentru toți turiștii care ajung în fața Cimitirului de la Săpânța și galopează înspre cruci să înregistreze sau să noteze cât mai multe epitafuri, care caută un fel de plăcere a textului. Răspunde la această sete nebună de a reține cât mai multe povești despre Cimitirul Vesel”.

Le iscrizioni parlanti del cimitero di Săpînța a cura di Bruno Mazzoni

Sorina BERETEAN

Cimitirul vesel din Săpînța, denumit chiar „fenomenul Săpînța” a devenit cunoscut prin anii ‘50, datorită lucrărilor lui Radu Bogdan și Pop Simion. Ulterior, au apărut și alte albume și lucrări pe această temă, ele prezentând însă, cu preponderență, aspectul artistic al cimitirului. În anul 1999, prin publicarea volumului *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Săpînța*, edizione a cura di Bruno Mazzoni (*Inscripțiile la persoana I din cimitirul*

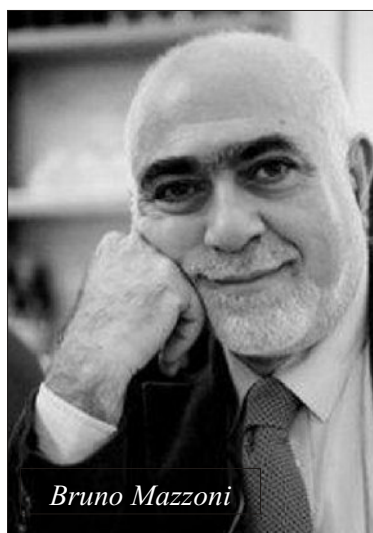
lucrări lingvistice și filologice de mare valoare, traducător de poezie și proză românească, pentru activitatea sa de traducător fiind premiat în anul 2005 de președintele Italiei. A fost lector de limba italiană la Universitatea din București (primind titlul de Doctor Honoris Causa, în 2003), precum și conferențiar la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj. Actualmente, este profesor de limba și literatura română la Universitatea din Pisa. Este preocupat de România și de

cultura ei din pasiune și din rațiune, considerând că s-a maturizat prin cultura română. Este autor al unor studii dedicate lui Tudor Arghezi, Ion Barbu, Nichita Stănescu, a tradus poezie românească (Ana Blandiana, Mircea Cărtărescu) și este traducătorul prozei lui Mircea Cărtărescu. Cu toate acestea, cel pe care l-a ales ca subiect, când s-a înscris la doctorat la Iorgu Iordan, a fost Bogdan Petriceicu Hasdeu, considerând că „Hasdeu este totuși cel care a introdus lingvistica științifică în România”.¹

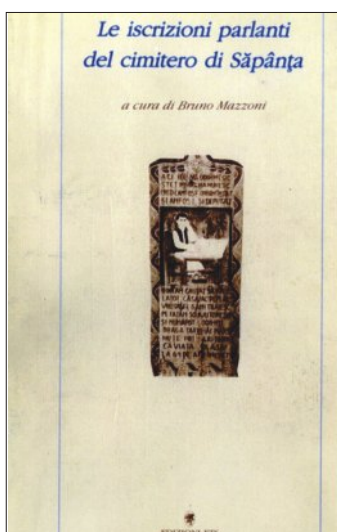
A abordat pentru prima dată subiectul Cimitirului vesel în anul 1998, atunci când a publicat articolul

L'allegro riposo. Referitor la subiect, Mazzoni mărturisește: „Ce am vrut eu să demonstrez este că, dincolo de ce s-a spus oficial pe vremea lui Ceaușescu, că Ioan Stan Pătraș ar fi autorul integral al crucilor, care a făcut și desenele, și versurile, există o filieră mai veche, care pornește pe la 1600, dovedind că, de fapt, textele aparțin unei tradiții, nu numai orale, specifice nordului Transilvaniei, cea cu „viersuri” la mort și cu iertăciuni. E vorba de textele pe care diacul sau preotul le scria, pomenind faptele bune și faptele rele ale mortului. Deci, într-un fel, Ioan Stan Pătraș a re luat materialele tradiționale și le-a pus pe cruce.”²

Sintagma de „cimitir vesel” se datorează unui francez, de prin anii '70. Mazzoni consideră însă că atributul de „vesel” se referă, de fapt, la

Bruno Mazzoni

de la Săpînța, ediție îngrijită de Bruno Mazzoni), Edizioni ETS, Pisa, ne este oferită prima ediție științifică, bilingvă, a epitafurilor de la Săpînța, însoțită de o analiză a limbii acestora. Volumul este dedicat memoriei eminentului om de cultură profesor Marian Papahagi, decedat în 1999, la Roma.

Autorul cărții, Bruno Mazzoni n-a ajuns întâmplător să scrie o carte despre Cimitirul vesel din Săpînța. El este îndrăgostit de România de mai bine de 40 de ani. A venit pentru prima dată în țara noastră în anul 1967, cu o bursă de studii la faimoasele cursuri de vară ale lui Boris Cazacu și a revenit pentru a-și face lucrarea de diplomă intitulată *Ideologie și lingvistică la Școala Ardeleană*. Revenind iar și iar, România a devenit patria sa de suflet.

Mazzoni este autorul mai multor studii,

¹ *Formula As*, 2010, nr. 947, p.22.

² Idem

imaginea plină de culori vesele ce ne întâmpină când vizităm cimitirul și nu consideră că s-ar lega de natura textelor. Dintre cele 320 de texte (303 versificate și alte 17 neverificate), poate că sunt vreo 20 cu umor mai accentuat, celelalte fiind formale, având la bază formule dintr-o veche tradiție, ce provine de pe la 1600, semicultă.

Lucrarea de 336 pagini, începe cu un studiu introductiv, cu opt subcapitole, ce prezintă viziunea autorului (care se declară, cu modestie, doar îngrijitorul ediției) asupra contextului geografic, istoric, cultural și lingvistic, studiază grafia textelor, fonetica, morfosintaxa, caracteristicile textuale, lexicul, semantica și formarea cuvintelor, versificarea și onomastica textelor de pe crucile cimitirului vesel, urmat fiind de Note asupra textelor și Abrevieri.

Corpusul propriu-zis al lucrării (paginile 81- 302) cuprinde cele 320 de epitafuri, urmate de scurte comentarii, explicații ale textelor. Acestea au fost transcrise cu multă răbdare și migală și apar, după cum e și normal, atât în limba română, cât și în limba italiană. Ele sunt editate cu grijă, deși autorul a întâmpinat serioase dificultăți, din cauza degradării avansate a unora dintre cruci. Textele au fost redactate cu o atenție deosebită pentru respectarea și explicarea specificului regional al limbii.

După cum constată și autorul epitafurilor au o structură asemănătoare, formată din 3 părți:

1. Primele două versuri prezintă persoana (ex.: *Aici eu mă odihnesc/ Codrea Toader mă*

numesc...). 2. Versurile de la mijloc (de la 3 până la 14-15 versuri sau chiar mai multe) prezintă pe scurt viața defunctului, în aspectele considerate mai importante din viața lui (familie, școală, meserie), adevărate biografii prescurtate, scrise la persoana I. 3. Ultimele 2 versuri arată cât a trăit (ex.: *Că la șaptezeci de ai/ Eu viața o lăsați*)

Bruno Mazzoni consideră că este important la aceste inscripții mortuare faptul că prin ceea ce „se povestește”, la persoana I, se creează o succintă cronică a vieții sătenilor din Săpânța, unde familiile aveau mulți coconi, bărbații aveau ocupații precum oieritul, păstoritul, albinăritul, cășăritul, mineritul, munca la pădure, iar femeile îngrijeau coconii, se ocupau cu țesutul, croitoria.

Referitor la aspectul lingvistic, Florica Dimitrescu aprecia că „textele editate de Bruno Mazzoni constituie un izvor de seamă pentru a pune în lumină diversitatea și expresivitatea limbii române populare din regiunea Maramureș”.¹

În încheierea lucrării, cititorul beneficiază de trei utile instrumente: un glosar de termeni, indici de nume proprii și o bogată bibliografie, la zi la data publicării volumului. Din păcate, lucrarea are doar 10 ilustrații ale crucilor, alb-negru, fotografii realizate de Giuseppe Fausto.

Volumul care l-am prezentat ne oferă prima ediție științifică a textelor de pe crucile din cimitirul parohial de la Săpânța, precum și o analiză a limbii acestora, constituind o lucrare de referință pentru etnologi, folcloriști, sociologi.

N.R.: La închiderea ediției acestui număr dedicat Fenomenului Săpânța, în care pe lângă materialele primite de la colaboratori am dorit să scoatem în evidență prin recenzii și lucrările referitoare la Săpânța ce s-au publicat până acum, pe adresa redacției a sosit un e-mail din partea autorului acestei cărți, dl. Bruno Mazzoni, pe care îl redăm în continuare:

Stimate Domnule Director, prof. Teodor Ardelean,
aflând că numărul viitor al revistei va avea ca temă principală „Fenomenul Săpânța”, vreau să vă reamintesc că mai de demult am publicat o carte, în Italia, prima ediție critică a cca. 330 inscripții din Cimitirul „de Jos”, cu un amplu studiu introductiv și câțiva indici: Bruno MAZZONI, *Le iscrizioni parlanti del Cimitero di Sapanta*, Ed. ETS, Pisa 1999 (recenzat în câteva periodice, în Italia și în România). Chiar vara trecută am fost invitat la Școala de vară de la Sighet, unde am prezentat o comunicare pe aceeași temă, care vine publicată acum în volum de către Romulus Rusan și Ana Blandiana.

Vă mulțumesc pentru atenție și profit de această ocazie pentru a vă felicita pentru activitatea și pentru revista condusă de Dumneavoastră.

Cu cele mai bune gânduri,

Bruno Mazzoni

Dipartimento di Filologia, Letteratura e Linguistica Università di Pisa

1 România literară, 2007, nr. 8, p. 28.

Andrei-Iustin Hossu: *Cimitirul vesel nu este vesel*

Dorina CADAR

Cu toate că autorul cărții se declară a fi un călător sub mediocru, „mai precis un ne-călător”, aceasta ar putea fi catalogată ca un jurnal de călătorie. Sunt marcate câteva momente importante din viața autorului: întâlnirea cu veșnicia în Maramureș, trăiri intelectuale de neuitat în Bucureștiul anilor ‘80 alături de Petre Țuțea, Alexandru R. Odeșteanu și Pericle Martinescu, o aventură romantică la malul mării cu o veche iubire din prima tinerețe, și din nou Maramureșul cu oaza lui de liniște. Dintre toate aceste secvențe însă, Maramureșul este un leit-motiv.

Sălăjan din Cheud, Andrei-Iustin Hossu se declară iremediabil îndrăgostit de acest ținut și de oamenii lui. Cu un fin simț de a percepe lucrurile în profunzimea lor, deloc surprinzătoare dacă ținem cont de faptul că este un intelectual de factură filozofică, autorul face o introspecție a Maramureșului din perspectivă istorică, metafizică și spirituală.

Aici, spune autorul, se poate găsi acel ceva ce cu toții căutăm, și anume „pacea, o împăcare cu firea, o monotonie armonizată cu ritmul cosmic și adânc nepăsătoare la zgomotul steril al istoriei Natura fără Istorie, Sufletul pur și deschis, fără păcatele, vicleniile și ascunderile Spiritului, Natura închisă în ea însăși, netulburată în liniștea ei primară, Spiritul amortit de cumințenia Naturii și fără neliniștea căutătoare și ziditoare de lume nouă proprie sieși, originalul fără contingent, Timpul fără Devenire, Ancestralul vegheat, apărut și păzit de Cosmic, însăși Omenia”. Este una dintre cele mai frumoase declarații de dragoste făcută Maramureșului.

În Maramureș primitivismul este la el aca-

să, dar nu orice fel de primitivism, ci unul altoit de Creștinism care-l înobilează cu sacralitatea sa. Există o natură, doar a Maramureșului, tihnită și domestică, un timp al Maramureșului și asupra acestora veghează Dumnezeu, prezență vie, concretă. Autorul regretă faptul că Lucian Blaga, care a scris nemuritorul vers „eu știu că

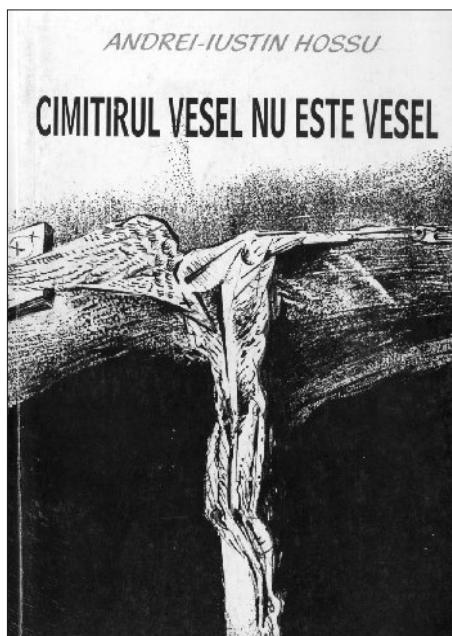
veșnicia s-a născut la sat”, nu a avut fericirea să-și vadă transfigurată intuiția în realitatea acestor locuri.

Formându-se în acest mediu, maramureșeanul este înțelept, instinctiv el știe că totul este deșertăciune și se lasă dominat de natura care-i dă echilibrul interior și liniștea sufletească, acea împăcare cu soarta, ce-i dă puterea de-a face haz de necaz.

Stan Pătraș este maramureșean neaoș, zămislit și crescut pe aceste locuri în care ateii nu au ce căuta, este creștin și știe că viața aceasta este „umbră și vis”, că nu

moartea este sensul vieții ci Mântuirea, și-atunci de ce n-ar fi îngăduit să iei peste picior păcatele omenești și moartea însăși? Versurile, hazlii uneori, nu jignesc și nu profanează mormintele, chiar dacă au darul de a ne face să schițăm un zâmbet pe seama cusurilor nevinovate și profund omenești ale celor ce-și duc somnul de veci acolo. Este un loc în care viața și moartea nu se dușmănesc, n-au de ce din moment ce moartea nu este altceva decât celălalt tărâm al vieții.

Privind Maramureșul în această lumină, Cimitirul Vesel de la Săpânța ar trebui să fie cimitirul tipic al acestor locuri, și nu unic, așa cum este de fapt, pentru că el reflectă sufletul maramureșeanului nealterat de miile de ani, sufletul dacic. Dacă la începuturile începuturilor omul nu s-a temut de moarte și a privit-o ca pe ceea ce este – o punte de trecere spre altă formă de viață – de-a lungul mileniilor acest știut in-

tuitiv, adânc înrădăcinat în conștiința oamenilor a fost uitat, omul îndepărtându-se de Sursă. Poate că atunci, demult, toate cimitirele erau vesele. Acum „Cimitirul vesel nu este vesel”, este doar o amăgire dată de versurile hâtre scrise pe crucile în spatele cărora se ascund drame și tragedii care au curmat uneori vieți tinere. Suntem mult prea legați de teluric, nu putem să ne bucurăm precum dacii de moarte, chiar dacă, teoretic, intuim că realitatea nu poate avea o singură fațetă: cea pe care o vedem concret. Genialitatea lui Ioan Stan Pătraș stă în faptul că a ctitorit un monument care întreține legătura spirituală între oamenii Maramureșului de azi și dacii liberi de ieri, demonstrând că totuși, maramureșenii autentici nu s-au îndepărtat total de originar.

Vorbind despre Săpânța, autorul, monarhist convins și un înverșunat anticomunist, nu putea să nu evoce, în paginile cărții sale, memoria martirului anticomunist Dr. Gheorghe Rednic, născut aici, lider al grevelor studențești

din mai 1946, arestat și închis în închisoarea Aiud, exterminat în 1950 și aruncat în groapa comună. Mama sa l-a înmormântat, simbolic urmând tot ritualul pentru odihna sufletului, în mormântul familiei lor, în Cimitirul Vesel din Săpânța.

Ultimul capitol al cărții îi este dedicat lui Mircea Vulcănescu, economist și finanțist de geniu, fost ministru în guvernul Antonescu. Este considerat a fi „cel mai mare om al Neamului Românesc din secolul douăzeci” ale cărui ultime cuvinte rostite înainte de moarte „să nu ne răzbunați” i-au creat o aureolă de sfânt. Autorul consideră că aceeași aureolă de sfânt o are și Gheorghe Rednic din Săpânța.

Nume cu rezonanță, ca Petre Țuțea, Constantin Noica. Mircea Eliade, Emil Cioran, Nae Ionescu, Lucian Blaga sunt alăturate de cel al lui Petre Hossu, tatăl autorului, într-un puzzle de informații mai puțin cunoscute privind istoria recentă a României.

*Regele Mihai I și regina Ana vizitând Cimitirul vesel.
Foto: Silviu Gheție*

Cimitirul vesel văzut de Petru Ulian

Ofelia MARIAN

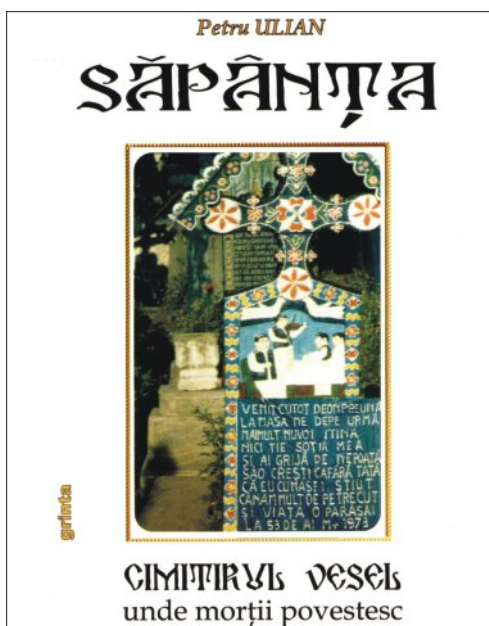
Născut în Moldova, dar îndrăgostit de Maramureșul în care a profesat medicina, Petru Ulian a scris mult despre acest ținut, prima dintre cărțile sale cu acest subiect fiind *Săpânța - Cimitirul Vesel unde morții povestesc*. Apărută în 2005 la Editura Grinta din Cluj, această bijuterie editorială are o motivație solidă: „Deși au mai fost editate albume despre Cimitirul vesel din Săpânța, am considerat utilă o prezentare într-o altă formă, care în afara crucilor de pe morminte cu figurile decedaților și epitafuri să conțină titluri și comentarii ale acestora, precum și texte despre Viață și Moarte, despre semnificația creștină a Morții, despre forma deosebită de cult a morților, precum și câteva poezii din literatura universală, despre viață și moarte.”¹

Elaborat cu temeinicia și exactitatea omului de formație științifică, volumul începe cu localizarea Săpânței și un scurt comentariu privitor la epitafurile de pe crucile existente în faimosul cimitir, făcute de filosoful Nicolae Iuga. Concisei dar revelatoare introduceri îi urmează conținutul propriu-zis al cărții. Amalgamul detaliilor privitoare la concepția epitafurilor Cimitirului vesel trebuie încadrat

între paradigmele filosofiei existențiale bine enunțate într-o poezie populară, cu un puternic efect moralizator, chiar dacă e naivă și cu greșeli. Viața surprinsă aici nu pare, la prima vedere, a avea nimic spectaculos, dar odată ieșiți din acest cimitir, ne dăm seama de tumultul cotidian pe care Petru Ulian are grijă să-l marcheze atunci când disecă tot ce a văzut începând cu anul 1970, când a vizitat prima dată acel loc. Ochiul medicului obișnuit să vadă existența în cele mai diverse ipostaze, a remarcat la fel de repede crucea familiei Pop Grigore și Anuța care a avut 23 de membri, dintre care 7 cu școli înalte, dar și pe cea a ghinionistului Mănăilă Ion, sau crucea unui tânăr mort la Paris, în 2001, în urma unui accident. Viața cu bune și cu rele este oglindită în aceste epitafuri așa cum e, în toată naturalețea ei, spiritul lui Păcală specific poporului român fiind nelipsit în epitafuri precum acesta de pe o cruce fără nume:

*Sub această cruce grea
Zace biata soacra mea,
Trei zile de mai trăia
Zăceam eu și citea ea.
Voi care treceți pe aici
Încercați să n-o treziți
Că acasă dacă vine
Iară cu gura pă mine
Dar așa eu moi purta
Că-napoi nu a înturna.²*

Privită în adevăratul ei sens, efemera existență stă sub semnul Divinității, fiecare clipă fiind parcă un îndemn de a trăi cu bucurie. Fascinația existențială este mereu provocatoare, fapt bine relevat nu doar pe crucile Cimitirului vesel, ci și în poezia *Rugă* ce poartă semnătura lui Petru Ulian. Profunda meditație asupra vieții, dar și a trecerii rapide a timpului ne duce cu gândul la moartea și ea bine oglindită în faimoasele epitafuri completate de câteva nume sonore ale liricii mondiale, dar și de o poezie a autorului. Este vorba despre *Ziua morților: 1 noiembrie*. Cum este văzută moartea de omul

1 Petru Ulian, *Săpânța : Cimitirul Vesel unde morții povestesc*, Cluj, Editura Grinta, 2005, pag. 121;
2 Idem, pag. 63.

simplic, dar și de medicul scriitor? Misterul ei provoacă întrebări atât individului obișnuit cât și omului de știință. Publicând această carte la 86 de ani și după 18 ani petrecuți în Germania, autorul pare să fie de acord cu unul dintre cele mai reale epitafuri ale faimosului cimitir:

Multe trage omul în lume

Mai mult rele decât bune

Că așa-i viața omului

Pe fața pământului.¹

Studiind circuitul viață-moarte din ambele unghiuri, cel al omului obișnuit, dar și al medicului, Petru Ulian a scris această carte conștientizând faptul că acel loc din nordul României nu este faimos doar datorită aspectului său, ci prin filosofia de viață ascunsă acolo.

The Merry Cemetery of Săpânța

Oana UNGUREAN

Pentru cei care poate nu vor putea niciodată să ajungă să vadă Cimitirul Vesel de la Săpânța, din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, dar care doresc să-l cunoască și să se informeze despre el, fără îndoială, volumul *The Merry Cemetery of Săpânța* este neprețuit și edificator, reușind să sintetizeze în cele 120 pagini ceea ce este Cimitirul Vesel: o capodoperă de artă populară maramureșeană unică în lume, care își merită fără îndoială recunoașterea internațională.

Pentru cei care intenționează să-l viziteze, volumul reprezintă un punct de plecare, care te determină, te îmbie să vezi „pe viu” opera lui Stan Ioan Pătraș, unde timpul parcă s-a oprit în loc, întregind imaginea Maramureșului, ca valoros pilon turistic.

Volumul apărut la editura Purple Martin Press, în condiții grafice deosebite, surprinde sentimentele produse în plan artistic celor trei profesioniști (fotograf, eseist, traducător), fiecare reprezentând un domeniu diferit, dar totuși

complementar în legătură cu Cimitirul Vesel – expresie a spiritualității maramureșene.

Prin fotografiile crucilor din cimitir, rea-

lizate exemplar de fotografii newyorkeze Peter Kayafas, directorul editurii „Eakins Press” din New York City, volumul capătă aspectul de album. În partea de început a volumului acesta destăinuie: „Niciodată nu am întâlnit o astfel de combinație de poezie primitivă, artă populară și umor. În acest sens, este un adevărat privilegiu în a descoperi Cimitirul Vesel din Maramureș, îndepărtată provincie din nordul României. Muzeul - cimitir păstrează încă strâns pulsul cu datinile și ritualurile comunității. [...] Din punctul de vedere al fotografiei, și cu dispoziția filozofică în care fotografia cuiva trebuie să provină nealterat

fie dintr-o experiență umană extraordinară sau dintr-una profund ordinară, este neîndoielnic că Cimitirul Vesel din Săpânța este o comoară antropologică și artistică.”

Plus de valoare volumului îi dă și esul semnat de cunoscuta lingvistă, scriitoare și fol-

¹ Idem, pag.103

cloristă Sanda Golopenția, profesor la Brown University, Providence, Rhode Island, care așa cum spunea Lucia Bacalu într-un articol postat pe site-ul României din jurul României „a emigrat, cu 30 de ani în urmă, în SUA, dar nu a renunțat niciodată la moștenirea părinților săi, la tradițiile și cultura neamului său, editând zeci de cărți, zeci de lucrări științifice și articole de presă”.¹ Eseul oferă cititorului informații referitoare la Ion Stan Pătraș, inițiatorul „satului – albastru al morților” și descrie cititorului nevizat semnificația motivelor și evoluția crucilor pe care cu mare măiestrie și migală a început a le încrusta, a le zugrăvi și a le „înveseli” cu poezia primitivă pătrunsă de cultura tradițională a locului.

Traducerile epitafurilor în limba engleză a fost realizată de cel care s-a ocupat și de traducerea versurilor lui Mihai Eminescu, Adrian G. Săhlean, profesor la Graduate School of Psychoanalysis din Boston, membru al Uniunii Scriitorilor din România, care la finalul volumului în partea intitulată *Here I lie to take my*

rest descrie modul în care a tradus versurile, mărturisind „traducerea constă în depășirea aproximației inerente ce rezultă din divergențele de vocabular, structură gramaticală și mentalitate culturală pentru găsirea unor cuvinte a-nume care să evoce în limba țintă înțelesul cel mai apropiat de original.” Epitafurile pun traducătorului probleme nu numai prin faptul că rimează, ci și prin exotismul limbii din Maramureș, astfel, traducătorul trebuie să țină cont de redarea vocabularului regional, a ortografiei negramaticale cunoscută de omul simplu, fără carte, a rimelor „facile”, a tiparelor prozodice, a formulelor repetitive. Însă, Adrian G. Săhlean se resemnează la găsirea unor versiuni care redau conținutul și se citesc firesc în limba engleză.

Atât volumul *The Merry Cemetery of Săpânța* cât și expozițiile fotografiilor care alcătuiesc acest volum, organizate de-a lungul timpului în diverse locații, oferă cititorului și publicului o mostră a unei culturi străvechi și surprinzătoare.

Anuța Urda: Săpânța - monografie

Florina VANCIU

Cartea apărută la Editura sigheteană Aska Grafika, în anul 2005, în condiții grafice excelente, cu ilustrații relevante pentru fiecare capitol, respectă absolut toate etapele elaborării unei monografii autentice.

Pe contrapagina de titlu autoarea își declară apartenența la aceste locuri, atât de dragi: „Fie ca niciodată să nu uităm locurile de unde ne tragem, să nu-i uităm pe stră-strămoșii care ne-au dat pe lângă dragostea pentru tot ce este valoare și frumos și acel respect pentru familie, casa în care trăim, vecinul de lângă noi, pământul pe care călcăm. Fie ca să fim mândri de ce am dobândit și să păstrăm cu sfințenie și dragoste aceste valori, să nu uităm că avem o misiune foarte importantă, aceea de a transmite urmașilor tezaurul lăsat de străbuni.”

Primul capitol intitulat sugestiv *Impresii - Opinii - Sentimente* reliefează impactul pe care l-a avut vizitarea Săpânței asupra turiștilor din

România, dar și din diferite colțuri ale lumii: China, Franța, SUA, Belgia.

În cel de-al doilea capitol autoarea prezintă date relevante referitoare la *Cadrul natural* îmbogățind informațiile cu câteva fotografii ce încântă vizual cu ceea ce este Săpânța primăvara, „un colț de rai, binecuvântat de Dumnezeu”.

Din capitolele *Istoricul comunei și Populația* aflăm că, deși situată între două sate de etnie diferite: Remeți – sat majoritar ucrainean și Câmpulung la Tisa – sat majoritar maghiar, locuitorii comunei Săpânța sunt de etnie română știind să-și păstreze cu sfințenie credința.

Un accent deosebit se pune pe capitolele *Cimitirul Vesel* și *Mănăstirea Săpânța-Peri*, cele mai numeroase pagini din monografie fiindu-le dedicate, așa cum era și firesc, deoarece unicitatea acestora a făcut ca localitatea Săpânța să devină cunoscută și recunoscută pe plan mon-

1 www.romaniidinjurulromaniei.ro/articole-blog/1054/sanda-golopenția

dial. Cimitirul Vesel, monument cultural protejat UNESCO, este locul unde nu știi dacă să râzi sau să plângi, este locul unde țăranul nu fuge de moarte, și dacă apare, nu se teme de ea: „Lângă cruce la Săpânța, moartea și-a pierdut sămânța”, este locul unde lucrurile nu sunt născocite, ci reprezintă realitatea vieții țăranului simplu, este locul unde din îmbinarea sculpturii, a poeziei și a picturii reiese o viziune filozofică asupra morții.

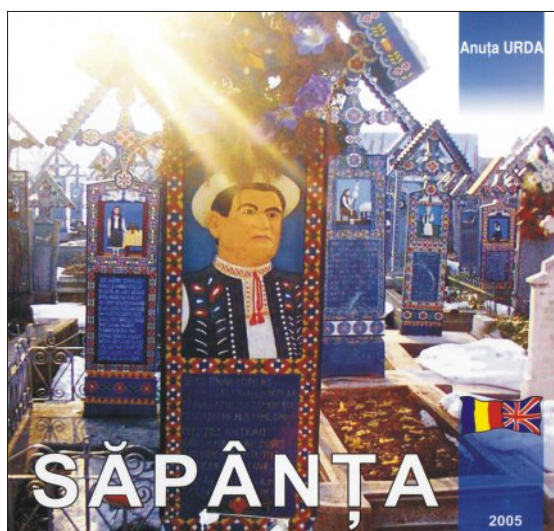
Mănăstirea Săpânța-Peri, recunoscută ca fiind cea mai înaltă biserică de lemn construită până acum, este realizată integral din lemn ma-

siv, materialele folosite fiind stejarul, bradul și piatra, embleme ale acestor locuri.

Portul și Casa, Datini - Obiceiuri - Tradiții - Folclor reprezintă alte capitole de mare însemnătate în destinul acestei așezări – Săpânța. Locuitorii Săpânței trăiesc după anumite rituri și ritmuri transmise din generație în generație, sunt oameni „ce mândri portu-și poartă și mândru grai grăiesc”, sunt oameni pentru care prezentul înseamnă trecut, iar trecutul este prezent, sunt oameni pentru care totul are o semnificație și o însemnătate, sunt oameni care trăiesc în armonie cu natura, sunt oameni ce-și cântă bucuria și amarul.

Încă o calitate a cărții este excelenta prezentare grafică a celor două coperte. Pe prima, este evidențiat Cimitirul Vesel având în prim plan crucea lui Stan Ioan Pătraș, iar pe coperta IV este așternută imaginea Bisericii de lemn Săpânța-Peri, marcând cele două simboluri ale acestei localități.

În concluzie putem afirma că, dintre toate lucrările de tip istoric, monografiile unor așezări sunt cel mai greu de realizat, necesitând multă documentare și pricepere în mânăuirea condeiului, fiind adevărate mărturii peste timp pentru fiecare localitate în parte, indispensabile pentru cunoașterea istoriei fiecărui loc. Monografia Săpânței, realizată de Anuța Urda constituie un adevărat izvor de referință, o „zestre” cu care contemporanii se pot mândri, o lucrare care pune în valoare un loc încărcat de istorie unde tradiția se păstrează „nealterată” dând valoare trecutului.

„Sunt cunoscut datorită Săpânței”

interviu cu părintele Grigore LUȚAI

Anca GOJA

Pr. Grigore Luțai fotografiat în fața Bibliotecii Județene «Petre Dulfu», sediul revistei Familia Română

Născut pe Valea Izei, în Bocicoiel, preotul paroh Grigore LUȚAI – soț al preotesei Ioana, o talentată pictoriță de icoane pe sticlă și tată a trei copii cu destine exemplare – își are numele legat indestructibil de Săpânța. Datorită lui, această mică localitate maramureșeană este celebră nu doar prin Cimitirul Vesel, ci și prin grandioasa Mănăstire Săpânța-Peri, locaș pe care părintele l-a ctitorit. Despre aceste obiective, despre cei care le-au trecut pragul, dar și despre credincioșii săi săpânțeni vorbește părintele Luțai în interviul ce urmează.

O localitate altfel

Anca Goja: Vorbim despre Fenomenul Săpânța. Dv., Preacucernice părinte Grigore Luțai, ca paroh al Bisericii Ortodoxe din această localitate celebră, cum îl vedeți?

Pr. Grigore Luțai: Săpânța pentru mine a fost din tinerețe, și mai ales din timpul când eram elev la Seminarul Teologic, după aceea ca student în teologie, o localitate deosebită de celelalte localități din vechiul Maramureș. Și Dumnezeu m-a binecuvântat ca în anii '90 să fiu numit preot paroh al Parohiei Ortodoxe din Săpânța. Atunci am putut să-mi dau seama că nu numai în Maramureș și în țară, ci și în Europa și

în lume, Săpânța e cunoscută. E cunoscută datorită acestui cimitir, zis „vesel”. Dacă nu era acest Cimitir Vesel, poate că nu era nici Săpânța cunoscută. Era aproape în umbră, ca și celelalte localități și sate din Maramureș. În toate cimitirele când intrăm avem tristețe, îi avem pe cei apropiați plecați, dar la Săpânța am văzut pe mulți dintre cei care intră în cimitir râzând, așezându-se la cruci și citind acele epitafuri. Cum spunea Constantin Noica, e „singurul cimitir din care am ieșit râzând”. Deci în Săpânța se râde de moarte. În epitafuri se redă viața așa cum a fost trăită de cei care zac sub glie.

Pe săpânțeni „i-am văzut de la început ca pe niște conservatori”

A.G.: Într-un fel, Dv. și credincioșii din parohie sunteți și moștenitori și păstrători ai unui tezaur de valori. Cum gospodăriți acest patrimoniu?

Pr. Gr. L.: Da, un tezaur de valori. Întotdeauna am iubit Biserica și dorința mea a fost să ajung să îi slujesc pe Dumnezeu și pe cei încredințați mie. Noi românii n-am dus nicicând război de cucerire, ci un război de a apăra ceea ce avem: tradițiile, credința, datinile, obiceiurile. Mai ales după ce am ajuns să slujesc în Săpânța mi-am dat seama că ea este așezată, din

punct de vedere geografic, ca o stâncă în mijlocul valurilor. La intrarea dinspre Sighetu Marmăției, localitatea cea mai apropiată, Câmpulung la Tisa, este dominată de maghiari, ucraineni, foarte puțini români; intrând în Săpânța, vezi numai români, aproape sută la sută. Deci i-am văzut de la început ca pe niște conservatori, păstrându-și tradițiile, obiceiurile, sărbătorile, datinile lor. Și ceea ce eu am dorit dintotdeauna, a fost să fie nu numai păstrători ai dreptei credințe ortodoxe, ci și păstrători ai tradițiilor. Mereu, aproape la fiecare Sfântă Li-

turghie, le spun credincioșilor: „Nu uitați că aveți acest port frumos al Săpânței pe care îl moșteniți de veacuri. Să-l păstrați în continuare!” Deci iată, oamenii păstrează tradițiile și sunt conștienți de valoarea lor. Chiar am observat anul acesta, de sărbătoarea Bobotezei, când am ieșit la Râul Săpânța, care aduce din munte o apă limpede, acolo, la sfințirea apei celei mari, am văzut pe o rază de un kilometru întâi bărbații, praporii, steagurile, îndreptându-mă spre apă, apoi femeile, toți erau îmbrăcați țărănește: în cioareci, în lecrice, în costumația lor, atât bărbații, cât și femeile. Și la biserică vin îmbrăcați țărănește. Nu că ar veni de la televiziune să îi filmeze, ci își păstrează tradițiile. Și mai ales acum, că suntem aproape de începutul Postului Mare, ceea ce n-am întâlnit în vechiul Maramureș, pe Valea Izei: toată suflarea se îmbracă în negru, de duminică, când începe, timp de șapte săptămâni, până la Înviere. De la fetița

cea mai mică care vine la biserică, poate adusă de mână de mama sau de tatăl ei, toți sunt în negru, din cap până în picioare, în fiecare duminică, păstrând această tradiție.

A. G.: *Turismul, care este totuși destul de dezvoltat în Săpânța, credeți că afectează în vreun fel păstrarea acestor tradiții?*

Pr. Gr. L.: Chiar se bucură străinii să vadă că se păstrează tradițiile. Din anii '90, de când păstoresc, foarte mulți turiști din afară mi-au spus că vor să viziteze pensiunile care au și mici gospodării cu animale, curate, să corespundă cerințelor europene, să fie într-o zonă de munte, iar cei din casă să fie îmbrăcați în costumele lor tradiționale tot timpul anului. De multe ori vin dinspre Țara Oașului și, când pensiunile noastre sunt ocupate, îi îndrept spre alte locuri. Iar ei spun: „Nu, dorim numai în Maramureș!” Începând de la Săpânța, spre Valea Izei, până spre Borșa.

Un muzeu în aer liber

A. G.: *Cimitirul e și o anexă a bisericii, și un muzeu, dar și un univers de spirit. Cum îl percep oaspeții care vă intră în incintă?*

Pr. Gr. L.: Este, într-adevăr, un muzeu în aer liber, fiindcă nicăieri în lume nu găsim un asemenea cimitir, unde să se vorbească sută la sută adevărat despre viața celui plecat spre veșnicie. Eu citesc pe multe cruci epitafuri și eu am fost acela care am fost alături de familia îndoliată când mulți săpânțeni au plecat spre veșnicie în acești ani de pastorație. Le-am știut, ca preot paroh, ca duhovnic, viața întreagă, și am văzut că ea a fost descrisă, în acel epitaf, așa cum a fost. Iată că cimitirul din Săpânța nu este o rușine pentru familie, pentru cei care rămân în viață și își privesc crucea părinților, fraților, rudeniilor. Acolo întâlnim pe omul credincios, femeia credincioasă împreună cu mâinile la rugăciune, și întâlnim pe foarte mulți dintre cei care au murit de moarte năprasnică. Muncitorii forestieri care au murit de morți năprasnice în pădure sunt înfățișați pe cruce. Mai citim despre accidente de mașină, sau alte morți năprasnice. Acolo întâlnim și bețivul, pe cel căruia i-a plăcut țuica, întâlnim și soacra care își cicălește ginerele, care era ascultător de altfel. Mai sunt în viață oameni în vârstă, aproape la 87 de ani, care au cunoscut-o pe acea soacră. Iată acel epitaf: „Sub această cruce grea/ Zace biata soacră-mea/ Trei zile de mai trăia/ Zăceam eu și citea ea./ Voi care treceți pe-aici/ Încercați să n-o treziți/ Că acasă dacă vine/ Iară-i cu gura pe mine/ Dar așe io m-oi purta/ Că napoi n-o înturna/ Stai aici,

dragă soacră-mea”. Mai există un epitaf al unui bețiv, unul Dumitru Holdiș, care a murit la vârsta de 45 de ani, cu sticla în mână, cu țigara în gură, la bufet. Așa scrie pe cruce: „A murit de moarte forțată”. Când te gândești la „moarte forțată”, crezi că a murit într-un lagăr, într-o închisoare, dar moartea era pălinca, „veninul”, așa se spune într-un alt epitaf.

Și coloritul din acest cimitir este deosebit. Era întrebat Stan Ioan Pătraș de ce predomină albastrul în Cimitirul Vesel. Iar el, absolvent de patru clase primare, dar cu o inteligență nativă,

răspundea: „Este micul cer pe pământ”. Am observat că în întregul Maramureș predomina, în casele vechi care erau în urmă cu 40-50 de ani, albastrul. Și în interior, era acea vopsea „albăstreală”; îmi aduc aminte de casa părintească din copilărie, prispa casei era cu pământ și avea o dungă vopsită în albastru, ca cerul. Este extraordinar și portul de sărbătoare al săpân-

tenilor din duminicile în care nu țin posturi: femeile, fetele, poartă în coloritul hainelor (ele la fustă spun cătrantă, la batic spun șirincă) un albastru extraordinar de plăcut. La fel bărbații poartă acele lecrice și pieptare tivite cu albastru. Astfel, Săpânța mai are ceva specific, ceva ce nu are nicio localitate din Maramureș: „albastrul de Săpânța”.

„Altarul familiei”

Având 1.400 de familii, eu cunosc aproape fiecare casă. La Bobotează aproape nu e casă în care să nu fi intrat, în fiecare cameră și știu că fiecare casă are o cameră de cinste, de onoare. Am putea spune „altarul familiei”. Acolo sunt lucruri de valoare: covoare vechi, o rudă, covoare alese din lână, nu din fibră, de săpânțence, foarte frumos puse pe mai multe rânduri. Ceea ce nu există nici pe Valea Izei, nici în Țara Oașului, nicăieri, sunt farfuriile vechi, din timpul Austro-Ungariei, care constituie un tezaur al lor. Dau orice să le găsească. Au colecționat de peste tot. Și au acele icoane frumoase. Acolo se petrec trei momente din viață, este ca un altar și au paturile, două sunt, dar foarte înguste, să nu poată dormi decât o persoană. Acolo se îndreaptă în Postul Mare, aprind o lumânare, după ce vin de la biserică. Deci prima este botejunea, botezul – după ce se botează copilul, petrecerea se face în această cameră, altarul familiei; după aceea, când se cunună la biserică, își ia rămas bun mireasa sau mirele de la părinți și există un anumit ritual de iertare; și tot aici i se dă cinstea din urmă celui plecat spre veșnicie. Niciodată la 40 de ani de preoție ai mei (la 20 de ani am fost preoțit), am călătorit mult, am fost la multe înmormântări, dar așa o cinste să i se dea celui plecat spre veșnicie ca la Săpânța, n-am văzut. Au remarcat acest lucru foarte mulți preoți veniți din Maramureș, dar și din altă parte. În camera cea mai frumoasă mortul se așază cu capul spre Răsărit și este îmbrăcat țărănește. De multe ori m-am gândit că dacă este profesor, va pleca spre veșnicie îmbrăcat în costum. Nu. Chiar am condus pe ultimul drum un profesor de

Preoteasa Ioana Luțai
pictând faimoasele icoane pe sticlă

filosofie, a fost îmbrăcat țărănește, în portul lor. Au o periniță aleasă, au acea îmbrăcămintă și chiar opinci. Ei își pregătesc chiar și de la 40 de ani într-un colț, într-un dulap îmbrăcămintea de înmormântare.

Începuturile Mănăstirii Săpânța-Peri

A. G.: *Sunteți ctitorul Mănăstirii Săpânța-Peri. Cum vedeți azi starea providențială de atunci? Și cum au fost începuturile?*

Pr. Gr.: Întotdeauna îi aduc mulțumire lui Dumnezeu și e o taină de nepătruns pentru mine, o mărturisesc chiar în acest interviu, ca și o spovedanie în fața unui mare duhovnic, așa ca în

fața lui Hristos, întotdeauna i-am mulțumit că am ajuns să îl slujesc. Și mai ales mi-am dorit să fiu ctitorul unei biserici de mir. Dumnezeu m-a învrednicit să fiu ctitorul unei mănăstiri, pe malul Tisei, cu nume cu rezonanță istorică: mănăstirea Săpânța-Peri. Nu sunt șovin, nici naționalist, sunt mândru că sunt român, respect

orice credință, orice cult și fiecare să se desfășoare cu dragoste, cu bucuria și necazul lui. Dar fiindu-mi dragă Biserica Ortodoxă și mai ales biserica care a existat dincolo de Tisa, cea mai veche stavropighie voievodală, o rezonanță istorică extraordinară, de la 1391, am fost martor ocular când s-au sărbătorit 600 de ani de la atestarea documentară, în 1991. Erau vremuri vitrege când am pătruns eu în Ucraina, înainte de '89, am slujit acolo. Îmi aduc aminte că nu era voie de la casa unde era înmormântarea să mergem, noi preoții, spre cimitir. Asta era în Slatina/Solotvino, dincolo. Ei, acum libertatea religioasă, ceea ce se întâmplă acolo este extraordinar. Dar acolo nu s-a putut ctitori o altă mănăstire, au rămas doar ruinele, și iată că noi cei de dincoace de Tisa, cu un gând bun, în '91 am sfințit locul unei mănăstiri, în data de 2 iunie. M-am consultat cu bunii mei credincioși consilieri, cu Șteț Ioan, zis Sâvule, care este cântărețul și primul curator al bisericii, după aceea cu Holdiș Gheorghe, care a plecat la Domnul, spre veșnicie. Mi-am dorit să ctitorim în locul unde se află acum mănăstirea, care are suprafața de 21 de hectare, și care a fost proprietatea bisericii, numit în toate registrele și actele „La Livadă”. Distanța din șoseaua națională e de aproape 500 de metri. Proprietatea a fost în timpul vremurilor de restriște, în vremea comunismului, un parc dendrologic. Eu îi prețuiesc, deși nu-i cunosc, pe toți cei care au realizat acel parc și l-au pus în valoare. Au ocrotit acest loc, nu l-au distrus. Au rămas peste 36 de specii de arbori, de arbuști, nu s-au sacrificat, aproape peste 1.000 de stejari, arbori seculari care au aproape 300 de ani, spun specialiștii. Au jos, la cioată, un metru și 20 de centimetri diametru, incredibil. Iată că Dumnezeu m-a ajutat să sfințesc acel loc. Pe vremea aceea, era director Romsilva dl. Dorel Cherecheș, pe care l-am cunoscut și care a venit la Săpânța. Întotdeauna îl pomenesc, după părinții mei și cei apropiați, în rugăciuni, în toate pomelnicele. Mi-a spus: „Părinte, uită că a fost proprietatea Romsilva. [...] sunt de acord să intri în posesie, să intre numai pasărea în această pădure. Dacă e de la Dumnezeu să fie mănăstire, semnez”. Și gândiți-vă că am avut multe ispite. M-am luptat cu balaurii. Erau foarte mulți care nu doreau acea mănăstire. Crucea pe care am așezat-o la sfințire în acel loc a dispărut. Femeile din Săpânța, credincioșii au ajunat. Chiar eu am fost descurajat de multe ori. Dar le-am spus: „Dacă e de la Dumnezeu să fie un loc sfânt, nu va putea sta nimeni împotriva”. În anii '96, știu că dl. Cherecheș ne-a semnat pentru un hectar în mijlocul aceluia parc, chiar

Mănăstirea Săpânța-Peri

dacă era pădure, și acolo s-a ridicat mănăstirea. Dar, datorită Mănăstirii din Săpânța, dl. Cherecheș a fost schimbat din funcție de guvernul de atunci. Au venit țărâniștii la putere și am fost invitat la Baia Mare; parcă acum mă văd în fața a patru domni care erau inspectori de la Romsilva București. Era într-o zi de vineri și au spus: „Părinte, oprește lucrările acestei mănăstiri și dl. Cherecheș de astăzi nu mai este director”. V-o mărturisesc cu mâna pe sfânta Evanghelie, pe Sfânta Cruce, mi-au dat lacrimile și am spus: „E posibil să fie sacrificat un om care a dăruit un loc lui Dumnezeu, l-a eliberat de cel rău, să fie un loc sfânt?” Și iată că l-au schimbat și noi am continuat mănăstirea. Și după aceea, chiar dacă a fost schimbat, a venit și m-a ajutat. Mărturisesc astăzi în acest interviu pentru prima oară ca să știe fiul (Cătălin Cherecheș, primarul Băii Mari, n.r.) și doamna (dr. Viorica Cherecheș, n.r.) ca în albumul pe care îl realizăm împreună cu dl. Teodor Ardelean, și care va cuprinde adevărul despre Săpânța, Cimitirul Vesel, așezarea geografică, istoricul, bucuriile, necazurile, cu acceptul familiei, dorim să publicăm și un articol despre Dorel Cherecheș, despre ceea ce știut eu că a făcut pentru Săpânța. Și n-a făcut-o numai pentru Săpânța, a făcut-o și pentru Bârsana. Să-l odihnească Dumnezeu, pentru că datorită lui am putut zidi mănăstirea în acel loc.

„Mi-am luat doctoratul în lemn, în piatră”

Așa mi-a ajutat Dumnezeu să ctioresc mănăstirea datorită meșterilor de la Bârsana, familia Știopei Ioan, zis Buga, cu cei trei feciori. Este cel mai mare meșter posibil în lemn. Eu nu mi-am luat doctoratul în teologie, că așa au fost vremurile, dar aș putea spune cu de la mine putere, că mi l-am luat în lemn, în piatră. Având șantiere de peste 25 de ani, știu ce înseamnă o construcție din lemn. Am vrut să fie marea-ță. Are înălțimea de 75 de metri, cu tot cu cruce. Crucea are 7 metri și jumătate, din inox, alamă, cupru, aluminiu și realizată de un grup de studenți de la Academia de Arte din Cluj. Dumnezeu să-l ierte, era un conferențiar Călin Dăianu, care a murit tânăr. Și toate celelalte cruci cu foiță de aur, câteva kilograme de foiță de aur. Lăcașul este structurat pe trei nivele: un demisol, cărămidă aparentă, cu bolți, după aceea biserica de lemn în sine, din 10 metri cubi de lemn, aproximativ. Am adus lemn de lângă Timișoara, de lângă Arad, de lângă Li-

*Crucea din vârful bisericii
Mănăstirii Săpânța-Peri*

pova, de la Satu Mare, chiar și de acolo din parc, pe care n-am vrut să-l distrugem, dar a trebuit să facem o aerisire și acolo. Deci nu se găsesc în țară poate nicăieri pereți atât de masivi, de 60 cm lățime. Grinzile le-am ridicat cu o macara adusă de la Ploiești, o macara veche americană de prin anii '70, care ridică brațul până la 90 de metri. Avem o scară de lemn de 8 metri cubi. Deci vedeți aici un lucru deosebit: înălțimea, frumusețea, așezarea. Dacă nu intram eu preot paroh și cu credincioșii mei, locul era distrus. Acum se păstrează, nu se „sacrifică”, am asfaltat acel drum, am făcut alei prin pădure și poartă maramureșeană. Am dus curentul trifazic de la Sighetu Marmureșean, cablu prin pământ 18 km, ca să avem pentru utilaje. Am adus apa din munte, 11 km. De 2-3 ani a venit aducțiunea nouă de apă, înainte a fost una veche. Multe jertfe. Am făcut peste 117 drumuri la București. Eforturi, nu glumă! Mulțumesc Domnului și că l-am întâlnit pe domnul arhitect Dorel Cordoș!

Se lucrează de zor la Biserica din incinta Cimitirului Vesel

Datorită arhitectului Dorel Cordoș a început construcția Mănăstirii Săpânța, dacă nu era el nu era această frumusețe inegalabilă. Datorită lui există complexul de la Bârsana, datorită lui este Sâmbăta de Sus, datorită lui sunt foarte multe mănăstiri, a contribuit la restaurarea Catedralei Ortodoxe de la Cluj, la construcția Catedralei Ortodoxe din Baia Mare, la construcția altor catedrale în străinătate, peste tot, Mănăstirea Lainici, alte biserici din lemn, din piatră, din zid. Este omul lui Dumnezeu dăruit nouă, maramureșenilor. Arhitectul Dorel Cordoș a făcut și proiectul de restaurare a bisericii din incinta Cimitirului Vesel. Această biserică construită în 1806, din Cimitirul Vesel, avea nevoie de lucrări de consolidare și restaurare, și iată, cu ajutorul lui Dumnezeu, în urmă cu 5 ani am început consolidarea. Am intrat 6 metri sub biserică, am venit cu acele contraforturi de la mănăstirile din Bucovina: Neamț, Voroneț, Putna. Meșteri am adus din partea Bu-

covinei, dar cu acordul arhitectului Cordoș, să nu rezulte după refacere o biserică moldovenească sau din alte ținuturi, ci o biserică în stil maramureșean. Și această biserică va fi înaltă de 78 de metri. Crucea o execută Fabrica de clopote Blotor de la Satulung, unii dintre cei mai renumiți clopotari. Crucea va avea 8 metri și o tonă greutate, va fi dusă în Germania după ce se termină, va fi vopsită în camp electrostatic și va fi ridicată la înălțime. Avem acoperișul din țiglă glazurată multicoloră, așa cum sunt acoperite catedralele din Timișoara și „Sfântul Ioan” din Suceava, castelele vechi din Austria. Proiectul este gata și anul acesta, dacă dă Dumnezeu, vom pune acoperișul și Sfânta Cruce, de Sfintele Paști. Cărămida aparentă este adusă din Austria și cu ea se vor monta mozaicuri. În exterior sunt 180 de ocnițe, unele vor fi ornate cu sfinți în port maramureșean. Se va păstra proporția canonică și hermeneutică, să nu fie un kitsch. Se vor monta, înainte de Paști, mozaicurile „C-tin Brân-

coveanu cu fiii”, apoi un portret mare de 6 metri al lui Ștefan cel Mare și Martiriul sfinților născuți. Culoarele din acoperiș și cele din mozaicurile exterioare se vor îmbina cu culorile din

Cimitirul Vesel. Această lucrare va dura câțiva ani de zile, dar la final va fi o lucrare frumoasă. Trebuie să fie, fiindcă este biserica din incinta Cimitirului Vesel.

Un nume cu istorie

Din păcate nu mai este printre noi vrednicul de pomenire, protopopul vechiului Maramureș, de la Săpânța și până la Borșa, pe Prislop, peste 70 de parohii, părintele Mihai Opreșanu, născut în părțile Bucovinei. Un străjer, un ostaș de-al lui Avram Iancu, am putea spune, care a apărut credința și care a fost alături de mine. M-am consultat și cu dânsul atunci când am ales numele mănăstirii „Săpânța-Peri”. În Săpânța a existat o moară, și acum se cunoaște pârâul pe care era Moara Periului. Pe lângă vechea mănăstire Săpânța-Peri, ctitorie a Dragoșștilor, distrusă la 1703, au existat o tiparniță veche, o școală de cântăreți bisericești, cărți de cult și se spune că pentru prima oară acolo, Dumnezeu a vorbit în limba română. Și e dureros că pe acel loc (localitatea Peri este azi în Ucraina, n.r.) acum mai sunt doar ruinele. Au încercat ierarhii noștri buni lăsați de Dumnezeu, Preasfințiții Iustinian și Justin, au sfințit acolo un loc într-o grădină și iată că noi trăim cu nădejdea. Legăturile noastre cu românii de dincolo sunt foarte bune, cu preoții, cu preoții ucraineni, cu mănăstirile lor, relațiile noastre sunt extraordinare și chiar este o mănăstire în apropiere, ucraineană, la Peri. Preoții vin la praznicele noastre. Suntem de aceeași credință și îl slujim pe același Dumnezeu. În Săpânța, la mănăstire, într-adevăr am adus câteva călugărițe care vor continua ceea ce eu am început. Și aș putea spune că foarte mulți ar fi dorit să mă oprească să-i pun numele Săpânța-Peri. Unii au organizat simpozioane în anii trecuți la care nu am fost invitat și s-a vorbit despre Peri. Foarte mulți își arogă niște drepturi cum că ei ar fi pus acea denumire. Nu. Denumirea a fost pusă de către mine, preotul paroh Grigore Luțai și grupul cu care atunci am făcut acel proces verbal. Acest proces verbal a ajuns pe masa regretatului patriarh Teoctist și avem și acum tomosul patriarhal că e de acord să se zidească această

Preafericitul Patriarh Daniel la Mănăstirea Săpânța-Peri. Sursa foto: basilica.ro

mănăstire, o reînviere a fostei stavropighii voievodale. S-a încercat de multe ori să nu se treacă în anumite albume, reviste că noi suntem ctitorii. Nu eu, nevrednicul preot; Dumnezeu a lucrat prin mine, m-a așezat cu această generație bună de creștini. Eu le mulțumesc săpânțenilor până la mormânt, că m-au ascultat, m-au înțeles, m-au ajutat cât au putut, s-au bucurat, sunt mândri că Săpânța nu are doar un obiectiv de cultură, de tradiție, de suflet, de spirit, Cimitirul vesel, ci se așază încă un monument, Mănăstirea Săpânța-Peri. Iar când vor veni românii sau străinii, vor veni să vadă două obiective turistice de mare marcă internațională.

Un loc vizitat de personalități

În '98 a fost un redactor de la *New York Times* care a stat o săptămână la Săpânța și a publicat un articol despre cimitir și mănăstire, pe prima pagină. Apoi, să nu uităm că a fost cel mai mare Simpozion al monumentelor funerare care s-a ținut în America, în Pennsylvania, unde

Cimitirul Vesel a fost clasat primul în Europa, al doilea în lume după Valea Regilor Luxor și al treilea, ca să enumăr, a fost Taj Mahal. Iată, vin japonezi, vin din America Latină, personalități. Eu, chiar dacă nu spun că am fost de la început un regalist, dar l-am prețuit pe Maiestatea Sa

Regele Mihai. În '90 am fost vizitați de fiicele Majestății Sale. Datorită unui personaj care și astăzi este în Elveția, era consilierul apropiat al Majestății Sale, Dan Batic, arhitect din Lausanne. Iată, la Săpânța a fost Regina, a fost Regele Mihai cu ani în urmă. A intrat pe ușile împăratești și a însemnat în Sfânta Evanghelie de pe sfânta masă: „Cu prețuire pentru ceea ce faci pentru români”. „Pentru prima oară în viața mea semnez într-o Sfântă Evanghelie”. Și m-a primit la Lausanne, am fotografii, am fost invitat la toate manifestările de la București. Ne-au trecut pragul foarte mulți vizitatori străini, ambasadori străini acreditați în România, inclusiv ambasadorii americani, începând cu dl. Rosapepe, cu soția Sheila, Michael Guest a fost de trei ori. Am fost vizitați de toți președinții României, de președinți de partide... noi am fost primitori pentru toți. N-am făcut politică, pe toți cei ce ne-au trecut pragul casei i-am primit. Să nu-l uităm pe profesorul Nuțu Roșca, doctor în filologie, autor al multor cărți de istorie, chiar despre închisoarea de la Sighet. El a fost cel care m-a ajutat, a contribuit, a scris, a fost împunternicit să meargă la Patriarhul Teoctist, a intrat în audiență și a mijlocit pentru a ne aproba înălțarea sfintei Mănăstiri Săpânța-Peri. Mulțumesc ierarhilor mei, Înalt Preasfințitului Justinian, Preasfințitului Justin, care vin mereu în

mijlocul nostru, ne poartă de grijă și sunt mândri că Săpânța are aceste obiective pe măsura frumuseții peisajului și a oamenilor care locuiesc în aceste locuri strămoșești.

A.G.: Și cu asta ați răspuns și la penultima întrebare, care se referă la cele mai importante personalități care v-au trecut pragul și au scris în Cartea de Onoare. Cât de cunoscut este preotul Grigore Luțai în țară și în lume?

Pr. Gr. L.: Ce să zic? Nu pot să îmi aduc elogiile. Sunt cunoscut datorită Săpânței. Poate că dacă nu era Săpânța, eram și eu un preot oarecare al unui sat din vechiul Maramureș. Născându-mă pe Valea Izei, trăind, studiind toți anii teologia la București, m-am format în Sud, m-am întors... Când sunt pe tren, pe accelerat, pe avion, oriunde mă duc, dacă sunt întrebat, spun că sunt preot în Săpânța. „În Săpânța, părinte? Dumnezeu voastră sunteți?” mi se răspunde. Oriunde mă duc, sincer vă spun, sunt întrebat dacă nu am un pliant de prezentare, interlocutorii îmi spun că au vizitat Săpânța sau că vor să o viziteze, iar asta îmi dă o bucurie și o satisfacție extraordinară. De aceea încă o dată și întreit spun: îi mulțumesc lui Dumnezeu și Maicii Domnului, care este ocrotitoarea Bisericii Săpânța, că păstoresc această comunitate. Dumnezeu m-a învrednicit și mi-a dat această bogăție sufletească aici, pe pământ.

Foto Ioan Micle-Mihale

Festivalul „Drumul Lung spre Cimitirul Vesel”

Valentina ROTARU

„Drumul Lung spre Cimitirul Vesel” este numele unui interesant și original festival dedicat Maramureșului, mai exact Cimitirului Vesel din Săpânța. Festivalul are loc în fiecare an în preajma sărbătorii Adormirea Maicii Domnului (15 august), anul acesta urmând să se desfășoare cea de-a 4-a ediție.

Festivalul a debutat în anul 2010 la inițiativa lui Peter Hurley, un irlandez stabilit în România în 1993 și îndrăgostit de tradițiile și valorile autentice ale satului românesc, pe care și-a propus să le promoveze în cadrul acestui proiect.

Organizatorii și-au dorit ca acest festival să devină, în timp, un reper în turismul cultural din Europa. Scopul festivalului este promovarea satelor din zona Maramureșului și a tradițiilor autentice, păstrate încă vii și nealterate în această regiune. Este un proiect serios și original, care aduce o valoare economică, culturală și spirituală în plus locului acesta binecuvântat de Dumnezeu.

Prima ediție a festivalului intercultural de tradiții „Drumul Lung spre Cimitirul Vesel” a avut loc la Săpânța. „Săpânța a fost aleasă ca loc de desfășurare a acestui eveniment pentru pitorescul locului, pentru tradiții și pentru muzica populară deosebită”, menționa într-un interviu Peter Hurley¹.

La prima ediție invitat de onoare a fost Shaun Davey, unul dintre cei mai mari compozitori contemporani ai Irlandei. „Voices from Merry Cemetery” este suita muzicală compusă de Shaun Davey, pe textele epitafurilor din Cimitirul Vesel, interpretată în cadrul festivalului de muzicieni de primă mână. 160 de muzicieni - corul bărbătesc al Facultății de Teologie din Sibiu, un cor mixt din Maramureș, o orchestră de cameră românească și instrumentiști aleși dintre cei mai buni muzicieni tradiționaliști ai Irlandei – au interpretat lucrarea lui Shaun

Davey în noaptea de Sfânta Maria, pe pajiștea de lângă Cimitirul Vesel, în cadrul celei dintâi ediții a festivalului.

„Drumul Lung spre Cimitirul Vesel” a adus la un loc două culturi muzicale de rezonanță – română și irlandeză, fiind primul de acest gen din România. Festivalul a fost susținut de autoritățile locale (Parohia Ortodoxă Săpânța, Consiliul Local Săpânța) și Consiliul Județean Maramureș².

Invitat în acest proiect în calitate de muzician, Grigore Leșe, militant fervent, recunoscut, al păstrării spiritualității românești, a acceptat rolul de regizor artistic al Festivalului, alături de Shaun Davey, ocupându-se de partea muzicală și de toate aspectele care țin de con-

FAMILIA ROMÂNĂ FENOMENUL SĂPÂNȚA

¹ <http://www.romanialibera.ro/actualitate/locale/drumul-lung-spre-cimitirul-vesel-196148.html>

² <http://www.cjmaramures.ro/detaliu.aspx?eID=1591&t=comunicatedepresa&Node=1>

servarea autenticului și respingerea kitschului¹. „Cred că acest festival intercultural este unul dintre cele mai serioase acțiuni de promovare culturală și turistică a Maramureșului, iar Shaun Davey aduce din Irlanda un grup de artiști deosebiți”, a spus Grigore Leșe².

„Pe drumurile lui Leșe” a fost subtitlul celei de a doua ediții a Festivalului care a avut loc în 2011 și care de data asta și-a schimbat destinația, locul de desfășurare fiind Țara Lăpușului. Participanții au fost invitați să vadă Maramureșului prin ochii lui Grigore Leșe, să pornească împreună cu acesta, în căutarea tradițiilor autentice acolo unde ele s-au păstrat intacte: în satul maramureșean. Cei prezenți la festival au avut ocazia să viziteze bisericile de lemn din Maramureș, să meargă în vizită la meșterii artizani, să se întâlnească cu ciobani la stâne, sau chiar să participe la un târg de vite. Grigore Leșe a fost gazdă și ghid în toate aceste peripluri.

Evenimentul a luat forma unei școli de vară. În mai multe sate maramureșene au avut loc, simultan, micro-festivaluri la care au participat invitații atât din România cât și din Irlanda, Ucraina, Cehia, Ungaria, Polonia, Iran.

Această ediție a Festivalului „Drumul Lung spre Cimitirul Vesel” a fost organizată de Asociația Interculturală de Tradiții în Colaborare cu Consiliul Județean Maramureș și Primăria Târgu Lăpuș, cu susținerea Ministerului

Culturii și Patrimoniului Național și cu participarea: Culture Ireland, British Council, Centrul Cultural al Republicii Ungare la București, Centrul Ceh și Institutul Polonez³.

Cea de-a treia ediție a Festivalului „Drumul lung spre Cimitirul Vesel” inițiat de irlandezul Peter Hurley, s-a desfășurat în 2012 în localitățile Săpânța și Bârsana. Ca și la edițiile precedente cei prezenți au avut ocazia să participe la ateliere meșteșugărești și culinare, să viziteze Cimitirul Vesel din Săpânța și Casa Memorială a lui Stan Ioan Pătraș, creatorul celebrelor cruci pe care sunt inscripționate versuri cu tâlc. Tot cu această ocazie s-a desfășurat o școală de vară dedicată tradițiilor țărănești, la care au participat 15 turiști din străinătate (Iran, Spania, Cehia ș.a.), cât și din România care au avut posibilitatea să se întâlnească cu muzicanți ai locului și să învețe cântece și dansuri din zonă. Unii turiști din cadrul școlii de vară au locuit efectiv în casele gospodarilor din Săpânța și au luat parte alături de ei la toate muncile gospodărești. De asemenea, au fost prezenți la această a treia ediție și un grup de specialiști din cadrul Muzeului Național din București.

Așteptăm cu nerăbdare cea de-a patra ediție a Festivalului „Drumul lung spre Cimitirul Vesel” care, sperăm noi, să ne readucă la Săpânța, în Maramureș - în acest loc istoric, parcă desprins din cronicile vechi.

1 http://www.studentie.ro/campus/festivalul_drumul_lung_spre_cimitirul-vesel_la_sapanta/c-75-a-100513-p-1

2 <http://www.romanialibera.ro/actualitate/locale/drumul-lung-spre-cimitirul-vesel-196148.html>

3 <http://www.cjmaramures.ro/detaliu.aspx?eID=2042&t=Comunicatedepresa&Node=1>

Maramureșul văzut prin ochii unui irlandez

Dialog cu dl. Peter Hurley, producătorul
Festivalului „Drumul lung spre Cimitirul Vesel”

Simona GABOR

Simona Gabor: *Dacă ar fi să vă faceți o prezentare în cinci idei, cine sunteți domnule Peter Hurley?*

Peter Hurley: Irlandez, Păcătos, Visător, Creativ, Patriot.

S.G.: *Cum ați cunoscut România și ce v-a determinat să vă stabiliți aici ?*

P.H.: Știam, înainte de a ajunge, că mă voi stabili în România; cu gândul ăsta am venit și așa a rămas. După o scurtă vizită la Praga, în 1993, am simțit că ceva total aparte (diferit de sistemul meu) a rezistat în partea acesta a Europei, dincolo de Cortina de Fier. După ani și experiența acumulate aici, îndrăznesc să scriu, că abia am început să înțeleg acel ceva, și proveniența sa: un spirit, o încredere de neînvins, născute prin suferință, nedreptate, de-a lungul timpului. Am hotărât să locuiesc în Europa de Est. Fără să fac vreo mișcare în sensul acesta; trei luni mai târziu m-a sunat un fost coleg de serviciu din Dublin, mi-a povestit despre România, unde el fusese cu un an înainte, și m-a rugat să colaborăm pentru a dezvolta o afacere în servicii de marketing. Am sărit! Aveam 26 de ani când am ajuns în România. Era pe 9 aprilie 1994. Norocul meu!

S.G.: *De ce iubiți Maramureșul mai mult decât orice alt loc în această țară?*

P.H.: Mă încarcă, de fiecare dată când îl vizitez! Mi-a plăcut din primul moment, când am privit Maramureșul, din Dealul Ștefăniței, într-o dimineață devreme, în august 2003! Mi s-a tăiat respirația, văzând o grădină imensă, cumva pieptănată de mână, inimaginabil de frumoasă, care vibra vizibil sub razele soarelui. Parcă mă uitam, ca într-un vis, la un peisaj din Irlanda, unde aceeași priveliște poate fi văzută, însă împrejmuată cu garduri de piatră cât poți cuprinde cu ochii, câmpuri din piatră, neatinse de o sută de ani, piatră albă, ca oasele unei civilizații rurale, odată vie, dar demult transformată în fosile.

„Ce comoară spirituală pentru omenire este Maramureșul de azi!”

sursa foto stirindirect.ro

Credem noi că, atât timp cât trăim, suntem buricul universului; dar nu este așa. Trecem așa de repede, neconștientizând faptul că Maramureșul de azi e ca o replică a Vestului Irlandei, de acum două mii de ani, așa ca printr-o mișcare a sorții și a destinului. Cum va arăta Maramureșul în viitor? Ce comoară spirituală pentru omenire este Maramureșul de azi! Ce onoare să particip la apărarea ei! Ce păcat să risipesc timp și să nu împiedic stingerea ei!

S.G.: *În perioada 12-15 august 2010, ați organizat în România, la Săpânța, festivalul „Drumul lung spre Cimitirul Vesel”. Care a fost ideea care a dus la organizarea acestui festival și cum ați dus-o la bun sfârșit?*

P. H.: În 2007, dl Nicolae Covaci m-a „vîrnat” cu viziunea lui pentru un festival Celtica, exploatând legătura străveche între popoarele Europei. Am început să caut modele, am participat la festivaluri în Bretonia, în Austria, în Irlanda. Am căutat sponsori, pe vremea aceea fiind activ în lumea publicității, dar a fost foarte greu, chiar înaintea crizei economice, lumea fiind refractară.

În 2008, Shaun Davey, renumitul compozitor irlandez, primul om care a adus un cimpoier împreună cu o orchestră simfonică, a vizitat România. A compus *Vocile din Cimitirul Vesel*. În iunie 2009 m-a invitat la Sibiu, la Festivalul Internațional de Teatru, pentru premiera operei. Am ascultat de mai multe ori înregistrarea de atunci,

împreună cu epitafulurile, fiecare melodie fiind un epitaf de pe crucea unei persoane din Săpânța trecute dincolo, și m-au mișcat profund poveștile sătenilor: hotărâre, suferință, umor, tristețe. L-am întrebat atunci pe Shaun, ce vrea să facă cu această monumentală creație? „Să îl cânt la Săpânța”, mi-a răspuns. Am urcat în tren și am bătut la ușa părintelui paroh de la Săpânța.

Mare om Shaun Davey! Nimeni nu l-a rugat să facă ce a făcut! Nici până în ziua de azi nu a primit vreun ban pentru creația lui. Din contra, l-a costat. Cred că în timp va fi înțeles și apreciat acest cadou minunat dat României de maestrul Shaun Davey.

S. G.: Care au fost sacrificiile și care a fost impactul atât asupra românilor dar mai ales asupra irlandezilor invitați?

P. H.: Sacrificiile? Cred că este pentru prima dată când mă întreabă cineva acest lucru. Când simt că ceva trebuie făcut, nu pot să mă abțin. Prin lucrarea lui Shaun, pot să zic că mingea mi-a fost pasată la picioare. Până să se contureze această lucrare, trecuseră doi ani în care am cochetat cu ideea unui festival. Atunci am simțit că e momentul acțiunii. Am căutat să-l edific, să îl întemeiez, cu ajutor financiar din partea altora, dar oamenii nu înțelegeau și nu erau dispuși să mă ajute. Am găsit o linie de finanțare la Ministerul Turismului, prin fonduri Regio. Am făcut o aplicație. Răspunsul: foarte frumos, poate reușim să contractăm în 2011. Atunci am făcut o mișcare neașteptată și inexplicabilă, una instinctuală. Am cheltuit 143.000 Euro în două zile – toți banii pe care i-am economisit și mai mult ca să realizez ce mi-am propus. Sunt singura persoană care a reușit să îngroape o casă într-un cimitir, în două zile. De ce? Pentru că numai așa pot să fac o schimbare. Mă întrebați: „Cum poate fi așa de scump un eveniment? Sigur irlandezul a fost păcălit!” Biletele de avion din Irlanda au costat 9.000 de euro. Două trenuri cu vagon restaurant, vagon de dormit, protocolul, Hotelul Marmăția pentru echipa din Irlanda, ambasadorul Irlandei și familia lui, mașini de protocol, cor de 50 de bărbați, orchestra de 20 de muzicieni, echipa de 14 persoane din Irlanda, dintre cei mai renumiți muzicieni tradiționali irlandezi, care de obicei câștigă câteva mii de euro ca și onorariu pe noapte, plus transport, mese, cazare, și toate acestea pentru cinci zile. 200 de artiști și meșteri. Am transformat catedrala reformată din Sighetu-Marmăției într-un studio de înregistrare, o scenă în Cimitirul Vesel, o scenă pe pajiște, echipa de filmare cu 6 camere, car cu conexiune satelit, meșteri populari, 50 de muzi-

cieni tradiționali aleși de maestrul Grigore Leșe, ultimii rapsozi din toate colțurile țării.

Nici până în ziua de azi nu am returnat toți banii împrumutați atunci de la familie. Nu am primit nimic ca sprijin financiar din partea oficialilor din Maramureș, cu excepția unui singur domn, din Baia Mare, care mi-a dat 1.000 de euro

„Suntem la fel ca fond. Așa cred, așa simt. Nu e dificil să văd de ce. Ambele popoare suntem acasă din totdeauna. Nimeni nu a putut să schimbe asta și nici nu vor reuși vreodată. Niciodată nu am plecat de acasă ca să înrobim pe altcineva.”

atunci pe pajiștea din Săpânța zicând “probabil ai ce face cu ei”. Dacă stau bine să mă gândesc, am închiriat cu bani frumoși o scenă care cred că aparține Consiliului Județean Maramureș.

Și totul a fost o luptă. Adică, sacrificiul financiar este doar o parte din sacrificiul total. Nopti nedormite, oameni care trag pentru ei, nu pentru țelul în sine. Foarte mult am călătorit pe jos și cu autostopul. Trei ani de atunci în care am fost „cerșetor” prin Baia Mare și București, încercând să mențin o inițiativă culturală în viață așteptând evaluarea proiectului depus la Ministerul Turismului. Răsplata este în suflet, categoric! Dar trăim vremuri tare ciudate când faptele bune sunt și pedepsite.

În sfârșit avem contractul semnat și suntem pe „Drumul Lung spre Săpânța” pentru Sfânta Maria în 2013. Acum caut cu împrumut încă 150.000 euro pentru că banii europeni pe care-i voi primi pe proiect se decontează ulterior cheltuielilor făcute cu festivalul!

S.G.: Care este numitorul comun între Peter Hurley, Shaun Davey și Grigore Leșe?

P.H.: Nu îndrăznesc să mă asemăn în vreun fel cu dâșii. Poate doar iubirea de oameni, de frumos, de autentic, de natura.

S.G.: Ce legături sau elemente comune ați identificat între România și Irlanda natală?

Suntem la fel ca fond. Așa cred, așa simt. Nu e dificil să văd de ce. Ambele popoare suntem acasă din totdeauna. Nimeni nu a putut să schimbe asta și nici nu va reuși vreodată. Niciodată nu am plecat de acasă ca să înrobim pe altcineva. Nu ne stă în fire. Cea mai mare diferență între noi? Noi, irlandezii, suntem izolați și înconjurați de apă. Astfel am avut un singur vizitator în 800 de ani. Voi sunteți în mijlocul „târgului” și ați avut câte un vizitator la fiecare generație, fiecare lăsând urmele proprii. Suntem ambele popoare extrem de sociabile, deloc agresive în sine, foarte primitoare.

Mai concret, și simbolic foarte important

pentru mine, este crucea celtică, foarte răspândită la noi, într-o formă de piatră, străveche, mărturie a unei civilizații din trecut, cruce pe care o găsim azi viu colorată, cât se poate de contemporană, în cimitirul din Săpânța, mărturie a unei culturi la fel de străveche, dar de data asta încă în viață. Acolo aveți comoara! Satul viu.

S. G.: *La sfârșitul lunii noiembrie 2012, timp de 24 de zile și de nopți, cu o medie de 30 de km pe zi, bătând la poartă de gospodar pentru hrană și găzduire, ați făcut un drum de la Săpânța la București, pe cărări și pe drumuri lăturalnice. De ce ați făcut acest demers temerar ?*

P.H.: Din mai multe motive. Știam că urmează cel mai greu an din viața mea și mă pregăteam. Vroiam să mulțumesc lui Dumnezeu pentru că a avut grijă de mine și de părinții mei, precum și de întreaga lor familie, de zece copii și douăzeci de nepoți, atâția ani buni. Că în ciuda

nostru Primar”, și cap de afiș, Ana Lesko, plătiți, cu toții, cu bani europeni. În timp ce unii pun tot ce au în joc, ca să avanseze și să realizeze o idee progresivă, alții fac din fonduri, o sursă electorală.

Adică, mai concret, în România aveți ultima civilizație rurală europeană autentică, vie. Dacă dacii făceau piramide, s-ar face și astăzi piramide în România. Cam la nivelul ăsta ar trebui să fie privită țărâtimea. Și în principal despre asta era vorba în pelerinaj: un omagiu adus unei culturi unice, vii. Știam că dacă îi ofer respectul și demnitatea care i se cuvin, va avea grijă de mine. Și așa a fost. Mai mult decât aș putea să îmi imaginez.

S.G.: *Cu ce curaj ați pornit la drum, conștienți că nu va trebui să dormiți pe câmpuri sau prin poduri, sau că va trebui să răbdați de foame peregrin prin România rurală?*

P.H.: Eram conștienți că va fi bine. România are o rezonanță foarte puternică. Lucrurile nu trec neobservate. Nu pot să explic mai bine. Ortodoxia are un rol fundamental în această rezonanță, credința puternică în general, dar prin ortodoxie, în special. Ortodoxia combinată cu această așezare de oameni stabiliți cu foarte mulți ani înainte de Hristos, și monoteiști încă de atunci. Împreună cu alte lucruri menționate mai sus, inclusiv chiar munții în sine, face din Români un popor absolut deosebit de alții. Dar atenție! Va trebui muncit acum să nu vă lăsați

„Adică, mai concret, în România aveți ultima civilizație rurală europeană autentică, vie.”

faptului că nu mi-am prețuit viața mea și darurile Lui, din foarte multe puncte de vedere, încă țin cu mine și simt că ar fi un gest frumos din partea mea să Îi mulțumesc printr-un pelerinaj de proslăvire.

Am văzut că se încheiea un ciclu astrologic, tot o creație a lui Dumnezeu, de 26.000 de ani pe 21 decembrie, și am văzut o porțiță în calendarul meu personal, prin care un asemenea gest ar s-ar putea încadra. Am gândit: „Ce moment incredibil să trăiesc; trebuie comemorat cumva”. Așa că am plecat de la Săpânța, pe 26 noiembrie și am ajuns la Muzeul Național al Țăranului Român în București, la ora 18 în ziua de 21 decembrie.

Am lucrat foarte mult anul trecut ca director de promovare în unitatea de sprijin pentru Rețeaua Națională de Dezvoltare Rurală pentru Ministerul Agriculturii. Am văzut și m-am întâlnit cu o grămadă de oameni din spațiul rural. Am putut să înțeleg mult mai multe, despre partea economică a spațiului rural, a satului. Am văzut, că de fapt, satul moare de foame acum pentru că sătenii nu mai au acces la piața de desfacere, și se pare că oameni din București sau din orașe zic că le pasă, dar de fapt facem foarte puțin efort concret, sau chiar de loc. După trei ani în care m-am implicat și consider că fac parte din categoria de oameni care încearcă să promoveze ce este autentic în satul românesc și în ideea unei strategii de salvagardare a acestui patrimoniu, am văzut că există, de fapt, foarte mulți bani pentru promovarea kitschului și a falsului. Am văzut la Rusalii, anul trecut, într-un sat, un preot cu o orchestră de muzică populară, care cânta „Ce bun și gospodar, e prea-iubitul

Peter Hurley a străbătut pe jos traseul dintre Săpânța și București. Echipat cu un rucsac, o bâta, un aparat foto și un reportofon, Peter a încercat să atragă atenția asupra kitschului care agresează cultura tradițională și asupra pericolului distrugerii acestei culturi în România de azi

furați de acest val de non-valori și de epocă atomico-materialistă-comercială. Sper că înțelegeți ce vreau să zic.

Practic, știam că pot să fac 30 de kilometri într-o zi. Am făcut-o de trei sau de patru ori înainte de plecare. Nu știam dacă pot să fac 30 de km în fiecare zi, cu atât mai mult cu cât aveam 10 kilograme în spate. Am ales cel mai izolat drum, dar implicit cel mai deluros. Habar nu aveam cum m-aș descurca, nefăcând vreodată nimic mai mult decât mersul la magazin pe jos. Dar am încredere în România. În români. Și nu numai în maramureșeni, ci în întreaga Românie. Nu am avut nici măcar un moment de spaimă sau de neîncredere. Erau momente multe de oboseală cruntă. Știam că Dumnezeu dorește să vadă drumul făcut cum trebuie. Adică fără să cumpăr nimic, fără să chel-

tuiesc nimic, toți cei pe care i-am întâlnit m-au ajutat. Mi-am dat seama că, să fi avut toți banii din lume nu aș fi făcut ceea ce am reușit să fac fără niciun ban. Pentru că oamenii pe care i-am întâlnit în călătorie m-au ridicat. Când cineva ajută un om care face ceva pozitiv, toată lumea se ridică. Acesta a fost efectul, asupra mea și a celor ce m-au ajutat. Mai ales în cazul celor care nu mă cunoșteau deloc.

S.G.: *Ce ne leagă pe noi românii de restul Europei?*

P.H.: Drumul Celților!

S.G.: *Ce mai avem încă noi românii valoros, comparativ cu alte culturi europene?*

P.H.: Cinci cuvinte: Ultima civilizație rurală autentică, vie.

Aromânii din Dobrogea au cântat la Săpânța

Ilie DORIAN

„Aromânii fărșeroți au făcut cinste României cântând la Târgul Internațional de la Shanghai, de 4 ori. Odată am cântat pe ploaie, dar nici un spectator n-a fugit de acolo, așa cum au fugit spectatorii de aici, de la Săpânța, speriați de-un strop de ploaie. Toți și-au scos umbrelele și au stat la spectacol, până la capăt” - spunea duminică noaptea, pe scena în aer liber, la Săpânța, Grigore Leșe, regizorul unui spectacol de vis derulat în cadrul unui Festival de vis „Drumul lung spre Cimitirul Vesel”, organizat și produs de irlandezul Peter Hurley.

Despre spectacolul de excepție susținut de Grigore Leșe și invitații săi deosebiți din Maramureș, Dobrogea, Gorj, Mehedinți, Bistrița, Bucovina și București, dar și despre primul spectacol al serii de duminică regizat de compozitorul Shaun Davey din Irlanda, voi scrie cu alt prilej.

Acum mă voi opri asupra grupului de aromâni fărșeroți din Cogeaalac (originari din Grecia), despre care maestrul dr. Grigore Leșe zicea: „Când am pornit spre aromânii fărșeroți din Cogeaalac, despre care auzisem că ar cânta polifonic, nu mi-am imaginat că voi trăi strania senzație că îmi aud strămoșii cântând. Spre deosebire de țaranul român, care horește de unul singur, excepție făcând colindele și unele cân-

tece de ritual, aromânii fărșeroți din Cogeaalac cântă numai în grup. Isonul gutural însoțește linia melodică susținută de cimpoi, generând o polifonie arhaică având substrat eterofonic”. Vasile Giugi: „M-am născut în 1929, în Grecia. Acum locuiesc în Cogeaalac, județul Constanța. localitate cu 1000 de locuitori din care jumătate aromâni, iar cealaltă jumătate formată din olteni, moldoveni și romi, vreo câteva familii. Sunt crescător de oi din rasa Merinos. Dumitru Zogu este și el crescător de oi. Fratele său, Nicolae Zogu, a lucrat la fabrica de postav din Cogeaalac, în panificație și morărit.”

Cimpoierul Mihai Gherase, 82 de ani: „Noi păstrăm tradițiile de la bătrânii noștri. De la ei am învățat toate cântecele tradiționale. Cântăm muzică polifonică de grup și individual, de la muzică de petrecere la cântece de dor și jale, cântece de nuntă. Noi cântăm în aromână dar și în românește. noi suntem ultima generație care a mai păstrat ceva din tradițiile strămoșilor noștri. Generațiile care vin după noi nu au mai vrut să învețe muzica noastră tradițională, cu care părinții noștri, născuți în Grecia, au venit în Cadrilater în anul 1925. Acolo ne-am născut noi. După cedarea Cadrilaterului la bulgari, am venit în România, în 1938, că autoritățile bulgare nu ne dădeau voie să învățăm în limba română. La școală ne-au obligat să învățăm în

limba greacă. Noi am zis nu, am aruncat pălăria, ne-am făcut bagajele și am venit în România, pentru că părinții noștri se considerau români. A românului, adică adevărați români. Din moși strămoși, noi am fost ciobani. Prima serie de machedoni, cum ni se mai zice, a plecat în 1926. Am rămas acolo numai noi, prea puțini. Era și școală românească și grecească. Școlile românești au fost închise și ne-au obligat să învățăm grecește. Părinții nu au fost de acord și am plecat cu totul în România. În 1940, iar ne-am refugiat în Bulgaria. În 1938 am stat două luni în Ialomița, apoi am locuit la Geamurlia de Sus, în județul Tulcea, unde ne-am făcut băieți mari și trebuia să ne însurăm. Dar acolo nu erau fărșeroți, erau doar aromâni bulgari, care nu vroiau să ne dea fetele. Inclusiv fetele lor nu ne dădeau mâna, ci doar batista. Adică, aromânul fărșerot se ținea de mână cu aromânca bulgăroaică prin intermediul batistei. De aceea, în 1940, ne-am mutat în Cogealac, județul Constanța. Copiii noștri au învățat la școala românească. Nunțile, botezurile, horele, mâncărurile le facem așa cum le fac românii. Dacă în tinerețea noastră, nu ne-am putut însura cu românce, pentru că eram considerați oarecum străini, nu oameni ai locului, acum nu mai sunt asemenea probleme. Suntem români cu toții, bine înrădăcinați aici. Copiii noștri chiar dacă vorbesc ca fărșeroții, nu au mai păstrat cântecele noastre, tradițiile noastre străvechi. Cu generația noastră de octogenari, probabil se va încheia istoria aromânilor fărșeroți. Ne bucurăm însă, că domnul Grigore Leșe ne-a descoperit acasă la noi, de fapt în județul Tulcea, unde a întrebat dacă prin zonă mai sunt cimpoieri. Așa m-a găsit pe mine. I-am cântat din cimpoi și din gură acum 10 ani. I-a plăcut și m-a întrebat dacă mai am pe cineva care știe să cânte ca mine. Așa i-am adus în grupul de aromâni fărșeroți pe verișorii mei și pe

vecinul meu. Domnul Leșe ne-a dus la festivaluri prin țară, la București, dar și în China. Eu am fost și în Grecia, cu un grup de elevi, pe care i-am învățat să cânte la cimpoi. Dar nu mi-a plăcut Grecia. E foarte departe față de România. Nu ca distanță, ci ca oameni. Grecii mi s-au părut duri, răi. Probabil de aceea au plecat de acolo și părinții noștri. Neamurile noastre sau aromânii care au rămas în Grecia, nu numai că nu au școli românești, dar nu sunt lăsați nici pe stradă să vorbească în limba noastră maternă. La Cogealac pământ avem vreo două hectare. La petreceri cântăm din cimpoi, orgă, acordeon. Noi, cei 4, cântăm în dialectul aromân, povestea ciobanului care văzând o fată frumoasă s-a gândit că oriunde s-ar duce, el o va lua de mireasă, o va lua de nevastă. Dacă la o nuntă de-a noastră macedonească am vrea să cântăm la masă cântecele noastre vechi, nu mai putem, că muzica de la stație îți sparge timpanele. Acum nunțile se fac în localuri de lux, unde trebuie să aștepti și un an până e liberă sala. Pe vremea noastră, făceam nunțile în cort. Făceam niște dansuri de curgeau apele pe noi. Cântam la cimpoi, după ce luam o țuiculiță mică și un ardei acru. Și dă-i și joacă. Frigeam zece, douăzeci de oi. Acum nu mai mănâncă nimeni carne de oaie. Noi am fost și dansatori prin 1964. Lucram la fabrică. Acolo era un ansamblu de dansuri. Mihai Florea și George Marcu de la Televiziune ne-au făcut costumele. Umblam prin țară cu dansurile și cimpoiul după mine. Acum ne-a redescoperit Grigore Leșe, cu care mergem oriunde ne cheamă. Noi suntem oameni de cuvânt. Nu ne-am îmbătat să-i producem greutate. Mai bem și noi un coniac, o țuică, un vin. Făceam o tonă de vin anual, pe vremuri. Acum ne-a venit mintea la cap și mai lento cu băutura”.

(*Graiul Maramureșului*, 18 august 2010)

Grupul de aromâni fărșeroți din Cogealac

„Eu sunt în instanță pentru a apăra cimitirul de contrafaceri”

Interviu cu artistul popular Dumitru Pop-Tincu,
custode al Casei Muzeu „Ioan Stan Pătraș” - ctitorul „Cimitirului Vesel”

Florentin NĂSUI

— „*Spiritul Săpânței*” se intitulează proiectul româno-israelian de artă tradițională și contemporană. Despre ce este vorba?

— Zilele acestea m-am întors din Israel, unde am expus câteva lucrări de sculptură și pictură pe lemn în cadrul expoziției „*Spiritul Săpânței*” – proiect inițiat de prof. Haim Maor în colaborare cu ICR din Tel Aviv. Expoziția este

Festivalul Darom Adom (Macul înflorit), care are loc anual în zona de sud a Israelului.

— Ai mai expus și în Franța, Coreea, Japonia, SUA, Italia, Germania. Cum te-ai prezentat pe scurt, dle Mitru?

— Sunt sculptor, pictor și poet, continuator al operei lui Ioan Stan Pătraș în Cimitirul Vesel din Săpânța, locul de unde omul pleacă pentru totdeauna.

— De râs cine râde?

— Mortul își spune viața în versuri pe cruce, iar viul își dă cu părerea.

— Cine a fost înaintașul tău?

— Ioan Stan Pătraș (1908 – martie 1977) s-a lăsat de dulgherie și s-a apucat în 1935 de sculptat crucile care l-au făcut mai apoi vestit în lume, prin acest Cimitir remarcat de străini prin 1956-1958. Ei spuneau că au găsit primul loc din lume unde se râde de moarte, locul unde și morții râd. Pătraș nu avea decât o diplomă de 4 clase. Înainte de a ciopli versurile pe cruce, le dicta în limbajul său popular unui dactilograf, iar apoi copia de pe hârtie literele de tipar.

— Cum te-ai apropiat de meșterul popular și cum ai ajuns să-i continui opera?

— Am început ucenicia la el în 1964, pe când aveam 9 ani. Am luat de la el tot ce se poate învăța: desen, croit, cioplit, pictat, versificare. Am lucrat cot la cot cu el până la vârsta de 14 ani, când am plecat la Timișoara să-mi continui studiile. Chiar dacă a avut mai mulți tineri ucenici, uncheșul Ion a lăsat cu limbă de moarte dorința ca eu să-i continui activitatea. Așa m-a chemat acasă, din Timișoara, în iunie 1977, soția sa, mătușa Mărie, care a trăit până în 1980 și care mă ajuta sau mă supraveghea în munca din atelierul unde se făceau crucile. De atunci, am lipsit din Săpânța doar în perioada serviciului militar și finalizării studiilor.

— Unde era atelierul?

— Atelierul era și este la el acasă. Acolo

Artistul popular Dumitru Pop-Tincu,
custode al Casei Muzeu „Ioan Stan Pătraș”

deschisă până pe 10 martie 2013, la Kibbutz Beerli. Proiectul și-a propus să evidențieze unele trăsături comune ale artei contemporane israeliene și ale artei tradiționale românești. Lucrările mele și celelalte (picturi, desene, fotografii documentare, înregistrări video) au fost realizate în perioada august-septembrie 2012 la Săpânța. Ele au fost prezentate și într-o expoziție organizată la Galeria Lina - Sinagoga Bistrița, cu sprijinul Ambasadei Statului Israel la București, în colaborare cu Centrul Cultural Municipal Bistrița, Comunitatea Evreilor și Primăria Bistrița. Expoziția cuprinde și lucrări ale artiștilor israelieni Haim Maor și Nora Stanciu, cu care am lucrat timp de o lună la Săpânța”. Lucrările expuse fac apel la memorie, comemorare, artă și folclor. Vernisajul a fost inclus în

locuiesc din 1980, când proprietatea a fost achiziționată de Muzeul Maramureșului, eu devenind custode al Casei „Ioan Stan Pătraș”. Mătușa Mărie mi-a destăinuit și restul tainelor meseriei și mi-a predat toate uneltele meșterului. Cu o parte din ele lucrez și azi.

— *Câte cruci sunt în țințirim?*

— Nu știu câte au mai rămas din cele 700 făcute de uncheșul Ion, dar toate împreună ajung la 1.200. Foarte multe cruci au fost scoase definitiv. Ele vor fi păstrate în muzeul in situ. Printre ele sunt și primele cruci realizate în 1935.

— *Cum compui textul, dle Mitru?*

— Mă inspir din viața defunctului, a locului unde a trăit și din activitatea sa.

— *Cât costă o cruce și în cât timp o termini?*

— Eu nu fac afaceri, ci continui o tradiție. Fiecare cruce este unicat. Doar dimensiunile crucilor sunt în medie de 200x40x10 cm. Alți confrăți au venit cu cruci mai mari, care nu se potrivesc aici, pentru că le acoperă pe cele din spate. Crucile pot fi cu o față sau cu două fețe. Fac una în două săptămâni. Vopselele le prepar după o rețetă proprie. Rezistă vreo 18 ani, fără retușuri. Cele mai vechi sunt restaurate periodic. O cruce costă între 1.500-2.000 lei, exact ca pe vremea răposatului. Un loc de veci costă de 10 ori mai mult ca atunci! Fac 10-15 cruci pe an.

— *Mai sunt și alți făuritori de cruci?*

— Da. Sunt oarecum în conflict cu ei, întrucât eu am înregistrat marca la O.S.I.M. Eu am preluat o artă și trebuie să o duc mai departe. Sfada a mers atât de departe, încât unii au ajuns să conteste numele ctitorului Cimitirului Vesel, afirmându-se că altcineva ar fi fost inițiatorul! Eu sunt în instanță pentru a apăra cimitirul de contrafaceri. Crucile pe care le facem noi nu sunt ale noastre, sunt copii ale celor realizate de ctitorul cimitirului. Doar versurile de pe cruce sunt ale noastre. Nu mi se pare normal să-ți pui iscălitura pe opera lui Pătraș. Toți se mândresc cu Cimitirul Vesel, dar nimeni nu mă ajută să-l apăr de cei care vor să strice tradiția și linia lăsată de Pătraș. Și epitaful scris de mine în 1978 a fost preluat de alții, care și-au asumat paternitatea. E vorba de cel de pe crucea cu soacra: „Sub această cruce grea/zace biata soacră-mea/ Trei zile de mai trăia/ zăceam eu și citea ea/ Voi ce treceți pe aici/ vă rog să nu o treziți/ că acasă dacă vine/ iară-i cu gura pe mine!” Eu am activat

în acea perioadă în cenaclul literar „George Coșbuc” din Sighetu Marmăției, unde am urmat și cursurile Școlii Populare de Artă. Pe la mine pe acasă au fost și Nichita Stănescu, Laurențiu Ulici, Adrian Păunescu. Toți aceștia au scris și despre mine.

— *Pragul casei a fost trecut de multe și foarte mari personalități din țară și străinătate.*

— M-au vizitat la casa Ioan Stan Pătraș nu numai foarte mulți străini, dar și numeroși români stabiliți peste hotare. Aici au fost toți șefii de stat ai României, de la Ceaușescu la Băsescu. Eu i-am primit în 2004 pe Elie Wiesel și Ion Iliescu însoțiți de 62 de ambasadori.

Pe crucea sa, Stan Ioan Pătraș a pus să i se încrusteze următorul epitaf:

*De cu tânăr copilaș
Io am fost Stan Ion Pătraș,
Să mă ascultați oameni buni
Ce voi spune nu-s minciuni.
Câte zile am trăit
Rău la nime n-am dorit,
Dar bine cât am putut
Orișicine mi-a cerut.
Vai săracă lumea mea
Că greu am trăit în ea
De la paisprezece ani
Trebuia să câștig bani
La lucru greu de pădure
Cu țăpin și cu săcure.
Tata -n război a plecat
Înapoi n-o înturnat.
Trei copii noi am rămas
În lume cu greu năcaș.
Vrut aș fi să mai trăiesc
Și planul să mi-l plinesc.
Din șaișeci și nouă țări
M-au vizitat până ieri.
Din conducători de stat
Foarte mulți m-au vizitat
Și de acum când or veni
Pe mine nu m-or găsi.
Și le doresc la toți bine
Care au fost pe la mine
Că viața o lăsai
La 69 de ai.
Crucea mea când s-a lucrat
Care eu mi-am comandat
Doi elevi ce-au învățat
Mi-au făcut lucru pe plac:
Turda Toader, Stan Vasile
Dumnezeu Sfântu să-i ție.*

Săpânța – un nume, Gheorghe Turda – un renume

Liana POP

De multe ori, de-a lungul vieții, ne întrebăm: oare ne-a fost predestinat acest nume care-l purtăm? Încercăm să găsim semnificația lui și să acceptăm doar ceea ce ne convine sau ne este favorabil.

Cam așa este și cazul denumirii localității Săpânța, sat maramureșean așezat pe malul drept al Tisei, în dreptul Văii Tarasăului.

Localitatea și-ar trage numele de la un vechi radical celto-galic, de origine indo-europeană: „sappus” = brad sau italianul „zapinus” = țăpin (unealtă pentru manevrat buștenii). La obârșie, Valea Săpânței se numește Valea Bradului, de la radicalul traco-dacic „bredh” = brad.

Bradul este considerat copac-totem al protoromânilor și simbolizează viața veșnică, tinerețea și vigoarea, mândria, curajul și verticalitatea (masculină). În literatura populară românească și în cea cultă, bradul apare atât în ipostaza de simbol al vieții, cât și ca un copac funebru, simbol al tristeții. Bradul apare ca reper în lumea trecătoare, semnifică întrepătrunderea dintre viață și moarte, iar forma sa triunghiulară este asociată cu crucile.

Oare și această denumire și-a pus impactul asupra personalității săpânțenilor caracterizați printr-un acut simț al dreptății și răzvrătirii împotriva încălcării acesteia?

Dacă ar fi să redăm prin mimică și gesturi cuvântul Săpânța, oare cum ne-am contorsiona? Cred că am reprezenta mai întâi semnul crucii, după care scrierea, succedată de voie bună și veselie. Dar să nu uităm moartea, fără de care nu am putea interpreta nimic. Misterul morții care este strâns legat de misterul credinței.

Din rândul acestei seminții s-a ridicat un interpret vestit de muzică populară, personalitatea marcantă a locului, pe numele său – Gheorghe Turda.

S-a născut la data de 6 martie 1948 în localitatea Săpânța, județul Maramureș. A fost atras de muzică de mic copil, când psalmodia versete din psaltire în biserica din Săpânța, unde a slujit bunicul său.

Studiile le-a făcut la Liceul teoretic „Dragoș Vodă” din Sighetu Marmăției și apoi la Conservatorul de muzică „Gh. Dima” din Cluj, secția Pedagogică (1966-1969) și secția Canto (1969-1973), unde l-a cunoscut pe cel care i-a pecetluit traseul profesional, rectorul Alexandru Farcaș; în 1973 a susținut examenul de diplomă la Conservator, interpretând rolul lui Figaro din *Nunta lui Figaro* de Wolfgang Amadeus Mozart.

Activitate profesională:

S-a lansat pe scena Casei de Cultură a studenților din Cluj, în anul 1968. S-a pregătit sub îndrumarea atentă a talentatului interpret și dirijor Dumitru Fărcaș. Cea mai importantă confirmare a posibilităților sale de interpret al cântecelor populare din Maramureș o constituie apariția celor două discuri la Electrecord – primul fiind în colaborare, iar al doilea, recital, sub bagheta lui Dumitru Fărcaș.

Tot în anul 1968, cu formația de muzică populară a Casei de Cultură a studenților din Cluj, a realizat un turneu în Ungaria, Austria și Iugoslavia, iar în 1971, cu ansamblul Casei de

Cultură din Vișeu de Sus a fost în Franța și Spania;

- ▣ Participare la festivaluri internaționale: Istanbul (1969), Zagreb (1970), Dijon (1973), Berlin (1973);

- ▣ În 1972 a cântat în zece spectacole ale Ansamblului Rapsodia română, sub bagheta lui Ionel Budișteanu;

- ▣ A activat la ansamblul „Mărțișorul” din Cluj;

- ▣ A concertat în mai mult de 40 de țări și a participat la peste 80 de turnee;

- ▣ Turneul care l-a marcat cel mai mult a fost cel din Japonia, de acum 20 de ani;

- ▣ A fost prim-solist al prestigiosului Ansamblu Rapsodia Română și director artistic al Ansamblului Ciocârlia;

- ▣ A participat la turnee artistice în peste 25 de țări ale lumii: Rusia, Polonia, Ungaria, Cehia, Bulgaria, Austria, Germania, Italia, Franța, Olanda, Belgia, Anglia, Spania, Turcia, Grecia, Brazilia, Venezuela, Mexic, S.U.A., Cuba, Coreea, China etc.

- ▣ A colaborat până în prezent cu majoritatea ansamblurilor artistice din țară, între care: Cindrelul, Junii Sibiului, Ciprian Porumbescu, Mărțișorul (Cluj-Napoca), Doina (al Armatei), Tinerimea română, Doina Carpaților, Doina Gorjului, Doina Banatului, Maramureșul, Ciocârlia, Mara.

- ▣ În anul 2003 se pensionează cu grad de colonel, fiind avansat la gradul de general (r.).

Distincții:

- ▣ Printr-un decret prezidențial din 1 Decembrie 2008, Gheorghe Turda a fost înaintat la gradul de general de brigadă în rezervă (cu o stea). Atunci ocupa funcția de director al Centrului Cultural Național din cadrul Ministerului Internelor și Reformei Administrative (MIRA);

- ▣ Cetățean de onoare al Municipiilor Cluj-Napoca (1997), București (2001), Sighetu Marmației (2006) și al comunei natale, Săpânța (2002);

- ▣ Ordinul „Virtutea Militară” în grad de Cavaler cu însemn pentru militari (2002);

- ▣ Trofeul Superlativele VIP, secțiunea folclor (2003).

Premii:

- ▣ Laureat (de trei ori) al Festivalului-concurs „Primăvara studentescă” de la Cluj, edițiile 1968, 1969 și 1970;

- ▣ 1970 - Locul I la Festivalul Național Studențesc de Folclor;

- ▣ 1971 - Locul I la concursul „Omagiu partidului”;

- ▣ 1971 - Marele premiu al Festivalului Internațional de Folclor de la Izmir (Turcia);

- ▣ 1973 - Locul I și medalia de aur la Festivalul Tineretului și Studenților de la Berlin;

- ▣ 1976 - Locul I la Festivalul Smithsonian Washington, Bicentenarul S.U.A.;

- ▣ 1978 - Locul I la Festivalul Tineretului și Studenților Havana (Cuba);

- ▣ 1979 - Premiul II la Festivalul Național Cântarea României;

- ▣ 1981 - Premiul I la Festivalul Național Cântarea României.

- ▣ 1985 - Marele premiu la Festivalul de Folclor din Drummondville (Canada);

- ▣ 1993 - Colierul de argint la Festivalul Mondial de Folclor, Dijon (Franța);

- ▣ Diploma de onoare, pentru 25 de ani de activitate artistică conferită de Președinția României;

- ▣ Diplomă de excelență acordată de Societatea Culturală Pro Maramureș „Dragoș-Vodă” din Cluj-Napoca, pentru excepționala contribuție culturală adusă la promovarea și îmbogățirea patrimoniului cultural maramureșean, la împlinirea a 15 ani de activitate (2010).

Discografie:

A realizat peste 120 de imprimări Radio, Electrecord și Televiziune; 12 discuri, cinci casete audio și un CD în 1993, primul realizat de un interpret de muzică populară din România. Câteva titluri din bogata discografie: • *Bine joacă turdenii*; • *Hai, mândro, să trecem dealul*; • *Am avut și eu un dar*; • *Măicuță, când m-ai făcut*; • *Cine nu știe ce-i dorul*; • *Trece-mi dorul pe la poartă*; • *La fântâna dorului*; • *Ghidrul din Săpânța*; • *Tropăita din Săpânța*; • *După pui de moroșan*; • *Dragu mi-i la veselie*; • *Cui îi place dragostea*; • *Nu mă bate, Doamne, rău*; • *Coboară din deal în vale*; • *Toată lumea are un dor*.

Referințe bibliografice:

Ardeleanu-Pruncu, Ion. *Școala de Artă „Gheorghe Chivu” Sighetu Marmației : 140 de ani de învățământ artistic.* Sighetu Marmației, 2006, p. 191-192.

Danciu, Emil. *Dialog de cultură creștină Maramureș-Vâlcea : la Parlamentul României.* Graiul Maramureșului, 22, nr. 6316, 20 dec. 2010, p. 16.

Dumitru, Andra. *Concert folcloric aniversar în cinstea lui Gheorghe Turda.* România liberă, 7 mart. 2013.

Fărcaș, Andrei. *Ieri, la Săpânța s-au sărbătorit 70 de ani de la înființarea Cimitirului Vesel.* Graiul Maramureșului, 17, nr. 4613, 20 mai 2005, p. 1.

Ghenceanu, Vasile Radu. *Jurnal de scriitor sau desacralizarea continuă (VIII) : contribuții la o istorie culturală.* Nord Literar, 3, nr. 1, ian. 2005, p. 14.

Iuga de Săliște, Vasile. *Oameni de seamă ai Maramureșului : dicționar 1700-2010.* Cluj-Napoca : Editura Societății culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2011, p. 1086.

Mitroi, Ștefan. *Puiul de moroșan Gheorghe Turda.* Jurnalul.ro, 24 febr. 2013.

Năsui, Florentin. *Ciocârlia la lumina re-*

flectorului Soare... Graiul Maramureșului, 20, nr. 5564, 5-6 iul. 2008, p. 3.

Năsui, Florentin. *Despre 140 de ani de învățământ artistic: la Școala de Artă „Gheorghe Chivu”.* Graiul Maramureșului, 18, nr. 4898, 4 mai 2006, p. 9.

Năsui, Florentin. *Îndrăgitul interpret Gh. Turda – Cetățean de Onoare al municipiului Sighetu Marmăției.* Graiul Maramureșului, 18, nr. 5100, 28 dec. 2006, p. 1, 5.

Petruț, Anton. *Gheorghe Turda din nou director.* Graiul Maramureșului, 20, nr. 5419, 16 ian. 2008, p. 12.

Viman, Al. *Cu cât cânt, atîta sînt : rapsozi ai cântecului popular.* Baia Mare, 1989, p. 588-589.

Bogățiile subsolului Săpânței

Ing. Aurel PANTEA

Baia Mare

Primind informația că nr.1/2013 al Revistei *Familia Română* va avea tema „Fenomenul Săpânța”, pe loc mi-am amintit că întâia oară am auzit de Săpânța în anul 1952. Pe atunci fiind elev la Liceul Mixt din Beiuș-Bihor, denumit anterior cât și în prezent „Samuil Vulcan”, aveam obligația ca timp de cinci minute în pauza mare, prin rotație, în ordine alfabetică, să prezentăm colegilor de clasă principalele știri din *Scânteia Tineretului*.

Știrea zilei de pe prima pagină „Gândacul de Colorado (Leptinotarsa decemlineata), originar din America de Nord, insectă deosebit de dăunătoare a ajuns în Europa în 1876, pe care a invadat-o, iar acum a pătruns în România în comuna Săpânța, raionul Sighet, regiunea Maramureș. Migrează ca adult pe distanțe scurte, dar duși de vânt, se împrăștie departe. Insecta coleopteră, o puteți recunoaște după culoarea galbenă-portocalie, cu dungă longitudinală, negre pe elitre. Acest dăunător atacă culturile de cartofi. Producția medie planificată de cartofi de toamnă de 21.300 kg. la hectar, este compromisă etc.”

Despre bogățiile de resurse minerale ale subsolului Săpânței am luat cunoștință în facultate, la cursul de zăcămintele de substanțe minerale utile, iar cunoștință cu oameni ai Săpânței și din împrejurimi, am făcut încă din perioada stagiaturii ca inginer la Baia Borșa. Îmi amintesc cu plăcere de Grupul minerilor sigheteni, oameni harnici, de cuvânt, punctuali la serviciu. Grupul cuprindea pe cei din localitățile Lunca la Tisa, Crăciunești, Vișmort, Sighet, Valea Hotarului, Valea Porcului,

Iapa, Sarasău, Câmpulung la Tisa, Săpânța, Remeți și Piatra, care pentru a-și vizita familiile circulau cu trenul săptămânal sau de două ori pe lună pe ruta Borșa - Vișeu de Jos - Sighet - Câmpulung la Tisa.

Din Săpânța ajunsese să fie angajați la mină din familiile Stan Ion, Pop Ion, Holdiș Grigore și Turda, atât de mulți încât pentru apelul de intrare în șut (schimb) și a primi lampa de mină și mai ales salariul, erau înregistrați Stan Ion 1-12, Pop Ion 1-23, etc, unii dintre ei au venit cu transfer din Filipeștii de Pădure - Prahova, alții de la Aninoasa - Valea Jiului, unde în timpul stagiului militar la detașamentele de muncă s-au calificat în meseria de miner. Un miner originar din Moldova, pe nume Bîrnovschi Vasile, a crescut numărul de săpânțeni prin căsătoria cu o fată din Săpânța.

Pentru început de la ei am aflat despre Cimitirul vesel, de obiceiuri și datini ale locului, de fosta mănăstire de la Peri, de zicala „Să te ferea Dumnezeu de mânia săpânțeanului” etc.

Cred că în această zicală se includ și versurile „După pui de moroșan / Să nu dai cu bolovan / Că dacă li-i nimeri / vai de capu' tău a si”, cântate de fiul satului, Generalul Gheorghe Turda.

Săpânța fiind o comună al cărei teritoriu se întinde pe o suprafață de cca. 150 kmp, cuprinde diverse forme de relief, lunci, terase, dealuri și munți, cu impozanta „Piatra Săpânței”, cantonează în subsolul său o zestre de resurse minerale - roci utile și ape minerale naturale - bogății azi insuficient valorificate.

Andezitele produse ale activității vulcanice,

cu rezerve practic nelimitate, prezintă un interes deosebit ca materiale de construcții. După anii 1950-1960 au fost deschise, sistematizate și organizate exploatarea la zi în carierele Fața Stâncii, Săpânța Mireșului și pe valea Runcu în punctele de lucru Cascada Săpânța, După Față și Izvorul Țiganului, perioadă în care se poate afirma că au fost utilizate eficient sub formă de piatră pentru drumuri, îndeosebi la construcția D.N.19 Livada - Negrești Oaș - Remeți - Sighetu Marmăției, ca agregate grele pentru mortare și betoane obișnuite cu lianți hidraulici la construcții industriale și civile, și ca piatră spartă pentru balastarea căilor ferate.

Cariera Fața Stâncii deschisă în partea de nord-vest a dealului Capul Feții, amplasată la 6 km sud de Săpânța în versantul drept al văii Săpânța, are un front lung de 130 m, cu înălțimea cuprinsă între 40-50 m și unghiul de taluz 80 grade. Andezitele sunt de culoare neagră, fisurate superficial și alterate parțial.

Cariera Săpânța Mireșului, deschisă pe valea cu același nume, la 6 km de confluența cu Valea Runcu, are andezite piroxenice cenușii-negricioase, utilizate mai mult la lucrări de întreținere a drumurilor.

Pe Valea Runcu, în cele trei puncte menționate mai sus, există andezite piroxenice, folosite pentru lucrările de drumuri, la construcții industriale și ca rocă ornamentală.

Prin lucrările de explorare din anii 1974-76, pe terasa inferioară a râului Tisa, la 1 km sud de localitate, au fost puse în evidență argile deluviale cu o grosime de 4-6 m, cu caracteristici fizico-ceramice bune.

În Munții Gutâi sunt identificate 27 de zăcăminte de turbă în ariile Izvoare-Săpânța (Strunga Țigani, Vârful Negru, Izvorul Mare, Nireșul Săpânței, Măgura Mică, Poiana Runcului, Poiana Colibei, Vîrful Brazilor, Poiana Săpânței, Tăul Brazilor, Poiana Brazilor, Valea Brazilor, Tăul lui Dumitru, Valea Podului, Valea Mireșului, Tribșorul, Poiana Jilerescu, La Mlăci, Vîrful Stânilor, Poiana Lungă, Vlășnescu-Izvoare, Poiana Izvorului, Valea cu Arini, Tăul Chendroaiei, Cuștedea, Vîrful Ticerii, Valea Seacă), pe o suprafață de peste 100 ha cu grosimi maxime între 1 și 10 m, iar grosimile medii sunt între 0,50-3,65 m.

Aici, pe teritoriul acestei pitorești comune, unde aglomeratele andezitice din „Piatra Săpânța” străjuiesc Valea râului Tisa, sunt cele mai nordice iviri de ape carbogazoase de pe aureola mofetică a eruptivului tânăr al Carpaților Orientali.

Zestrea hidrominerală răspândită pe Valea Săpânței, localizată în trei izvoare mai importante, Izvorul Principal-Coroana, Elisabeta și Roșu, au pe lângă caracterul carbogazos, bicarbonat calic și magnezian și un caracter accentuat clorosodic.

Pentru informarea cititorilor revistei, redau compoziția chimică a apelor minerale din cele trei izvoare așa cum sunt ele prezentate în lucrarea „Apele minerale și termale din România” - autor Artemiu Pricăjan. (Vezi tabelul)

Literatura de specialitate menționează că prima sursă de ape minerală cunoscută în jurul anului 1860 a fost izvorul Coroana, localitatea Săpânța, Maramureș. Prima exploatare a apei minerale a fost inițiată de către preotul Ioan Huban, care captează izvorul în anul 1886 și îmbuteliază 5000 de sticle. În 1906 s-a construit o clădire, iar în 1942 s-a efectuat o reamenajare a construcției și a sistemului de exploatare.

Din datele publicate rezultă că în anul 1935 cu o instalație rudimentară s-au îmbuteliat 64.000 litri, în 1936 crește la 74.403 litri, în 1938 scade la 70.695 litri ca în 1940 să crească la 85.000 litri, cifră care se menține pe toată perioada 1941-1944. După 1948, odată cu naționalizarea și un nou proprietar, Sfatul popular comunal raional, industria locală dezvoltă producția la 380.000 litri/an în perioada 1963-1966, iar în perioada 1981-1985 scade la 275.000 litri/an.

Izvorul Elisabeta a fost utilizat în perioada 1921-1951 cu multe întreruperi, pentru băi și comercializată ca apă minerală, iar câțiva ani ca apă potabilă.

Conținut grame/litru	Izvorul Coroana	Izvorul Elisabeta	Izvorul Roșu
Clor	1,122	0,609	0,546
Calciu	0,230	0,227	0,161
Hidrogencarbonat	6,039	4,300	2,531
Sodiu	2,551	1,602	0,860
Potasiu	0,212	0,135	0,118
Magneziu	0,037	0,038	0,091
Fier	0,004	-	0,020
Acid metaboric	0,095	-	0,049
Dioxid de carbon	1,864	1,562	1,481
Hidrogen Sulfurat	-	-	-
Alte calități specifice	5 mg Brom, Urme de Iod și Litiu	Urme de Iod și Litiu	Urme de Iod și Litiu
Mineralizație totală	12,270	8,478	5,989
Observație	Se îmbuteliază	-	-

Izvorul Roșu cu o mineralizație mai scăzută și conținut mai ridicat de fier a fost amenajat în mod rudimentar și utilizat de către trecătorii prin zonă.

Evenimentele din 1990 de la Săpânța au condus la devastarea stației de îmbuteliere, iar moștenitorii terenurilor și ai fostelor construcții anexe au revendicat dreptul de proprietate. Toți cei care am trecut pe acolo în ultimii ani am putut vedea că Primăria a construit un pavilion peste Izvorul Coroana, iar anexele degradate ale fostei stații de îmbuteliere sunt dezafectate.

La toate aceste surse de ape minerale, organele sanitare, cât și Inspectoratul Geologic Minier, în urma controalelor periodice au constatat numeroase abateri de la normele igienico-sanitare, motiv pentru care în diverse perioade activitatea de exploatare a fost întreruptă și în final sistată.

Apele minerale de aici prezintă interes din punct de vedere geologic și medical, iar rezervele de andezite sunt nelimitate, merită a fi valorificate, în condițiile legii.

Urmare a numeroaselor dispute pe plan local, după anul 1989, cred că este bine să reamintim că, încă din anul 1923 Constituția României și Legea minelor din anul 1924, cât și Legea minelor nr. 85/2003 cu completările ulterioare, stipulează că resursele minerale fac obiectul exclusiv al proprietății publice și aparțin statului român.

Resursele minerale se pun în valoare prin activități miniere care se concesionează persoanelor juridice române sau străine ori se dau în administrare instituțiilor publice de către Agenția Națională pentru Resurse Minerale, agenție care reprezintă interesele statului în domeniul resurselor minerale, potrivit atribuțiilor stabilite prin legea minelor.

Rocile utilizabile în construcții și apele minerale situate pe suprafețe de teren aflate în proprietatea persoanelor fizice pot fi folosite de către proprietarul suprafeței numai dacă nu fac obiectul unei concesiuni existente și numai pentru nevoile proprii, fără drept de comercializare. Folosirea este scutită de la plata taxelor și a redevențelor legale cu condiția înștiințării autorității competente prin organele sale teritoriale.

Pentru exploatarea și comercializarea apelor minerale naturale trebuie aplicate prevederile Normelor tehnice aprobate prin Hotărârea Guvernului României nr. 1020/2005.

Dreptul de folosință a terenurilor necesare efectuării activităților miniere din perimetrul de explorare/exploatare se dobândește în condițiile legii, prin: vânzarea-cumpărarea terenurilor și după caz a construcțiilor aflate pe acestea, schimb de terenuri, închirierea terenului pe durată determinată, exproprierea pentru cauză de utilitate publică, concesionarea terenurilor, asocierea dintre proprietarul terenului și titularul de licență, alte proceduri prevăzute de lege.

Asupra terenurilor necesare accesului în perimetrele de exploatare sau explorare și oricăror alte activități pe care acestea le implică se instituie în favoarea titularului un drept de servitute legală de trecere, contra plății unei rente anuale către proprietarii terenurilor afectate de aceasta.

Accesul la terenurile afectate de servitutea legală se stabilește prin negocieri între titularul activității miniere și proprietarul terenurilor, cu respectarea principiului egalității de tratament și al echității. Orice neînțelegeri între titularii care desfășoară activități miniere și proprietarii terenurilor se soluționează de către instanțele judecătorești competente, în regim de urgență.

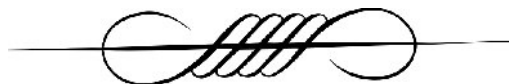
Exproprierea pentru cauză de utilitate publică de interes național se face în condițiile legii, sub coordonarea ministerului de resort.

Totalitatea resurselor/rezervelor minerale evidențiate și înregistrate de către A.N.R.M. pentru fiecare tip de resursă minerală a țării constituie Fondul național de resurse/rezerve minerale.

Resursele minerale de aici și alte zone ale Maramureșului constituie surse sigure pentru revigorarea activității economice.

Bibliografie:

1. Artemiu Pricăjan. *Apele minerale și termale din România*, Editura Tehnică, 1972
2. Artemiu Pricăjan, Ștefan Airinei. *Ape de consum alimentar din România*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979
3. Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale. Fond 26 Inspectoratul Geologic Minier Baia Mare.
4. *Legea minelor nr. 85/2003* cu completările ulterioare
5. Guvernul României, *Hotărârea nr. 1020/2005* pentru aprobarea Normelor tehnice de exploatare și comercializare a apelor minerale naturale

Caleidoscop internautic: Săpânța

Corina ȘPAN

„Săpânța este un leagăn al artei tradiționale și al frumuseților naturale dătătoare de liniște și odihnă: un ocean de sensibilitate și poezie. Aici, grație unor ambasadori excepționali ai artei, chiar și moartea pare a fi la fel de frumoasă ca și viața.” (Pamfil Bîlțiu)

Drumul lung spre Cimitirul Vesel

„Drumul lung spre Cimitirul Vesel” a fost creat de la o idee născută în Irlanda. În urmă cu doi ani, apreciatul compozitor irlandez Shaun Davey a primit o bursă de la Culture Ireland pentru a cerceta filonul comun dintre cele două culturi. Fascinat de Săpânța, artistul a compus o suită muzicală în care se îmbină elemente tradiționale din ambele zone, cu elemente din muzica clasică. Textele acestor melodii sunt chiar epitafurile de pe mormintele din Săpânța. „Drumul lung spre Cimitirul Vesel” înseamnă cinci zile cu muzică „altfel” – Grigore Leșe și invitații lui, muzica lui Shaun Davey cântată live de 120 de artiști, ateliere de olărit, dans, muzică țărănească, gătit tradițional, păstrăvărit și multe altele, un trai eco, în armonie cu natura și sinele. Festivalul este gândit ca o întâlnire pentru suflet, o căutare a rădăcinilor în tradiție, o deschidere spre spiritualitate. „Nu îmbiem turiștii cu mici, bere și muzică comercială. Oferta noastră este clară: invităm oameni care își înțeleg rădăcinile, care recunosc că au întrebări, care își respectă tradiția și natura. Credem că zona Săpânței are un uriaș potențial spiritual și turistic, dar nu vrem ca explorarea ei să o transforme într-un butic” – declară Peter Hurley, producătorul evenimentului.

(Sursa: <http://www.iconcert.ro>)

Bucuria de a fi la Săpânța @ TIFF Art

Muzeul de Artă Cluj – o gazdă veche a evenimentelor TIFF – a primit în dimineața aceasta în casa sa o expoziție cu totul și cu totul specială. Vernisajul „Bucuria de a fi la Săpânța” a adus în centrul atenției un mod neconvențional de a privi moartea. Realizată de fotografii Alisa Tarcin, Andreea Aron și Iulian Ignat, expoziția surprinde ipostaze unice a fenomenului cimitirului de la Săpânța. Vernisajul este realizat în cadrul evenimentului muzical omonim, care a avut loc în luna noiembrie la Ateneul Român și care a adus pe scena bucureșteană spiritul Săpânței, transpus muzical de compozitorul irlandez Shaun Davey prin efortul reunit al unor artiști vocali și instrumentali din Ir-

landa și România. Un moment aparte a fost prezența copiilor de la Săpânța, care au venit cu gânduri pașnice de a ne invita să le cunoaștem lumea. Cu o sinceritate de copil, ei au vorbit despre contactul lor cu arta de a fotografia și despre recunoștința pe care o au față de cei trei fotografi, care i-au ajutat să descopere un alt fel de lume.

(Sursa: <http://www.clujlife.com>)

L'Express: Cimitirul Vesel din Săpânța, ales printre cele mai frumoase din lume

Cimitirul Vesel de la Săpânța a fost ales de publicația franceză *L'Express* drept unul dintre cele mai frumoase cimitire din lume. „Situat la 700 de kilometri nord-est de București, satul Săpânța este faimos pentru cimitirul său, unul dintre cele mai colorate din întreaga lume. Crucile și pietrele de mormânt sunt acoperite cu inscripții amintind de cei decedați”, scriu jurnaliștii francezi, care amintesc că tradiția de la Cimitirul Vesel a început în anii '30, fiind inițiativa unui localnic. Cimitirul Vesel de la Săpânța este prezentat primul de *L'Express*, însă nu este clar dacă este vorba despre un top sau o simplă înșiruire.

(Sursa: <http://www.gandul.info/>)

Concert Săpânța la Ateneul Roman

Demarat în vara lui 2011, „Drumul lung spre Cimitirul Vesel” este un proiect pornit de la o idee născută în Irlanda cu doi ani în urmă. Atunci, apreciatul compozitor irlandez Shaun Davey a primit o bursă pentru a cerceta filonul comun dintre cultura română și cea irlandeză. Fascinat și îndrăgostit iremediabil de Săpânța, artistul a compus o suită muzicală în care se îmbină elemente tradiționale din ambele zone cu elemente din muzica clasică. Textele acestor cântece au fost chiar epitafurile de pe mormintele din Cimitirul de la Săpânța, un lăcaș de cult unic în lume pentru satirizarea morții prin versurile de pe morminte și prin imaginile în culorii vii pictate pe cruci. Găzduit de Ateneul Român, concertul extraordinar de muzică românească și irlandeză Vocile din Cimitirul Vesel compus de Shaun

Davey a fost un eveniment cultural de excepție în care două culturi s-au întrepătruns într-un mod unic și la care au participat 180 de muzicieni: Orchestra Română de Tineret, Corul bărbătesc al Facultății de Teologie Andrei Șaguna din Sibiu și Corul mixt al Catedralei Ortodoxe din Sibiu (60 voci), alături de instrumentiști aleși dintre cei mai buni muzicieni tradiționaliști ai Irlandei. Dirijorul concertului organizat de Ambasada Irlandei la București, în parteneriat cu Institutul Cultural Român, Institutul Cultural Irlandez și Filarmonica George Enescu, a fost David Brophy de la Irish National Concert Orchestra. Regizor artistic al festivalului, alături de Shaun Davey, a fost Grigore Leșe, militant fervent, recunoscut pentru faptul de a fi pledat întotdeauna pentru păstrarea spiritualității poporului român.

(Sursa: www.sensotv.ro)

Paradoxul veseliei - Cimitirul de la Săpânța

Cine nu a auzit de Cimitirul de la Săpânța? Mulți ar dori să-l viziteze, alții au făcut-o deja. Cimitirul Vesel de la Săpânța este impresionant prin mesajele pe care le poartă, renumit prin crucile viu colorate și picturile reprezentând scene din viața și ocupația persoanelor care-și dorm somnul de veci aici. Cimitirul de la Săpânța datează de pe la mijlocul anilor 1930 și este creație a unui artist popular, Stan Ion Pătraș, care mai bine de 50 de ani a avut ca pasiune crearea a sute de cruci din lemn, inscripționate cu versuri care reușesc să smulgă un zâmbet vizitatorului, scrie site-ul skytrip.ro. Se spune că sursa de inspirație a artistului popular provine din priveghiurile din zonă, în timpul cărora participanții aminteau de viața celui dus, făceau glume pe seama lui, beau și mâncau.

Alții susțin că atitudinea zâmbărească în fața morții e moștenită din vremurile dacilor, care credeau în viața veșnică, moartea nefiind altceva decât o trecere spre o altă lume; ei nu percepeau sfârșitul ca pe ceva tragic, ci ca pe șansa de a-l întâlni pe zeul suprem Zamolxe. La confecționarea crucilor din Cimitirul de la Săpânța s-a folosit lemnul de stejar. După ce crucile sunt sculptate, fundalul este dat de așa numitul „Albastru de Săpânța”, iar scenele sunt pictate în culori vii - galben, roșu, alb și verde.

(Sursa: <http://www.agenda.ro>)

Cea mai înaltă biserică de lemn din lume: Săpânța-Peri

Românii au multe lucruri cu care se pot lăuda, dar nimic nu întrece parcă fala maramureșenilor când vine vorba despre bisericile din lemn, splendide capodopere arhitecturale. Printre acestea se numără și Mănăstirea Săpânța-Peri, din județul Maramureș, având hramul Sfântul Arhanghel Mihail, ce se impune cu stilul său sobru și cu o înălțime de...

78 m! În prezent, Mănăstirea Săpânța-Peri este cea mai înaltă biserică de lemn din lume, ceea ce a făcut ca ea să fie înscrisă în Cartea Recordurilor. În anul 1391, nepoții lui Dragoș Vodă au dăruit Mănăstirii Săpânța-Peri terenuri și bunuri, fiind ridicată o biserică din piatră. Timp de 312 ani, în această biserică din piatră și-a avut sediul Episcopia Română a Maramureșului. Mănăstirea Săpânța-Peri a fost construită în anul 1766 de meșterul constructor Ion Macarie, pentru comunitatea greco-catolică din localitate. Izvor de tradiție și de cultură, mănăstirea purta pe vremea voievozilor Dragoșești hramul „Sfântul Arhanghel Mihail”. La Săpânța-Peri au fost traduse și copiate în română pentru prima dată *Psalтира, Evanghelia, Legenda duminicii, Codicele Voronețean și Faptele Apostolilor*.

(Sursa: <http://www.taifasuri.ro>)

Maria Zapca, „vedeta” din Săpânța, și arta ei sută la sută românească

Porniți pentru a treia oară pe „Drumul lung spre Cimitirul Vesel”, mai mulți iubitori ai Maramureșului în general și ai Săpânței în special (cărora li s-au adăugat o serie de specialiști din mai multe

Maria Zapca la teară
Sursa: mariazapca.blogspot.ro

domenii, reuniți într-un grup tematic de lucru ale cărui scopuri sunt promovarea și valorificarea patrimoniului cultural și natural - inclusiv turismul rural) au poposit de curând în celebra comună în care până și moartea este luată peste picior. După o serie de discuții, dezbateri și vizite la fața locului, s-a constatat că în Săpânța nu doar cimitirul sau casele vechi, din lemn, rămase din păcate foarte puține, trebuie protejate, ci și o altă inestimabilă avere, și anume talentul și meșteșugul meșterilor populari. Unul dintre „brandurile” Săpânței (căci nu doar marile case de modă se pot lăuda cu așa ceva, ci, iată, și arta populară) este Maria Zapca, care țese covoare, face cergi, cămeși, zgărdane (celebrele „bijuterii” maramureșene care arată ca niște minunate zgărzi cu

mărgele), costume populare, trăistuțe și câte și mai câte alte lucruri. Deși casa ei este oarecum pitită pe o stradă lăturalnică neasfaltată, mulți turiști din categoria cunoscătorilor găsesc totuși drumul spre atelierul Mariei Zapca, pe care o pot afla tot timpul anului țeșând la „teară” (adică la războiul moștenit de la mama și bunica ei). Maria Zapca este nelipsită de la târgurile meșterilor populari din București și din alte orașe, ba încă de câteva ori a reprezentat arta populară românească și peste hotare. Și ca CV-ul ei să fie complet, trebuie să amintim faptul că lucrările ei au fost folosite de designerul francez Philippe Guilet în colecția de haute couture inspirată din arta populară românească, „100% ro”.

(Sursa: <http://www.romanialibera.ro>)

Prezentare informații turistice despre stațiunea Săpânța

Comuna Săpânța este așezată pe malul drept al Tisei în dreptul Văii Tarasului, aproape de confluența râurilor Săpânța și Tisa, în nordul extrem al României, în Țara Maramureșului. Localitatea este situată la aproximativ 18 km distanță de Sighetul Marmăției. Suprafața comunei este de aproximativ 150 km pătrați și cuprinde lunci, terase, dealuri și munți. Așezarea este dominată de Piatra Săpânței, o formațiune vulcanică impresionantă. Atestată documentar în jurul anului 1300, cunoscută în 1373 sub denumirea „Zapancha”, localitatea Săpânța, parte a Maramureșului istoric, își poate deriva numele, după afirmația poetului Ioan Alexandru, de la latinescul sapientia (înțelepciune). Cu o populație omogenă, românească, localitatea era, la sfârșitul secolului XIV, proprietatea lui Stan, Petru, Toader, Tivadar și Dan, proprietate primită de la cnejii români ca un drept ce li se cuvenea. Pe teritoriul său există izvoare minerale bicarbonatate, sodice, calceice, clorurate cu o concentrație ridicată de ioni bicarbonici. Localnicii utilizează aceste ape în tratarea gastritelor, a bolilor gastro-duodenale și a colecistitelor (pentru aceasta bioxidul de carbon este eliminat prin agitare). Localnicii din Săpânța sunt cunoscuți în zonă pentru obiectele artizanale ce sunt produse aici, pentru costumele populare și cergile realizate. Însa Săpânța a devenit cu adevărat cunoscută în România și în străinătate datorită Cimitirului Vesel din localitate. Actualmente, Săpânța este una din marile și frumoasele comunități rurale ale Maramureșului, care atrage, în toate anotimpurile, dar mai ales vara, un număr sporit de vizitatori din țară, din Europa dar și din îndepărtata Japonie, numele Săpânța devenind un reper într-o geografie turistică mondială.

(Sursa: <http://romania.directbooking.ro>)

Cum își omoară maramureșenii moartea la Cimitirul Vesel din Săpânța

Cele mai frumoase porți din Maramureș s-au deschis unui grup de pelerini din care a făcut, recent,

parte și subsemnata. Curioși să afle cum este luată în bășcălie moartea în celebra localitate în toată lumea, Săpânța, călătorii au vrut să pătrundă în tainele Cimitirului Vesel de acolo, faimos în toată lumea, dovadă vie a minunatului neam maramureșean, de care cea cu coasa fuge. Unele cruci de la Cimitirul Vesel – veritabile opere populare – sunt pictate pe ambele părți. Pe o parte a acestora e o descriere a vieții celui îngropat, iar pe cealaltă – a motivului morții. Sunt împodobite cu picturi naive, reprezentând scene din viața și ocupațiile persoanelor în-humate. Pe unele cruci există chiar versuri umoristice despre slăbiciunile decedaților. Pentru turiștii străini, o plimbare prin Cimitirul Vesel e o excursie exotică. L-am întâlnit pe Stan Ion Oncu, clopotarul de la Săpânța, chiar în curtea bisericii. Bătrânul ne-a uimit prin memoria sa deosebită, recită sute de versuri de pe mormintele foștilor săi consăteni. „Sunt ajutor de cântăreț pe la biserică, îmi place a trage clopotele la slujbe și la înmormântări. Și taare mă inspiră cimitirul acesta. Simt numai optimism și nici un pic de tristețe. L-am îndrăgit pentru inscripțiile despre comportamentele oamenilor – că unul a fost bețiv, altul curvar, iar altuia i-a plăcut să tragă coasa, toate epitafurile au legătură cu firea celor care au fost în viață. Fiecare familie face textele celor apropiati. Iar autorul cimitirului, Stan Ion Pătraș, l-a inițiat prin 1935, iar după moartea lui, ucenicii i-au continuat opera. El a încercat să-și mângâie consătenii, ca să nu plângă prea mult după morții lor. Datorită lui, nu se mai necăjeau urmașii după cei dragi. N-o încăput pe crucea lui atâtea câte o făcut. Om simplu, Stan Ion Pătraș, fără carte, tare poznaș era și îi plăceau și țuica, dar și gagicile. A fost chiar și epitrop al bisericii noastre. A cântat pe la nunți și petreceri, a inventat cimitirul ista și oamenii s-au luat după capul lui. Francezii l-au redenumit VESEL, după textele astea”, povestește Stan Ion Oncu. „Cuiva i-o plăcut țuica, cam tare, și i-au scris pe cruce: „Țuica tare nu e bună, / A o bea sara pe lună, / Eu de asta am băut / Și grea boală-am petrecut. / Vă uitați bine la mine / Cum am petrecut de bine.” Sunt și dintre acei localnici, care, totuși, își plâng răposații. Plâng și le pun cruci „vesele”, ca să nu încalce tradiția. Moșul nostru e convins că aceasta va continua până la sfârșitul veacurilor. Toți sătenii, că plâng, că râd, păstrează același stil de înmormântare a rudelor decedate. (...) „O mulțime de străini din toate colțurile lumii vin la Săpânța ca să vadă această operă de artă și să înțeleagă de ce râd maramureșenii de moarte. Suntem mândri de satul nostru, doar cei tineri îndrăznesc să mai plece la muncă peste hotare, însă totuși, revin pe la vetrele lor”, ne-a mărturisit clopotarul. Din sumele adunate de la turiștii străini localnicii refac cele mai vechi cruci din cimitir, având responsabilitatea unor muzeografii. Sunt trei meșteri care mai meșteresc cruci la Săpânța, dar neamul lor nu va dispărea niciodată, pentru că tinerele generații de ucenici le vor continua tradiția. Tot din banii vizitatorilor credincioși

investesc în restaurarea bisericii din piatră, clădită patru ani, între 1882 și 1886. Acolo se pot admira niște lucrări mozaicale excepționale, săpânțenii dovedind că sunt mari iubitori de frumos.(...)

(Sursa: <http://www.jurnal.md/ro>)

Meșterul crucilor din Săpânța

„Acesta-i un cimitir vesel!”, exclamă francezul și mai că-i venea să dea cu șapca de pământ când îi ieși în cale ceva ce nici Parisul nu mai văzuse. Erau anii '50, iar francezul rătăcit pe poteci maramureșene ajuns în Săpânța habar n-avea că tocmai botezase cimitirul din comună, nume care avea să-i rămână până astăzi. Suna bine, dar parcă totuși vesel... pentru un cimitir... Cam straniu. Localnicilor nu le-a venit să dea cu clopul de pământ de bucurie că tocmai le-a fost botezat cimitirul, dar nici n-au strâmbat prea ferm din nas. Și atunci așa să-i rămâie numele, că doar e un loc „unde duci mortu” la groapă, plângi, dar ieși mai optimist”. Istoria n-a consemnat dacă francezul s-a întâlnit la vremea respectivă cu „artizanalul” locului pe care tocmai îl botezase, dar se zice că acesta n-a fost de acord cu proaspătul nume. Stan Ioan Pătraș îi zicea, și el cioplise, pictase și scrisese epitafurile ironice, năstrușnice, naive pe toate crucile din cimitir. La început, sculpta cam zece cruci pe an. Apoi, oamenii s-au obișnuit și au început să ceară comenzi pentru rudele decedate direct de la Pătraș. Cu timpul și-a perfecționat și tehnica, crucile au devenit mai înguste, iar culoarea predominantă a devenit albastru, un albastru pe care unii îl numesc „albastru de Săpânța”. Celelalte culori au și ele simbolistica lor: verde - viață, galben - fecunditate și fertilitate, roșu - pasiune, negru - moarte.

(Sursa: <http://jurnalul.ro>)

Einstein, Darwin, Isaac Newton și Mihai Viteazul au primit de la elevi americani cruci la Cimitirul Vesel din Săpânța

Albert Einstein, Charles Darwin, Amelia Earhart, Isaac Newton și Emily Dickinson au, de la începutul anului, cruci în genul celor de la Cimitirul Vesel din Săpânța. Cei mai buni 16 elevi din anii terminali ai liceelor din Fishersville, Virginia (SUA), au creat miniaturile în cadrul unui seminar de trei săptămâni ținut de una din profesoarele lor de matematică. Daniela Sava este o româncă emigrată în 2003, care a ales să le prezinte elevilor săi, la sfârșitul primului semestru din anul școlar, aspecte din viața și cultura românilor, în cadrul unui seminar pe care l-a intitulat „Understanding Diversity - Romanian Seminar”.

Tinerii au învățat despre tradițiile de iarnă, despre fetele de la Căpâlna și Cimitirul Vesel din Săpânța, despre istoria dacilor, despre vinete și mămligă, despre măștișor și despre Gaudeamus.

Una dintre notele pe care le vor primi este pentru realizarea unor cruci inspirate din cele ale Cimitirului Vesel din Săpânța. „Au fost liberi să

aleagă persoana favorită și au ales Einstein, Darwin, Elen Keller, David Thoreau, Mihai Viteazul, Amelia Earhart, Isaac Newton și Emily Dickinson. Eu le-am oferit crucile din lemn, gata trasate și tăiate, bucățile pentru mormânt (placa dreptunghiulară) și bucățile mici pentru acoperiș. În cadrul unui proiect de trei zile elevii au completat și finalizat restul: s-au documentat în legătură cu persoana aleasă, au vopsit, au decorat crucea și au lipit ansamblul”, a povestit Daniela Sava.

*He was the man you'd say
everyone still loves him to this day.
Even when he flashes the camera with his
tongue,
they were still in deep love.*

Albert Einstein - fizician

*David Kelly worked at no deli,
Although he enjoyed to fill his belly.
No one knows how he died,
They do believe it was suicide.*

David Kelly - expert în arme biologice

*I spent my time under a tree
pondering a falling apple -
How can it be?
my mind ready to grapple -
What could it be?
I believe I'll call it gravity.*

Isaac Newton - om de știință

(...) Daniela Sava este din Baia Mare și a emigrat în SUA prin Programul FACES. Este acum profesoară de matematică la Shenandoah Valley Governor's School, Fishersville, Virginia, și predă AP (advanced placement) Statistică și Precalculus.

(Sursa: <http://www.hotnews.ro>)

Săpânța: Cimitirul vesel și cea mai înaltă biserică de lemn

Cine n-o fo la Săpânța degeaba o ajuns în Maramu. Vorba asta o repetă mai mulți moroșeni, iar în glasul lor se simte doza de mândrie. No bine! E musai să vedem „bătrâna localitate de pe malul Tisei. Săpânța își deapănă istoria de mai bine de șase secole, fiind atestată documentar la 1373. În centrul satului, oamenii locului au înșirate pe garduri fel de fel de cergi mițoase, ii, zadii, peretare, prosoape brodate. Toate sunt puse pentru a fi admirate, dar și pentru a provoca pe cei care trec pe la Săpânța să cumpere ceva care le-ar aminti de Maramureș, inclusiv de satul de pe malul Tisei. Săpânța este mult mai mult decât o localitate, e un brand al Maramureșului. Aici vin o mulțime de oameni pentru a vedea, în primul rând Cimitirul Vesel, care poate concura cu Valea Regilor în privința originalității și ineditului. Aici, la Cimitirul Vesel moartea este luată în derâdere. Deși, s-ar părea că un cimitir e un loc al tristeții, la Săpânța se râde cu mare poftă. Cele care provoacă ilaritatea sunt epitafurile de pe mai bine de opt sute de cruci. Umorul sfidează moartea

doar la Săpânța. Cuvintele neaoșe, în grai maramureșean, ni-i prezintă pe cei plecați la Domnul. Aflăm prin ce au trecut și ce au făcut cât au trăit pe pământ. Primul epitaf a fost scris la 1935 de către Stan Ioan Pătraș. Acum câțiva ani a plecat la Domnul, iar de epitafuri a început a avea grijă Dumitru Pop, ucenicul său. Săpânța mai are cu ce se mândri în afară de Cimitirul Vesel. E vorba de Mănăstirea „Sfântul Arhanghel Mihail”, cu cea mai înaltă biserică de lemn din lume. Aceasta are 78 de metri și e mai mare chiar decât Statuia Libertății.

(Sursa: <http://turism.moldova.org>)

Săpânța s-a mutat la New York

Fiica eminentului sociolog Anton Golopenția, Sanda Golopenția, plecată din 1980 în SUA, este astăzi unul dintre membrii marcanți ai diasporei și profesoară la Brown University. Fotografii Peter Kayafas a stat în România timp de doi ani, între 2003 și 2005. El a realizat un ciclu de fotografii la Cimitirul Vesel din Săpânța. Întors la New York, el a colaborat cu Sanda Golopenția, pentru a organiza la Institutul Cultural Român din metropola americană o expoziție. Profesoara Sanda Golopenția a tradus epitafurile, care însoțesc crucile din cimitir. Astfel s-a născut expoziția „Imagini din Cimitirul Vesel din Săpânța”. Expoziția cuprinde fotografii color ale faimoaselor cruci de la Săpânța, precum și o selecție de fotografii alb-negru realizate de Kayafas în România. „Expoziția este menită să ofere publicului american o mostră a culturii străvechi care supraviețuiește, într-o manieră inedită, în peisajul țării noastre” - este de părere Sanda Vișan, directorul Institutului Cultural Român de la New York. De altminteri, Peter Kayafas, care locuiește la New York, este director al Eakins Press Foundation, o editură care a publicat volume de artă, fotografie, istorie, dans clasic și literatură. El a realizat fotografii în SUA, Cuba, România, lucrările lui fiind expuse în multe muzee, printre care Galeria Ariel Meyerowitz din New York și Institutul de Artă din Chicago.

(Sursa: <http://www.crestinortodox.ro/>)

Cimitirul vesel din Săpânța, într-o carte sonoră

Cimitirul vesel din Săpânța este un unicat și un monument de valoare mondială, loc în care crucile nu păzesc doar morminte, ci vorbesc explicit în cuvinte. Epitafurile, unice în lume, dau dovada bogăției și originalității filozofiei românești de viață și mentalității românești de a gândi viu și autentic chiar lucrurile de dincolo de viață. În 8 februarie 2006, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, a avut loc lansarea Cărții sonore. După un an, în aceeași locație, a fost lansat un nou proiect al Cărții sonore: „Cimitirul vesel din Săpânța”. Textul îi aparține directorului Bibliotecii Județene, Teodor Ardelean, care a reușit să sintetizeze cele mai reprezentative trăsături ale acestui monument excepțional. Lectura

este asigurată de Victor Mușățeanu și Sorin Tanase, iar fondul muzical, de vioara lui Ioachim Făt. În paralel, Editura Proema a lansat un album de artă având același subiect. Alexandru Peterliceanu a ținut să precizeze că acest album a fost editat în 14 variante lingvistice. Pe lângă toate limbile de circulație mondială, textul a fost tradus în arabă, idiş, chineză și japoneză. Mai trebuie remarcat faptul că se depun mari eforturi pentru că numeroase cruci din „Cimitirul vesel” din Săpânța să fie restaurate. Cornel Cușner, antreprenorul firmei „Rustic”, a anunțat că deja 51 de cruci din „Cimitirul vesel” au fost restaurate și că se poartă discuții pentru realizarea unor copii pentru cimitir, originalele urmând să fie expuse într-un muzeu.

(Sursa: <http://www.crestinortodox.ro/>)

Ai purta haine inspirate de Cimitirul Vesel din Săpânța?

Picturile din cimitirul vesel de la Săpânța au devenit sursă de inspirație pentru un tânăr designer român. Niște țărani din Săpânța, trecuți în lumea de dincolo, au devenit modele de inspirație artistică pentru o colecție vestimentară modernă, creată de Lana, designerul mărcii de îmbrăcăminte Moja. Colecția extravagantă este rezultatul unui joc cu textile care cuprind grafica naivă și motivele regăsite în Cimitirul Vesel din Săpânța, Maramureș. Linia vestimentară reprezintă filosofia optimist-absurdă a locului respectiv.

(Sursa: <http://www.apropo.ro>)

„Spiritul Săpânței” - proiect româno-israelian de artă tradițională și contemporană

Mai multe lucrări de pictură, desen, fotografie documentară, înregistrări video, realizate sub titlul „Spiritul Săpânței”, vor fi expuse în perioada 16 februarie - 10 martie, la Kibbutz Beerî, în Israel. Potrivit ICR, proiectul, inițiat de prof. Haim Maor în colaborare cu ICR Tel Aviv, și-a propus să evidențieze unele trăsături comune ale artei contemporane israeliene și ale artei tradiționale românești. Expoziția cuprinde lucrări ale artiștilor israelieni Haim Maor și Nora Stanciu, precum și ale artistului popular Dumitru Pop Tincu, continuatorul tradiției fondatorului „Cimitirului vesel”, Stan Pătraș. Lucrările au fost realizate în perioada august - septembrie 2012 la Săpânța și au fost prezentate într-o expoziție organizată la Galeria Lina - Sinagoga Bistrița, cu sprijinul Ambasadei Statului Israel la București, în colaborare cu Centrul Cultural Municipal Bistrița, Comunitatea Evreilor Bistrița-Năsăud și Primăria Municipiului Bistrița. Timp de o lună, cei trei artiști au lucrat în comun la Proiectul „Spiritul Săpânței”, concretizat în lucrări ce fac apel la memorie, comemorare, artă și folclor. Vernisajul este inclus în Festivalul Darom Adom, care are loc anual în zona de sud a Israelului.

(Sursa: <http://www.emaramures.ro/>)

SĂPÂNȚA

Bibliografie selectivă

Aristița BORBEI

Volume:

Bilțiu, Pamfil. *Ion Stan Pătraș și zestrea sa artistică.* Baia Mare : Etnologica, 2008.

Bilțiu, Pamfil ; Man, Grigore. *Săpânța = Sepânța.* Baia Mare : Proema, 2006.

Hossu, Andrei-Iustin. *Cimitirul Vesel nu este vesel.* Baia Mare : Gutinul, 2000.

Mazzoni, Bruno. *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Săpânța.* Pisa : Edizioni ETS, 1999.

Mănăstirea „Sfântul Arhanghel Mihail : Săpânța-Peri. [s.l.] : [s.n.], 2006.

Pop, Gheorghe. *Săpânța cea dreaptă ca bradul.* [Baia Mare] : [s.n.], [s.a.].

Pop, Gheorghe. *Toader Ștefca, eroul de la Săpânța.* București : Editura Ștefan, 2011.

Pop, Simion. *Cimitirul vesel : Monografie sentimentală.* București : Editura Pentru Turism, 1972.

The Merry Cemetery of Sapanta. New York : Purple Martin Press, [2007].

Ulian, Petru. *Săpânța : Cimitirul Vesel unde morții povestesc.* Cluj-Napoca : Editura Grinta, 2005.

Urda, Anuța. *Săpânța : monografie = Săpânța : monograph.* Sighetu Marmației : Aska Grafica, 2005.

Articole în volume:

Borlean, Ioan. *Vadu Izei și Maramureșul : În țara satelor românești.* Vadu Izei : OVR „Agro-Tur-Art”, 2002, p. 34-35, 135-136.

Cristea, George ; Dăncuș, Mihai. *Maramureș un muzeu viu în centrul Europei.* București : Fundația Culturală Română, 2000, p.149.

Dăncuș, Mihai. *Zona etnografică Maramureș.* București : Editura Sport-Turism, 1986, p. 73.

Iuga, Simion. *Cimitirul vesel.* În: *Generații.* [Baia Mare, 1972], p. 85.

Iuga, Vasile. *Oameni de seamă ai Maramureșului : dicționar 1700-2010.* Cluj-Napoca : Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2011, p. 158, 503, 697, 877, 880, 974, 999, 1000, 1018, 1029-1032, 1063-1064, 1124, 1232, 1283-1285, 1313, 1328-1330, 1345, 1346, 1362-1372, 1381-1384.

Localitățile județului Maramureș. [Baia Mare], 1971, p. 238.

Maramureș : [album]. Baia Mare : Proema, 2003, p. 161, 194.

Maramureș : Monografie. București : Editura Sport-Turism, 1980, p. 260.

Maramureșul turistic. Baia Mare, 1998, p. 74-76.

Moldovan, Codreanu ; Istvan, Dumitru ; Pop,

Ioan. *Ghidul turistic al județului Maramureș.* [Baia Mare] : Casa de Editură Algoritm Pres, 1997, p. 74-75.

Nădișan, Ioan ; Bandula, Octavian. *Maramureș : Ghid turistic al județului.* București : Sport-Turism, 1980, p. 124-125.

Pop, Simion. *Nord.* București : Editura Eminescu, 1972, p. 151-160. (Potcoava).

Posea, Grigore ; Moldovan, Codreanu ; Posea, Aurora. *Județul Maramureș.* București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 160-161.

Szabó, M. Attila ; Szabó, M. Erzsébet. *Dicționar de localități din Transilvania = Erdélyi Helységnévsyótár = Ortsnamenverzeichnis für Siebenbürgen.* Cluj-Napoca : Kriterion, 2003, p. 169.

Suciu, Coriolan. *Dicționar al localităților din Transilvania.* București : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966-1968, vol. 2, p. 106.

Tomi, Marian Nicolae. *Maramureșul istoric în date.* Cluj-Napoca : Grinta, 2005, p. 172.

Utan, Sever Iuliu. *La nord-vestul inimii.* București : Editura Ion Creangă, 1977, p. 117-123. („Giocul” de-a rîde).

Vlăduțiu, Ion. *Creatori populari contemporani din România.* București : Editura Sport-Turism, 1981, p. 127-131. (Stan Ion Pătraș).

Articole în periodice:

Adam, Ioan. Pop Simion, Ion Miclea-Mihale : „*Cimitirul Vesel*”. *Astra : Revista asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, 8, nr. 7 (86), iul. 1973, p. 8.

Andreica [Condrat], Alina. „*Sub această cruce grea / Zace beata soacră-mea*” : cele mai apreciate epitafuluri din *Cimitirul Vesel din Săpânța.* *Glasul Maramureșului*, 10, nr. 2740, 8 apr. 2006, p. 7.

An unusual universe : [The Cemetery of Săpânța]. *Romania Today*, nr. 2, febr. 1974, p. 32-36.

Ardelean, Laviniu. *S-a întâmplat acum 50 de ani : Extrase din articole ale ziarului „Pentru socialism”.* *Bibliotheca Septentrionalis*, 16, nr. 2(31), 2008, p. 69-72.

Augustin, Vasile. *Primele forme de organizare bisericească la românii din Țara Maramureșului.* *Ortodoxia maramureșeană*, 2, nr. 2, 1997, p. 138-154.

Babici-Man, Amalia. *Hram la Mănăstirea din Săpânța de Sfântă Mărie Mică.* *Informația zilei de Maramureș*, 11, nr. 3337, 10 sept. 2012, p. 3.

Băban, Aurora Maria. „Cimitirul Vesel” din Săpânța. *Freemăt*, nr. 7, apr. 1971, p. 55-56.

Bănățeanu, Tancred. *Ion Stan Pătraș*. *Tribuna*, 5, nr. 31, 1961, p. 11.

Bârsan, Gabriel. *Centru de Dezvoltare Locală în comuna Săpânța*. *Glasul Maramureșului*, 7, nr. 2056, 14 ian. 2004, p. 3.

Bârsan, Gabriel. *Morminte peste conducta de apă : partea tristă a „Cimitirului Vesel” din Săpânța*. *Glasul Maramureșului*, 7, nr. 1885, 20 iun. 2003, p. 4.

Bele, Vasile. *Săpânța, leagănul civilizației maramureșene*. *Jandarmeria Maramureșeană*, 1, nr. 1, apr. 2009, p. 9.

Bele, Vasile. *Săpânța, leagănul civilizației maramureșene*. Informația zilei de Maramureș, 11, nr. 3416, 12 dec. 2012, p. 8-9.

Bellu, Ștefan. *Pe drumurile toamnei, cu „cei mai vârstnici”*. *Graiul Maramureșului*, 14, nr. 3822, 25 oct. 2002, p. 1, 3.

Bilțiu, Pamfil. *Colinde, colinde : [din Ieud, Săpânța, Bârsana, Oncești]*. *Glasul Maramureșului*, 8, nr. 2345, 18 dec. 2004, p. 3.

Bilțiu, Pamfil. *Maramureș – Săpânța*. *Glasul Maramureșului*, 10, nr. 2887, 30 sept. 2006, p. 5.

Bogdan, Radu. *Ion Stan Pătraș, cioplitorul din Săpânța*. *Arta plastică*, 4, nr. 6, 1957, p. 34-36.

Bogdan, Radu. *Ion Stan Pătraș, un meșter popular din Maramureș*. *Studii și cercetări de istoria artei*, 5, nr. 1, 1958, p. 53-72.

Boitor, George. *A vorbi-vorbire*. *Astra : Revista asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, An. [7], nr. 3 (70), mart. 1972, p. 2.

Bologa, Vasile. *Săpânța - cea dreaptă ca bradul*. *Pro Unione*, 6, nr. 1-2 (15-16), dec. 2003, p. 114-115.

Brad, Ion. *Stan Ion Pătraș, meșterul din Maramureș*. *Tribuna*, 2, nr. 20, 17 mai 1958, p. 10.

Brătescu, Geta. *Un moment onto-genetic de artă rurală*. *Arta*, 19, nr. 3, 1972, p. 26-27.

Buda-Tețu, Ioan. *Din Cimitirul Vesel direct la... RAI : Televiziunea italiană filmează în Maramureș*. *Glasul Maramureșului*, 7, nr. 1916, 26 iul. 2003, p. 2.

Burnar, Ion. *Săpânța, Cimitirul Vesel [unde morții povestesc] : Lada de zestre : [recenzie]*. Informația zilei de Maramureș, 6, nr. 1312, 24 ian. 2006, p. 5.

Bușecan, Teofil. *Ion Stan Pătraș*. *Tribuna*, 5, nr. 31, 3 aug. 1961, p. 11.

Buzura, Augustin. *Biografii în lemn*. *Tribuna*, 9, nr. 22, 1965, p. 7.

Case și muzee memoriale. *Force Tourism : Business & Tourism Magazine*, 2009, p. 73-76.

Cămărașu, Ștefan. *Domnul Eminescu la Săpânța*. *Graiul Maramureșului*, 17, nr. 4499, 15-16 ian. 2005, p. 5.

Chindriș, Ioan. *În nord, la confluența apelor*. *Tribuna*, 15, nr. 51, 23 dec. 1971, p. 9.

Chindriș, Ion. *Triptic maramureșean*. *Familia*, 2, nr. 7, iul. 1966, p. 4.

Ciascai, Grigore. *Cimitirul Vesel din Săpânța, pe*

locul patru în topul celor mai celebre cimitire de pe glob. Informația zilei de Maramureș, 9, nr. 2396, 8 aug. 2009, p. 9.

Ciascai, Grigore. *De Zilele Francofoniei a fost lansat albumul bilingv „Maramureș – Săpânța”*. Informația zilei de Maramureș, 6, nr. 1523, 28 sept. 2006, p. 9.

Ciascai Grigore. *Expoziția „Bucuria de a fi la Săpânța” și-a început călătoria*. Informația zilei de Maramureș, 10, nr. 2853, 5 febr. 2011, p. 7.

Ciascai, Grigore. *Michael Guest stă în Maramureș până joi*. Informația zilei de Maramureș, 2, nr. 511, 11 iun. 2003, p. 16.

Cimitirul Vesel. *Graiul Maramureșului*, 18, nr. 5023, 27 sept. 2006, p. 4 : foto

Cimitirul Vesel din Săpânța. *Force Tourism : Business & Tourism Magazine*, 2009, p. 47.

Cioplitorul din Săpânța. *Pentru socialism*, 9, nr. 1307, 22 mar. 1958, p. 2.

Cojocaru, Ema. *Săpânța, locul unde și moartea are haz*. *Vacanțe și călătorii*, nr. 74, febr. 2006, p. 48-52.

Colesnic, Ion. *Porțile maramureșene*. *România liberă*, 35, nr. 10129, 19 mai 1977, p. 2.

Condeescu, Alexandru. *The wooden, chronicle of Săpânța. The “Gay Cemetery”*. *Holidays in Romania*, 28, nr. 173, mai 1986, p. 8, 9.

Condrat, Alina. *Poartă maramureșeană în albastru de Săpânța : Un „semn” tradițional inedit la intrarea în localitatea „Cimitirului Vesel”*. *Glasul Maramureșului*, 10, nr. 2912, 30 oct. 2006, p. 4.

Cozmuța, Augustin. *Universul de creație al artistului popular : în vizită la Stan Ion Pătraș din Săpânța*. *Maramureș*, aug. 1971, p. 15.

Croitoru, A. *Sculptorul din Săpânța*. *Albina*, 69, nr. 979, 29 sept. 1966, p. 4.

Diaconescu, Paul. *Un artist original la Săpânța : [Creatorul popular Ion Stan Pătraș]*. *Știința*, 33, nr. 6203, 21 mart. 1964, p. 3.

Dragoș, Daniela. *„Cântatul după mort” în Săpânța : Un obicei unic încă păstrat, versuri pline de semnificații ce pun în lumină talentul bocitoarelor din Maramureș*. *Glasul Maramureșului*, 11, nr. 3181, 20 sept. 2007, p. 17.

Fărcaș, Andrei. *A fost lansată cartea „Mănăstirea Săpânța Peri” - autor prof. dr. Nuțu Roșca : la Săpânța, după Sfânta Liturghie*. *Graiul Maramureșului*, 16, nr. 4313, 9 iun. 2004, p. 7.

Fărcaș, Andrei. *Ieri, la Săpânța s-au sărbătorit 70 de ani de la înființarea Cimitirului Vesel*. *Graiul Maramureșului*, 17, nr. 4613, 30 mai 2005, p. 1.

Fărcaș, Andrei. *Michael Guest a declarat la Săpânța : „Voi fi ambasadorul Maramureșului la Washington”*. *Graiul Maramureșului*, 16, nr. 4288, 11 mai 2004, p. 1, 16.

Fărcaș, Andrei. *PSSa Justin Sigheteanul a instalat pe monaha Agnia stareță a Mănăstirii Săpânța Peri : de ziua Înălțării Sfintei Cruci*. *Graiul Maramureșului*, 17, nr. 4709, 19 sept. 2005, p. 8.

Fărcaș, Andrei. *„Săpânța: ierarhul și primărița” :*

în revista „Lumea Crediței”, Graiul Maramureșului, 17, nr. 4646, 7 iul. 2005, p. 1.

Gaftone, Vasile. *Mîinile de aur : [ale lui Stan Pătraș]*. Pentru socialism, 16, nr. 4000, 1 dec. 1966, p. 1.

Ghenceanu, Vasile Radu. *Jurnalul de scriitor sau desacralizarea continuă (II) : (contribuții la o istorie culturală)*. Nord Literar, 2, nr. 4, apr. 2004, p. 13.

Gherman, Vasile. *Mănăstirea Săpânța-Peri va fi cea mai înaltă construcție de lemn din lume*. Informația zilei de Maramureș, 2, nr. 205, 7 iun. 2002, p. 11.

Gherman, Vasile. *Se restaurează crucile din Cimitirul Vesel de la Săpânța*. Informația zilei de Maramureș, 6, nr. 1584, 8 dec. 2006, p. 7.

Gherman, Vasile. *Stan Ioan Pătraș, inițiatorul faimoaselor cruci din Cimitirul Vesel, se răsucesce în mormânt vâzându-și munca terfelită*. Informația zilei de Maramureș, 10, nr. 2890, 21 mart. 2011, p. 8-9.

Goja, Anca. *Cultura irlandeză și cea maramureșeană, față în față la Săpânța*. Graiul Maramureșului, 22, nr. 6203, 10 aug. 2010, p. 1, 3.

Hann, Felix. *Altes Holz und neue Farben : Stan Ion Pătraș der kuriose Chronist von Săpînța*. Volk und Kultur, 23, nr. 2, febr. 1971, p. 10-11.

Herbel, Mihaela. *Vizită patriarhală la Mănăstirea Săpânța-Peri*. Glasul Maramureșului, 7, nr. 1956, 11 sept. 2003, p. 1.

Ignat, Dragomir. *Cergile de Săpânța riscă să devină rarități : pentru că birocrăția și taxele îi sufocă pe meșteșugari*. Glasul Maramureșului, 7, nr. 1883, 18 iun. 2003, p. 6.

Ignat, Dragomir. *Liturgie ascultată și în Ucraina : la târnosirea Mănăstirii Săpânța-Peri*. Glasul Maramureșului, 7, nr. 1948, 2 sept. 2003, p. 9.

Ignat, Dragomir. *Săpânța - cimitirul unde morții vorbesc : [recenzie]*. Glasul Maramureșului, 10, nr. 2680, 28 ian. 2006, p. 4.

Ignat, Dragomir. *Săpânța, mon amour : soția ex-ambasadorului SUA la București, Sheilah Kast, și-a decorat pereții cu piese maramureșene*. Glasul Maramureșului, 7, nr. 1763, 24 ian. 2003, p. 9.

Ignat, Dragomir. *Similitudini între Cimitirul Vesel și un cimitir mayaș din Mexic*. Glasul Maramureșului, 16, nr. 4660, 4 aug. 2012, p. 5.

Ignat, Dragomir. *Sute de turiști tineri, în Maramureșul istoric : de Anul Nou*. Glasul Maramureșului, 16, nr. 4784, 5 ian. 2013, p. 5.

Ilea, Marian. *Duminica Floriilor de la Săpânța*. Glasul Maramureșului, 13, nr. 3941, 29 mart. 2010, p. 1.

Ilea, Marian. *Săpânța (Zapancha) sau Taizé-ul românilor : [reportaj]*. Glasul Maramureșului, 11, nr. 3008, 26 febr. 2007, p. 13.

Ilea, Marian. *Zapancha sau Săpânța*. Informația zilei de Maramureș, 11, nr. 3347, 22 oct. 2012, p. 1.

Ion Stan Pătraș : [Cioplitorul din Săpînța]. Tribuna, 5, nr. 31, 3 aug. 1961, p. 11.

Ion Stan Pătraș : Un meșter popular care a

sculptat pe frontispiciul casei sale chipurile marilor bărbați ai istoriei noastre. România liberă, 31, nr. 8788, 1973, p. 5.

Ionescu, Paul Dan. *Omul și crucea lui – „Cimitirul vesel” Săpânța*. Panoramic radio-tv, 3, nr. 6, 8-14 febr. 1993, p. 2.

Iuga, Dumitru. *Manfred Wirtz: Village in the Carpathes : (Impresii din România)*. Graiul Maramureșului, 17, nr. 4694, 1 sept. 2005, p. 9.

Iuga, Ion. *Existențe încrustate*. Familia, 3, nr. 6, iun. 1967, p. 12-13.

Iuga, Ion. *Poarta*. Pentru socialism, 13, nr. 2992, 1 sept. 1963, p. 2.

Iuga, Nicolae. *Cimitirul Vesel într-o nouă carte*. Graiul Maramureșului, 17, nr. 4801, 9 ian. 2006, p. 7.

Izeanu, Maria. *Târnosirea noii biserici a Mănăstirii Săpânța-Peri : după 612 ani*. Nord Magazin, 2, nr. 64, 2-8 sept. 2003, p. 5.

Lenghel-Izanu, Petre. *Meșterul și poetul popular Ion Stan Pătraș*. Pentru socialism, 14, nr. 3188, 18 apr. 1964, p. 3.

Lenghel-Izanu, Petre. *Meșterul și poetul popular Ion Stan Pătraș din Săpânța*. Acta Musei Maramoresiensis, 1, nr. 1, 2002, p. 337-340.

Leonard, C. *Ion Stan Pătraș - un poet al dălții*. Satul socialist, 5, nr. 1384, 21 oct. 1973, p. 5.

Lungu, Vasile. *Săpânța*. Steaua, 32, nr. 2, febr. 1981, p. 44.

Marian, Gabriela. *Cruci restaurate în Cimitirul Vesel*. Glasul Maramureșului, 11, nr. 2970, 12 ian. 2007, p. 13.

Marian, Gabriela. *Povestea sculptorului Gheorghe Stan din Săpânța*. Glasul Maramureșului, 11, nr. 2969, 11 ian. 2007, p. 13.

Matei, Petre. *Meșterul din Săpânța*. Pentru socialism, 14, nr. 3390, 12 dec. 1964, p. 3.

Mazzoni, Bruno. *Le incisioni parlanti di Săpânța*. Memoria ethnologica, 3, nr. 6-7, ian.-iun. 2003, p. 709-714.

Mazzoni, Bruno. *Le iscrizioni parlanti di Săpânța (IV) : Epitaffi*. Memoria ethnologica, 4, nr. 11-13, iul.-dec. 2004, p. 1266-1274.

Mănăstirea Peri. Force Tourism : Business & Tourism Magazine, 2009, p. 46.

Mikó Erwin. *La Vida Géza : [informații despre Ion Stan Pătraș]*. Tribuna, 8, nr. 30, 1964, p. 11.

Mocanu, Horia. *Cimitirul de la Săpânța - cimitir de factură celtică?* Memoria ethnologica, 3, nr. 8-9, iul.-dec. 2003, p. 861-862.

More, Ioana. *Mănăstirea cu turla până la cer*. Informația zilei de Maramureș, 11, nr. 3216, 19 apr. 2012, p. 13.

More, Ioana. *Săpânța, locul unde cerul râde*. Informația zilei de Maramureș, 11, nr. 3158, 9 febr. 2012, p. 8-9.

Nadler, Ludovic. *Țăranul artist din Maramureș*. Pentru socialism, 8, nr. 1187, 1 nov. 1957, p. 2.

Năsui Florentin. *Aromânii din Dobrogea au cântat la Săpânța*. Graiul Maramureșului, 22, nr. 6210, 18 aug. 2010, p. 9.

Năsui, Florentin. *Deși pare un sfârșit, drumul lung spre „Cimitirul Vesel” este un început : Săpânța.* Graiul Maramureșului, 22, nr. 6208, 16 aug. 2010, p. 9.

Năsui, Florentin. *„Drumul lung spre Cimitirul Vesel” continuă.* Graiul Maramureșului, 22, nr. 6207, 14 aug. 2010, p. 1, 3.

Năsui, Florentin. *Într-o dulce veselie, cimitirul reînvie! : la Săpânța.* Graiul Maramureșului, 18, nr. 4840, 23 febr. 2006, p. 8.

Năsui, Florentin. *Marele premiu al Festivalului de la Săpânța a fost manifestarea în sine.* Graiul Maramureșului, 19, nr. 5296, 21 aug. 2007, p. 12.

Năsui, Florentin. *Rădăcini Fest - Săpânța 2007, ieri, azi și mâine.* Graiul Maramureșului, 19, nr. 5294, 18-19 aug. 2007, p. 1, 4.

Negulescu, Mihai. *Pantheon sătesc : [Muzeul deschis al crucilor din Săpânța].* Luceafărul, 10, nr. 4, 28 ian. 1967, p. 8.

Nicolae, Caterina. *Săpânța – cu gluma pe moarte călcând.* Gândul, 1, nr. 171, 18 nov. 2005, p. 2.

Nicolaescu, Radu. *Tinerețea Săpânței.* Pentru socialism, 24, nr. 6297, 1 mai 1974, p. 2.

Olos, Mihai. *[Ion Stan Pătraș].* Pentru socialism, 17, nr. 4080, 5 mar. 1967, p. 3.

Pârja, Gheorghe. *Albastru de Săpânța.* Maramureș, apr. 1976, p. 7.

Pârja, Gheorghe. *Amintiri despre veselia morții.* Graiul Maramureșului, 17, nr. 4612, 28-29 mai 2005, p. 1.

Pârja, Gheorghe. *În Cimitirul Vesel din Săpânța toate crucile sunt la capul morților.* Graiul Maramureșului, 15, nr. 3905, 6 febr. 2003, p. 1.

Pârja, Gheorghe. *Un artist depășit de operă : [Ion Stan Pătraș].* Graiul Maramureșului, 17, nr. 4613, 30 mai 2005, p. 1.

Pârja, Viorica. *Biserica de lemn - identitatea noastră ca popor și spațiu.* Graiul Maramureșului, 17, nr. 4758, 15 nov. 2005, p. 8.

Pârja, Viorica. *Piatra Săpânței.* Graiul Maramureșului, 18, nr. 5025, 29 sept. 2006, p. 4.

Pârja, Viorica. *Renașterea unei vechi vetre sihăstrești.* Graiul Maramureșului, 18, nr. 5024, 28 sept. 2006, p. 4.

Pârja, Viorica. *Săpânța între tradiție și dezvoltare durabilă.* Graiul Maramureșului, 18, nr. 4930, 10-11 iun. 2006, p. 7.

Pop, Ramona-Ioana. *Icoanele Ioanei, bucăți de Rai născute la Săpânța.* Graiul Maramureșului, 17, nr. 4539, 3 mart. 2005, p. 8.

Pop, Ramona-Ioana. *În ochi străini, Maramureș e Paradisul...* Graiul Maramureșului, 19, nr. 5264, 14-15 iul. 2007, p. 18.

Pop, Simion. *Cimitirul vesel din Săpânța.* Tribuna României, 2, nr. 7, 15 febr. 1973, p. 13.

Pop, Simion. *Potcoava : [Cimitirul din Săpânța].* Tribuna, 14, nr. 40, 1 oct. 1970, p. 5; nr. 41, 8 oct. 1970, p. 5.

Pop Tincu, Dumitru. *La Săpânța în Maramureș : [interviu despre Cimitirul vesel].* Adevărul literar și

artistic, 4, nr. 289, 1995, p. 4. (Lelia Munteanu și Viorica Rusu).

Popa, Cristian. *Să vezi Săpânța și apoi să mori.* Formula As, 10, nr. 401 (7), 10 febr. 2000.

Popescu, Cristian Tudor. *Frumusețea crucii.* Adevărul, nr. 3763, 30 iul. 2002, p. 4.

Popescu, Ioan J. *Episcopul Justinian Chira a fost întâmpinat de călăreți și fecioare : la împlinirea a 84 de ani, la Săpânța.* Informația zilei de Maramureș, 5, nr. 1113, 30 mai 2005, p. 16.

Rácz Miklós. *A szaplóncai művész.* Falvak dolgozó népe, nr. 47, 1963.

Radu, I. *Meșteri populari la catedră.* Albina, 74, nr. 1, 7 ian. 1971, p. 4.

Rațiu, Iuliu. *Stan Pătraș din Săpânța, un mare artist popular.* Pentru apărarea păcii, nr. 8, aug. 1966, p. 28-29.

(R.D.). *Trei miliarde de lei pentru Cimitirul Vesel de la Săpânța.* Gardianul, nr. 1132, 21 febr. 2006, p. 9.

Recorduri maramureșene (VI). Glasul Maramureșului, 14, nr. 4071, 31 aug. 2010, p. 11.

Roșu, Ion. *Creatorul „Cimitirului vesel” din Săpânța se gândește să-și cioplească propria cruce.* Flacăra, 25, nr. 50, 16 dec. 1976, p. 22.

Ruja, Alexandru. *Afaceri cu cerși de Săpânța.* Glasul Maramureșului, 10, nr. 2932, 22 nov. 2006, p. 5.

Ruja, Alexandru. *Babilonul de pe Tisa : [Reportaj].* Glasul Maramureșului, 7, nr. 2066, 26 ian. 2004, p. 10.

Ruja, Alexandru. *După 1200 de evrei a rămas doar cimitirul : la Săpânța.* Glasul Maramureșului, 5, nr. 1201, 16 mart. 2001, p. 3.

Ruja, Alexandru. *Fața nevăzută a Săpânței.* Glasul Maramureșului, 11, nr. 3034, 28 mart. 2007, p. 5.

Ruja, Alexandru. *Gata proiectul Eden : la Săpânța și Remetea Chioarului.* Glasul Maramureșului, 6, nr. 1649, 4 sept. 2002, p. 3.

Ruja, Alexandru ; Șiman, Liviu. *La Săpânța a plouat cu cetățeni de onoare : cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la înființarea Cimitirului Vesel.* Glasul Maramureșului, 9, nr. 2477, 30 mai 2005, p. 11.

Ruja, Alexandru. *Preoteasa pictoriță : Icoanele Ioanei Luțai l-au impresionat pe ambasadorul Michael Guest.* Glasul Maramureșului, 8, nr. 2168, 26 mai 2004, p. 4.

Ruja, Alexandru. *Săpânța se schimbă, dar nu se predă : prezent cu urme de trecut.* Glasul Maramureșului, 10, nr. 2836, 2 aug. 2006, p. 5.

Sabău, Valeriu. *Intrarea României în Europa pe verticală - Mănăstirea Săpânța-Peri.* Cronica maramureșeană, 1, nr. 7, 10-13 apr. 2001, p. 24, 28.

Sabo, Cristian. *8,5 miliarde lei pentru frumoasele județului : [concursul „Cea mai frumoasă localitate”].* Glasul Maramureșului, 5, nr. 1438, 20 dec. 2001, p. 1.

Sîrbu, Mioara. *Ion Stan Pătraș est sorti de l'anonymat.* La Roumanie nouvelle, 11, nr. 225, 1958.

Stan Pătraș, Ion. *[De vorbă cu Ion Stan Pătraș]*. Freamăt, nr. 7, apr. 1971, p. 56. (Aurora Maria Băban).

Stan Pătraș, Ion. *Universul de creație al artistului popular : în vizită la Stan Ion Pătraș din Săpânța*. Maramureș, aug. 1971, p. 15. (A.C. Ioan).

Stan Pătraș, Ion. „Vestea mea a ajuns în toată lumea” : *[interviu]*. Hora la Prislop, 13 aug. 1972, p. 2. (Cristian Pop).

Stanca, Natalia. *Taina meșterului popular*. Scînteia, 36, nr. 7411, 24 iul. 1967, p. 1, 3.

Stoicovici, Aleksandar. *Săpânța blues : [versuri]*. Nord Literar, 8, nr. 5 (84), mai 2010, p. 9.

Șiman, Liviu. *La pensie, Michael Guest s-ar retrage la Săpânța : mai în glumă, mai în serios, intenție a ambasadorului SUA la București*. Glasul Maramureșului, 8, nr. 2154, 10 mai 2004, p. 3.

Șiman, Liviu. *Mănăstirea Săpânța-Peri va avea o soră la Kiev : mărturisire a președintelui Asociației Culturale Dacia, Ucraina*. Glasul Maramureșului, 9, nr. 2570, 15 sept. 2005, p. 7.

Șiman, Liviu. *Monument pașnic în Săpânța*. Glasul Maramureșului, 8, nr. 2270, 22 sept. 2004, p. 2.

Șiman, Liviu. „Mulsul oilor” : sărbătoare la Săpânța. Glasul Maramureșului, 10, nr. 2765, 11 mai 2006, p. 4.

Șiman, Liviu. *Originea toponimului Săpânța*. Acta Musei Maramoresiensis, 1, nr. 1, 2002, p. 367-370.

Șiman, Liviu. *Reparații la biserica din cimitir : Săpânța*. Glasul Maramureșului, 10, nr. 2891, 5 oct. 2006, p. 4.

Ștef, Dorin. *Contribuții la Cartea Recordurilor*. Glasul Maramureșului, 14, nr. 4065, 24 aug. 2010, p. 1.

Târnosirea Mănăstirii Săpânța-Peri : ieri. Glasul Maramureșului, 7, nr. 1947, 1 sept. 2003, p. 3.

Todea, Dorel. *Stan Ion Pătraș : Artist popular din Săpânța*. Nord, nr. 2, 1970, p. 48-52.

Tomozei, Gheorghe. *Poetul Ion Stan Pătraș*. Flacăra, 33, nr. 20, 18 mai 1984, p. 16.

Totorean, Oana. *Cimitirul Vesel este vizitat de multe grupuri de copii : Săpânța*. Informația zilei de Maramureș, 2, nr. 508, 7 iun. 2003, p. 5.

Totorean, Oana. *Săpânțeanul Colțun a făcut 150 de cruci pentru Cimitirul Vesel : ducând mai departe tradiția lui Stan Ion Pătraș*. Informația zilei de Maramureș, 2, nr. 511, 11 iun. 2003, p. 8.

Țăranul artist din Maramureș. Arta plastică, 4, nr. 6, 1957.

Utan, Iulia. *Belgieni la Cimitirul Vesel*. Glasul Maramureșului, 9, nr. 2503, 29 iun. 2005, p. 11.

Utan, Sever Iuliu. „Giocul” de-a rîde : *pretext de schiță pentru o monografie*. Pentru socialism, 18, nr. 4553, 13 sept. 1968, p. 2.

Vasile, Geo. „Crucea ca oratorie a cerurilor” : *[recenzie la volumul Discursul crucii la români de Dan Bodea]*. Luceafărul (București), 9 [353], serie nouă, 11 mart. 1998, p. 16.

Vezentan, Ioan ; Dale, Vasile. *A fost târnosită Biserica Mănăstirii Săpânța Peri : ieri, în prezența a peste 2000 de credincioși*. Informația zilei de Maramureș, 5, nr. 1206, 15 sept. 2005, p. 9.

Vezentan, Ioan. *Elevii a două clase din Baia Mare au vizitat „Cimitirul Vesel” : Săpânța*. Informația zilei de Maramureș, 2, nr. 516, 17 iun. 2003, p. 4.

Zaciu, Mircea. *Săpânța : [Despre cimitirul lui Ion Stan Pătraș]*. Tribuna, 17, nr. 6, 8 febr. 1973, p. 1, 11.

Zderciuc, Boris. *Epitaful de pe monumentul funerar al lui Stan Ion Pătraș*. Îndrumătorul cultural, 30, nr. 5, mai 1977, p. 39.

Zeci de cruci dispar din Cimitirul de la Săpânța : deși sunt obiecte de patrimoniu. Glasul Maramureșului, 7, nr. 1773, 5 febr. 2003, p. 16.

Cruci vechi în Cimitirul Vesel

CUNUNA DE AUR A ROMÂNIEI

Eminescu a trecut Tisa, ajungând în Apșa de Jos

Anca GOJA

Aproximativ 100 de elevi români din Transcarpatia - Ucraina au participat, la începutul lunii februarie, la Concursul literar „Mihai Eminescu”, Ediția a VII-a, organizat de Uniunea Regională a Românilor din Transcarpatia „Dacia” (președinte, Ion Botoș) la Școala medie de gradele I-III din Apșa de Jos (director, Gheorghe Botoș). Evenimentul, transformat într-o sărbătoare a românilor de pretutindeni, a reunit reprezentanți ai tuturor școlilor românești din regiune, dar și invitați din Baia Mare, Sighetu Marmației, Satu Mare, Negrești Oaș, Oradea și Cernăuți.

O sărbătoare a școlilor românești

După cum precizează Ion Botoș, concursul a luat naștere în anul 2007: „A fost planificat în 2007, în 15 ianuarie, chiar în ziua nașterii poetului național Mihai Eminescu. Dar din pricina deschiderii podului istoric (peste Tisa, n.r.) atunci și participarea la deschidere a celor doi președinți, dl Traian Băsescu și dl Iuscenko, am schimbat data, că am fost cu toții prezenți la deschiderea podului. Așadar, prima ediție s-a petrecut în 18 ianuarie 2007. Atunci, la prima ediție, au fost în jur de 20 de copii care au dat naștere la concursul Mihai Eminescu. Au fost alături de noi Școala de la Bouțu Mic (director Gheorghe Opreș), Școala de la Apșa de Jos și încă alte două școli, patru în total. Pe urmă concursul a căpătat o amploare tot mai mare și iată că am ajuns la a VII-a ediție, când acum avem o sărbătoare de talie regională, unde participă toți românii din zonă. E mare bucurie că alături de românii din dreapta Tisei

sunt și copiii românilor volohi care au sosit de la Poroscovo”, a spus Botoș.

Copiii din Poroscovo învață românește cu ajutorul poetului Eminescu

Juriul concursului a fost format din prof. dr. Ion Petrovai, din Petrova Maramureșului, poetul dr. Gheorghe Mihai Bârlea, Natalia Lazăr, directoarea Casei de Cultură de la Negrești Oaș, prof. Valentina Borca, Ana Pulița, Ileana Gandic, Elena Vlad și Ioan Dorel Todea, re-

dactorul coordonator al Radio Sighet, care a ocupat funcția de președinte. Toți aceștia au evaluat prestația elevilor care au recitat poezii de Mihai Eminescu (în special poezii de dragoste, dar și patriotice și câteva filosofice) sau au interpretat cântece pe versuri eminesciene, în final acordând o mulțime de premii și diplome. Un alt juriu, format din Ioan Boroica, Timur Chiș și Tiberiu Moraru, președintele Asociației „Morărița” de la Oradea, a decis care sunt cele mai frumoase și mai autentice costume populare

maramureșene, purtate de elevi la spectacol. Și profesorii au fost răsplătiți: unul dintre premii a fost acordat de Tiberiu Moraru și va consta într-o excursie de 10 zile la Oradea pentru un grup de 60 de elevi, coordonați de prof. Valentina Borca. Dacă toți elevii au fost apreciați pentru strădania lor, de o primire specială s-au bucurat cei câțiva elevi din Poroscovo, coordonați de Vasile Lacatoș și sosiți pentru prima oară la Concursul literar „Mihai Eminescu”. „Cei din Poroscovo știu doar de câțiva ani că fac parte din marea familie a limbii române. Ei descoperă acum limba română datorită Bisericii Baptiste, și învață limba română cântând. Sunt ai noștri și trebuie să-i facem să se simtă bine, împreună cu noi, în limba română”, a punctat dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare și redactorul șef al revistei „Familia română”. „Ei nu știu să citească în limba română, nu au școală în limba română, nu au radio, nu au publicații, nu au nimic în limba română. Dar s-au străduit să îl recite pe Mihai Eminescu în limba română. Și ne bucură faptul că am putut să îi aducem și pot și ei să fie în mijlocul românilor la această sărbătoare. Adică să-l celebreze pe Mihai Eminescu, poetul național al românilor de pretutindeni”, a arătat Ion Botoș.

Un muzeu etnografic la școala din Apșa de Jos

Dar evenimentul din 2 februarie a cuprins și alte momente care merită consemnate. El a debutat cu luările de cuvânt ale invitaților, printre aceștia numărându-se și cei doi consuli ai României la Cernăuți, Denisa Gabor și Corneliu Ciubotaru. Tiberiu Moraru a adus la Apșa

de Jos mesajul directorului revistei „Familia” de la Oradea (în care a debutat Eminescu), Ioan Moldovan, care și-a declarat dragostea frățască pentru românii de dincolo de Tisa. Ligia Antonia Mirișan, directorul Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” din Oradea, și-a afirmat intenția de a organiza, la Apșa de Jos, o filială a instituției pe care o conduce, scop în care erau, la acel moment, împachetate deja peste 10.000 de volume. O donație de 1.600 volume pentru Școala medie din Apșa de Jos a făcut și Clubul Rotary Sighet, reprezentat la eveniment de Ion Mariș. Ion Botoș și-a declarat bucuria pentru faptul că, la sfârșitul anului trecut, toate localitățile românești din Transcarpatia au declarat limba română limbă oficială pe teritoriul lor. Oaspeții și-au încântat privirile admirând o expoziție cu desene ale elevilor, inspirate de creația poetică a lui Mihai Eminescu. Ei au fost conduși de gazde în muzeul etnografic al liceului, unde două eleve au prezentat legenda localității și istoria ei (Apșa de Jos a fost atestată documentar la 1387, având în prezent două biserici vechi de lemn, una de la 1604 și o alta, de la 1776); obiceiul mărtișorului; interiorul unei case țărănești; elemente de port popular și un război de țesut; vase din lemn și ceramică; fotografii mai vechi și mai noi. De asemenea, cei prezenți au avut ocazia să viziteze muzeul școlar, care prezintă, printre altele, premiile obținute de elevi de-a lungul vremii și pe directorii care s-au succedat la conducerea liceului.

Pruncii nu au rezistat muzicii interpretate de grupul lui Ștefan Rednic

Finalul spectacolului a fost rezervat dis-

*Invitați la Concursul literar „Mihai Eminescu”
în fața bisericii din Apșa de Jos*

tracției. Astfel, elevii din Apșa de Jos au interpretat câteva piese folclorice, iar două interprete micuțe din Satu Mare i-au încântat pe elevi cu muzică ușoară. Cireașa de pe prăjitură au reprezentat-o membrii grupului lui Ștefan Rednic, partenerii de suflet ai Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia”, care au susținut un minispectacol folcloric. Bucuria a fost atât de mare, încât, spontan, pruncii au urcat pe scenă și s-au prins în joc. Nici adulții nu au rezistat muzicii maramureșene îndrăcite, directorul Școlii din Apșa de Jos și profesoara de muzică jucând pe scenă, alături de copii. Grupul folcloric este condus de prof. Ștefan Rednic (vioară), de loc din Șieu, dar stabilit la Sighetu Marmației, unde a lucrat, timp de 24 de ani, ca și cadru didactic la Școala de arte. Ceilalți membri sunt: Florin Rednic (fiul lui Ștefan; vioară), Ioana Chindriș (voce), de loc din Ieud, Ion Lihet (zongoră și voce) din Săliștea de Sus și Dănuț Berinde (dobă) - Sighetu Marmației.

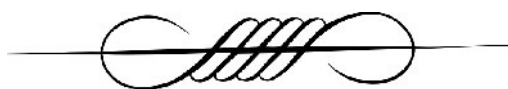
„Acolo unde se vorbește românește este România”

Evenimentul de la Apșa de Sus, menit să îl aniverseze pe Mihai Eminescu, a avut loc în tâmplător sâmbătă, 2 februarie. Conform tradiției, concursul literar se desfășoară în ultima sâmbătă a lunii ianuarie. „În primul rând, în luna ianuarie, pe data de 15, noi îl sărbătorim pe Mihai Eminescu pe teritoriul României. Anul acesta, pe 15 ianuarie, noi am sărbătorit la Negrești Oaș, în județul Satu Mare. Totodată, la noi toate sărbătorile de iarnă sunt în luna ianuarie. Avem vacanță în școli până în 23 ianuarie și știți cum e, dacă școlile nu lucrează, sunt în vacanță, copiii care sunt acasă, care sunt duși pe la neamuri. Am hotărât să fie pentru toți bine și să îl sărbătorim pe Mihai Eminescu la sfârșitul lunii ianuarie”, a motivat Ion Botoș. L-am întrebat pe inițiatorul și organizatorul concursului literar ce înseamnă pentru românii din dreapta Tisei Mihai Eminescu și acest eveniment: „Ne bucurăm că, astăzi, Mihai Eminescu a trecut

Tisa. «De la Nistru pân' la Tisa», de la Nistru până peste Tisa, astăzi Mihai Eminescu a trecut Tisa. Asta e una. A doua: acolo unde se vorbește românește, acolo este România. Fiecare român care vorbește românește trebuie să îl cunoască și să îl cinstească pe cel mai mare român, Mihai Eminescu. Nu avem, astăzi, altă personalitate de etnie română care să fie mai presus decât Eminescu”.

Punte spirituală între Transcarpatia și „draga Românie”

La evenimentul de la Apșa de Jos a fost prezent și academicianul Vasile Târâțeanu din Cernăuți: „În primul rând, Eminescu pentru noi înseamnă coloana vertebrală a neamului românesc. Este omul deplin al culturii române, este poetul care ne-a exprimat cel mai bine toate durerile, necazurile, bucuriile și speranțele neamului nostru românesc. Pentru noi, cei din nordul Bucovinei în special, pentru că Mihai Eminescu acolo și-a făcut studiile, acolo a locuit, la iubitul său profesor Aron Pumnul, și nu numai pentru noi, ci și pentru cei din Basarabia și cei din Maramureșul istoric de aici, Mihai Eminescu, ca și Ștefan cel Mare și Sfânt, a fost unul dintre acele chipuri simbolice care au făcut să ne trezim la viața națională, să înțelegem cine suntem noi, de unde venim și unde ar trebui să ajungem”. Târâțeanu a apreciat activitatea Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia” și a președintelui acestuia, Ion Botoș: „Dl președinte Ion Botoș este și senator de Maramureș în conducerea Uniunii Regionale „Comunitatea românească” din Ucraina, și un bărbat care știe ce dorește și care face foarte mult pentru afirmarea idealurilor noastre aici, în teritoriile noastre dintotdeauna. Acest concurs este încă o dovadă că asociația pe care o conduce caută să stabilească punți de legătură între Apșa, între Maramureșul istoric, între regiunea Transcarpatia din Ucraina și matricea firească a neamului nostru din Satu Mare, Baia Mare, Oradea, din draga Românie. Prin acest concurs se descoperă în fața copiilor frumusețile spiritualității românești, cele care stau la baza ființei noastre naționale și a istoriei noastre”.

Cărți din suflet pentru elevii români din Apșa de Jos

Florentin NĂSUI

După căderea Cortinei de Fier, românii din dreapta Tisei, care studiau limba maternă în alfabetul chirilic, au cerut cărți din România scrise în alfabetul latin. Astfel, mii de volume provenite din donații au trecut granița, îmbogățind fondurile de carte din bibliotecile locale sau cele școlare.

Deși au trecut peste două decenii de atunci, iar pe lume și-a făcut apariția o nouă generație, setea de carte au încercat să o potolească și mai tinerii colegi de la *Glasul Maramureșului* din Baia Mare (la inițiativa sigheteanului Liviu Șiman) și cei ai Cluburilor „Rotaract Sighet (președinte, Camelia Korut) și Rotary Sighet (președinte Ion Mariș).

Împreună au adunat aproape două mii de volume, pe care le-au predat la Biblioteca Școlii de gradul 1-3 din Apșa de Jos, școală cu peste 820 de elevi. Directorul școlii, prof. Gheorghe Botoș, predă geografia. Domnia sa le-a mulțumit sighetenilor care au făcut parte din delegația donatorilor și a ținut să se fotografieze cu ei, mărturisindu-ne: „Este cea mai mare școală din localitățile românești din Transcarpatia. Pe lângă clasele majoritare cu predare în limba română avem și clase cu predare în limba ucraineană. Sunt 40 de clase (învățământ primar, gimnazial și liceal) și 76 de profesori. Din miile de cărți din bibliotecă, aproape toate sunt în limba ucraineană. Nu am avut până acum decât câteva cărți în limba română. Din păcate nu prea sunt pasionați copiii de lectură. Ei mai mult îs cu televizorul, cu internetul...”.

Reamintim că de 13 ani, ființează în dreapta Tisei, la Biserica Albă o Filială românească a Bibliotecii „Petru Dulfu” din Baia Mare.

Colțul românesc

La Școala din Apșa de Jos, în Cabinetul de istorie a Ucrainei există și un colț rezervat istoriei României. Profesoara de istorie, Nița Șeverea povestește: „Am fost acum 15 ani în România și am cumpărat o carte de Istorie a poporului român, care costa 300 de lei. Pentru mine era foarte mult atunci, iar colegile ucrainene chiar au râs de mine, pe ce dau eu banii! La noi, în Transcarpatia, nu aveam asemenea cărți și nu

Biblioteca Școlii Apșa de Jos - Gheorghe Opriș, directorul școlii românești din Bouțul Mic, Ion Botoș, președintele URDT „Dacia”, Gheorghe Botoș, director Apșa de Jos, Adrian Marchiș, Radio România Actualități și Dumitru Buga, directorul Școlii românești din Strâmtura

știam despre poporul român decât cele păstrate din moși strămoși. Pe vremea lui Ceaușescu am avut ocazia să fiu într-o tabără pionerească la Satu Mare. Și atunci am procurat niște cărți, pe care, după revoluție, le-am aruncat, pentru că erau din epoca respectivă și semănau cu cărțile noastre despre comunism. În colțul nostru românesc avem expuse și câteva ziare, Apșa, care îl scoate dl Botoș și câteva care apar în Maramureș, în stânga Tisei. Avem aici și Istoria Culturii și Civilizației pe care a cumpărat-o din România soțul meu. Eu am terminat facultatea la Ivano-Frankiv, în limba ucraineană. Despre istoria românilor le vorbesc și elevilor ucraineni din clasa a VIII-a, în cadrul orelor despre plaiul natal. Aici trăim în armonie dintotdeauna. Eu sunt româncă, soțul meu este ucrainean. Mama este româncă, iar bunicul dinspre tata a venit aici din Muntenegru. De câțiva ani, a intrat în tradiția școlii noastre de a sărbători cum se cuvine Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, când venim cu toții la serbare, în colțul românesc din cabinet”.

Gheorghe Botoș - directorul Școlii Apșa de Jos
și profesoara de istorie, Nița Șeverea

Acte istorice sub ochii noștri:

Se introduce limba română în școlile din Timoc

Vasile BARBU

Ceea ce mai până nu demult era un vis greu de împlinit, dacă nu chiar imposibil, iată că zilele acestea Consiliul Național Român cu sediul la Novi Sad și cu sprijinul decisiv al autorităților statului realizează doleanțele multiseculare a românilor timoceni de a se introduce limba română în școlile generale din Timoc.

Deocamdată limba română va fi introdusă ca și obiect facultativ la libera alegere a elevilor dar pentru primul pas este o realizare extraordinară!

La întâlnirea de la Bor a lui Daniel Petrovici, președintele C.N.R. și Marcel Drăgan, secretarul C.N.R. cu liderii românilor timoceni: Boian Barbuțici, președintele Inițiativei Culturale Românești (Brestovăț), Zavișa Jurj, președintele Asociației „Ariadnae Filum” (Bor), Predrag Balașevici, președintele Partiei Democratice a Românilor din Serbia (Bor), Dimitrie Crăciunovici, președintele Mișcării Democratice a Românilor din Serbia (Zăiceri), dr. Draghișă Costadinovici, președintele Societății Culturale „Traian” (Vârbița Mică) și Tihan Mătăsarevici, președintele Asociației „Dunărea” (Cladova), întâlnire care a avut loc în data de 9 februarie s-a discutat și au fost luate unele hotărâri istorice privind introducerea limbii române în școlile din Serbia de răsărit, iar din martie 2013 vor începe cursurile pregătitoare atât pentru elevi cât și pentru adulții doritori de a învăța limba mamă.

Aceste cursuri vor fi organizate în spațiile organizațiilor culturale românești, iar din toamna acestui an, odată cu startul noului an școlar, limba română va intra în școlile românilor timoceni.

Programul în limba română la RTV Panciova: Emisiunea „Banatica” la zece ani de existență

Octavian SUCIU

FAMILIA ROMÂNĂ | CUNUNA DE AUR A ROMÂNIEI

La inițiativa membrilor Societății Literar-Artistice „Andrei Șaguna” din orașul Panciova, programul în limba română la Televiziunea Panciova a luat naștere în anul 2002. Prima emisiune a fost transmisă în data de 12 octombrie, sub denumirea „Banatica” în cadrul căreia a fost prezentat un reportaj despre localitatea rurală Satu Nou cu populație românească, despre școala generală de opt ani care are și secție română, precum și o relatare despre viața culturală a românilor din această localitate fruntașă de pustă, unde s-au născut mulți interpreți de muzică populară la acordeon, instruiți de dl. Sorin Boleanțu, actualul director al Casei de Cultură și promotorul vieții culturale de aici.

Emisiunea cu durata de 30 de minute se transmite în fiecare marți, la orele 19.30 și în reluare sâmbăta la ora 7.00 dimineața, are caracter cultural-informativ și distractiv, cuprinzând și piese de muzică populară sau ușoară românească. Au fost prezentate aici reportaje și relatări de la Zilele de Teatru ale Românilor din Voivodina-Serbia, de la Festivalul Fanfarelor, Festivalul de Folclor și Muzică Românească, Festivalul de Muzică Ușoară „Tineretea cântă” de la Uzdin, Festivalul de Satiră și Umor de la Torac etc. O emisiune a fost consacrată în întregime vizitei președintelui României Ion Iliescu la Panciova, apoi evenimentelor din viața spirituală a creștinilor români, cum sunt: Crăciunul la Doloave, Paștele la Satu Nou, Sărbătorirea Hramului Bisericii Ortodoxe Române din Omolița și Panciova, o schiță de portret a preacucernicului părinte protopop de Panciova, Iulius Zgârcea, a regretatului preot Teodor Miclea de la Parohia Uzdinului precum și a regretatului profesor Gheorghe Lifa din Uzdin.

Au fost prezentate Casa de Presă și Editură „Libertatea” și Societatea Literar-Artistică „Andrei Șaguna” ambele din Panciova, Clubul Cultural Alternativ precum și activitatea Departamentului de Artă și Cultură de pe lângă Casa de Cultură din localitatea Satu Nou și Societatea Cultural-Artistică „Ion Creangă” din Doloave. O temă aparte a fost prezentarea cărții de vizită a Consiliului Național al Minorității Române din Serbia, apoi reportajul despre Castelul Peleş din România, cel despre obiceiuri de iarnă și de Crăciun la românii din Satu Nou precum și despre Paștele la Omolița

și Doloave, interviurile cu oameni de seamă din Banatul istoric al Serbiei cum sunt: Ilie Baba și Sorin Boleanțu din Satu Nou, dr. Ion Păcurar și prof. Mircea Măran din Vârșeț, Costa Roșu și Iota Bulic din Panciova, Remus Berlovan din Alibunar, Lucian Dănilă din Doloave etc. S-au prezentat portrete de profesori și pictori remarcabili de etnie română din satele și orașele noastre, de interpreți de muzică populară și ușoară, ori reprezentanți a diverselor îndeletniciri: crescători de cai, florari, etc. S-au scurs astfel multe ore vorbite în dulcea limbă românească, însoțite de muzica preferată la solicitarea telespectatorilor fideli.

Cei mai merituoși pentru reușita programului în limba română la RTV Panciova au fost, în primul rând, membrii redacției, dar și colaboratorii externi: Octavian Suci, redactorul emisiunii și coordonatorul programului, apoi Cristian Cristi Bălțeanu, Ana Maria Ardelean, Diana Freanț, Grațian Ion, Maria Șimon, Jelco Cătălina, Silvia Malița, Narcis Tendelu, Lucian Suci – colaboratori. La realizarea emisiunii „Banatica” au mai contribuit: Valentin Mic, Livius Vinu, Ioța Bulic, Teodora Ghilezan, Adrian Lazăr, Ilie și Ionel Baba, Ionel Mălaimare, Alexandru Freanț, Paia Țarina, Mircea Ardelean, Stevan Mihailov, Anica Barbu, Moise Bosică, Ion Berlovan, Marin Gaspăr etc.

Redacția programului în limba română de la RTV Panciova a avut o colaborare fructuoasă cu RTV Voivodina din Novi Sad, RTV Kovacita, TEN TV Lujoi România, TV Banat din Reșița, România și Studioul Teritorial TVR Timișoara. RTV Panciova a semnat un Protocol de colaborare cu TVR Timișoara în data de 11 mai 2006, în vederea realizării unor materiale redacționale și emisiuni care să reflecte viața comunităților din regiunile pe care le acoperă jurnalistic. Emisiunile produse constituie o sursă de informații corecte pentru publicul din cele două regiuni din Banatul sârbesc și românesc, propunându-și în același timp să sprijine cunoașterea reciprocă și apropierea dintre diferitele comunități etnice care trăiesc împreună în acest spațiu.

Redacția programului în limba română a emisiunii „Banatica” a realizat în anii precedenți o activitate remarcabilă în domeniul audio-vizualului: în colaborare cu redacția Radioului Panciova s-a editat pentru prima dată un CD imprimat

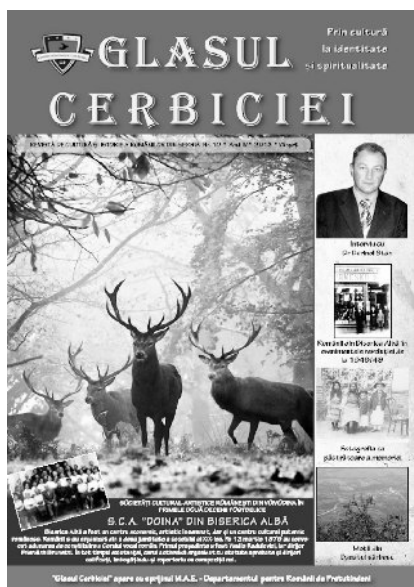
cu muzică populară românească din Banat de pe meleagurile noastre, cu interpreți consacrați: Voichița Popovici cu cântecul „Așa-i rândul fetelor”, Tiberiu Lăpădat cu cântecul „Mărie și Mărioară” și Grațian Petrovici, solist instrumentist la acordeon cu o „Ardeleană”.

În anul 2005 a apărut și primul suport DVD cu imprimări de muzică populară românească interpretată de către soliști vocali și instrumentiști din Banatul sârbesc cu selecțiuni din programul de gală al Festivalului de Folclor și Muzică Românească „Uzdin 2005”, grație aceleiași redacții a programului în limba română de la RTV Panciova.

În vara anului 2007 am fost prezenți la Festivalul Românilor de Pretutindeni „Callatis” din Mangalia-România. Timp de o săptămână am asistat la toate programele acestei manifestări cultural-artistice, în calitate de invitat special - Comunitatea românească din Serbia. La acest Festi-

val Euro Callatis 2007, consacrat în întregime artelor, membrii redacției noastre s-au prezentat la Salonul Artiștilor Români de Pretutindeni cu filmul documentar intitulat „Biserici românești din Banatul sârbesc”, semnat de Octavian Suciuc, iar Lucian Suciuc a adus în România o veritabilă paradă a elementelor artistice comune de o parte și de alta a graniței, prin expoziția intitulată simplu: „Portul românesc din Timocul sârbesc”.

Sperăm că în viitorul apropiat emisiunea „Banatica” în limba română, care este promotorul limbii și culturii românești de pe meleagurile Banatului de Vest al Serbiei, să fie recepționată pe o rază mai mare, chiar și prin internet, iar redacția noastră să devină un punct de colaborare pentru televiziunile regionale nu numai din Voivodina-Serbia ci și din România, din zona Banatului românesc, cu posibilitatea de a se urmări această emisiune și prin satelit.

***Glasul Cerbiciei*, având ca motto: Prin cultură la identitate și spiritualitate - o revistă de cultură și istorie a românilor din Serbia, de la Vârșeț**

Semnalăm în rândurile ce urmează o revistă ajunsă deja la cel de al zecelea număr, care ne-a atras atenția și ne-a surprins în mod plăcut prin prospețimea și tinerețea spiritului care răzbat din rândurile și paginile sale. Cei care formează colectivul de redacție și care cu pricepere și dăruire contribuie la apariția acestei publicații atât de utile românilor din Serbia, sunt: Dorinel Stan (red.șef), Marin Gașpăr (red.adj.), G. Gașpăr (red.teh.), M. Pâslaru (secret.), T. Spăriosu, M. Măran, J. Brândușa, E. Greoneanț, I. Ciama, T.T. Căta, N. Stan, V. Dolha, T. Gașpăr, G. Cornea Lorenț, C. Vasilchici și C. Wagner (redactori).

Glasul Cerbiciei a apărut în anul 2007, inițial ca Supliment al publicației *Cuvântul românesc* sub egida Consiliului

Românilor din Serbia, iar pe frontispiciu avea mențiunea: Revistă de cultură și istorie bănățeană. Redactorul fondator, Dorinel Stan scria în editorialul acestui prim număr: „Stimați cititori, la inițiativa unui grup de tineri entuziaști, ne-am propus să realizăm o revistă despre trecutul, prezentul și perspectivele cultural-istorice ale românilor bănățeni, pregătind materiale variate, articole originale, care prin calitate, varietate și inedit să trezească un viu interes”, iar apoi pe larg, oferea cititorilor, o solidă argumentație a alegerii numelui revistei - nume pe cât de inedit, pe atât de frumos - prin aducerea în prim-plan a simbolisticii și semnificației cerbului pe meleagurile carpatine.

Revista și-a propus un țel nobil: „să promoveze valori culturale și istorice din spațiul geografic numit – Țara Banatului, cu mândrie, dăruire și încăpățănare, iar cuvântul scris să vibreze adevărul sacru și sfânt al neamului nostru”, după cum spune în încheierea editorialului, fondatorul publicației.

Din anul 2011, începând cu numărul 5, *Glasul Cerbiciei* apare în ediție nouă, ca: Revistă de cultură și istorie a românilor din Serbia sub egida Asociației „Românii Independenți din Serbia”, iar din anul 2012 apare și cu sprijinul M.A.E. – departamentul pentru Românii de Pretutindeni.

Aflată acum așadar la cel de al zecelea număr, în anul de grație 2013, revista își propune „să fie cunoscută cu o largă deschidere față de spiritualitatea românească din Serbia” și să continue obiectivul său principal: promovarea, valorificarea și prezentarea culturii și istoriei românilor din Serbia, atât prin publicația tipărită cât și prin intermediul site-ului Asociației „Românii Independenți din Serbia” (www.ris.in.rs).(S.D.)

Nins de Cuvinte

Pentru Grigore Vieru

Vîntul cosește zarea de otavă,
Dar în privirea lui foșnesc cocori
Ducînd pe-aripi istoria bolnavă,
Eternitatea-n voi culege flori.

O, el e-un crin pe care-l scapă cerul
Rugîndu-ne să i-l întoarcem cînt.
Deschideți geamul, a-nflorit Vieru,
Frumos ca un poem doinit de vînt.

Din cer se-abate-o mare de lumină,
Zăpada ei începe-a nămeți
Lumea care-a plecat ca o străină
Sub lutul ce învață-a ne rosti.

Arhanghel peste timp va fi izvorul
Prin mănăstiri de iarbă-ngenunchind,
Cuvintele, chemîndu-și ziditorul
Cu brațele la cer, se acuprind.

Nici o durere nu le mai încîntă,
E-o fericire-n zei, iar în copii
Porți nalte se deschid și-atunci cuvîntă
Poetul-crin cu glas de veșnicii.

El printre arbori umblă ca un domn,
În ei îi țes mantale lungi lăstunii
Și-n ochii ce par lacuri de nesomn
Cîntă bătrînul cer la harfa lunii.

Un freamăt de luceferi e în toi,
Un zvon de îngeri îi răsare-n cale,

Traian Vasilcău
(TRAIANUS) s-a
născut la 2 aprilie
1969, în satul
Viișoara, raionul
Edineț, Basarabia.
A absolvit facultatea
de Istorie și
Etnopedagogie a
Universității de Stat

„Ion Creangă“ din Chișinău. Este președinte
al Societății Culturale „Pasărea Phoenix“,
membru al Uniunii Scriitorilor din România
și Moldova, director al proiectelor:
Dicționarul scriitorilor români
contemporani de pretutindeni și *Antologia*
poeziei românești în mileniul III (în lucru)
și *Maestru în Artă*. Este poet, eseist,
traducător, libretist și textier. Scrie din
1983, dar a debutat editorial în 1995 cu 2
volume de versuri. A editat până în prezent
39 de cărți la Chișinău, Iași, Alba Iulia,
Craiova, Timișoara, Arad, București
și Ottawa.

*Poveștile în el cresc taine noi
Și-n vis surîd, uitate de-orice jale.*

*De-acum va fi să fie numai cînt
Și mîine-n zori, trezind oarbe morminte,
La braț mergînd, pămînt lîngă pămînt,
Ne-om duce-n templul său nins de cuvinte.*

Inscripție pe catedrala de aur a limbii române

Nu se putea să nu provenim dintr-un neam infinit, izvodit din lacrima strămoșilor daco-romani și ctitorit în imensa Columnă a lui Traian.

Toate drumurile duc la Roma și pornesc de acolo, „noi de la Rîm ne tragem” și voim spovada unei zodii să ne spună spre care din țării ne vrem țărîm.

Aici ajunși, vom scrie că limba noastră e doina ce doinește în izvor și-această glăsuire este limba unui popor ce-a izvodit din dor.

Sîntem și scriem: limba română și ne închipuim deodată că ea ar face parte din poporul român.

Dacii unei patrii, care nu era decît Dacia lor liberă, porneau la luptă cu năvălitorii, purtînd pe buze, ca niște boabe miraculoase, cuvintele sacre ale limbii materne.

Noi vom fi rămas de-a pururi să fim în limba română ca-ntr-o „acasă” a noastră, unde oricine își poate avea chilia sa de duh.

Iubiți-vă copiii în limba română, dați-le în dar cuvintele limbii strămoșilor voștri și nu socotiți fără vreo trebuință acest unic, de fapt, adevăr.

Sărutați-vă în limba română, să puteți auzi în danțul sărutului vostru neprihănit clinchetul dulce și fără sfîrșit al cuvintelor limbii române.

Eu te sărut în limba română, tu mă săruți în limba română și mîină-n mîină, unul lîngă altul, nedespărțiți în veci, sîntem veghetorii fideli la dulcele fagur de privighetoare al limbii române.

Versuri de Traian VASILCĂU

EMINESCU – 163

Și iarăși, și iarăși, mereu... EMINESCU

Ovidiu SUCIU

*„Dimineața a fost creată/ ca să șoptim Eminescu/ Seara a apărut/
ca să plângem Eminescu/ Noaptea s-a ivit/ ca să visăm Eminescu”...*

Este superfluu să ne mai întrebăm ce reprezintă Eminescu pentru noi. Eminescu este trimisul Celui de Sus să ne reprezinte chintesența, dimensiunile conștiinței de sine, demnitatea românească, locul pe care-l avem în univers. Eminescu este un ocrotitor al românilor, părintele nostru spiritual. Inclusiv la demonstrațiile populare din iarnă, în Capitală, se striga „Eminescu e cu noi!”.

În continuare, voi emite o idee și anume: ziua de naștere a unui poet este de fapt data în care a debutat editorial. Eminescu este un lujer de stejar răsărit în dulcea Bucovină, în luna de grație a lunii Ghenar, 1850, transplantat în solul mănăstiresc transilvan, botezat ca poet de către ilustrul cărturar Iosif Vulcan, nașul său literar – act consacrat în nr. 6 al revistei bihorene *Familia*, din 25 februarie – 9 martie, din Oradea (cf. Sarmis Răzvan Midilli). Iosif Vulcan descoperă un tânăr poet căruia îi prevedea un viitor strălucit. Citiți cu atenție: „Într-o dimineață de februarie 1866 redacțiunea noastră primi o epistolă din București. Comitativa poeziilor ne spunea că autorul lor este de numai 16 ani. Forma poeziilor, considerând și etapa tânără a autorului, ne indică un talent adevărat care va avea un viitor frumos în literatura română”. Așa „s-a născut” poetul Mihai Eminescu în Oradea lui Iosif Vulcan.

După acest debut fulminant, Eminescu e preluat, cultivat în întreaga țară. I s-au publicat versuri, proză, eseuri, materiale publicistice, colecții de poezie populară, ce i-au dimensionat, augmentat valoarea în crescendo, cucerind nu doar literații ci și cititorii de rând, la gura sobei. Târziu au apărut și trepădușii contestatari. O mare parte a liricii sale a devenit cântece de mare audiență, mai ales în serbările școlare, dar și în sindrofii stilate, secondate de partituri

instrumentale. Am fost invitat de multe ori la asemenea manifestări omagiale. Intențiile acestora au fost desigur generoase, dar mai rar la înălțimea subiectului. Este o mare responsabilitate în a-l aduce pe Eminescu în scenă. Se cere profesionalitate în întocmirea scenariilor și a regiei spectacolelor eminesciene. Aici e o mare problemă. Realizatorii acestora (educatoare, învățătoare, profesori de limba română), n-au întotdeauna competențe regizorale. Nu mai sunt pregătiți în școli, facultăți, în acest sens. Răspunderea educativă a acestora este enormă. Neajunsurile se referă în primul rând la rostire, frazare, nuanțare, la pauza dintre cuvinte, la suspansul necesar, în care auditoriul este lăsat să-și construiască singur, mental, o anume imagine subiectivă, să „vadă” virtual ceea ce i se sugerează. Mai intervine aci mimica, folosirea complementară a mâinilor, mișcarea în scenă, relațiile între interpreți. Eminescu nu poate fi rostit șezând într-un scaun. E un sacrilegiu. Actul comunicării este unul de cuminecare cu ambrozia și nectarul versului eminescian. Poezia lui Eminescu este mai aproape de zborul libelulelor, de balet, de harfă, de flaut, de dansul suav al fluturilor peste nufării unui lac albastru, ...de așezare blândă în mintea și sufletele celor cărora li se adresează duhul poetului. Am văzut cu tristețe spectacole exagerat de lungi, cu momente supralicitate ce depășesc pragul de receptare a auditoriului. Am mai văzut abordări inadecvate, operetistice, în forță, improprii unor asemenea spectacole. Abordarea scenică a lui Mihai Eminescu este una de taină, sfielnică, cu chip feciorelnic, cu iz de parfum de salcâm, ori de cais.

Îmi revin în memorie două momente legate de sărbătorirea Poetului Național. Cu câțiva ani în urmă, primarul Bixadului, Iacob Pop, m-a

invitat de 15 ianuarie la tăietorii de lemne din Munții Oașului. Am ajuns acolo în crucea amiezii cu o sanie, apoi mășăluind prin nămeți per pedes. Liniște de mormânt. Drujbele amuțiseră. Muncitorii intraseră într-un vagon (dormitor – sală de mese). Își sorbeau zeama flămânzi de lucru. Am intrat, am salutat. Ni s-a răspuns mut cu înclinări de cap. I-am întrebat dacă știu ce zi e azi? Ei își continuau mâncatul cu lingura. Am precizat neinspirat: 15 ianuarie. Nici o reacție! Atunci am scos din buzunar o carte de versuri din colecția „Biblioteca pentru toți” și am citit *Ce te legeni codrule* și alte versuri eminesciene. Cei înfometați au lăsat încet lingurile în blidele cu zeamă și au ascultat. Îl descopereau pe Eminescu. Era un moment iluminat. Se regăseau pe ei înșiși. Doamne, ce moment înălțător.

O altă întâmplare. Aveam întâlnire cu Fănuș Neagu într-o expoziție de artă plastică de la Casa Armatei din Capitală. La un moment dat observ printre exponate o mască mortuară. Era cea aurită a lui Mihai Eminescu (proprietate a

lui Vadim Tudor). M-am înfiorat de emoție. Am închis ochii și făcând abstracție de cei prezenți mi-am imaginat că iau masca în mână, o întorc privind-o în interior. Simțeam porii feței Poetului. M-am cutremurat. Îmi dădusem seama că chiar privind doar amprentele feței lui Eminescu comiteam un sacrilegiu.

Nu ajunge o viață de om să-l cunoști pe Eminescu la adevăratele sale dimensiuni. Pentru asta dăm o șansă celor ce ne vor urma. Sperăm, că o vor fructifica.

Peste tot și în toate... Eminescu

Peste tot și în toate duhul blând al Eminescului. Elev fiind în primul meu drum în Capitală, cu sufletul înveșmântat în emoție, am pășit cu sfială pe Alea Eminescu din Cimitirul Bellu. Liniște ca la-nceput de lume. Liniște ca la-nceput de vremi. Căutam cu înfrigurare duhul Poetului. În fața mea a apărut mirific chipul său cel sfânt în înveșmântat în mantia-i solară, încremenit în bronz și primitor în pământ. În juru-i suspinau flori uscate crescute din lacrimile pelerinilor și din pocalele crinilor albi căzuți în genunchi în fața Luceafărului neamului. Eminescu nu sălășluia în chipul cioplit. Mi-ar fi plăcut să-l văd aievea și, vorba lui Arghezi, să-l pipăi și să urlu „Este”. Mai târziu, trecut prin adolescență l-am redescoperit pe Eminescu în razele răsăritului de soare, în cele nocturne de lună, sărutând oglinda lacului albastru, încărcat cu flori de nufăr și de luceferi, l-am regăsit în foșnetul codrilor, pe când copil fiind păduri cutreiera și se oprea adesea la izvor, în zâmbetul florilor de cireș, în unduirea holdelor de grâu, în clipocitul undelor de râu, în tăcerea firului ierbii verde de acasă și în iia feciorelnică de mireasă, în pâinea aburindă ieșită din cuptor și în fructele de pe masă, în cântecele mierlei împletite-n salbă, în fulgii de zăpadă albă, sau pe deal în duiosul zvon de bucium, sub scăpărarea stelei polare, zâmbind în taina albastrului de Voroneț, în candoarea fecioarelor, în zburdălnicia mieilor, în dulceața vinului de Cotnari sorbit din pocalul slăvitului voievod Ștefan, în ploaia mocănească a Apusenilor și în tânguirea clopotelor serilor, în demnitatea străjerilor valahi la hotare, de la Carpați și până la Marea cea Mare, în basmele uitate prin străvechi hrisoave, în scrisul caligrafic al cronicarilor moldavi – oameni de ispravă, mândri cărturari și bravi. L-am regăsit pe Mihai în manualele școlare, cinstindu-i venerabil memoria, regăsit falnic prin istorie, Mihai I voievod al limbii, rostirii și gândirii românești – ce va stăruî nemuritor în povești – a intrat cândva pe poarta Cimitirului Bellu din

Ovidiu Suciu este scriitor, publicist și etnolog. S-a născut în 1936 la Săsciori, jud. Alba. A urmat Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, Institutul Pedagogic de Învățători și Facultatea de Filologie, ambele din Cluj.

A profesat în învățământ, apoi la Biblioteca Județeană Satu Mare și la Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare, dar și în gazetărie ca reporter la Radio București și la TV Samtel Satu Mare. Este membru al Organizației Internaționale a Jurnaliștilor. A obținut premii pentru poezie, proză, reportaj și pentru scenarii - regie de teatru. Din volumele publicate: *Oșenia nu o lăs* (1966), *Vasile Ionici*, album eseu (1976), *Artiști plastici amatori*, album (1980), *Stop-cadru - artiști foto*, album (1981), *Drumuri prin Oaș*, reportaje (1989), *Românii dincolo de sârma ghimpată*, reportaje (1999), *Sete de rodii - Zidire de sine*, versuri (2003), *Scafandru în derivă*, proză (2004), *Amurg*, poeme (2006), *Dicționar școlar de etnografie și folclor*, (2006), *Cântec de leagăn pentru lacrima verbului*, poeme (2008), *Singur în fața nopții eterne*, poeme (2010), *Scrisori de dragoste descoperite într-un scrin* (2010) etc.

București, zăbovind o clipă în lăcașul de lut al vetrei strămoșești, apoi s-a înălțat discret în lăcașul de taină al veșniciei românești, de unde ne veghează cu blândă dragoste și înțelegere. S-a ivit din glia și stirpea nobilă daco-getică, în zi aspră de Gerar bucovinean, s-a săvârșit mult prea devreme, în timpul împlinirilor și al doborârii verii, chemat de Cel de Sus într-un dramatic apus, unde i s-a hărăzit o stea: Steaua Eminescu, ca mireasă, cea de veghe a neamului, sufletului și hotarelor României Mari, cea stăpânitoare dincolo de moarte, de la Nistru pân' la Tisa unde tot românul plânsu-i-s-a. Pe toți Poetul ne-a cuminecat cu vraja versului său sublim și curat. Îngenunchem adesea sfielnic în fața memoriei Domnului Mihai I al neamului, al eternei României. Acum la ceas de seară eu însumi mă închin în fața lui Mihai I – voievodului Divin – Cel mai frumos dar pe care Dumnezeu ni l-a dat într-o clipă sublimă de inspirație – este Mihai Eminescu cel nemuritor.

Eminescu – domn al limbii române

*Precum Dumnezeu tatăl are un fiu – Isus
Tot așa limba română are un fiu mai presus:
Mihai Eminescu – geniul nostru deplin
Dar precum copiii își depășesc cu mult părinții
Eminescu cel sfânt pentru noi
stă blând – luminos deasupra limbii române
prin adâncimile gândirii sale
prin vraja metaforei
prin harul divin
prin care a creat o limbă modernă dar eternă
devenind Filius Princeps al neamului său -
pașaportul nostru de identitate
pentru o românească eternitate...*

În final, vă propun un exercițiu de imaginație: în data de 15 iunie, la ora 4 dimineața, toți care vom fi treji, să aprindem o lumânare, să închidem ochii și să ne împletim gândurile împreună într-o cunună pe care s-o trimitem virtual spre Steaua Eminescu.

Eterna pace

Mihai Eminescu

*Viața noastră e viața spumei
Și totuși, de-ar seca din fundu-i mare,
O altă mare-ar face lacrimi lunei.*
*

*Precum uitarea-i a durerii moarte
Astfel și moartea e uitarea vieții
Spre-a răsări din nou la altă soarte.*

*Da, e-o dorință mare, fără nume,
Pe care-n tot adâncul o cuprinde
Bătrânul haos născător de lume.*

*Atâtea lumi care rotesc în haos
Cu zborul lor măsurător de vreme,
În veci pe cale, neaflând repaos.*

*Astfel tot trec, ca și un roi ce trece,
Și-n a lor fugă fierb și se-nfierbântă,
Plutind în veci prin universul rece.*

*Astfel e timpul, care lung străbate
Prin mii de veacuri, stăpânind în silă,
Născând și ucizând în lume toate.*

*Astfel e spațiul fără fund și fine,
Iar din încrucișarea-amundurora,
Născând mișcare, s-au născut lumine.*

*Căci timpu-i tatăl, iar genunea-i mama,
Iar fiul e mișcarea, e amorul,
E foc aprins ce arde pân-acuma.*

*Astfel rotind se-nvârt în jur de soare,
Pe când el însuși cu ele împreună
O altă clină-n veci o să doboare.*

*Din trei mișcări mișcarea lor se-adună,
Cu toți în jos, toți împrejur de sine,
Toți împrejurul altor fac cunună*

*Și-astfel din noapte s-a-ncegat lumine,
Căci prin mișcare s-au aprins cu toate,
Prin neodihnă ceru-ntreg se ține.*

*Și cine știi când ceasul lor va bate
Și cele trei inele s-or desface
Din a mișcării sfântă trinitate.*

Și peste toți s-o-ntinde-eterna pace.

Din volumul **Poeme Necunoscute** [CD-carte] : reconstituite de Petru Creția;
alese de Mircea Cărtărescu și rostite de Adrian Pinte. Editura Casa Radio, București, 2003.

Eminescu nestins

Rozalia BARTA

Eminescu nu a murit. El trăiește pretutindeni prin noi, creațiile sale sunt rostite de glasurile noastre, chipul său este șlefuit de nenumărate ori de mâini dibace, ale unor artiști plastici, iar concepțiile sale trăiesc fiind bază a unor concepții noi.

Seria „Eminescu nestins” se leagă invariabil de data de 14 iunie 2009 când la Teatrul „Mihai Eminescu” din Botoșani avea loc lansarea primei cărți dintr-o nouă colecție editorială, care s-a dovedit extrem de importantă pentru toți pasionații de Eminescu, indiferent de domeniul pe care îl abordează din această perspectivă. Un titlu mai sugestiv de atât, poate doar Marele poet reușea să inventeze...

În cuvântul de deschidere a colecției, autoarea Elena Condrei își exprimă dorința de a prezenta publicului biografia și bibliografia autorilor laureați cu premiul, diploma și medalia „Teiul de Aur”, fiind o inițiativă a Editurii GEEA din Botoșani pe care o conduce. Natural, scriitoarea își exprimă neajunsul de a aduce la lumina cunoașterii „doar o mică parte dintre aceia, care trăiesc și scriu în tradiția de credință și gândire Eminescu”. Aceasta consideră că „prin fapta lor... practică un Eminescu extins, un Eminescu mereu viu, mereu productiv ca model și măsură! Un Eminescu nestins!”.

Personalitatea aleasă pentru primul volum a fost conf. univ. dr. Constantin Mălinaș, director al Bibliotecii Universității din Oradea, laureat al Premiului „Teiul de Aur” în anul 2005, secțiunea Colecții și Colecționari. Autoarea cărții, distinsa doamnă Elena Condrei spunea în anul 2009, despre prof. Constantin Mălinaș, că „merită cu prisosință o asemenea întâietate” datorită activității sale scriitoricești impresionante „însușind o mie de articole, două sute de studii și vreo 18 cărți de istorie și literatură, revista *Familia Română* și altele. Astăzi, putem spune fără să greșim, regretatul prof. Mălinaș a lăsat în urma sa, o bogată moștenire culturală, ca rezultat al unei cercetări laborioase, într-o perioadă îndelungată de 40 de ani, în domenii variate: literatură, istorie literară, medalistică, biblioteconomie sau bibliologie. A fost un pasionat eminescolog, iar una dintre principalele

sale realizări reprezintă lansarea primului catalog cuprinzător de ediții, ca suport al ideii de a se forma Biblioteca Edițiilor Eminescu Românești și Străine, în anul centenar 1989.

Prezentarea cărții a fost făcută - într-un mod elogios, de distinșii scriitori Lucia Olaru Nenati (Botoșani) și Horia Zilieru (Iași), pe scena Teatrului din Botoșani. Țin să accentuez, asupra acestui mod de prezentare, din perspectiva prezenței mele la acel eveniment, care a rămas în memoria mea, ca o amintire de suflet, deosebită.

Volumul este alcătuit din două părți, prima parte conține interviul organizat pe parcursul a 150 de pagini în șapte capitole având temele: Eminescu dintâi, Medalistica la Botoșani, Din arheologia lecturii, Preocupări de bibliologie, Medalistica, Alarmă pentru subiectul Emanuil Gojdu și Reforma Eminescu. A doua parte cuprinde biografia și bibliografia conf. univ. dr. Constantin Mălinaș. Cartea mai cuprinde și o anexă formată din imagini conținând momente din activitatea sa din cadrul noii serii a revistei *Familia română*, medalii și insigne Eminescu sau cărțile și aparițiile sale editoriale.

În cadrul ultimei teme a interviului „Reforma Eminescu”, prof. Mălinaș își prezintă principalele opinii și propuneri în domeniul bibliografiei, apoi extinderea tipurilor de colecții din biblioteci pentru a crea un suport mai bun, informațional și patrimonial pentru istoria literară, prelucrarea acestora prin metode mai noi.

Dintre realizări menționează că a recuperat din „uitare” câțiva scriitori importanți, care nu au fost cuprinși în „Dicționarul general al literaturii române”. A scris și a susținut formarea unor biblioteci de scriitor, dând ca exemplu: „Biblioteca Edițiilor Eminescu”, idee lansată în 1989, prin catalogul de ediții realizat împreună cu colaboratorul său din Iași, dr. Liviu Papuc. În același fel, menționează că a propus și pentru autorii Ion Creangă și I. L. Caragiale. A făcut istoricul de pe copertă și catalog la colecția editorială „Biblioteca pentru toți”, cu ocazia centenarului din 1995, cu precizarea că a fost a doua din lume ca mărime, apoi pentru subiecte locale, cum ar fi „Biblioteca tiparului în Bihor 1565-1948”.

Profesorul Mălinaș mărturisește la un moment dat, marcat de o mare dezamăgire „am lucrat cu multă credință și elan, dar nu s-a luat nimic în seamă!... Așa că deocamdată, studiile și cărțile mele nu au schimbat nimic în bibliotecă, nici în filologie și istorie literară, de parcă nu aș fi spus și nu aș fi scris nimic! Se consolează singur spunând: Dar și cu alții mai mari ca mine, se întâmplă la fel! Nu se aude, deși sună, nu se ia în seamă!... Niciuna dintre ideile și propunerile mele nu a fost luată și pusă în metodă și lucru, nu a determinat vreo schimbare, dar probabil că se va întâmpla peste o generație! Când schimbarea va fi totală! [...] Așa că nu pot decât să-mi mențin toate afirmațiile din studiile și cărțile publicate și să aștept dincolo, în pace și liniște, ca cineva să le ia în serios!”

Așadar, primul volum al colecției, având un titlu omonim cu aceasta, reprezintă un debut extraordinar în încercarea de a „colecționa” perlele pasionaților de Eminescu, cei care refuză să lase candela Eminescu să se stingă. Personalitatea profesorului Mălinaș este mult prea complexă pentru a fi cuprinsă într-un singur volum, dar prin munca și străduința doamnei Condrei, *Eminescu nestins* devine o carte de suflet pentru toți eminescologii și toți prietenii acestei mari personalități.

Anul 2012 a fost unul extrem de fructuos pentru colecția „Eminescu nestins”. Au apărut nu mai puțin de patru cărți din aceasta, cu ocazia Premiilor „Eminescu Teiul de Aur și Teiul de Argint” decernate în 2012, mai exact pe 15 iunie.

În ordinea numărului din serie, a doua este *Ardența geniului. Interviuuri cu Augustin Eden*, scrisă tot de doamna Elena Condrei, dedicată bibliografiei acestui mare om de cultură, extrem de complex. Cartea a apărut în primă ediție în anul 2011, ediția a II-a fiind cea apărută pe 15 iunie 2012. Augustin Eden, cunoscut ca fiind totodată poet, sculptor, ceramist, pictor, publicist sau eseist și laureat al medaliei „Teiul de aur” la secțiunile Arte vizuale și Literatură. S-a remarcat cu volumul *Cvadropoeme*, lansat la Iași în 1999, în care propune, conform aprecierilor lui Nicolas Blithikiotis „o nouă formă de poezie, originală, care cere multă rigoare, o poezie deschisă cu multe intrări și ieșiri surprinzătoare”. Augustin Eden este președinte al juriului Premiilor Eminescu „Teiul de Aur” și „Teiul de Argint” iar din anul 2010 editor, fondator și redactor-șef al revistei de cultură și sinteză *Absolut Cultural*.

Cartea este structurată în 25 capitole, primul capitol introductiv „Eminescu nestins” i-lustrează viața și creația lui Augustin Eden.

Elena Condrei (pseudonim Aida Vernescu) s-a născut la 7 septembrie 1949, în orașul Pogoanele, județul Buzău,. Este ziarist, editor și scriitor.

Studii

▣ Clasele I-IV și primul trimestru din clasa a VII-a, la Școala generală din comuna Ciulnița, județul Ialomița.

▣ Liceul Teoretic din Dorohoi, promoția 1967.

▣ Institutul Pedagogic, secția învățători, Botoșani, promoția 1973.

▣ În aceeași perioadă urmează și cursurile Școlii Populare de Artă, secția regie actorie.

▣ Facultatea de ziaristică, promoția 1979, București.

Activitate profesională

▣ Profesor suplinitor la Casa de copii (Liceul Anastasie Bașotă) Pomârla, jud. Botoșani, 1967-1972.

▣ Învățător titular la Școala Borzești, jud. Botoșani, 1973-1974.

▣ Director la Casa de Cultură din Dorohoi, 1976-1977.

▣ Profesor la diverse școli și licee din municipiul Botoșani, corector, redactor, redactor principal, redactor de rubrică, la cotidianul *Clopotul* (1977-1994), director și proprietar al ziarului *Gazeta de Botoșani*, 1997-1999.

Activitate culturală

▣ Membră a Uniunii Ziariștilor Profesioniști; (Carte Internațională de Ziarist Profesionist, 1990).

▣ Membră a Asociației Editorilor din România, 1997.

▣ Membră a S.N.R., Secția Botoșani, 2008.

▣ Fondator al Asociației Culturale Gee.ro

▣ Autor proiect și membru fondator al Cabinetului de medalistică de la Biblioteca Județeană Mihai Eminescu, Botoșani.

▣ Co-proprietar al publicației Fotoreporter, 1990.

▣ Director editor – fondator al revistei de cultură *Colloquium*, 1997.

▣ Inițiator, fondator, organizator și realizator a Instituției Premiilor Eminescu pentru literatură, arte vizuale, colecții și colecționari și medaliilor Teiul de aur și Teiul de argint, 2002.

▣ Președinte Director General și fondator al Asociației Culturale Gee.ro

▣ Membru fondator al Fundației Naționale pentru Cultură, Artă și Literatură Mihai Eminescu, Botoșani.

▣ Membru fondator al Societății Culturale Expo-Art, Botoșani.

▣ A reeditat revista de cultură *Junimea Moldovei de Nord*.

▣ A prefăcut cărți, a îngrijit ediții de albume

de artă (Marcel Olinescu - Meșterul Manole, linogravura, Editura Gee, 1997; Ipotesti – topos eminescian - Editura Gee, 2000).

■ A inițiat și realizat proiectul pentru prima medalie din țară ce a marcat Ziua Culturii Naționale (15 Ianuarie 2011).

■ Colaborează la revistele de cultură Colloquium, Intertext. și Absolut Cultural.

Premii

■ Diploma cu Distincția „Pana de aur a lui Mihai Eminescu” – Clasa a II-a a Grupării Colectioanelor de Medalii și Insigne „Mihai Eminescu” a Societății Numismatice Române (2006).

■ Diploma și Distincția comemorativă „120 de ani de la trecerea în eternitate a Luceafărului poeziei românești, Mihai Eminescu” – Societatea Numismatică Română, Gruparea Colectioanelor de Medalii și Insigne „Mihai Eminescu”, 15 Iunie 2009.

■ Diploma și Distincția „160 de ani de la nașterea Luceafărului poeziei românești” – Societatea Numismatică Română, Gruparea Colectioanelor de Medalii și Insigne „Mihai Eminescu”, 11 Ianuarie 2010.

Opera

■ Pelerin în țara lui Iisus, Editura Vinea, București, 2004.

■ Eminescu nestins (Interviuri cu Conf. univ. dr. Constantin Mălinaș, Oradea), Editura Gee, Botoșani, 2009.

■ Antologia laureaților premiilor Eminescu: Teiul de aur și Teiul de argint, 2002 - 2011, Editura Gee, Botoșani, 2011.

■ Ardența geniului (Seria „Eminescu nestins”) – Interviuri cu Augustin Eden, Editura Gee, Botoșani, 2011.

■ Pasiunea, plângerea și tornada valorilor, Editura Gee, Botoșani, 2011.

■ Comoara din cenușă, Editura Opera Magna, Iași, 2011.

■ Uresei și piatra fermecată, Editura Opera Magna, Iași, 2011.

■ Cerul lui Eminescu la Iași (Seria „Eminescu nestins”) - Interviu cu Vasilian Doboș, Editura Gee, Botoșani, 2012.

■ Efigia lui Eminescu și sensul creației (Seria „Eminescu nestins”) - Interviuri cu Victor Foca, Editura Gee, Botoșani, 2012.

■ Aura lui Eminescu în medalii și unicate (Seria „Eminescu nestins”) - Interviu cu Mihai Costin, Editura Gee, Botoșani, 2012.

■ Ardența geniului (Seria „Eminescu nestins”), Ediția a 2-a – Interviuri cu Augustin Eden, Editura Gee, Botoșani, 2012.

■ Scriitori laureați ai premiului Eminescu, Editura Gee, Botoșani, 2012.

■ Colecții și colecționari întru Eminescu, Editura Gee, Botoșani, 2012.

„Ardența geniului”, cel de-al doilea capitol, este dedicat eminescologiei și pasionaților de Eminescu. Cunoscutul poet îl consideră pe Eminescu ca fiind „contemporanul nostru din totdeauna” și „geniul nostru tutelar, deși cultura română nu duce lipsă de spirite asemănătoare care au atacat fundamentele poeziei”. Același Augustin Eden definește geniul ca fiind „un conglomerat deopotrivă de valori și de forțe”, urmând ca în continuarea dialogului cu doamna Condrei, să fie făcută o trecere în revistă a unor personalități importante pentru cultura universală, concluzionând că pentru omul obișnuit, geniul este perceput ca „ceva enigmatic, de o forță și o valoare deosebită. Ca pe altceva decât el, omul obișnuit”.

Trecând mai departe, următorul capitol este dedicat ontologiei eminesciene. În interviu sunt abordate teme precum filosofia antică, relația Ființă și Neființă, apropierea dialecticii realității eminesciene de cea indiană sau dimensiunea cosmică, toate în opera lui Eminescu. Un alt capitol interesant este cel care abordează estetica eminesciană în raport cu cea romantică. Sunt luate în discuție subiecte precum caracterul subiectiv al încadrărilor unor autori în curentele literare, filonul romantismului sau principalele caracteristici ale romanticilor. Într-un dialog fascinant, doamna Condrei și domnul Eden parcurg cele mai sugestive creații ale lui Eminescu în raport cu cele ale romanticilor. Nu sunt omise nici legăturile între energia esteticii și ideile estetice ale marelui poet. O concluzie plăcută nouă ar putea fi că Eminescu poate fi considerat „deasupra tuturor romanticilor lumii”. Problema esteticii eminesciene este continuată și în capitolul următor.

Un alt capitol demn de menționat este cel în care se discută despre perenitatea operei și esteticii eminesciene, în care se punctează unele caracteristici generale precum contemporaneitatea și permanența operei lui Eminescu, a cărei valoare este de prisos a încerca să o aproximăm. O dată cu sfârșitul acestui capitol, centrul de greutate al discuției se mută spre Augustin Eden, opera sa fiind obiectul discuțiilor purtate pe parcursul mai multor capitole. Întrebat despre încadrarea sa într-un anumit gen de poezie, domnul Eden evită un răspuns categoric, răspunzând că „personal, îmi doresc să aparțin doar lui Dumnezeu”. Poezia acestuia poate fi caracterizată drept permutantă și invariantivă. Sunt publicate mai apoi în carte articole despre opera poetului Augustin Eden, poezii sau cuvântări ținute cu ocazia diferitor evenimente. Cartea se încheie cu un dialog privind viziunea interlo-

cutorului doamnei Condrei asupra artelor vizuale precum și cu câteva repere biobibliografice, însoțite de imagini ce ilustrează viața, opera și creația poetului născut pe 17 septembrie 1954 la Dorohoi, județul Botoșani.

Cartea dedicată lui Valerian Țopa (numele său real) surprinde strălucit liniile de forță ale creației și ideologiei acestuia. Cele 219 pagini fac o incursiune într-un univers edenic, dacă putem să ne exprimăm astfel, într-un univers select, al unui mare scriitor și om de cultură contemporan, pagini îngrijite migălos și așezate cu măiestrie de doamna Elena Condrei.

Volumul cu numărul trei din colecția „Eminescu nestins” este intitulat *Cerul lui Eminescu la Iași*, fiind rodul unui interviu luat de doamna Elena Condrei lui Vasilian Doboș. Personalitate complexă, acesta este deopotrivă artist plastic, poet, redactor-șef de editură precum și eseist, fiind unul dintre cei mai importanți oameni de cultură ieșeni. Vasilian Doboș este vechi membru al juriului Premiilor Eminescu „Teiul de Aur” și „Teiul de Argint”, fiind totodată laureat cu un trofeu aniversar, iar la a XI-a ediție fiind laureat cu Diploma în rang de excelență și cu Medalia Teiul de Aur.

În urma seriei de lucrări *Grafiile sacre*, Vasilian Doboș „se afirmă ca unul dintre cei mai importanți plasticieni contemporani”, fiind considerat de Corneliu Antim drept „exponentul unei spețe rare de artiști, aplecat cu temeinicie asupra genurilor ademenitoare ale înțeleșurilor acestei lumi”.

Interviul este unul captivant și nonconformist. Debutază cu gândurile domnului Doboș referitoare la un periplu imaginar în Iași, pe urmele lui Eminescu. Referitor la orizontul eminescian al Iașilor, Vasilian Doboș consideră că Eminescu are o „slavă cerească extinsă mai peste tot cadranul țării, dar cerul său este mai curat peste Ipotești, cel de lângă lacul codrilor albastru”. Conversația alunecă mai apoi spre problematica timpului sau a operei politice a lui Eminescu, devenită tot mai prezentă în conștiința contemporanilor. Întrebat ce ar dori să descopere despre Eminescu, poetul ieșean dă un răspuns scurt și savuros: „Că este alături de Iisus, și scrie, și că nu mai este pesimist”. Încet, încet, discuția se îndreaptă spre personalitatea artistului Vasilian Doboș. Sunt abordate subiecte profunde precum întrebările fundamentale ale artistului sau condiția geniului, dar discuția revine la relația dintre Eminescu și orașul Iași, fiind surprinse aspectele care l-au marcat pe marele poet în urma experienței sale din târgul Iașilor. Interviul se încheie cu o serie de întrebări

privind perpetuarea amprenteii lui Eminescu asupra orașului, respectiv demersurile făcute de acesta pentru a duce mai departe memoria lui Eminescu.

Volumul mai conține cele mai importante poezii ale lui Vasilian Doboș, imagini ale creațiilor sale plastice precum și referințe critice privind ambele aspecte ale operei artistului ieșean. Cu siguranță *Cerul lui Eminescu la Iași* este o carte care radiografiază și pune în evidență cele mai importante aspecte privind creațiile literare și plastice ale acestuia până la momentul de față, Vasilian Doboș fiind însă departe de a-și fi spus ultimul cuvânt.

Volumul numărul patru din aceeași colecție distinsă este dedicat lui Mihai Costin, fiind denumit *Aura lui Eminescu în medalii și unicate*. Colecționarul stabilit în București este unul dintre cei mai dedicați membri ai acestei branșe, fiind totodată editor de medalii, plachete, distincții sau insigne precum și posesorul uneia dintre cele mai importante colecții de acest profil din România.

Din pasiune pentru Eminescu, domnia sa a renunțat la colecția personală de monede pentru a se dedica total colecției sale eminesciene. Atașamentul față de aceste obiecte reiese și din faptul că din partea domnului Costin, cadourile cele mai de preț ce pot fi primite sunt medaliiile Eminescu. Pentru inițiativele sale mai mult decât laudabile precum Salonul Național „Mihai Eminescu”, organizat în fiecare an pe data de 15 ianuarie respectiv 15 iunie în Sala „Constantin Brâncuși” din Palatul Parlamentului, acesta a fost răsplătit cu Premiile „Teiul de Argint” în anul 2004, respectiv cu „Teiul de Aur” în 2009. Fie că este vorba de medalioane, plachete, insigne sau medalii, obiectele expuse de Mihai Costin reușesc să trezească sentimente plăcute, fiecare participant la o astfel de expoziție reușind să își îndrepte gândurile spre marele poet, prin intermediul acestora.

Conversația dintre Elena Condrei și Mihai Costin este una fructuoasă și plăcută, lecturarea ei fiind ușoară datorită sentimentelor pozitive transmise, interviul reprezentând o sărbătoare a medalisticii eminesciene. Domnul Costin nu pare a fi de acord cu ideea că medaliiile și obiectele ce ilustrează imaginea lui Eminescu păstrează o „aură pozitivă și seninătatea abstractă”, așa cum se exprima Titu Maiorescu referitor la chipul poetului născut la Ipotești, el consideră că acestea sunt o modalitate de a ilustra „forța unei stânci de granit” – întocmai ceea ce reprezintă spiritul lui Eminescu. Mai mult, își exprimă opi-

nia că „Geniul în zdreanță sau în veștminte auri, tot geniu rămâne.”

În continuare, dialogul surprinde momentul apariției și dezvoltării pasiunii față de Eminescu a domnului Costin, pasiune ce nu se oprește la medalii dar care nici nu începe pornind de la poezii. Este povestită apoi apariția Grupării colecționarilor de medalii eminesciene, la începutul anului 2000, grupare care a încheiat floarea pasionaților de medalistică Eminescu din țară. Gruparea care în prezent numără peste 80 de membri, a avut printre membrii fondatori chiar „creatori de... [medalii] Eminescu” cum ar fi Gheorghe Adoc, Nicolae Pascu-Goia, Constantin Dumitrescu, Maximilian Fetița sau Vasile Gabor.

Povestea domnului Costin continuă, fiind evocate pe rând amintirile și legăturile cu plăciurile botoșănene, cele mai importante medalii Eminescu, alte materiale colecționabile Eminescu precum cartea poștală editată cu ocazia a 160 de ani de la nașterea marelui poet, sau legăturile de prietenie și colaborare cu artiști plastici sau colecționari precum Nicolaie Pascu-Goia, Mihai Urgiuc sau Constantin Mălinaș. Este trecut în revistă proiectul unui muzeu virtual Eminescu, dar și a viitoarelor comemorări Eminescu din anii următori.

Interviul se încheie cu exprimarea dorinței lui Mihai Costin pentru a „scormoni” arhivele secrete din Viena, Berlin sau Budapesta în vederea descoperirii unor documente noi privind viața lui Eminescu din acea perioadă precum și mărturisirea colecționarului bucureștean privind „îmbolnăvirea” familiei sale cu iubire pentru Eminescu, respectiv pentru medalistica eminesciană.

Volumul mai cuprinde imagini cu medaliiile și insignele editate de Gruparea Colecționarilor de Medalii și Insigne „Mihai Eminescu” a Societății Numismatice din România, imagini și impresii de la expozițiile Eminescu organizate la Palatul Parlamentului sau articole de presă. Elena Condrei reușește din nou să ne ofere o imagine extinsă asupra activității și colecțiilor lui Mihai Costin, fiind subliniată importanța acestuia pentru continuarea și dezvoltarea colecțiilor de medalistică Eminescu din România.

Ultimul volum apărut în cadrul seriei „Eminescu nestins” este *Efigia lui Eminescu și sensul creației*, în centrul volumului fiind două interviuri realizate cu Victor Foca. Cunoscutul sculptor născut la București în anul tumultuos 1944, absolvent al prestigiosului Liceu de artă „Octav Băncilă” din Iași, iar ulterior al Facul-

tății de Arte plastice din Iași, (clasa maestrului Dan Hatmanu - promoția 1966) este creatorul conceptului plastic „MARELE TOT”.

Volumul debutează cu o introducere în istoria sculpturii românești având tematica Eminescu, pornind de la cuvintele sculptorului Frederic Storck, care dorea să realizeze o lucrare de excepție, pe măsura valorii lui Eminescu. Acesta se concentra ca întreg ansamblul statuar, inclusiv soclul, să fie sculptate cât mai bine: „nu mi-aș putea închipui niciodată pentru chipul celui mai mare poet-filosof al nostru un soclu banal, din unele din acele socluri care nu spun nimic, nici minții, nici sufletului”.

Dialogul dintre doamna Condrei și domnul Foca debutează cu începuturile Proiectului „Eminescu”, pornit în 1999 sub forma expoziției „Porni Luceafărul” care a fost bine primit de către personalități precum Ana Blandiana, ministrul culturii la acea vreme Ion Caramitru, ministrul amenajării teritoriului Nicolae Noica, care-i propune invitația de a deschide expoziția în București, la Ministerul Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului. Expoziția devine itinerantă în București, se deschide la Casa „Friedrich Schiller”, apoi la Institutul Slovac. În anul următor se deschide la Iași și la Vatra-Dornei, fiind ulterior unanim apreciată. Interviul se concentrează asupra conceptului domnului Foca, Marele Tot – Universul Armonic, care vizează practic aplicabilitatea finală sau armonia spațiului plastic conform spuselor acestuia. Pe scurt, conceptul este rezumat de Victor Foca astfel: „Marele Tot este Dumnezeu! El nu poate fi denumit, descris, reprezentat, măsurat, cunoscut, ci doar suntem lăsați să-I cunoaștem și să-I recunoaștem manifestările”. Teoria „Marelui Tot” a apărut odată cu primele întrebări și răspunsuri, care vizează dialogul vizual și armonia spațiului plastic pe care și le-a pus Victor Foca la începutul carierei, având un domeniu de aplicabilitate universal valabil. Conversația concluzionează, după o discuție asupra Raportului secțiunii de aur – Divina proporție, cu faptul că Eminescu prin muzicalitatea, sonoritatea și picturalitatea versurilor sale duc la descoperirea armoniei, echilibrului, urmare care nu putea decât să îl inspire pe sculptorul botoșănean.

Cel de-al doilea interviu se axează în principal asupra teoriei referitoare la „Marele Tot”, interviul fiind intitulat „Pedeapsa creației...”. În anul 2012 artistul Victor Foca împreună cu elevii Colegiului Național „Mihai Eminescu” au reușit să deschidă a 44-a ediție expozițională sub genericul „Slavă Ție” – „Porni Luceafărul”. Cu ajutorul lucrărilor expuse au dorit să re-

zoneze lirica eminesciană și în același timp să aducă slavă armoniei universale. Victor Foca explică în continuare cum a integrat acest concept în practica școlară, fiind valabil și pentru alte popoare indiferent de religie pentru ca în final, să se oprească asupra câtorva aspecte care țin de Marele poet.

Cartea mai conține un succint CV al artistului, câteva lucrări reprezentative (în special bustul lui Mihai Eminescu amplasat în data de 16 iunie 2005 în satul Mihai Eminescu, comuna Gorbănești, județul Botoșani) precum și o serie de aprecieri critice dar și o lucrare care se înclină asupra conceptului de „Marele Tot”, reușind să surprindă cele mai importante aspecte din viața sculptorului și profesorului Victor Foca.

Seria „Eminescu nestins”, creație de excepție a doamnei Elena Condrei, o epopee scrisă în cinci volume deocamdată, dar care nu este la apusul ei, este o realizare ce merită a fi menționată, luată în considerare, dar mai ales urmată. Povestea ei continuă odată cu trecerea acestor volume dintr-o mână în alta, pentru că indiferent de personalitatea vieții abordată într-o anumită carte, aceasta este o poveste ce merită cunoscută. Cea mai mare răsplată pentru toți cei care sunt implicați în acest proiect, mai mult sau mai puțin, fie că sunt sau nu în viață, este pe lângă continuarea acestei inițiative, cunoașterea și citirea acestor cărți. Astfel, Eminescu, prin „oștenii” săi, oameni de cultură, trăiește, candela spiritului său refuzând să se stingă...

Eminescu – stări de umilință pe care Poetul le-a trăit cu demnitate

Ovidiu SUCIU

Mihai Eminescu, descoperit de Iosif Vulcan, „botezat” ca poet la revista *Familia* din Oradea, a urcat fulminant în conștiința românilor, dobândind o aură de icoană, recunoscut, prețuit, adulat ca spirit princeps al românilor, al gândirii și rostirii românești. Mirifica sa poezie a pătruns precum azima caldă în toate cătunele, prin manuale școlare, la loc de cinste. Mai puțin se cunoaște partea mai sumbră, mai dureroasă a biografiei sale, poetul parcurgând uneori momente, stări, frustrări dureroase, ceea ce i-a marcat existența, peste care a trecut adesea cu demnitate, cu înțelegere, cu discreție, uneori chiar cu umor.

Mi-a căzut recent în mână o carte tipărită anul trecut în Editura „Saeculum vizual”, consacrată marilor personalități ale României, în care autorul, Teleor (pseudonimul medicului Dimitrie Constantinescu Teleorman) speculează partea anecdotică a vieții celor abordați, autorul fiind apreciat de către George Călinescu în a sa *Istorie a literaturii române*. Teleor îi consacră lui Eminescu un capitol, din care spicuim mărturisirile unor contemporani ai săi, implicit ai lui Mihai Eminescu, uneori sub formă de dialog.

Eminescu hamal în port la Giurgiu

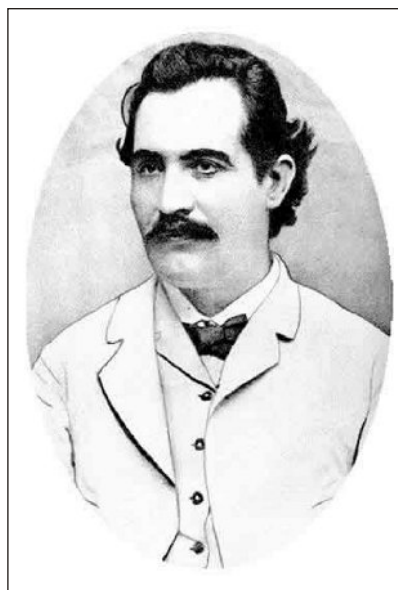
— Dumneata susții c-ai fost intim cu Mihai Eminescu?

— De pe la 1866-67. Mă țineam după Iorgu Caragiale care dădea reprezentații cu trupa la Giurgiu. N-avea sufleur. Am plecat în port

să vedem de om găsi vreunul cu știință de carte. În port am găsit unul care știa să citească.

— Hamal?

— Hamal, însă nu căra grâu. M-am uitat la el. Ți-era mai mare mila. În picioare avea numai niște pantaloni de dril albaștri, iar pe corp numai un sacou scurt de materie ordinară. Nici cămașă,

nici ciorapi. Acela era Mihail Eminescu. Iorgu Caragiale l-a tocmnit sufleur. Era băiat foarte deștept Eminescu. Poate prea deștept. După ce s-au terminat reprezentațiile de la Giurgiu am plecat la București, unde Eminescu a fost angajat sufleur la Teatrul Național și a început să scrie poezii...

Eminescu sufleur

— În strada Domnița Anastasia din București locuia familia Flectenmacher, care redigea o revistă muzicală... Dumneata doamnă l-ai cunoscut pe Eminescu?

— Cum să nu. A fost sufleur la Teatru. Un tânăr cu părul cam lung și cu mustățile rase.

— Așa se purta?

— Da. La Cernăuți, în Bucovina, a avut haz... Eu eram în trupa lui Pascaly. Eminescu, sufleurul, umbla cu niște ghetete rupte, în niște haine... vai de lume. L-a observat Pascaly, directorul. I-a văzut ghetetele rupte: Să-ți cumperi altele. Și i-a dat 50 de lei. Să-mi vii diseară cu haine și ghetete noi!

Când se întoarse seara Eminescu, Pascaly îl luă de scurt:

— Ai cumpărat ghetete și haine? Unde sunt?!

Poetul îi arată operele complete ale lui Goethe și Heine: Uită-le. Astea sunt!

La Cafeneaua Oteteleşanu

La Cafeneaua Oteteleşanu din București venea multă lume: samsari, dar și poeți, actori, pictori, muzicanți. Venea adesea și Eminescu. Îl priveam de la masa mea. Citea gazete nemțești și râdea singur. Apoi scotea bucăți de hârtie curată și scria, râdea...

La Grădina Waldemar

Stau la o masă în Grădina Waldemar. La o masă, la douăzeci de metri îl văd pe Eminescu. Era îmbrăcat cu cămașă de noapte, cu o jachetă pe d-asupra, cu pantaloni, dar în papuci. Îl dureau picioarele. A început să râdă. Ce faci, dragă R.?

— Bine, Mihai. De ce râdeai?

— Uite ce e: Când am fost la via lui Ion Creangă de lângă Iași ne-a dat câte o oală cu vin! Și s-a pus pe râs de nu-l mai puteai opri...

Într-o noapte de Crăciun, Eminescu a dormit în Magazinul de mărfuri a CFR Botoșani

— L-ai cunoscut pe Eminescu?

— Da. Eram șef de gară la Botoșani.

— Pe ce timp?

— Al boalei lui, după ce se întorsese din

străinătate. Într-o zi mă pomenesc cu el în biroul meu de la gară:

— Bună ziua, domnule șef.

— Bună ziua, domnule Eminescu. El se așeză pe scaun și după oarecare ezitare îmi zice:

— Te rog ceva, domnule șef.

— Sunt la dispoziția dvs. cu orice. Cu totul.

— Atunci am să te rog să-mi dai voie să dorm noaptea în salonul de rezervă al gării.

— Cu cea mai mare plăcere, domnule Eminescu.

— Și s-a mutat?

— S-a mutat.

— Cu bagaje?

— Bagaj? Hainele de pe el. Nenorocitul n-avea bagaj. Era boem, în toată puterea cuvântului. El banii de marți nu-i păstra până miercuri, nici când lucra la „România Liberă”.

— Și cum a petrecut la gară?

— Ziua umbla prin Botoșani, iar noaptea venea și se culca la gară. Într-o noapte a venit mai cu chef și a umplut cu noroi tot!

— Paguba?

— Enormă!

— Și ce-ai făcut?

— Nimic. Și-a cerut iertare. A plecat trist. Pe seară a venit iar la mine.

— Domnule șef, am să te rog ceva: Ai o magazie de mărfuri. Să-mi dai cheia magaziei căci vreau să dorm acolo noaptea. Te rog. E cu putință? Altfel o să dorm pe câmp!

— Păi, în magazie nu e pat, nu e saltea...

— Nu-mi trebuie. Dorm pe saci.

I-am dat cheia. Bietul de el: era în noaptea Crăciunului. Eminescu întins pe sacii plini de făină s-a culcat cu pălăria sa moale sub cap... pe când pe-afară copiii începuseră să cânte: „Sculați boieri mari/ C-au venit colindători”...

Umbla cu ghetete cusute cu sârmă

Doctorul Hochmann locuia cu Eminescu pe strada Știrbei Vodă. Mi-a povestit printre altele: Eminescu avea o ladă mare cu cărți manuscrise. L-am văzut într-o dimineață răsfoind autori germani. Stătea toată ziua în casă citind. I se rupseseră ghetetele în așa hal încât nu mai putea ieși din casă pe stradă. Privește, mi-a zis: Ghetetele erau rupte rău. Poți să faci ceva? Le lipești cu clei? Nu! i-am răspuns, și am luat dintr-o ladă niște sârmă subțire. Făceam găuri în talpă, apoi strângeam întocmai cum fac cârpacii. Eminescu se uita la mine cu atenție și zâmbea. Se așeză apoi pe un scaun și trase cu frică mai întâi gheata din dreapta apoi pe cea din stânga: „Mulțumesc, domnule Hochmann!”. Apoi

ne-am pus pe răs care nu se mai isprăvea și am ieșit împreună în oraș...

Momente de criză

Eram secretar de redacție la *Timpul*, îmi spune domnul R. cu care vorbeam despre Eminescu. Tocmai citeam revista politică ce dete poetul pentru ziar. Începutul era bun, însă pe la mijloc nu mai înțelegeam nimic. Dădea calcule algebrice, dar spre sfârșit revenea la subiect. Eu ca secretar de redacție m-am apucat și am corectat, scoțând afară aberațiile. S-a publicat așa. Vine însă Eminescu furios cu o gazetă în mână: „Ce-i asta domnule? Mi l-ai stricat. Cum ți-ai permis! Te împușc!”. Și Eminescu scoate un revolver și-l îndreaptă spre mine. M-am ascuns după un scaun apoi am fugit afară. „Poetul a tras?”. „Nu”. Când ne-am întâlnit peste ceva timp la redacție a răs. „Cum credea, bre, că te-mpușc?! Uite revolverul. E gol.” Apoi a răs o grămadă... A doua zi a fost internat la „Caritatea”, că domnul Chibici, la care ședea, nu-l mai putea ține în frâu. Într-o noapte luă o birje și s-a dus la șosea. A început să tragă focuri în aer, de speria lumea. Poliția a pus mâna pe el...

La ospiciu

— Domnule R., l-ați văzut pe Eminescu la „Caritatea”?

— Da. A fost cu Dionisie Miron, coleg de la *Timpul*, la Institutul de boli nervoase, din strada Plantelor. Avea camera lui.

— Cum v-a primit?

— Foarte bine. Era liniștit și vorbea rațional.

— Cum era îmbrăcat?

— Cu halat, cu papuci. Ne-a întrebat despre colegii din redacție... La un moment dat însă intră în cameră un bolnav și începu să-i scuture la ureche o cutie cu chibrituri. Eminescu s-a înfuriat și a fugit după el să-l bată. Au intervenit oamenii de serviciu și i-au despărțit. A trebuit să-i puie cămașa de forță... Noi am plecat de-acolo plângând.

La „România Liberă”

După ce Eminescu a fost atins de cruda boală, a plecat însoțit de doi prieteni în Italia. Acolo se mai înzdrăvenise.

— Dar unde s-a declanșat nebunia?

— La baie. Nu vroia să mai iasă din baie. Credea că e pe țărmul mării. Când s-a întors din Italia arăta binișor, rațional, dar se cufunda în visuri. A fost angajat la „România Liberă” cu 200 lei pe lună, ca să-i dea de ajutor.

— Scria?

— Politică, nu! Mai mult articole de so-

ciologie, literatură. Începuse să plagieze, inconștient... Îl văd pe Eminescu, spunea Teleor, stând la masă și scriind toată ziua pe file de hârtie litere asiriene și haldeie. Scris frumos, aproape caligrafic. Domnul Pătrașcu, casier la „Junimea”, îi aținea drumul și-i dădea bani, pe care poetul îi cheltuia în aceeași zi cu prietenii. El nu lăsa pe nimeni să plătească când mâncau sau beau cu el. După oarecare timp pune capul între mâini și începea să cânte doine din Ardeal, câte o oră întreagă. Ardelenii, aflați la masă cu el, plângeau cu lacrimi.

O serată cu Eminescu

Eminescu mergea regulat la Coloseul Oppler pentru hatârul unei frumoase suedeze. La un moment dat, în timpul spectacolului când apăruse suedeza, Eminescu, printr-o săritură, s-a suit pe masă și începu să strige: „Bravo, bravo”. Toată sala rămase încremenită.

Sub paltonul său ocrotitor cu un prieten

Eminescu stătea la o masă cu un prieten din Botoșani. La un moment dat Eminescu iese afară, dar revine repede, exclamând că e foarte frig. Ger cumplit. Cum prietenul său n-avea palton, Eminescu îi spuse acestuia: „Al meu e larg. Încăpem amândoi”. Și au plecat înfășurați în paltonul lui Eminescu...

Eminescu n-a bârfit niciodată o femeie

Un ziarist ieșean, V. Scânteie, specializat în bârfe, în a stropi cu noroi, dar împrăștiind în jur miasme pestilențiale, a îndrăznit să pună public o întrebare mitocănească: „A trădat Veronica pe Eminescu?” Teleor răspunde: „Noi, care am avut onoarea de a trăi în preajma lui, putem mărturisi că Eminescu niciodată nu s-a plâns cumva de durerea de a fi neubuit de vreo femeie, cu atât mai puțin de Veronica”. Astfel, a putut scrie *Luceafărul*: „În lumea mea rămân/Nemuritor și rece!”.

Un talisman al lui Eminescu

În timpul din urmă Eminescu avea un talisman al lui, după cum confirmă prietenul său Mihai Brăneanu, cu care lucrase la „România Liberă”. Talismanul consta din niște ierburi, buruiene verzi cu care poetul își umplea ghiozdanul pe care îl purta la subțioară și în mare parte și manuscrisele. Credea în efectul acelor ierburi.

Cum a murit Poetul

Înainte de a fi dus la Institutul de boli mentale „Caritatea”, poetul nu arăta că a ajuns așa jos. Părea însă mai obosit. Între intimi vor-

bea mult, râdea și cânta, la un pahar de vin. Un redactor, coleg de-al său de la „România Liberă”, „binevoitor”, a anunțat Poliția că Eminescu trebuie internat. Poliția l-a crezut și a trimis oameni care l-au suit pe nefericitul poet într-o birje și l-au dus la ospiciu. Acolo poetul s-a simțit deodată descurajat, umilit. După declarațiile celor care l-au vizitat el nu mai avea șir în vorbe. Era și furios. Acestea i-au zguduit crunt moralul și i-au umplut de întuneric sufletul său zbuciumat. În grădina „Caritatea”, pe când poetul privea un pom, un nebun a luat de jos o piatră destul de mare și a azvârlit-o cu putere spre poet, spărgându-i capul. Eminescu a căzut jos și peste puține momente a murit. A doua zi dr. A. Șuțu, directorul instituției, s-a dus la „România Liberă” prezentând contul de întreținere a poetului. Dr. Gh. Marinescu „a cântărit și a analizat creierul poetului național găsind că atârnă foarte greu, aproape ca la Cuvier, iar celulele erau de o finețe foarte mare, ca la cele mai luminate genii ale lumii”... Ce s-a mai întâmplat cu creierul lui Mihai Eminescu circula tot felul

de variante, pe care nu îndrăznesc să le comentez...

La aniversarea Poetului în 1883

În 1883 i s-a publicat lui Eminescu un volum de versuri ce a atins un tiraj de 100.000 exemplare și „A fost și este cartea românească care s-a citit cel mai mult”. Dim. Aug. Laurian a ținut o cuvântare, din care spicuim: „Te-ai stins prea devreme, prietene. Dar te-ai stins după ce ai revărsat valuri de lumină în cugetarea românească. În această lumină va sta eterna ta amintire”.

Eminescu inspector școlar

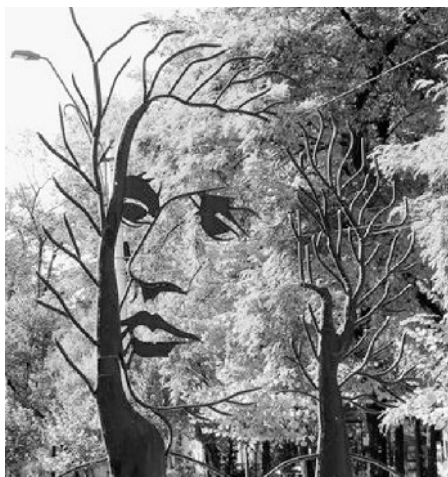
Ca inspector școlar al județelor Iași și Vaslui, după cum spunea August Treboniu Laurian, Eminescu își făcea sârguincios datoria. Avea o căruță cu un cal, pe care îl mîna el însuși și străbătea satele. Unde înnopta poposea la învățători. Asculta elevii și nota într-un carnet ce progrese au făcut aceștia. Recomanda ca manuale *Cartea de lectură* a lui Ion Creangă. Critica unele metode ale unor dascăli. Își făcea cu prisosință datoria.

Și când te gândești că mai există așa-ziși „români de ținută” (!) care îndrăznesc să-l atace pe marele EMINESCU!!! – precum nerușinatul de Pate-pe-viciu, care la Timișoara declarase studenților că „Eminescu trebuie scos din debaraua istoriei”! Studenții l-au huiduit, arătându-i pancarte pe care era scris: Ceaușescu – Bănescu – Patapievici – insul atârnat de un papion, care și în volumul „Politica” ne-a spurcat neamul, deși strămoșii lui și-au găsit adăpost în România, iar nemernicul a fost prea mult timp directorul Institutului Cultural Român, de unde

Bănescu l-a înlăturat cu nerușinare pe marele scriitor, membru al Academiei Române, Augustin Buzura. Nimeni din această țară n-are dreptul să se atingă de memoria lui Mihai Eminescu. El este icoana sfântă a limbii și simțirii românești! A nu se uita faptul că poeziile lui Mihai Eminescu au fost traduse în 64 de limbi!

P.S. Încă un gând: Iosif Vulcan l-a „botezat” pe Eminescu ca poet, iar Titu Maiorescu l-a „îngropat”!

Iertare, Măria Ta, Eminescu pentru toți cei care au fost nedrepți cu Tine...

„Lumea este frumoasă, să ai harul să te bucuri de ea și să-i completezi frumusețea cu tot ce vei face de acum încolo.”

Ioana Dragotă (1959-2013)

„Azi o vedem” ... și e!

IOANA ADELINA DRAGOTĂ, născută ULICI. 22 mai 1959, Rona de Jos – 22 ianuarie 2013, Cluj-Napoca (în spital). Fiica lui Petru, tehnician veterinar, și a învățătoarei Maria. Soția avocatului Emilian Dragotă (decedat în anul 2009). Mama a doi băieți: Emilian, licențiat în Psihologie, și Rareș, student la ISE Cluj-Napoca. Absolventă a Facultății de Matematică a Universității „Babeș-Bolyai” și a Facultății de Psihologie, Universitatea „Spiru Haret”. Doctorand în Istorie. Bibliotecar, din 1990, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare. Publicist, prefăcător, editor. Redactor și membră mulți ani în colectivul redacțional al revistei *Bibliotheca septentrionalis*. Redactor-șef adjunct, în anii 2008-2009, al revistei *Familia Română*, ambele editate de Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”. Autoare a volumului „*Revista catolică*” a lui Vasile Lucaciu, coordonat de prof. dr. Teodor Ardelean, și a numeroase articole de specialitate și pe alte teme.

Să scrii despre Ioana la trecut! Imposibil și, oricum, ar fi inexact. Numai în Bibliotecă, unde știm noi cel mai bine, a lăsat în prezent și

pentru viitor mii de cărți clasificate, mii de documente catalogate cu răbdare, cu acribie, cu putere de sinteză și de sistematizare. Ne folosesc acum și ne vor folosi mâine. Pentru beneficiarii formației ei enciclopedice, informațiile sau documentele puse la dispoziție sînt pentru totdeauna piese pe care se poate ridica mai departe cultura și știința lor. Își continuă traiectul două reviste cărora, la începuturile lor, le-a pus primul condei. Trăiesc ideile ei în zeci de articole publicate. E vie în memoria noastră, a colegilor, cu opiniile ei originale, cu informațiile de ultimă oră, cu sfaturile generoase și întotdeauna utile. Rămân rigoarea muncii și seriozitatea, avangarda și suplețea minții – modele pentru totdeauna și misiune de transmis, de-acum de către noi, celor care vor veni, asumându-și rostul de bibliotecar. E în spatele multora din punctele de superlativ ale bibliotecii noastre, casă din care pleca târziu, către seară, mai trecând pe la câte un coleg să-i împărtășească o descoperire, o uimire, o mulțumire, o nemulțumire, să-ntrebe ceva, să-i dea o dovadă de prietenie și de atenție. Ori un mesaj pe internet, un link, un text sau doar un icon. Cine poate uita? Cine poate ocoli

toate aceste urme persistente? Cum să scrii despre Ioana la trecut?!

Așteptând în senin pasul în Veșnicie, a hotărât să-și pună sub secret absolut intimitatea gândurilor și și-a făcut curățenie în calculator, interzicându-și pe deasupra și orice nouă apariție publicistică. Dar nu. Nu s-a putut așeza în deplin trecut nici așa. Prezentul și viitorul s-au dovedit mai puternice decât trecutul sigilat și a trebuit să afle că există totuși păstrate câteva texte ale ei și că ele vor fi publicate. A capitulat atunci în fața viitorului pe care știa că avea să-l întâlnească nu peste mult timp în alte dimensiuni, a râs fără frică de moarte și a exclamat cu

un umor crud, acceptând publicarea: „A fost pe când nu se zărea, / Azi o vedem și nu e”...

Și nu e? – Stea între bibliotecari vii, nu stea de rocă, lumina emisă va aprinde mereu alte lumini ale spiritului care nu are apus. O permanent întreținută lumină de veghe și de priveghere la cunoașterea umană. Chiar dacă Dumnezeu i-a destinat o preadevreme odihnă.

Somn ușor, Ioana...

Colegii de la Biblioteca Județeană
„Petre Dulfu” Baia Mare
și din Redacția revistei *Familia Română*

Despărțire

Mirel GIURGIU

Kehl, Germania

În afara propriilor familii, împreună cu atâția compatrioți răspândiți pe meridianele Terrei, ne regăsim spiritualicește în cadrul generos al Bibliotecii „Petre Dulfu” din Baia Mare, al revistelor *Familia Română* și *Bibliotheca Septentrionalis*. În această aleasă companie azi suntem mai triști, mai puțini, mai săraci, în urma dispariției neașteptate a celei care a fost Ioana Dragotă - ani de-a rândul, redactor șef adjunct al prestigioasei publicații *Familia Română*... Am recunoscut în persoana dânzei nu numai un excelent jurnalist, redactor iubit și admirat de colegii de redacție și de noi toți, ci și un caracter integru, o persoană altruistă, generoasă, mereu binevoitoare și gata de a purta dialog cu cel interesat de tematica prezentă și viitoare a revistei...

Nu odată mi-a fost dat să port lungi discuții cu domnia sa, nu odată am putut aprecia generozitatea și competența dânzei, însușiri dublate de o deschidere impresionantă pentru abordarea altor orizonturi culturale decât cele de acasă...

Cu sprijinul doamnei Ioana Dragotă și al domnului director Teodor Ardelean, au văzut lumina tiparului comentarii fondate pe documente legate de evenimente importante din istoria contemporană a românilor, de tragismul unor evenimente amintind de sacrificiul militarilor români căzuți în Alsacia și Lorena anilor 1917-1918, fapte menționate în presa vremii precum și-n scrierile postbelice ale unor istorici francezi și români: Jean Nouzille, Anne Marie

Cu Mirel Giurgiu în noiembrie 2008

Cassoly, Vasile Vesa și alții... Personalități românești de calibrul unor Emil Cioran, Mircea Eliade, N. Steinhardt, au fost recenzate și comentate în texte pe care doamna Dragotă le-a analizat și selectat cu harul celui care știe să așeze țesătura textelor în adevărate zidiri luminoase de rostiri măiestrite în templul strălucitor al cuvintelor, izvor nesecat de idei, opinii, teorii, creații novatoare, etc...

Compatrioți de-ai noștri, iubitori de cultură și limbă românească elevată, aflați oriunde pe glob, aveau acces în acest templu datorită efortului conjugat al întregului colectiv redacțional, în care remarcam de fiecare dată, con-

tribuția de excepție a celei pe care azi o regretăm din adâncul inimii...

Nu doresc să construiesc aici și acum un logos encomiastic, doar să mă închin, împreună cu membrii Familiei Spirituale din care facem parte cu dăruirea ființei noastre, la steaua recunoștinței ce luminează memoria legată de tot ce a înfăptuit și înfăptuiesc în folosul culturii române răspândite în lume, acei care iubesc și fac posibilă apariția revistei *Familia Română*...

Pentru acei pătruși de harul și darul, pe care și dumneavoastră le-ați regăsit în persoana Ioanei Dragotă, poetul, marele poet simbolist Ion Vinea, le-a închinat cândva aceste versuri pe care lacrima durerii noastre le însoțește în curgerea lor...

Despărțire

*Singur. Freamătul orei nocturne,
Așteptarea între patru pereți. Clipa spune:
Niciodată nu va mai veni...
Absența ei umple tăcerile.
Lumina întârzie pe cărțile vechi.
Lacrimile s-au sfârșit... Nimeni
nu mai cheamă pe nimeni.
Ușile toate s-au închis...
Unde s-a dus cu gândul ei trist...?*

Dincolo de hotarul acestui poem, îmi pare ca pentru cei mai mulți dintre noi, nici o rostire nu-și mai are locul... Doar gândul amintirii pioase și al rugăciunii, se închină pe altarul recunoștinței...

Lacrimi pentru Adelina

Gheorghe PÂRJĂ

Marți seara, când tocmai încheiam ediția ziarului nostru, bat la ușa redacției trei tineri îndoliați. Se subînțelege care era scopul venirii lor. Când citesc pagina tristă a ziarului văd numele: Ioana Adelina Dragotă. Din acea secundă întunericul a fost și mai dens. Deoarece bibliotecara Ioana (acum am aflat că o chema și Adelina) făcea parte din acel gen de oameni care stau în lumina cărții și o răspândesc și altora. Se raporta la meseria de bibliotecar de parcă ar fi cea mai frumoasă de pe pământ. Și pentru ea așa era. Bibliotecarul este omul de cultură complexă. Are gust pentru poezie, teatru, roman, artă plastică. Ce frumoasă aură! Care rar este mărturisită.

Ioana Adelina Dragotă, pentru mine, întrupa discreția cu relief în profesie. La Catedrala Cărții din Baia Mare unde lucra, numele ei era un reper. De când cu revista *Familia Română*, îmi solicita colaborări. Dialogul cu ea avea oricând o bucurie a spiritului. Acum repet că am stat prea puțin de vorbă. Dintr-o corespondență electronică din vara anului trecut cu o colegă din țară, Ioana scria: „Și acum mai ușor cu latura subiectivă, adică setul personal de valori. S-ar putea să fie faptul că este vorba de două lucruri diferite: despre calitatea vieții și despre lungimea ei. Consider că a găsi o cale bună în viață și a te ține de ea este un lucru mai important. Nu am cum să evit problema credinței. Cea mai rea este moartea sufletului”. Ori „Suntem oameni și greșim, dar asta nu înseamnă că nu trebuie să ne străduim mereu. Sfânta bunăvoință nu ar trebui să lipsească niciodată din bagajul unui bibliotecar”. Inteligente mărturisiri!

S-a stins un simbol al cărții de citit. Câteodată destinul este prea aprig cu unii dintre noi. Cu Ioana Adelina a fost. Cititorii Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” au pierdut un bun sfătuitor al celor care deschid porțile spre Galaxia Gutenberg. La trista despărțire mi-a venit în minte piesa muzicală realizată de Clayderman: *Baladă pentru Adelina*. Fie-ți însoțitoare pe drumul cel lung.

(24 ianuarie 2013, *Graiul Maramureșului*)

Ioana, Maica Îngerilor

Ion BOGDAN

Ioana, Maica Îngerilor, cum le spun la unele cu acest nume, a trecut în Eternitate. S-a numit de fată Ulici, după căsătorie Dragotă. Dar cum putem împiedica această veșnică trecere?

Era prin clasa a V-a, prin anul 1971. la Cenaclul „Lira”, înființat prin 1970, semna cu numele de acasă: Ioana Ulici. Era, deja vorbim și acum la trecut, neam cu Laurențiu Ulici, de sorginte din Rona de Jos, care a scris o poemă fără „ș”-uri, ca să reușească la Institutul de Teatru. N-a reușit, dar a rămas Mai marele Critic, obiectiv, mai mult decât alții. Alți „critici” vor să-i doboare probitatea, intuiția, critica valorii. Nu credem în cei/acei care nu își iubesc poporul mai mult decât pe ei înșiși.

Ce făcea Ioana Ulici prin anii 1971, fiind în clasa a V-a? Scrisa poezii, poate ca exercițiu de inteligență/sau, mai sigur, de talent? Ne mai întrebăm dacă printre caietele Sale au mai rămas scrieri dintr-o vreme când lumea „gândea în basme și vorbea în poezii”. Poate și astăzi mai visăm și vorbim în așa fel. Fiii săi, Emilian și Rareș, sunt atât de întristați de pierderea celor doi părinți. Este, peste timp și spațiu o întristare mult mai mare: singurătatea. Dar această lume nu se termină cu noi. Aș rosti doar trei versuri, horite și la Rona de Jos cu Laurențiu Ulici: „Jele-mi-i, lume de tine / Că-oi muri și eu ca mâne, / – Tu, p-a cui samă-i rămâne?”

Vă redăm 2 poeme, scrise pe atunci, publicate în revista *Semnal* din Săliștea de Sus, nr. 3, aprilie 1971:

Credeam

*Credeam că cerul e departe
Că stele sunt mici
Că prin nisipuri și câmpii
Stau doar furnici;
Credeam că sunt tare străină
De codri și de flori
Și nu-mi păsa că pleacă toamna
Rândunele și cocori.
Dar azi sunt altfel –
Cerul e aproape
Și stelele sunt bulgări argintii
Și până și-n nisip sunt multe găze vii,
Acum toți sunt prietenii mei
Și codrii și multele flori
Ce-mprumută din curcubeu ale lor culori
Și când pe cerul cenușiu
Trec cocori spre alte țări
O lacrimă în ochii mei apare
Căci m-am schimbat
Și am trecut în lumea plină de vis
A poeziei.*

Pământ românesc

*Unde se ajunge
Marea cu cerul și pământul
Unde-acum nu bate vântul
Unde cerul e senin
Ca o floare de cicoare
Este un pământ scăldat de grâne
De păduri și de livezi
De flori și de cravate roșii*

*Acolo unde se aude azi
Doar cânt de sărbătoare
Acolo unde-i plaiul
Pe care eu trăiesc
Acolo se întinde
Pământul meu cel sfânt
Pământul românesc.*

Omagiu de Suflet

Distinșilor bibliotecari Ioana Dragotă și Constantin Mălinaș

Rozalia BARTA

bibliotecar Universitatea din Oradea

Vestea dispariției distinsei doamne, bibliotecara prof. Ioana Dragotă de la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” din Baia Mare, ne-a îndurerat pe toți cei care am cunoscut-o și am îndrăgit-o, lumea bibliotecarilor devenind mai săracă prin pierderea ei. Am simțit aceeași durere, același gol în suflet ca și în urmă cu trei ani, la trecerea într-o lume mai bună și mai dreaptă a distinsului profesor Constantin Mălinaș.

Pentru a-l readuce în amintirea celor care l-au apreciat și cunoscut, în fiecare an în perioada tranziției dintre iarnă spre primăvară, când natura renaște alături de sufletul nostru, se organizează evenimente comemorative. Am participat cu emoție la evenimentul comemorativ din acest an, la manifestarea omagială: „Profesorul dr. Constantin Mălinaș, model actual generațiilor de elevi”, care s-a desfășurat în sala festivă a liceului din Popești (Bihor). Acest liceu reprezintă punctul din care domnul profesor Mălinaș, a pornit pe lungul drum al desăvârșirii sale. Timp de câteva ore, într-o întâlnire caldă, de suflet, cu respect între generațiile prezente, profesori ai liceului, elevi, colegi dar și prieteni, au evocat personalitatea distinsului profesor.

Sufletul acestei întâlniri a fost doamna Laura Mălinaș, mama profesorului fiind prezentă și de această dată la eveniment, în luna aprilie 2013, ea va păși în cel de-al 93-lea an al vieții. Profund emoționată, dar fericită pentru cinstea acordată fiului ei, ea și-a exprimat mulțumirea pentru omagiile aduse fiului ei. A vorbit cu multă afecțiune despre cel care a fost copilul pe care l-a crescut cu dragoste, numindu-l Titel, așa cum doar o mamă poate să-și alinte copilul.

L-am cunoscut pe domnul Mălinaș, în calitate de profesor, om de cultură dar și ca scriitor. A fost cadru didactic la Universitatea din Oradea, Facultatea de Litere, specializarea Biblioteconomie, unde a funcționat ca lector universitar din anul 1998, iar apoi din anul 2002 a ocupat poziția de conferențiar universitar. Domnul profesor a fost mentor pentru

generații întregi de bibliotecari, încheindu-și această nobilă activitate, în anul 2008 odată cu finalizarea

*Ioana Dragotă și Constantin Mălinaș
Baia Mare, 28 mai 2008*

examenelor de licență a ultimei promoții de studenți ai Universității din Oradea, specializarea Biblioteconomie. Studenților săi, viitori bibliotecari le-a transmis cu multă căldură, o parte din iubirea sa față de carte, dar și prețuirea față de cititori.

Domnul profesor Mălinaș a iubit foarte mult profesia de bibliotecar, lucrând cu multă pasiune și dăruire, uneori cu sacrificii. Tainele și frumusețea ei le-a descoperit în tinerețe, când era student, lucrând ca bibliotecar la B.C.U. Cluj-Napoca, Filiala „Emil Racoviță” a Facultății de Litere. Pe parcursul vieții, destinul său s-a întrepătruns din nou cu meseria de bibliotecar în anul 1978, când lucrează ca bibliotecar principal la Biblioteca Județeană Bihor, sectorul bibliografic. Putem spune că a fost un „scutier al cărții”, acest lucru fiind lesne de observat datorită parcurgerii tuturor treptelor în profesia de bibliotecar. Ajungând pe treapta cea mai de sus, ca director de bibliotecă, a cunoscut cele mai mari realizări. Cu un spirit inovator, dar și cu respect față de predecesorii săi, a condus atât Biblioteca Județeană

„Gheorghe Șincai” Bihor între 1997-2006 cât și Biblioteca Universității din Oradea în anul universitar 2008-2009.

Profesorul Mălinaș a fost un pasionat colecționar de medalii, de ex-librisuri dar și de afișe. O mare parte a colecției personale de afișe a donat-o Bibliotecii Universității din Oradea în anul 2008, odată cu numirea sa în funcția de director.

Când a luat condeiul în mână, profesorul Mălinaș a reușit să scrie articole, studii, cărți de specialitate pentru bibliotecari, dar și din domenii diferite ale culturii. Am fost alături de dânsul când a scris ultima sa carte: „Biblioteconomie practică. Din arhiva unei familii de bibliotecari”, dorind să fie prima dintr-o serie de trei volume. Am regăsit în acea perioadă un devotament viu față de lumea bibliotecii, exprimat în toate formele sale, indiferent de timpurile care le-a trăit: „Tot ce mai pot să fac, după o viață în bibliotecă, este să dăm la iveală ceva, o mică parte din ce am adunat, văzând și închipuind perenitate în nimicul din ele [...]. Documente! Care dispar. Dar cu ele am trăit în anturajul de bibliotecă, foarte puternic pătrunsă în viața noastră de familie, poate chiar prea mult, chiar până la nemulțumirea copiilor...”. Aceste cuvinte au fost semnate de soții Elena și Constantin, amândoi împărtășind aceeași pasiune, iubirea față de carte și profesia de bibliotecar. Doamna Elena Mălinaș a lucrat ca bibliotecar la Casa de Cultură a Sindicatelor în perioada 1971-1999.

Despre soția pe care a iubit-o atât de mult, profesorul Constantin Mălinaș scria: „A iubit meseria de bibliotecar și a practicat-o cu dăruire de sine și cu pricepere [...]. Ca grafician a avut gust și finețe a imaginii [...], a conceput copertele și ilustrația de mare acuratețe a cărților scoase de mine și a creat coperta revistei Familia română, pe care am editat-o din anul 1999 până în 2006 la Oradea”.

Ultima carte scrisă de profesorul Mălinaș a ieșit mult prea curând de sub lumina tiparului ca să fie apreciată așa cum ar merita. Aceasta reprezintă un material de studiu privind istoria bibliotecilor din județul nostru. Prin tot ce a lăsat în urma sa, domnul profesor Mălinaș poate reprezenta un model viu, un model de succes pentru bibliotecari, mai ales în perioada de tranziție în care încă suferim din cauza lipsei de resurse materiale, dar mai ales spirituale.

La evenimentul comemorativ desfășurat în localitățile Popești și Ciutelec, marea absență, dar de această pentru totdeauna, a fost doamna prof. Ioana Dragotă din Baia Mare. Anul trecut mi-a împărtășit impresiile ei de la eveniment, la care a participat, spunându-mi următoarele: „A fost un om deosebit privind activitatea sa culturală, reușind să adune o mulțime de oameni în jurul lui să-i pună în legătură, să-i ajute să se cunoască, să le aducă bucurie! Mama domnului Mălinaș m-a impresionat în mod deosebit. Mai ales zâmbetul ei extraordinar de cald și seninătatea pe care o are în ochi. Trebuie să-i fie foarte

greu. Dar poate că vârsta aduce și un fel de acceptare și împăcare cu viața. A trecut prin atâtea! Sunt oameni făcuți dintr-un material deosebit...”.

Pe distinsa doamnă Ioana Dragotă am cunoscut-o din povestirile profesorului Mălinaș în anul 2008, atunci când revista *Familia Română* a renăscut la Biblioteca Județeană din Baia Mare. Făcea aprecieri laudative la adresa ei, uneori elogioase datorită frumoasei lor colaborări de la revistă, împărtășind împreună emoțiile de început, bucuriile și mai ales împlinirile. Am cunoscut-o apoi cu adevărat în octombrie 2009, cu ocazia unui eveniment cultural care a reprezentat totodată ultima vizită a profesorului Mălinaș la Biblioteca Județeană din Baia Mare.

La invitația domnului Tiberiu Moraru, președintele Asociației „Morărița” din Oradea, prieten și colaborator a profesorului Mălinaș, în iunie 2012 doamna Ioana Dragotă ne-a onorat cu prezența sa la Oradea. În cadrul unui eveniment organizat în sala mare a Primăriei Oradea, a fost lansat ultimul număr apărut al revistei. Doamna Ioana Dragotă a participat la eveniment în semn de respect pentru colaboratorul ei dl. Tiberiu Moraru, ultima acțiune pentru profesorul Mălinaș, fondatorul revistei *Familia Română*, un adevărat mentor pentru ea.

Pe Ioana Dragotă am avut ocazia să o cunosc mai puțin ca bibliotecar, cu siguranță o voi descoperi de-acum înainte întrucât, după cum este bine cunoscut, „când se stinge din viață un om deosebit, se naște o bibliografie!”. În dorința de a evidenția și mai mult caracterul nobil al meseriei de bibliotecar, aceasta a lăsat în urma ei cuvinte emoționante, tuturor colegilor din această breaslă, dar și celor ca aspiră să facă parte din ea, având titlul: „Pladoarie pentru meseria de bibliotecar”.

Distinsa doamnă bibliotecară, prof. Ioana Dragotă a plecat dintre noi cu o mare blândețe, fiind o învingătoare prin frumusețea și sensibilitatea sufletului ei, dar mai ales credința în Dumnezeu. Am aflat de la Ioana Dragotă un lucru deosebit: „sunt cunoscute doctrine orientale, potrivit cărora lumea există, doar pentru că există un număr dat de oameni buni. Dacă aceștia nu ar exista, lumea s-ar prăbuși. Nu sunt oameni cunoscuți sau celebri, dar aduc bine și sunt o binecuvântare pentru toți cei din jurul lor. Și creștinii spun că rugăciunile pustnicilor și ale oamenilor sfinți mai țin lumea”. Pe Ioana am considerat-o ca făcând parte dintre acei oameni buni și mă bucur că am avut onoarea să o cunosc. Am considerat acest lucru drept un dar, pe care poți să-l primești doar foarte rar sau poate niciodată.

Cei doi distinși bibliotecari, Constantin Mălinaș și Ioana Dragotă, vor rămâne pentru totdeauna în sufletele celor care i-au îndrăgit și apreciat, însă pentru generațiile viitoare de bibliotecari să păstrăm nestinsă candela amintirii lor, ca un foc viu, pentru ceea ce au lăsat în urma lor.

Săvârșirea din această viață a Preacuviosului Părinte Arhimandrit Serafim Man de la Mănăstirea Rohia - Maramureș...

Stelian GOMBOȘ

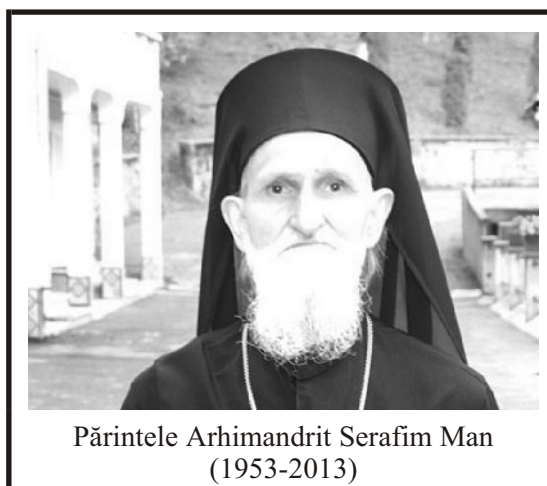
In iureșul timpului și în vârtejul zilei apucăm să ne mai gândim, din când în când, la viața omului și, mai ales, la moartea acestuia, îndeosebi atunci când, primind un telefon, aflăm că a mai trecut cineva apropiat și drag nouă dincolo, de fapt unde?... În adevărata viață...

Așa s-a întâmplat și în dimineața zilei de 12 februarie 2013, când am aflat că la ora 03 și 10 minute, Preacuviosul Părinte Arhimandrit Serafim Man a trecut în lumea dreptilor și a cuvioșilor.

Preacuviosul Părinte Arhimandrit Serafim (Ștefan) Man, s-a născut la 27 noiembrie 1935, în satul Boiereni, de lângă localitatea Rohia, din Țara Lăpușului, județul Maramureș. La vârsta de 17 ani, la 23 noiembrie 1952 a intrat în obștea Mănăstirii Rohia, fiind primit de către Părintele Stareț Justinian Chira - actualul Arhiepiscop venerabil al Maramureșului și Sătmăruului. După un noviciat de trei ani, la 20 iulie 1955 a fost tuns în monahism primind numele de Serafim. În luna martie anul 1957 a fost hirotonit ierodiacon, apoi ieromonah, slujind la mănăstire până în anul 1959. Din anul 1959, după Decretul nr. 410, până în anul 1971 a slujit ca preot în parohiile Cupșeni, Băiuț și Costeni. În anul 1971 a revenit la mănăstirea de metanie, iar în anul 1973 a fost numit Stareț al Mănăstirii Rohia. A condus mănăstirea până în anul 1984 când, din motive de sănătate, cancer la gât, s-a retras. Preacuvioșia Sa a fost cel care în anul 1980 l-a primit pe Nicolae Steinhardt în obștea Mănăstirii și l-a călugărit. Părintele Arhimandrit Serafim Man a absolvit Seminarul Teologic din Cluj-Napoca și a fost licențiat al Institutului Teologic Universitar din Sibiu, promoția 1979.

La data de 6 decembrie 1973, de sărbătoarea Sfântului Ierarh Nicolae, a fost hirotesit Protosinghel, iar la 15 august 1982, de hramul mănăstirii a fost ridicat la rangul de Arhimandrit, la 27 decembrie 2012 de sărbătoarea Sfântului Mc. și Arhid. Ștefan Preasfințitul Părinte Episcop Justin Sighețeanul i-a acordat în semn

de prețuire și respect „Crucea Voievodală Maramureșană”. De sărbătoarea Sfântului Arhidiacon Ștefan, numele sfântului pe care la primit la botez, a fost ultima dată, când a slujit Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie și a fost împărtășit de către Preasfințitul Părinte Episcop Justin Sighețeanu - ucenicul Părintelui Arhimandrit Serafim Man. În luna noiembrie anul 2010, la împlinirea vârstei de 75 de ani, a primit titlul de Cetățean de onoare al Orașului Târgu Lăpuș.

Părintele Arhimandrit Serafim Man
(1953-2013)

Duminică - 10 februarie 2013, s-a mărturisit și împărtășit și apoi după ani de suferință, s-a stins ca o lumânare ce a ars cu credință jertfelnică, cu dragoste față de Dumnezeu, de mănăstire și de tot poporul cel dreptcredincios, s-a mutat la Iisus Hristos Domnul și la Maica Domnului pe care a cinstit-o și iubit atât de mult. Un om al rugăciunii și al cărții, cu chip de înger: A iubit Biserica, Rugăciunea, Sfânta Liturghie, după ce a fost hirotonit a slujit timp de trei ani neîntrerupt și după aceea iubirea și bucuria cea mai mare era slujirea Sfintei Liturghii și la Sfântul Maslu. A fost duhovnicul monahilor și monahiilor de la mănăstirile: Rohia, Rohița, Lăpușul Românesc, Cășiel, Habra, Breaza etc. al sutelor de preoți și al credincioșilor din toată țara, dar mai ales al Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Justinian, care s-a mărturisit la Preacuvioșia sa în urmă cu șapte zile. Cu timp și

fără timp, în plină zi și în miez de noapte a fost la dispoziția credincioșilor, tuturor dându-le cuvânt de mângăiere și întărire în credință, exemplu al minunii lui Dumnezeu fiind însuși Preacuvioșia sa prin modul cum Dumnezeu l-a vindecat și l-a ținut mărturie timp de 30 de ani de cumplita boală de care a suferit.

A publicat următoarele cărți: *Mănăstirea Rohia*, Editura Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj - Napoca, 1989; *Livada duhovnicească*, Editura Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1990; ediția a doua, 2010; *Adevăruri trăite, Învățăături folositoare*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 1993; *Un buchet de pilde și învățăături creștine pentru tineri*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 1995; *Crâmpeie de propovăduire din amvonul Rohiei*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 1996; *Meditații duhovnicești*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 2002; *Viața și Acatistul Sfântului Serafim de Sarov*, Baia Mare, 2004; *Rugăciunea domnească Tatăl nostru – tâlcuire*, Editura Proema, Baia Mare, 2007. Totodată, a publicat multe predici și omilii, în revistele teologice.

Fiind un stareț gospodar și jertfelnic, Preacuviosul Părinte Arhimandrit Serafim Man s-a preocupat mereu de îmbunătățirea stării patrimoniale și materiale a mănăstirii. Dintre realizările sale amintim: construirea „Casei cu Paraclis”, „Casei Poetului”, „Altărului de vară”, aducțiunea apei la mănăstire, introducerea curentului electric, construirea drumului de acces la mănăstire, zidurile de susținere din incinta mănăstirii etc. Pe lângă conducerea lucrărilor, la toate acestea a lucrat efectiv cu mâinile și brațele Preacuvioșiei Sale...

Ce să mai zic într-o astfel de situație: că în ultima vreme am petrecut destul de mulți părinți duhovnicești, mai cu seamă în ultimii doi ani și iată, acum, a sosit ceasul să facem același lucru și cu Părintele Arhimandrit Serafim Man – care va rămâne în amintirea și în conștiința noastră cu multe învățăături și fapte minunate, printre care, la loc de frunte stă aceea că a încurajat și ajutat o mulțime de tineri teologi să se pregătească pentru apărarea și promovarea credinței ortodoxe în anii grei ai dictaturii comuniste, și care astăzi sunt preoți și slujitori destoinici ai Bisericii strămoșești. A fost în același timp un bun păstrător al Tradiției și un păstor receptiv la noile probleme apărute în societate. Era elegant și ordonat, ospitalier și erudit. Un preot distins al

cultului ortodox și un om al culturii înțelepte, un slujitor al Bisericii și al poporului român. Apoi mai rămâne în sufletul nostru prin caracterul, onoarea și demnitatea lui, apoi vocea sa caldă, dar în același timp hotărâtă și fermă; după aceea cultura teologică și nu numai cu care a fost înzestrat datorită muncii și tenacității Preacuvioșiei Sale; luciditatea și spiritul său critic, însoțit de foarte multă înțelegere, smerenie, blândețe și condescendență; pe urmă spiritul de disciplină, în primul rând cu el însuși, de rigoare duhovnicească și morală, doctrinară, liturgică și canonică revelată cu fiecare slujire a sa ori cu fiecare predică sau cuvântare, susținute într-un mod foarte coerent și elevat în diferite împrejurări și cu diferite ocazii; comportamentul, felul său de a fi și de a se raporta la semenii săi, la fiecare în parte într-un mod deosebit și unic, fiind foarte respectuos, accesibil și deschis, toate acestea ducând la descoperirea în persoana sa a eticii bunului simț, pe care a cultivat-o de-a lungul întregii sale vieți și care astăzi o întâlnești tot mai rar!... Părintele Arhimandrit Serafim Man a mai avut și calitatea de a fi un om de o sinceritate, discreție și modestie ieșite din comun, care mi-au inspirat foarte multă încredere, confort sufletească și dragoste față de valorile perene ale spiritualității și culturii noastre autentice!...

Eu personal, mă simt foarte onorat pentru faptul că am avut fericitul prilej și marea șansă de a-l întâlni și (de) a-l cunoaște pe Părintele Arhimandrit Serafim Man – mare personalitate a culturii, duhovniciei și spiritualității acestor ținuturi și nu numai, având convingerea și nădejdea că vom ști cu toții, pe mai departe, să ne cinstim înaintașii, potrivit meritelor și vrednițiilor fiecăruia, cu toate că în aceste vremuri, prețuim mai mult pe alții de oriunde și de aiurea, căci ni se par a fi mai exotici, mai spectaculoși, mai senzaționali. Însă, rămânem convinși de faptul că ce este nobil rămâne, iar ce este ieftin, apune....

Altfel spus, cuvintele noastre sunt puține și neputincoase pentru a putea spune cât bine a făcut Părintele Arhimandrit Serafim Man, datorită ținutei sale morale și preoțești, a echilibrului și înțelepciunii sale, a preocupărilor sale teologice și cărturărești, a dragostei sale față de Dumnezeu și (de) oameni, a atașamentului său față de țara aceasta și de Biserica strămoșească.

Se cuvine așadar, să-i aducem prinos de cinstire și de recunoștință, rugându-ne lui Dumnezeu să-l răsplătească cu harul și cu dragostea sa cea nemărginită acolo, în locașurile cele cerești, în lumina cea neînserată a Slavei Sale.

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească!
Veșnică să-i fie pomenirea! Amin!

Decernarea titlului de cetățean de onoare post-mortem al Municipiului Baia Mare lui Dumitru Istvan, inginer, geolog și speolog

Luni, 11 februarie 2013, în sala Europa a Primăriei Baia Mare a avut loc decernarea titlului de cetățean de onoare post-mortem inginerului geolog Dumitru Istvan.

Au luat cuvântul **dr. Cătălin Cherecheș**, primarul Municipiului Baia Mare, **dr. Marinel Kovacs**, președintele filialei Baia Mare a Societății Geologice a României, Alexandru Mureșan, vicepreședinte al Clubului de Speologie „Montana”, **Ionică Pop**, membru al Clubului de Speologie și **dr. Teodor Ardelean**, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”, al cărui discurs rostit cu această ocazie îl redăm mai jos:

Distins auditoriu,

Sic transit gloria mundi.

Moartea a câștigat în lupta cu Viața, dar Memoria câștigă în lupta cu Neantul!

Deoarece despre persoana și personalitatea lui Dumitru Istvan au vorbit astăzi, la această festivitate, Domnul Primar Cătălin Cherecheș și cei trei reprezentanți de frunte ai celor trei domenii în care cetățeanul nostru de onoare a excelat cu prioritate și prisosință și, de asemenea, eu personal am avut prilejul și privilegiul să rostesc un scurt Laudatio, Admiratio et Veneratio la ședința Consiliului Local care a aprobat această acordare de distincție, vă rog să-mi permiteți să abordez chestiunea în segmentul ei generic și substanțial și să profit de această selectă audiență pentru a formula câteva aprecieri pe care le consider importante.

Instituția Cetățeniei de Onoare nu este o invenție a zilelor noastre. Se pare, privind diacronic lucrurile, că nu mult după apariția categoriei juridice de cetățean a trebuit, pentru anumite cazuri speciale și specioase, să fie inventată și categoria mai întâi existențial-pragmatică, iar mai târziu juridică a cetățeniei de onoare. Mai întâi pentru cazuri în via, apoi și pentru post mortem, în semn de mulțumire și recunoștință pentru acte factuale săvârșite în favoarea unei comunități.

Și Consiliul Local Baia Mare a acordat în ultimii 20 de ani 20 de titluri post mortem pentru 20 de persoane care fie au slujit comunitatea în mod excepțional, cazul antrenorului de înot Gheorghe Demeca, fie și-au dat viața în cauze

nobile, cazul soldaților martiri sau al martirilor bisericii greco-catolice.

Cu o ocazie specială, vorbind despre Proiectul reușit cu ajutorul Consiliului Europei, la Sighetu Marmăției – Memorialul Victimelor Comunismului și Totalitarismului – de fapt Memorialul Durerii, cum a botezat aceste incinte doamna Lucia Hossu Longin, doamna Ana Blandiana a rostit sentențios: „Memoria nu este doar un drum spre Trecut, ci și unul spre Viitor”.

Vorbele acestea simple sunt atât de minunat-expresive acum, mai ales pentru imperiul de situații din istoria recentă ce pot fi circumscrise în perimetrul de semnificații al sintagmei.

Tot astfel, avem paradigma formulată în ultimii ani de către cetățeanul nostru de onoare, și al Clujului totodată, Academician Marius Porumb, care a găsit o formulă extrem de fericită pentru desemnarea și reunirea tuturor domeniilor ce întrețin Memoria. Magnificența Sa a

rostit în mai multe ocazii îndemnul de suflet „Să dăruim Viitor Trecutului!”.

Cele două exprimări venite din câmpuri ideatice diferite converg spre o singură idee. Pentru a putea trăi bine Prezentul și a putea pregăti temeinic Viitorul e nevoie să ne cunoaștem și recunoaștem foarte bine Trecutul! Iar printre formulele de recunoaștere găsim la loc de mare cinste instituția Cetățeniei de Onoare.

Fac o mică paranteză necesară aici și acum. Una dintre cele mai serioase și solide formule practice de „cetățenie de onoare” este cea de „cetățean de onoare al Statului Israel” dublată de acordarea titlului de „Drept între popoare” de către Înalțul Tribunal de Dreptate, înscrierea numelui pe Zidul de Onoare de pe Alea celor drepti și plantarea unui copac în Pădurea celor drepti din Cimitirul Yad Vashem din Ierusalim.

Aici sunt înscrise până la ora actuală 21.758 nume. Sunt numele celor care în timpul Holocaustului au ajutat la salvarea unor evrei din ghearele morții, în diferite locuri, ocazii, situații. 6004 nume sunt din Polonia, 4767 din Olanda, 2740 din Franța, 2185 din Ucraina, 685 din Ungaria, 465 din Slovacia, 443 din Germania!, 73 din Republica Moldova, 55 din România, 13 din Marea Britanie, 3 din S.U.A!

Din acest exemplu se pot formula câteva idei. Că, spre exemplu, probabil ar trebui să înzidim și noi la Baia Mare, undeva, numele cetățenilor de onoare!!! Sau să amenajăm un parc în care fiecare mare personalitate ce ne vizitează să ne planteze un pom fructifer. Mi-aduc aminte că am condus o delegație a Parlamentului României în Siria, era cu mine și senatorul de Maramureș Voicu Valentin Glodeanu, PNȚCD, și am fost invitați la Quneitra, unde se păstrează intacte urmele orașului distrus de armata israeliană în momentele istorice de ocupare a Înălțimilor Golan, spre a planta câte un măr în... (culmea paralelismului internațional!) „Livada celor drepti”!

Închid aici paranteza I și deschid paranteza II. Consiliul Local Cluj-Napoca, foarte generos în acordarea acestor titluri de noblețe contemporană, a așezat între cetățenii de onoare și pe omul de știință brazilian George Legman, academician, născut în lagărul de la Auschwitz dintr-o familie de evrei clujeni! O dovadă de seriozitate a Consiliului de Consultanță, care a ajuns să cerceteze atât de acribios evoluții istorice, până la marginile lumii! Pe cale de consecință și intersectând paradigmele prezentului n-ar fi lipsit de importanță să întoarcem moneda și să stabilim aici, printr-o inițiativă de tip HEBROM, perimetrul unei Livezi nobile pentru

aceia dintre foștii locuitori și pentru urmașii lor, care fie au părăsit această lume, fie și-au părăsit Patria pentru o altă patrie, dar care nutresc sentimente curate de admirație și respect pentru comunitatea în care au trăit. Ar fi o ocazie de a-i chema superonorabil Acasă, de a-i trata corespunzător și de a le întreține și pe mai departe fie Dragostea, fie Dorul. Ei pot să fie și evrei, dar și germanici, și români și maghiari, ei pot fi ambasadorii onorifici titularizați printr-o formulă care să „fructifice” în continuare.

Acordarea unor astfel de titluri este însoțită de multe ori și de un entuziasm conjunctural. Rămân memorabile ceremoniile de acest tip din perioada interbelică. Spre exemplu, devenise o modă a acorda acest titlu reprezentanților monarhiei, marilor exponenți ai partidelor istorice, marilor personalități cu anvergură europeană și mondială, cum a fost cazul lui Nicolae Titulescu, după momentul în care a ajuns Președinte al Adunării Societății Națiunilor (un fel de ONU interbelic!). Nici astăzi nu suntem total străini de o astfel de conduită publică. Spre exemplu, Guvernatorul Mugur Isărescu, numără destul de greu orașele care l-au onorat cu titlul de „Cetățean de Onoare”. A propos de acest caz, cred că și Baia Mare va fi dispusă la un astfel de gest după ce vom fi semnat și înfăptuit Proiectul pe care l-am propus Băncii Naționale de a înființa la Baia Mare un Muzeu al Medaliei, similar celui mare mare muzeu european de acest tip, de la Kremnice din Slovacia, gospodărit de către Banca Națională a Slovaciei. De reținut! La Baia Mare a fost turnată cea mai frumoasă medalie de aur, cu chipul lui Mihai Viteazul, care a fost de fapt și prima medalie pentru această Monetărie. Pentru cazurile acestea, pomenite acum, analele vremii ne oferă o bogată bibliografie justificativă. Un ziar din 1936 menționează : „se dă astfel expresiune conștiinței primatului valorilor superioare în cazuri care depășesc ca importanță și proporții cadrele reduse ale intereselor colective ale urbei”. Profund omagiu și nemărmurită admirație pentru apostolatele în servicii publice!

Și încă un caz tipic pentru o situație prototipică. Cazul lui Valeriu Gafencu, cetățean al Raiului din 18 februarie 1952 și cetățean de onoare post-mortem al orașului Tg. Ocna din 10 februarie 2009, oraș unde și-a petrecut în penitenciar ultimii ani din viață. Se știe că pentru felul său hristic de comportament, din Spitalul penitenciar, Valeriu Gafencu a fost supranumit de către Părintele Nicolae Steinhardt „Sfântul Închisorilor”. Acest gest a fost făcut de părintele Nicolae după ce a aflat că tânărul studios anti-comunist și-a dăruit ultimele medicamente pentru

salvarea unui pastor, de origine ebraică, Richard Wurmbrandt, la închisoarea din Tg. Ocna.

Cu toate acestea Institutul Ellie Wiesel, printr-o ciudată filosofie, cere prin intermediul unui alt evreu, Alexandru Florian, fiul comunistului ideologic, Radu Florian, care în anii '50 îl incrimina în *Scânteia* pe marele filosof Constantin Noica, deci acest evreu Alexandru Florian cere Consiliului Local Tg. Ocna retragerea titlului de cetățean de onoare post-mortem lui Valeriu Gafencu!

Aceasta în condițiile în care cei mai mari suferinzi pentru dreptate tocmai se pregăteau să facă pași urcatori pe treptele memoriei spre a împlini, spre exemplu, spusele Părintelui Gheorghe Calciu, care a petrecut peste 20 de ani de temniță grea în România și care a rostit clarificator și definitivant expresia : „Nu avem alt sfânt mai mare decât Valeriu Gafencu!”. Iar profesorul Radu Ciuceanu, director al Institutului pentru Studiul Totalitarismului Românesc, tocmai propusese Bisericii Ortodoxe Române canonizarea lui Valeriu Gafencu, a lui Ioan Ianolide, coleg de celulă și biograf al său și a părintelui stareț de la Tismana Gherasim Iscu.

Alaltăieri, 9 februarie, la Paris, cu binecuvântarea I.P.S. Iosif al Europei s-a desfășurat o conferință din ciclul comemorativ MARTOR dedicat martirilor mărturisitori din temnițele comuniste. Programul a fost consacrat memoriei lui Ioan Ianolide, prieten de suferință și rugăciune, autorul cărții *Sfântul Închisorilor*. I.P.S. Iosif a săvârșit și parastasul de veșnică pomenire pentru deținutul profet, mort la 5 februarie 1986, iar pe internet a fost difuzat Filmul „Noaptea Patimilor”, despre martiriul lui Valeriu Gafencu, realizat de Radu Dinu.

Personal, astăzi, când trăim emoțiile festivității acordării titlului de **cetățean de onoare post mortem lui Dumitru Istvan**, mă simt îmbucurat în sufletul meu și-mi pot aduce aminte aceste detalii și multe altele care nu pot fi spuse din rațiuni de timp, detalii care sporesc zestrea de valoare și semnificație în înțelegerea unui astfel de înalt titlu. Și nimeni să nu-și închipuie că e mai ușor să dai un astfel de titlu după moarte!

Personal, astăzi, din frământările mele interioare mi-a venit și ideea de a medita profund cu toții la această importantă instituție juridică – Cetățean de Onoare – și a ne gândi și la alte moduri de răsplătă, mult mai specificate pentru cei care merită recunoștința publică. Sau, în perimetrul actualului titlu, poate ar fi indicat să extindem investigațiile spre alte figuri ilustre, validate de viață și de documentele rămase, figuri memorabile și admirabile în același timp.

Cu un aer cât se poate de serios și profund

ancorat în perspectivele pe care le poate oferi înălțimea valorilor umane, zic, fără să încerc prin această zicere nici să aduc doar eu lumină și nici să pretind că am început să risipesc norii, că mie personal și poate că și altora ne-ar prii condiția de cetățean băimărean, sau cetățean băimărean de onoare, dacă la lista de acum, puțin lovită de inflații ale timpului, s-ar adăuga, poate chiar spre o reparație morală a trecutului și prezentului și nume precum Nicolae Steinhardt, Vida Gheza, Dorel Cherecheș, Regele Mihai, Regina Maria, I.P.S. Iosif al Europei, Mugur Isărescu, Raoul Șorban, Ștefan Popa Popa's, Acad. Adam Puslojici, Acad. Mihai Cimpoi, Patriarhul Daniel, Acad. Eugen Simion, Acad. Alexandru Surdu, Acad. Teodor Dima, Mircea Cozma, Alexiu Pocol, Ioan Mircea Pascu, Jack Goldstein, Ștefan Marinca din Limerick (Irlanda), Nicolae Felecan, Sorin Ilieșiu, Victor Iancu, Vasile Radu Ghenceanu, Mircea Bochiș, Liviu Borlan, Ioan Es. Pop, ing. Gheorghe Marcaș, ing. Gheorghe Volcovinschi, Oscar Edelstein, Dan Pascariu, Dr. Nicolae Rușdea, Ioan Nădișan, Ioan Hollender, Valeriu Achim și alții.

În concluzie: Non idem est si duo dicunt idem! Dar poate fi adevărată și formularea: Post hoc ergo propter hoc!

Soția, Eva Istvan vorbind despre Dumitru Istvan:

Și-a petrecut copilăria cu bunicul între povești și plimbări. În timpul școlii a descoperit munții, pădurile și sportul. A urmat cursurile Facultății de Geologie din București. Geologia i-a fost meseria și a făcut-o cu seriozitate. În timpul liber a escaladat munții, a drumețit pe dealuri și prin păduri. A întocmit hărți pentru ca alții să admire frumusețile naturii. A avut o pasiune – speologia. Clubul de speologie pe care l-a înființat a fost locul unde pasiunea sa s-a transmis generațiilor de tineri, care îi continuă munca.

Cu acest club a descoperit și cartat în jur de peste 300 de peșteri, datele lor fiind acum în patrimoniul Institutului Național de Speologie „Emil Racoviță” din București. A publicat 32 de lucrări științifice în colaborare, 7 fiind publicate în volume ale Congreselor Asociației Geologice Carpato-Balcanice. A participat la elaborarea a zeci de rapoarte și documentații geologice și de asemenea numeroase publicații în reviste de specialitate privind patrimoniul speologic al zonei Baia Mare și arealele adiacente. Dumitru Istvan a încetat din viață pe data de 3 aprilie 2011, în timpul unei drumeții la Cascada Strungii Țiganului, Munții Igriș.

George Alexe
(1935-2013)

La plecarea lui George Alexe

Theodor DAMIAN

*„Îmbracă-te în doliu frumoasă Bucovină
Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta
C-acuma din pleiada-ți auroasă și senină
Se stinse un lăceafăr, se stinse o lumină
Se stinse-o dalbă stea.”*

(M. Eminescu, *La mormântul lui Aron Pumnul*)

Teologul competent, scriitorul, eseistul, filosoful și ziaristul de talent și de profundă capacitate de analiză și sinteză, mai specific vorbind, poetul de mare vibrație și sensibilitate patriotică în cel mai înalt și nobil sens al cuvântului, muzicianul pasionat (compoziții și interpretare, fondator și director al coralei „România” în Detroit, Michigan, între anii 1971-1994, dar și psaltichistul irevocabil îndrăgostit de muzica bizantină bisericească), editorul de reviste academice și de cultură care și-a pus sufletul și amprenta intelectuală și de credință pe fiecare pagină publicată, românul de necompromisă conștiință românească, credinciosul adânc înrădăcinat în tradiția și spiritualitatea creștină a neamului nostru, prietenul de nădejde și Omul de omenie îndumnezeit, George Alexe, a plecat dintre noi pe calea Împărăției.

El a fost, așa cum spunea Eminescu despre admiratul său profesor Aron Pumnul, un adevărat lăceafăr pe cerul spiritual al diasporei româno-americe, dar și pe cel al culturii române în general, o lumină, o dalbă stea. Teologic vorbind însă, paradoxal, „a fost”, nu înseamnă că nu mai este, căci așa cum tot Eminescu spune, în celebrul poem *La steaua*, „Poate de mult s-a stins în drum/ În depărtări albastre/ Iar raza ei abia acum/ Luci vederii noastre// Icoana stelei ce-a murit/ Încet pe cer se suie/ Era pe când nu s-a zărit/ Azi o vedem și nu e,” George Alexe a fost o lumină și continuă să lumineze, să-și împărtășească strălucirea și căldura peste noi cei rămași în urmă.

Așa cum îl prezintă reputatul critic și istoric literar Aurel Sasu în Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada (vezi și mai jos), George Alexe s-a născut la 26 noiembrie 1925, comuna Smârdan, județul Buzău. A făcut școala primară la Smârdan (1933 - 1937) și a urmat Seminarul teologic „Kesarie Episcopul” din Buzău (1937 - 1945). Studiile începute la Facultatea de Teologie a Universității din București (1945-

1948) le-a continuat la Institutul Teologic de grad universitar din capitală (1948-1949). Titlul tezei de licență, pregătită sub îndrumarea profesorului Dumitru Stăniloae a fost *Cultul inimii lui Iisus la romano-catolici și combaterea lui*. Între 1951 și 1955 a frecventat cursurile de doctorat în teologie, secția sistematică, specializarea principală teologia fundamentală și istoria religiilor, secundar teologie dogmatică. A urmat studii speciale de muzicologie și muzică bizantină cu profesorul și compozitorul Nicolae Lungu. A fost redactor la Editura Institutului Biblic de Misiune Ortodoxă (1957- 1959); bibliotecar și cercetător la Biblioteca Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (1960-1965), inspector general patriarhal și cercetător în Departamentul Relații Externe Bisericești al Patriarhiei Române (1966 - 1969). În 1969 s-a stabilit în Canada, apoi, din 1971 în Statele Unite. A studiat la College of Applied Arts and Technology din Waterloo, Ontario, Canada (1970), iar între 1986 și 1991 a urmat cursurile prin corespondență la The Ambassador Bible College din Pasadena, California. Din 1969 a lucrat la Departamentul publicațiilor Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Statele Unite și Canada (Detroit, Michigan, din 1976 fiind secretarul Departamentului). A fost reprezentant al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române la Conferința permanentă a episcopilor ortodocși canonici din America, în „Educational Commission” (1975-1977; 1981-1982) și „Ecumenical and Theological Commission” (1978-1980; 1983-1998).

După stabilirea în Statele Unite și-a continuat prin Arhiepiscopia Ortodoxă Română, activitatea teologică, artistică și editorială începută în 1948, în sectorul cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, fiind permanent ajutat de soția sa Ruxandra Didi Alexe (n. Ursu), licențiată a Institutului de Arte Plastice din București, Facultatea de Artă Decorativă, secția Imprimeuri Textile

(1957) și a Scolii de pictură bizantină bisericească de pe lângă Patriarhia Română (1958). Împreună au înființat și condus Societatea Corală și Culturală „România” din Detroit, Michigan (1971-1994), inițiind o vastă acțiune de valorificare a tradiției naționale în cadrul numeroaselor concerte de colinde și muzică bisericească bizantină, conferințe pe teme de istorie și spiritualitate ortodoxă, expoziții de artă și comemorări. Între 1974 și 1988 George Alexe a susținut rubricile de religie ortodoxă și cultură la postul de radio și televiziune româno-american din Detroit, Michigan. A conferențiat la simpozioane, congrese și conferințe internaționale organizate în Statele Unite, Canada și Austria: *Romanian Ritual of Colinda* (Wayne State University, 1974), *The Romanian Orthodox Church and the War of Independence* (Kent State University, 1977), *Christian Essence of the Romanian Humanism* (San Francisco, California, 1979), *Viena în folclorul românesc* (Viena, 1983), *Théologie et Spiritualité orthodoxe dans le folklore roumain* (Toronto & Hamilton, Ontario, Canada, 1984), *Ethnicity and Autocephaly of the Romanian Christianity* (Viena, 1985). După 1990 a prezentat mai multe comunicări (*Thraco-Roman Distinctiveness of Byzantine and Romanian Christianity*, 1990; *The Thracian Origin of Byzantine and Romanian Sacral Music*, 1991; *Thraco-Roman Realities of the Byzantine Empire and Eastern Romanity*, 1992; *St. Basil the Great of Cappadocia in Romanian Folklore*, 1993; *Eastern Romanity and Western Romanity on the Eve of the Byzantine Empire Collapse*, 1994) la Congresul Internațional de Studii Medievale de pe lângă Western Michigan University, Kalamazoo, Michigan. A conferențiat în universități americane despre mari scriitori români: Tudor Arghezi în literaturile romanice (The University of Michigan, Ann Arbor, Michigan, 1980), Sadovenian Humanism (The University of Michigan, Ann Arbor, Michigan, 1980), American celebration of a Great Romanian Poet: Vasile Voiculescu (The University of Michigan, Ann Arbor, Michigan, 1984), *Toward a Theological Interpretation of Mihai Eminescu* (International Institute of Metropolitan Detroit, 1985). A colaborat la reviste din țară (*Biserica Ortodoxă Română*, *Studii Teologice*, *Ortodoxia*, *Glasul Bisericii*, *Mitropolia Olteniei*, *Mitropolia Banatului*, *Telegraful Român*, *Revista Teologică*, *Tribuna*, *Argeș*, *Ateneu*) și din Statele Unite (*Credința*, *Detroit*, *Michigan*; *Calendarul Credința*, *România pretutindeni*, New York; *Lumină Lină/ Gracious Light*, New York; America, Cleveland, Ohio; *Calendarul America*; *Acțiunea românească*, New York; *Adevărul*, Detroit, Michigan; *Universul liber*, Hollywood, California; *Lumea liberă românească*, New York; *Micro-magazin*, New York; *Lupta*, Providence, Rhode Island; *New York Spectator*, New York); Ger-

mania (*Observer*, München; *Almanahul Capelei Române „Mihail Sturza”*, Baden Baden); Canada (*Adevărul*, Hamilton, Ontario; *Tricolorul*, Toronto, Ontario; *Luceafărul*, Montreal, Quebec); Franța (*Le Courriere roumaine*, Paris); Austria (*Unirea*, Viena; *Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena*) și Anglia (*The Altar*, Londra). Între 1970 - 1976 a fost editor asociat și business manager al revistei *Credința* (Detroit, Michigan), purtătoarea de cuvânt a Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe din America, apărută din 1952 (editor din 1966, arhideacon Bartolomeu Valeriu Anania).

Din 1971 până în 1975 a fost editor, împreună cu arhimandritul Bartolomeu Valeriu Anania la Calendarul ortodox *Credința*, Detroit, Michigan. A înființat și editat revistele Comuniunea românească (1973 - 1984) la Detroit, Michigan, și Vestitorul românesc, Kitchener-Waterloo, Ontario, Canada (1969-1970).

În literatură George Alexe a debutat în revista *Muguri* din Buzău (1940/1941) cu povestirea *Un vis*.

Și-a făcut debut editorial cu volumul de versuri *Țărnuț dinșpre cer* (1991). E autorul volumului *Diorame: eseuri teologice și literare* (1996) și al volumului de poezie *Ajungă vieții* (2007).

A fost membru în Asociația națională a Scriitorilor Profesioniști din America (The National Writers' Association, Aurora, Colorado), în The Society for Romanian Studies in America (Huntington, Indiana), în Uniunea Scriitorilor din România; a fost editor al revistei *Credința* și al almanahului *Credința* ale Arhiepiscopiei din Detroit, membru în colegiul de redacție al revistei *Lumină Lină/ Gracious Light* din New York și chairman (director) al Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă din New York, și co-editor (cu Theodor Damian) al revistelor *Symposium* și *Romanian Medievalia* ale aceluiași Institut.

George Alexe a fost o personalitate, după o expresie americană, „mai mare ca viața”. Dumnezeu l-a dăruit cu daruri cât pentru mai multe vieți, iar el a fost un slujitor al Domnului cu jertfelnicie toată viața alături de soția sa dăruită lui de Dumnezeu, artista Didi Alexe, care înțelegându-i firea, personalitatea și vocația, l-a ajutat, l-a stimulat, l-a îngrijit cu credincioșie și jertfelnicie până în ultima clipă. Ea, înțelegându-i destinul special, l-a ajutat să crească, să se dedice, să creze, să devină și să rămână.

George Alexe nu a predat cursuri la universitate, dar el a fost Profesorul. Oameni de rând din toate cărările vieții, studenți și profesori, toți au avut ceva, și încă mult, de învățat de la el. El a fost profesorul profesorilor. Un om de o supervastă cultură teologică și laică, informat la zi cu ceea ce se publică în domeniile științelor uma-

niste, cu o minte profund inchizitivă și provocativă, George Alexe vorbea în orice împrejurare, de la discursuri oficiale, prezentări academice, prelegeri teologice demne de cea mai prestigioasă catedră, și până la discuțiile neformale, prietenești având mereu noutăți din diverse domenii de cercetare umanistică și idei personale, descoperiri și conexii, care făceau orice conversație o plăcere și un privilegiu, dar în același timp o lecție admirabilă și de neuitat. A fost un interdisciplinar de calibru și redutabil enciclopedic, un reprezentant, acum rar, din generațiile marilor profesori enciclopedici de altădată. Expert în teologie dogmatică și fundamentală, în istoria țării și cea universală, dar și bisericească română și ecumenică, în drept canonic, liturgică și morală, în muzică bisericească și liniară, în filosofie, psihologie, sociologie și antropologie, George Alexe strălucea inepuizabil în explorarea de noi orizonturi și în „predarea” cunoștințelor sale temeinice, „predare” făcută însă în totală modestie și „ștergere de sine”, într-un fel, după modelul monastic din autentica tradiție creștină de veacuri.

Dacă ar fi să-l caracterizez în două cuvinte, lucru extrem de dificil, după îndelungi ezitări și căutări, aceste două cuvinte ar fi „patriot” și „teolog”. Patriot, în cel mai nobil sens al cuvântului. Un om conștient de valorile culturii și spiritualității neamului său, valori pe care le-a promovat „cu timp și fără timp”, o viață întreagă. Nu am cunoscut un om mai „arzător” și mai luptător ca el pentru aceste valori. Teolog, în ambele sensuri: atât ca om credincios, de rugăciune cu inima curată și smerită, devotat învățaturii de credință ortodoxă, neo-apologet al acestei învățături în epoca ultra-secularizată în care trăim, dar și ca un nou „Pavel”, propovăduitor doct, imbatabil, neobosit, al adevărului de credință al Bisericii ortodoxe în general și române în special.

L-am cunoscut pe George Alexe din scris, înainte de a-l fi cunoscut personal la venirea mea în America în 1988. Ceea ce am spus aici despre personalitatea sa este o mărturie adevărată ucenicească și prietenească. Colaborarea noastră pe tărâm cultural și teologic, la nivel academic, a început în 1993, imediat după ce am înființat Institutul Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, Biserica „Sf. Ap. Petru și Pavel”, Cenaclul literar „M. Eminescu” și, un pic mai târziu, revista de cultură și spiritualitate românească *Lumină Lină/ Gracious Light*.

Odată cu începerea organizării sesiunilor academice de medievalistică ale Institutului în cadrul Congresului Internațional de Studii Medievale de la Western Michigan University din Kalamazoo, la inițiativa sa, colaborarea noastră la revista *Lumină Lină*, dar și la revista *Symposium* și apoi la revista *Romanian Medievalia*, ambele editate și publicate de Institut, a devenit tot mai

strânsă, George Alexe devenind director de Studii în cadrul Institutului și alături de mine redactor al acestor unice reviste în diaspora româno-americană. Împreună am formulat teme generale de sesiuni academice atât pentru Congresul anual de Studii Medievale cât și pentru Simpozionul ecumenic și interdisciplinar anual al Institutului, am selectat participanți, lucrări și sub-teme, am promovat cercetători și profesori români din țară și din SUA și Canada în mediile academice americane, am organizat și condus sesiunile științifice de la aceste evenimente, am făcut și publicat reportaje despre ele. În câțiva ani la rând, alături de distinsa sa soție, Doamna Didi Alexe, a venit la New York pentru a organiza împreună Crăciunul, Simpozionul „Eminescu” și Simpozionul dedicat Unirii Principatelor Române. George Alexe, cu căldura-i spirituală caracteristică, s-a integrat imediat în comunitatea română din New York, a organizat un cor, a participat la munca de mobilizare a românilor pentru ca aceste evenimente să fie celebrate după cuviință, la nivel academic, dar și tradițional autentic creștinesc și românesc.

Întâlnirile noastre, o mie și una, la Detroit, la New York, și în special la Kalamazoo, ani la rând, nenumăratele ore de conversații telefonice, cel mai adesea săptămânale, au constituit întotdeauna un fel de „praznic luminos” de idei, de credință, de românism.

George Alexe a fost un om frumos. „Prea frumos”, ca să citez un vers din Shakespeare, cu profunde sensuri teologice, în special în ceea ce privește teologia chipului lui Dumnezeu. Zice poetul englez: „Ești prea frumos să vrei de tot să mori/ și viermii doar să-i lași moștenitori.”

George Alexe a plecat, dar nu de tot. Căci ceea ce este „prea frumos”, nu moare de tot. Cum spunea, teologic, Horațiu: *Non omnis moriar*, nu se moare de tot. Iată inima învățaturii de credință creștine. Prietenul nostru a plecat pe calea Împărăției luat de mână de îngeri și condus de Păstorul Hristos, Cel pe care credinciosul Său ucenic L-a slujit cu jertfelnicie până la moarte.

George Alexe a luptat lupta cea bună, a păzit credința cu strășnicie, și-a isprăvit alergarea ca un atlet al lui Hristos luând laurii devotamentului și rodniciei muncii sale. El a murit în Hristos ca să învieze întru Domnul și Dumnezeuul său, fiind el, dar și noi, încredințat de promisiunea Mântuitorului care zice: „Cel ce crede-n Mine, de va și muri, viu va fi” (Ioan 11, 25). Avem credința că el este viu întru Hristos Domnul său și al nostru, dar și în inimile noastre, și că acum, la despărțirea temporară de noi, sufletul său aude chemarea cea sfântă și îmbucurătoare a Mântuitorului nostru: „Bine slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost pusă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria Domnului tău” (Matei 25, 23).

ROMÂNI ÎN LUME

Alexandru Tomescu: *De peste Atlantic - Cronici și Editoriale*

Nicolae DIMA
SUA

Confratele Alexandru Tomescu din Toronto este un observator fin și un participant neobosit la multiplele activități ale vieții românești din exil. Atitudinea sa modestă și mereu binevoitoare nu trădează înaltele sale preocupări românești, dar evocă o finețe sufletească pe care cei avizați o simt imediat... Într-una din cronicile sale, fratele Tomescu a scris despre mine că aş face parte din generația de aur a exilului românesc. Nu sunt convins de acest lucru. Mi-am făcut doar datoria. Ceea ce însă autorul nu pare să-și dea seama este tocmai faptul că de acum a pășit și el în această categorie. Viitorii ani o vor confirma!

Plecat în exil de un număr de ani, Alexandru Tomescu s-a înrolat imediat și fără nici o rezervă în categoria celor care „s-au rupt de țară, dar nu au plecat niciodată din ea.” Astfel, el s-a afirmat de la început ca jurnalist, prozator, editor, ctitor de lăcașuri culturale alături de cei dinaintea lui, și mai presus de orice, s-a afirmat ca Român. Român bun așa cum ne-a zămislit istoria noastră milenară. Și românismul continuă să trăiască tocmai prin acest gen de oameni...

Mărturisesc că la început am răsfoit fără prea mare interes volumul, bănuind că majoritatea lucrărilor fusese publicată anterior. M-am înșelat însă și atunci am început să citesc cartea cu deosebit interes. De cele mai multe ori, istoria trece pe lângă noi și nu îi percepem imediat importanța. De aceea este foarte util să re-trăiești istoria după ce colbul frământărilor a acoperit evenimentele mai puțin semnificative. Prin cronicile, editorialele, amintirile și eseurile sale, Alexandru Tomescu ne face să re-trăim cronologic cele mai importante clipe ale ulti-

milor zece ani. Ce păcat ca nu și-a început scrierile în 1989. Azi, am fi avut o cronică post-revoluționară completă... Dar poate nu e prea târziu!

Lectura volumului m-a răscolit. Am trăit din nou momente de cumpănă. Și mi-am dat seama încă o dată din scrierile sale cât de obidit și de amenințat a fost și continuă să fie neamul nostru. Și totuși, întrevăd și o rază de lumină. Dacă nici comunismul și nici ultimii 20 de ani de mișelii și nemernicii nu ne-au distrus, înseamnă că Cineva are grijă de noi. Dar și noi trebuie să ne facem datoria așa cum și-o face autorul.

Lucrările din cuprinsul cărții sunt scrise într-o limbă frumoasă, curată și fără pretenții, așa cum a moștenit-o de la Creangă și Eminescu. Expresiile și imaginile te duc și ele la peisajul literar al limbii române tradiționale, când oră-tăniile murdare încă nu guiau în literatura noastră. Altfel, multe din subiectele abordate sunt adevărate perle de Românism... Am re-întâlnit în carte unele cunoștințe comune. Acum regret că am trecut pe lângă ele fără să manifest nici un ecou sufletesc. Alte mari personalități am apreciat, dar fără să-mi manifest simțămintele...

Pe George Bălașu, de exemplu, l-am considerat un erou al zilelor noastre, dar nu am avut inspirația să-i și spun acest lucru. Pe „sfințenia” sa Părintele Iovan de la mănăstirea Vladimirești (menționat la p. 201) l-am cunoscut la Jilava, unde am împărțit aceeași celulă. Îmi aduc aminte de figura sa luminoasă și de faptul că ne-a spovedit pe toți cei ce ne aflam acolo. Nu mi-am dat seama atunci că, de fapt, trăiam un eveniment unic. Astfel, Alexandru Tomescu ne face să ne redescoperim istoria. Mai plin de sentimente

decât alții și conștient de importanța evenimentelor trecute, fratele Tomescu vizitează locurile de veci ale multor români înstrăinați și pentru fiecare dintre ei are gânduri frumoase și pioase.

Autorul, a fost, de asemenea participant activ la manifestările Câmpului Românesc de la Hamilton. Personal, am un adevărat cult pentru ctitorii acestui monument al românismului. Fra-

ții de la Hamilton mi-au publicat prima carte, *Amintiri din Închisoare*, și nenumărate articole în ziarul *Cuvântul Românesc*. Ulterior am fost de multe ori oaspete și vorbitor la neuitatele reuniuni ale Câmpului. Citind frumosul volum *De peste Atlantic* mă doare și pe mine când mă gândesc la ce s-ar putea alege de acest lăcaș cultural românesc.

Poezie românească și parfum canadian la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Anca GOJA

Scriitoarea canadiană de origine română Flavia Cosma și-a lansat, la începutul lunii decembrie, la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” din Baia Mare, volumul de poezii *Trupul lunii*, în cadrul unui eveniment moderat de Florica Bud, președinta Cenaclului Scriitorilor din Maramureș. Este cea de-a 31-a carte a Flaviei Cosma, scriitoarea care a publicat poezie și proză pe trei continente. Autoarea a părăsit țara în

Scriitoarea Flavia Cosma și criticul literar dr. Crina Bud

1986 și a ajuns în Canada, dar mărturisește că, la început, a fost dezamăgită din pricina faptului că nu putea scrie, așa cum își dorea, fiind nevoită să își canalizeze eforturile înspre altfel de munci, pentru a putea supraviețui. Prima sa carte în ediție bilingvă română-engleză a apărut în urmă cu 20 de ani, fiind distinsă cu cel mai mare premiu din Statele Unite pentru carte tradusă, fapt care i-a deschis Flaviei Cosma multe uși în Canada, SUA și Anglia. Volumul *Trupul lunii* abordează temele mai vechi ale Flaviei Cosma, precum iubirea sau relația cu Dumnezeu, remarca bibliotecara Antoaneta Turda, care preciza, însă, că aici are loc o schimbare de decor față de cărțile anterioare. Criticul literar dr. Crina Bud observa în poezia acestei scriitoare reprezentative pentru diaspora română din Canada „ironia, spiritul critic dus până la cinism, reacția viscerală împotriva utopiei”. „Nu am părăsit țara niciodată, fiindcă scriu în limba română, nu în alte limbi pe care le cunosc. Limba română este tatăl, mama și patria mea”, a mărturisit poeta. La eveniment a mai vorbit despre Flavia Cosma dr. Ana Olos, fondatoarea Centrului de Studii Canadiene la Centrul Universitar Nord Baia Mare, unde scriitoarea a conferențiat studenților despre diaspora canadiană. Dr. Dana Puiu, coordonatoarea masteratului de Studii Canadiene, a prezentat oferta Centrului Universitar Nord din Baia Mare pentru pasionații de cultura și civilizația Canadei. În final, Flavia Cosma, dar și elevi ai Colegiului Național „Mihai Eminescu” Baia Mare, au citit poezii din volumul proaspăt lansat. Evenimentul a făcut parte dintr-un turneu de lansare a cărții *Trupul lunii* prin cinci orașe din România, următoarele popasuri fiind la Iași și București.

Milena Munteanu – *Departa de țara cu dor*

Elena BUICĂ-BUNI

Toronto, Canada

Cartea scriitoarei Milena Munteanu, *Departa de țara cu dor*, este așa cum însăși autoarea o prezintă în prefață: „un jurnal al descoperirii lumii, departe de casă... o culegere de impresii personale, subiective, cele mai multe de călătorie, surprinzând reflectarea noastră în oglinzi de lumi străine”. Sunt impresii pe care le-a pus într-o alternativă continuă cu România - țara cu dor, subliniere făcută chiar în titlu. Cartea e structurată pe capitole cu subcapitole scurte, având titluri din care desprindem prezența țării natale, oriunde s-ar afla autoarea: „Madrid și București”, „Granada și Săliștea”, „Algarve și Eminescu”... „Bănuiesc, subliniază Milena Munteanu, că fiecare dintre noi a pus o ancoră undeva, fiecare are un loc esențial, de reper, un loc pe care-l poartă în suflet, oriunde s-ar afla. Despre mine știu că oriunde aș fi făcut umbră pământului, tot acasă am rămas, gravitând în jurul stâlpului casei”.

Prezentările sunt adeseori concise, făcute în timpul trecerilor pe timp scurt. Cel mai adesea glisează, trecând pe repede-înainte, reținând imagini luate ca din zbor, nu în tihna unei vacanțe în care totul să se deruleze pe îndelete. Important este că surprinde esențialul cu scânteieri ale imaginilor văzute nu numai cu ochii, ci și cu sufletul, trăind fragmente de viață refăcute ca din cioburile cu care se încheagă întregul. Din câteva creionări reface imagini care îți creează inefabila iluzie a eternității, asemenea unui abur prin care poți zări veșnicia.

Nu de puține ori, însemnările sale au trezit în mine nostalgia duminicilor în care urmăream la TV emisiunea lui Aristide Buhoiu, „Drumuri europene”. Lectura acestui volum mi-a amintit cum îmi sărea inima în sus de bucurie când auzeam melodia lui Jeff Wayne, „War of the worlds a Eve of the War”, care anunța emisiunea și însoțea reportajele despre locurile care, pe-a-tunci, nu puteam visa să le vedem vreodată.

Însemnările scriitoarei Milena Munteanu te cuceresc de la bun început prin felul în care știe să descopere partea de poezie a locurilor, să

citească evenimentele care refac istoria unor popoare, trecutul glorios al unor localități, poveștile unor clădiri țesute și păstrate în taințele timpului, căci autoarea străbate locurile făcând cunoștință cu lumea prin senzații, imagini și idei. Ducându-și existența într-un mediu cultural exact, Milena Munteanu știe să stăpânească exuberanța în fața imaginilor locurilor vizitate, poate să-ți tempereze emoția prin meditație, prin căutări, prin introspecție, prin sondări spirituale.

Totul pare supravegheat de duhul analitic. Însemnările sale au la bază o documentare riguroasă, dar nu încarcă textul cu date care să te trimită cu gândul la reclame turistice, nu sunt lipsite de căldură și înțelegere umană, nu sunt impersonale, se reflectă și pe sine în oglinzile textului. Adeseori ne amintește sau ne sugerează că vizita făcută în diverse locuri este o reîncărcare sufletească, spre exemplu, atracția pentru vizitarea mănăstirilor care îi creează sentimentul că într-o altă viață s-ar fi putut să fi fost călugăriță sau călugăr.

Este cuceritoare mintea sa iscoditoare căutând ineditul căci: „... informația nedistilată, nerafinată își poate avea farmecul ei. Am ajuns să descopăr poezia în locurile unde realitățile zilnice nu păreau, la prima vedere, deloc poetice. M-am bucurat să descopăr spectacolul lumii și în starea lui primară, nepurificată. Mai important, am folosit prilejul călătoriilor ca să reflectez asupra noastră în termeni relativi, prin filtrele străinătății avute la îndemână”.

Sunt încărcate de lumină și căldură, bine temperate, trimiterile la relația frumoasă cu familia. Despre meritele soțului Marin, profesor universitar, care a determinat în bună măsură călătoriile în marile orașe ale lumii cu ocazia participării la diverse evenimente, conferințe, amintește discret, iar despre copilul lor, Alexandru, vorbește prin prisma părintelui care observă și subliniază participarea acestuia la ceea ce vede, surprinzând reacția lui la noile descoperiri.

Cultura aleasă a autoarei îi creează un bun prilej de a se mișca simplu și firesc în lumea

cuvintelor, pe care le stăpânește bine, le mănuiește cu ușurință, într-o exprimare cursivă în care temperanța este la ea acasă, esențialul ți se prezintă într-un mănunchi bine legat, subtilitatea îți aduce bucuria ascunsă a semnificațiilor și în același timp, această lume a cuvintelor este creatoare de alese frumuseți.

În partea a doua a volumului, lumea „Țării cu dor”, în care autoarea, prezentând oamenii și locurile natale, familia și climatul în care a trăit bucuriile simple ale copilăriei în satul bunicii, Săliștea din Mărginimea Sibiului, creează pagini de antologie. E lesne de înțeles de ce nu m-am putut dezlipi de acele pagini și le-am citit, revenind de mai multe ori cu plăcerea pe care o ai când ți-e sete și ai dat de apa bună, și bei de parcă nu te mai sature, cu o satisfacție care te trimite, parcă, pe o altă lume. Cu cât te afunzi în lectură, cu atât mai pe deplin te simți integrat în familia și neamurile venite în vizită, „la masă sub bolta de viță de vie luată în stăpânire de savuroase dezbateri, de intense lecturi, de cântări românești vechi, care exprimau ce trebuie să însemne; respect față de tradiție, comunitate și frumusețe: exprimau demnitatea de a fi ceea ce ești de fapt”. Cine nu și-ar dori să stea la o asemenea masă încărcată „de mâncare bine gătită de bunica și de împăcare”. Ca cititor te implici total și guști farmecul acelei lumi frumos chibzuite, în care „totul făcea parte dintr-un tablou, o rețetă de trai frumos și cumpătat. Nu la întâmplare, ci cu chiverniseală, cu băgare de seamă și recunoștință. Totul părea să fie conform unui ritual ancestral. Tu doar intrai în rolul ce-ți era desemnat de totdeauna. Repetai aceleași obiceiuri în ritmuri predefinite, transmise ție de bunici și părinți. Era plină de semnificații vacanța la Săliște. Ca un fruct copt, aromat, din care te-nfruptai. Iar noi ne defineam, creșteam, cu suflete pline. Iubitoare.”

Înțelepciunea sătenilor autoarei este subliniată și de rândurile în care redă câteva vorbe bine cumpănite ale nonagenarului Nicolae Stan

Petruțiu, așezate într-o carte cu titlu foarte grăitor: „Amintiri din satul cu dor”. Este o carte în care „face o radiografie sufletească a românului... vorbește despre memoria colectivă, despre ce suntem și ce reprezentăm împreună”, e o carte „ca o cuminecătură, de o onestitate frumoasă, matură... o carte ce-ți ajunge la suflet.”

Implicarea autoarei în viața satului este totală și acum când trăiește la mii de kilometri distanță. O dovedește și prin fiul ei, Alexandru, deși plecat la vârsta de cinci ani, dar a rezonat grozav la revederea acestor locuri. „Legătura lui cu țara nu venea atât din experiență directă, căci trăise cel mai mult departe de ea, dar venea din ceva mai adânc, ceva ce nu știu să numesc... Poate din istoria de mii de ani de ciobănit, acumulată cumva cu genele lui, poate din frumusețea limbii vorbite, fără excepție în casă, din micile tradiții pe care le continuam de departe?” La următoarea revenire în țară, Alexandru a închiriat o mașină și a plecat să cunoască locurile ei minunate pe cont propriu, punându-și întrebări la care nu poți da un răspuns. „De ce gunoiul în România nu se aruncă la gunoi?” și zicând asta aduna gunoaiele aruncate de cei care intrau în peștera Scărișoara. Se întreba de ce oamenii se plâng, dar nu caută soluții de rezolvare. Mai mult, s-a implicat în a da un ajutor țării, inventând un sistem de comunicare numit „România optimistă”, prin care comunitatea să găsească soluții la diverse probleme.

Te desprinzi cu greu de carte. După ce-ai ajuns la final, te surprinzi revenind ba la un pasaj, ba la altul. Voiajul autoarei fiind unul activ și dinamic, îți transmite și ție această stare și împreună pune la lucru reflecția și plăcerea descoperirii unei lumi care începe să-ți aparțină și ție ca cititor. Te simți alături de autoare în plăcerea cu care compară, cântărește, trage concluzii, definește ce este caracteristic, descifrează motive, tipologii, structuri perene, toate reținute de un ochi deprins cu subtilități, de un om cu bun gust format la școala rafinamentului.

„Mi-aș dori ca scrierile mele de suflet să ajungă la sufletul românilor”

Elena BUICĂ-BUNI

Toronto, Canada

Pentru că omul simte uneori nevoia să așeze în talerele balanței datul cel trăit, dar și pe cel adăpostit de tainele sufletului său și să facă un bilanț, cel mai potrivit este ca să tragă linie atunci când mai urcă o treaptă în necruțătoarea trecere a timpului, la cumpăna dintre ani. Iată că la acest prag fac și eu un popas acum, căci numai măsurând bine faptele din trecut poți să alcătuiști tiparul după care să le poți croi, mai apoi, pe cele ce le vrei împlinite. Privirea pe care o aruncăm asupra vieții este, de fapt, privirea care se îndreaptă spre noi înșine; uitându-ne în jur, vom găsi întotdeauna ce căutăm, fie lumina, fie umbra și luându-le ca reper, pornind de la acestea, vom construi pilonii noilor fapte de viață. Anii senectuții m-au învățat să mă bucur de viață, să mă sprijin pe tot ce este frumos și bun și, pe cât posibil, să extrag esența. Firea mea optimistă îmi aduce în față, mai întâi împliniri și frumuseți, asemenea apelor care curg de la înălțime, unele de la Înălțimea Proniei Cerești. De aceea, privesc anul care a trecut cu sufletul, iar pe cel care vine cu ochii minții, dar și cu aripi de vis.

O realizare importantă pentru mine a acestui nou an, este aceea că el îmi va rotunji vârsta la 80 de ani. Pentru frumoasa vârstă, marcată de o cifră alcătuită din două numere creionate numai din rotunjimi nu e meritul meu, ci mai de grabă al părinților și Divinității, cărora le aduc cuvinte de caldă mulțumire; eu, doar am mai vegheat să nu cumva să se deterioreze darul cu care m-au înzestrat. Întâmpin această vârstă cu bucurie și străduindu-mă, atâta cât îmi stă în putință, să nu renunț la urcuș, oricât de lent ar fi el. Toată lumea știe că e mai bine să privești lumea de pe un delușor mai sus, decât de sub el. Pentru mine, delușorul acesta a însemnat în anul care se încheie apariția celei de a șasea cărți, din șirul celor tipărite de-a lungul activității literare începute la vârsta de 70 de ani. S-a întâmplat în urmă cu 10 ani, cu sprijinul revistei „Observatorul” din Toronto, căreia îi datorez debutul literar, și mai apoi primind suportul regretatului cărturar Artur Silvestri. Le închin un gând de recunoștință

Tot în acest an aniversar am cules roadele strădaniei celor 10 ani de peregrinări pe tărâmul creației, din buchete de cuvinte așezate cumpănit, în scrieri prin care am încercat să reclădesc adevăruri ale vieții din petice de culori și forme diferite. Mai concret, este vorba de comentarii de critică literară, câteva emisiuni la radio și televiziune, texte publicate în mai multe reviste răspândite prin lume, apariții în dicționare ale scriitorilor și în diverse antologii, mai multe

Elena Buică s-a născut în ziua de 3 ianuarie 1933 în comuna Țigănești, județul Teleorman. E absolventă a Facultății de limba și literatura română, a Universității Babeș-Bolyai din Cluj. A fost profesoară de limba și literatura română la mai multe școli și licee din Bihor, Cluj și București. S-a pensionat în anul 1988. Din anul 1998 locuiește în Toronto, Canada. Debutul literar l-a făcut la vârsta de 70 de ani la publicația *Observatorul* din Toronto la care semnează o rubrică permanentă, iar un al doilea debut a fost făcut la revistele on-line ale Asociației Române pentru Patrimoniu (ARP) prin contribuția remarcabilului om de cultură Artur Silvestri. Acum publică la peste 50 de reviste on-line sau pe suport de hârtie: *Romanian VIP* - Dallas, Texas, USA, *Starpress International*, *Phoenix magazine*, Arizona, USA, *Candela de Montreal* și *Destine literare*, Montreal, Canada etc. Este membră a Ligii Scriitorilor

Români din România, Filiala București, a Asociației Canadiene a Scriitorilor Români (ACSR) și a Asociației Scriitorilor de Limbă Română din Quebec (ASLRQ). A primit două premii de la revista de cultură *Observatorul* din Toronto.

A publicat patru volume de proză scurtă:

- *Crâmpoie de viață*, București, Editura Forum, 2005;
- *Gând purtat de dor: monografie sentimentală*, București, Editura Forum, 2006;
- *Prin sita vremii*, București, Editura Anamarol, 2007;
- *Oglindiri*, București, Editura Anamarol, 2009;
- *Luminișuri*, volum în curs de apariție.

Lucrări în colaborare:

- *Mărturisiri de credință literară*, vol. II, pag. 6 sub îngrijirea lui Artur Silvestri – Carpathia Press, 2008;
- *In Memoriam Artur Silvestri*, anul IV, nr.11-12 (46-47), colecție inițiată și îngrijită de Mariana Brăescu Silvestri, 2009.

premierii și diplome, dintre care amintesc două, primite în țara de adopție și semnate de Prim-ministrul Canadei, Stephen Harper și Prim-ministrul provinciei Ontario, Dalton McGuinty.

Ce mi-aș putea dori mai mult?! Ca să-mi îmbrac optimismul în cele mai calde culori, încerc să îmi închipui... cum ar fi peste câțiva ani dacă s-ar adevăra urarea făcută de o prietenă dragă mie: „Îți doresc ca la împlinirea celor 100 de ani să primești diploma de la Regina Angliei! »

Dar iată că din toată paleta complexă a aspectelor vieții, eu am ales să vorbesc acum doar despre cel al creației, scrisul, lumea în care viețuiesc rostindu-mă pe dinăuntru și în care fac să se împlinească și neîmplinirile, lumea aspirațiilor animate de un optimism febril, plină de căldura și lumina care facilitează accesul omului la puritatea esențelor dintâi.

Ce-mi mai doresc pentru anul care vine? Doresc ca spiritul meu deschis să intre într-o relație și mai bună și mai armonioasă cu oamenii, cu natura, cu locurile mai importante ale lumii în posibile călătorii, în relația cu Divinitatea. Îmi doresc să pot pași înainte măcar ca până acum pe același drum, să pot călători în lumea revelatoare a cuvintelor ca într-un spectacol al lumii, să găsesc acele cuvinte care cuprind viața în cupele lor. Mi-aș dori ca scrierile mele de suflet să ajungă la sufletul românilor, atât de tulburat în aceste vremuri, dar și la inimile canadienilor, frații mei adoptivi și cu mai mult noroc... Tuturor celor care îmi citesc scrierile le aduc mulțumiri, chiar și atunci când părerea noastră nu se suprapune, căci diversitatea umană dă întotdeauna mai multă culoare vieții.

*Scriitoarea ELENA BUICĂ-BUNI
a împlinit recent 80 de ani.*

*Redacția revistei „Familia Română” îi urează
multă sănătate, bucurii și împliniri în nobile
sa misiune scriitoricească!*

Succes literar românesc:

Teresia BOLCHIȘ TĂTARU - Primo Premio assoluto în Italia!

În cadrul Concursului internațional de poezie, proză și artă „Il Convivio”, organizat în Giardini Naxos-Italia, sub egida Academiei Internaționale IL CONVIVIO, scriitoarea Teresia Bolchiș Tătaru - (Augsburg, Germania), originară din Silvașul de Sus, Hațeg, Hunedoara, a cucerit premiul Primo premio assoluto. Felicitări și mult succes în continuare!

Starea revelată a sacrului poetic la Horia Stamatu

Prof. Ioana PETREUȘ

Horia Stamatu (1912-1989) debutează cu volumul *Memnon* în anul 1934 la Editura Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”. Pentru acest volum obține Premiul Scriitorilor Tineri Români, din juriu făcând parte Tudor Vianu, Șerban Cioculescu, Mircea Vulcănescu, Petru Comarnescu. Debutul în presa literară și-l face cu 5 ani înainte, în revista *Floarea de foc*, sub direcția lui Sandu Tudor.

G. Călinescu în *a sa Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (1941) îi dedică poetului câteva rânduri: „Imitarea, pastişarea aproape a lui Jean Cocteau și a lui Pierre Reverdy este evidentă în *Memnon*, în acea afectare de a face «focuri de artificii» în plină aventură nedeliberată acceptând absurdul cu ingeniozitate prefăcută sau asociind cu constantă nepăsare cu solemnul, trăirile cu îngurul”¹. Versurile din primul volum au fost filtrate prin sita interpretării de critici din generații diferite. Clujeanul Ion Pop le așază în dreptul „unei poezii de factură ironic-fantezistă, promovând un discurs foarte mobil în planul compoziției, întreținută cu un imagism inventiv în care se amestecă luciditatea cu tristețea”². Horia Stamatu scrie o poezie de factură modernistă cu ecouri îndepărtate în simbolismul decadent al lui Jules Laforgue, din care s-au revendicat Tristan Tzara, Adrian Maniu ori Constant Tonegaru.

Titlul volumului de debut a incitat multe curiozități, beneficiind de înțelesuri diferite. După un mit grecesc, Memnon a fost un rege al Etiopiei, fiu al troianului Tithanus și al zeiței Eos. În timpul războiului troian este provocat la luptă de Ahile și moare ucis de acesta. Mama îi

răpește cadavrul și îl înduplecă pe Zeus să-i dăruiască fiului nemurirea. Astfel Ahile câștigă asupra trupului pământesc, dar nu și a sufletului. Din rugul lui Memnon au ieșit în zbor păsări intrupate din cenușa războinicului. În fiecare an

de atunci trece pe la mormântul lui Memnon din Helespont. Mitul are un simbol profund (poate chiar mai multe) care nu se regăsește explicit în mesajul liric din acest prim volum. (Debutul lui Horia Stamatu coincide cu cel al lui Emil Cioran și Eugen Ionescu.) Poezia lui ulterioară va fi marcată de biografia tumultuoasă, dar și de întâlniri cu opera unor mari scriitori europeni.

Horia Stamatu a absolvit Facultatea de Litere din București. Perioada de după facultate l-a angajat de partea acelui curent politic în care el vedea o posibilă regenerare a țării. Dar decepțiile s-au adunat masiv și a

plecat din țară în 1941, după ce a scris acatistul Moța și Marin. Deși a fost membru al Mișcării Legionare (1935), în străinătate nu a cultivat ideologia mișcării. S-a stabilit în Germania, la Freiburg, unde a urmat cursuri de filozofie cu Max Müller, succesorul lui Heidegger. Ajunge lector de limbă română la catedra lui Hugo Friedrich, apoi pleacă la Paris, unde este unul dintre fondatorii Institutului Român de Cercetări de pe lângă Sorbona. Alături de Eugen Ionescu, Emil Cioran, Octavian Viața, Mircea Eliade, Marcel Brion. Horia Stamatu conduce secția literară. Urmează perioada spaniolă ca redactor la revista *Oriente Europeo*. În anul 1961 se reîntoarce la Freiburg, unde rămâne până la sfârșitul vieții (1989).

În străinătate a publicat volumele *Juvenum Recitativ* (1962), *Punto Europa* (1969),

Horia Stamatu
(1912-1989)

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, 1982, București, p. 903;

² Ion Pop, *Dicționarul scriitorilor români*,

Kairos (1974), *Imperiul* (1981). Dacă debutul a stat sub semnul noutății de limbaj degajat, a lirismului strict, în opera publicată în străinătate propune o alternanță a liricului cu epicul.

Marea revelație a lui Horia Stamatu a fost întâlnirea cu poezia mistică a lui San Juan de la Cruz (1542-1591), cunoscut sub numele religios de Ioan al Crucii, scriitor spaniol și preot călugăr. Creația sa poetică se caracterizează prin fervoarea contemplativă, speculația gândirii, preferința pentru antiteză și metaforă, simbol și alegere, spontaneitatea sensibilității, muzicalitatea suavă, rafinament stilistic. Uimirea în fața acestuia este mărturisită într-o scrisoare adresată lui Alexandru Lungu: „Poezia lui San Juan de la Cruz este inimitabilă și nimeni nu poate scrie în maniera acestui sfânt care scrie o poezie sublimă izvorâtă din cea mai autentică trăire mistică”. Spaniolul l-a convertit pe Horia Stamatu spre marea trăire interioară, cu întrebări radicale. Autorul *Imperiului* și-a asumat, prin traducere, aceste versuri din Ioan al Crucii: „Muream cu Tine-n mine/ și înviam din Tine/ că amintirea Ta/ da viață și lua” (Romance 10 asupra Psalmului 136, Super fulmina Babilonis). Traducând din San Juan de la Cruz, a înțeles perfect ce înseamnă trăirea creștină descoperită în poezia ibericului îndrăgostit de Hristos. Reușita traducerii în românește a poeziei mistice a Sfântului Ioan al Crucii a contribuit la apropierea lui Horia Stamatu de limbajul religios al *Psaltirei în versuri*, publicate de Dosoftei în 1673. Creatorului spaniol Horia Stamatu îi recunoaștea „o limbă de o paradisiacă suavitate”, iar în ceea ce privește propria traducere: „dacă traducerea este cu adevărat bună, aceasta se datorează marelui spirit care l-a dat originalul” (*Scrisoare către Alexandru Lungu*).

Opera lui Horia Stamatu a fost comentată în registre diferite. Referințele critice conțin un interes special pentru aventura lirică. Intelectualii din exil, cărora din păcate nu le cunoaștem încă reala valoare în contextul culturii românești l-au apreciat (nu toți) în formula trăitului de parte de țară. Fără context. Astfel îl face pe Eugen Ionescu să constate: „cu siguranță (Horia Stamatu n.n.) este unul dintre cei mai mari poeți pe care i-a dat poporul său”. Vintilă Horia scrie fără nicio reținere: „Cultura lui Horia Stamatu, alături de geniul poetic din care i-a fost alcătuit destinul, stau împreună mărturie pentru a sculpta în eternitate chipul unui poet ca și Dante și Eminescu, a crescut către el însuși atât din cu-

noaștere, cât și din revelație, din înțelepciune și din inspirație”.

După 1990 numele lui Horia Stamatu, împreună cu ale altor scriitori din exilul românesc, a început să fie redat literaturii române. Dar nu în suficientă măsură și la dimensiunea reală a valorii lor. Horia Stamatu a avut șansa ca un poet și un critic de talia lui Gheorghe Grigurcu să analizeze opera sa lirică, îndeosebi volumul *Imperiul*, tipărit pentru prima dată în România în anul 1996, la Editura Cartea Românească: „Lirica lui Horia Stamatu tinde spre simplificarea limbajului până la muzică, tăcere, extaz, printr-o originală împletire a tradiției românești cu ecouri din poezia mistică a lui San Juan de la Cruz. Estetica lui Horia Stamatu (pe teme de istorie, filosofie, cultură, literatură) vrea să contureze «stilul istoric» al românilor care, așezați într-un spațiu de răscruce, sunt meniți a-și găsi singuri temeuri de încredere în biruințele spiritului”¹.

În postfața cărții *Imperiul*, criticul Gheorghe Grigurcu începe cu o precizare care definește poezia lui Horia Stamatu: „Spre deosebire de majoritatea poezilor români care vădesc o dispoziție incredulă, Horia Stamatu e un autentic *homo religiosus*. Declarând a-și fi format gândirea și simțirea fundamentală a existenței în duhul creștinătății, s-a arătat atras de San Juan de la Cruz, pe care l-a tradus și pe care a ajuns a-l socoti drept un patron spiritual. Versurile sale stau sub scutul unei imagini mistice, cea a luminii Epifanie inițială, lege a lui Dumnezeu. Emanând din totalitate lumina e un instrument al salvării din mlaștina contingentului”². „De unde vine/ asemenea lumină?/ Din nicio parte,/ partea nefiindu-i locul/ Dar ea pe nesimțite mă desprinde,/ mai ușor ca fumul,/ de nesfârșită mlaștină,/ de lipitoare, mlaștină/ întinsă ca o boală peste/ cerurile tocite” (*Dialog*)

Poetul face o inspirată descoperire, în sens gnostic, între lumina cerească și lumina din realitatea imediată. Înclină în a fi partea naturii fundamental divină. Așa el se rostește: „Soarele e numai spărtură/ prin care noaptea din origini/ își dezvăluie patima/ de a se face știută,/ dar orbește” (*Dialog*). Totodată, poetul face deosebirea dintre lumina imaculată care nu orbește și lumina amăgitoare, cea a orbilor cu ochi deschiși. Lumina care iluminează, dar și lumina care te poate duce pe calea amăgirii. Lumina de la începuturi rimează cu Logosul, cu aventura cuvintelor: „Cuvintele sună prea tare,/ și se

1 Text pe coperta a patra a volumului *Imperiul*, Editura cartea Românească (Colecția Inorogului), București, 1996

2 Gheorghe Grigurcu, Postfață la volumul *Imperiul*, Editura Editura cartea Românească, București, 1996, p.159;

îmbată de culori/ prea pline sunt de înțelesuri/ și totuși prea sărace./ prea aprige în legea lor/ dar veșnic răzvrătite/ cu miez atât de viu/ și totuși uscate” (*Dialog*).

Revelația sacrului poetic o descoperim, ca mărturisire, dintr-o scrisoare, din februarie 1988, adresată lui L.M. Arcade – Leonid Mămăligă (1921-2001) conducătorul Cenaclului de la Neuilly, care a avut un rol important în cultura românească din exil: „Școala mea poetică mi-am făcut-o pe baza unei credințe, cea creștină, în care mi-am format gândirea și simțirea fundamentală a existenței. De la vârsta de 18 ani, când m-am convertit până la 40 de ani când l-am studiat pe Sfântul Ioan al Crucii, am gândit neîncetat în această «altă logică», deci într-un nou fel de a gândi, pe baza altei metafizici decât cea a bunului comun, aceea a identității”. Chiar în exil, Horia Stamatu era în căutarea Sinelui de a fi. Basarab Nicolescu, care a frecventat și el Cenaclul de la Neuilly, „un veritabil laborator de experimentare a unei formule stabile de întâlniri în ciuda vicisitudinilor inevitabile ale exilului”, și-l amintește pe autorul *Imperiului* astfel: „Horia Stamatu era ca Sfântul Ioan al Crucii răstăcit într-un corp de halterofil. Se spunea că a fost legionar, dar nimic de acest fel nu se auzea în cele ce spunea și nimic nu se vedea în manifestările lui. Horia Stamatu era un mistic tumultuos, de o vitalitate contagioasă. Având o curiozitate fără limite, îmi scria epistole kilometrice, fie despre Ion Barbu, fie despre finalitatea științei”¹.

Cenaclul de Neuilly (1968) se ținea după un ritual imobil: lecturi și dezbateri. Printre fidei, conform lui Basarab Nicolescu, erau Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Sanda Stolojan, Theodor Cazaban, Alexandru Vana, Bujor Nedelcovici, Matei Cazacu. Sporadic, au fost la întâlniri: Mircea Eliade, Stéphane Lupasco, Vintilă Horia, Horia Stamatu, Horia Damian.

În acest climat Horia Stamatu își desăvârșește opera. Se decantează în trăiri și valorizări care poartă în esență sacrul și zestrea etnică, ceea ce îl face pe Gheorghe Grigurcu să aprecieze: „De la marele Blaga încoace, n-am avut un poet mai profund ancorat în etnic decât autorul *Imperiului*. Ni-l putem imagina aidoma acelor surghiuniți care iau, plini de evlavie, un pumn din pământul țării lor spre a-l purta la piept precum o amuletă. Horia Stamatu e un poet puternic, dintre cei capabili a contribui la îmbogățirea actualei epoci a literelor românești. Autorii favorizați ai ierarhiei lirismului românesc contemporan, ierarhie adesea încă stânjenitor de oficioasă, se cuvine a-și strânge rândul pentru a-i face loc”². Ca argument criticul alege aceste versuri: „Fericiți cei ce se bucură că sunt/ Fericiți cei ce se bucură că sunt o singură dată/ Fericiți cei ce se bucură că n-au rămas fără să fie niciodată// Fericiți cei ce ieșind din pânțele nopții au deschis/ ochii mari și nu s-au speriat de întinderea mării/ de negura codrului de uscăciunea deșertului de/ colții fiarelor de vijelie și trăsnet de grindină/ și ploaie de ger și crivăț de mulțimea vietăților ce/ se mănâncă între ele de recile depărări ale/ astrelor de arșița soarelui de tot ceea ce nu poate/ fi stăpânit. (*Jurnalul fericiților*).

Basarab Nicolescu, părintele transdisciplinarității, comentează cartea de poeme *Imperiul* (Editura Ethos, Ion Cușa, Paris, 1981) în viziunea metodologiei unificatoare, universală, aplicabilă în toate sferile cunoașterii. „Lansată de vizionarul fizician român în 1985, metodologia transdisciplinară urmărește o stringentă reunificare a cunoașterii, pulverizate în mii de hiper-specializări odată cu bangul disciplinar din ultimele decenii”³. „*Imperiul* lui Horia Stamatu este o carte inițiativă, o carte de învățătură, cu o putere de transformare a celui care pătrunde în universul poetic. Această putere de transformare este semnul adevăratei arte”⁴.

1 Basarab Nicolescu, *De la Isarlik la Valea uimirii I* (Interferențe spirituale), Editura Curtea Veche, București, 2011, p.185

2 Gheorghe Grigurcu, *Postfață la volumul Imperiul*, Editura Editura Cartea Românească, București, 1996, p.168

3 Irina Dincă, *Postfață la volumul De la Isarlik la Valea uimirii*, Editura Curtea Veche, București, 2011, p.5

4 Basarab Nicolescu, *Horia Stamatu și Imperiul liniștii*, în „Convorbiri literare”, nr.5, Iași, mai 2011, p. 26-27

Cătălin Dorian Florescu aduce aer românesc în proza de limbă germană

Anca GOJA

S-a născut în Timișoara în 1967, iar la 15 ani a emigrat la Zurich, devenind unul dintre cei mai importanți scriitori ai momentului din spațiul de limbă germană. Acesta este, în esență, destinul lui Cătălin Dorian Florescu. Dacă ne uităm mai în profunzime, însă, vom descoperi o mulțime de amintiri, mirosuri, sunete, imagini și întâmplări care populează lumea lui Cătălin Dorian Florescu și care îl fac să fie ceea ce este: autorul unor povești savuroase, cu personaje bine conturate, ale căror destine, odată cunoscute, nu vor dispărea niciodată din memoria cititorului.

Premiul Cartea Anului în Elveția i-a adus celebritatea

Deja cunoscut în Elveția și în România după publicarea romanelor sale anterioare, adevărata celebritate pentru Cătălin Dorian Florescu a venit în anul 2011, când romanul *Jacob se hotărăște să iubească* a primit Premiul Cartea Anului în Elveția. Apărut la Editura germană C.H. Beck, volumul i-a adus scriitorului un premiu în valoare de 40.000 de franci. Swiss Bookprize, cel mai important premiu literar din Elveția, este decernat de Uniunea Editorilor și a Librarilor din Țara Cantoanelor. Anterior, Cătălin Dorian Florescu mai obținuse și alte premii importante.

Într-un interviu acordat ziarului *Adevărul*, ediția de Timișoara, scriitorul, provocat să își imagineze cum ar fi arătat propria viață dacă ar fi rămas în România, mărturisește: „Aș fi studiat Filologie-Istorie, aș fi devenit profesor de limba română, cu un salariu mediu spre mic, i-aș fi înjurat pe cei care ar avea bani pentru că eu nu i-aș avea, aș locui modest, la bloc, aș scrie noaptea, poate aș mai avea și a doua meserie dacă aș fi învățat limbi străine. Probabil că nu aș fi fost fericit, o altă nefericire, alta decât cea din Elveția. Pentru că altuia îi merge mai bine, eu aș merge cu Dacia mea posomorâtă, s-ar fi întâmplat o mulțime de lucruri pentru care viața nu mi-ar fi fost fericită. Dar e doar o presupunere. Poate că de fapt aș fi fost foarte fericit.

Cătălin Dorian Florescu

Nu am de unde să știu. Dacă aș fi rămas, însă, nu aveam aceeași importanță, ca unul din mulții poeți timișoreni care scriu și apoi își scot cărțile pe unde pot, cum pot”. Lucrurile nu sunt tocmai roze nici în Elveția, unde traiul de zi cu zi nu e ușor, însă, chiar dacă nu este decis să rămână acolo până la sfârșitul vieții, Cătălin Dorian Florescu spune că își va alege locul de trai în primul rând gândindu-se la carieră. Va opta, așadar, pentru o țară de limbă germană, pentru că el scrie literatură în limba germană.

Romanul care se citește cu sufletul la gură

Cu toate că nu se simte pe deplin nici român, nici elvețian, Cătălin Dorian Florescu este de părere că apartenența la două culturi simultan este un privilegiu. Unul dintre motive este că proza sa, inspirată în cea mai mare parte din realitățile locului de baștină, aduce un aer proaspăt în literatura de limbă germană.

O astfel de gură de oxigen pare a fi și deja celebrul roman *Jacob se hotărăște să iubească*, o carte despre, pe de o parte, soarta șvabilor din Banat, sosiți aici în urmă cu câteva generații din Lorena și nehotărâți între originea lor germană sau franceză; despre conviețuirea minorităților și românilor într-un sat de lângă Timișoara; respectiv, pe de altă parte, despre soarta unui tânăr, Jacob Obertin. Aceasta este zugrăvită în epoci succesive, sub fasciști și apoi sub comuniști, în satul Tribswetter (Tomnatic) de lângă Timi-

șoara. Jacob, personajul a cărui devenire este urmărită în carte, are o relație castratoare cu tatăl său, Jakob, devenit Obertin prin căsătorie cu urmașa întemeietorului satului Tribswetter. Jakob, tatăl, care se prezintă ca un țăran sosit dintr-un sat de departe, este de fapt un om de condiție modestă, dar dornic de căpătuire, și se însoară cu Elsa, care poartă bunul nume Obertin, dar care a ajuns bogată prin mijloace suspecte, pare-se prostituându-se în America. Jakob nu își iubește fiul, fire intelectuală, inapt de muncă fizică, și îl vinde rușilor, să îl deporteze în Siberia, lăsându-și averea în mâinile unui alt fiu, făcut cu o țigancă, Sarelo. Jacob scapă și ajunge ajutor de preot într-un sat la 80 km de Tribswetter, o figură pitorească, a cărui ocupație este dezgropatul și re-îngropatul osemintelor strămoșilor locuitorilor din satul respectiv. Se întoarce acasă și este din nou vândut de tată, de data aceasta comuniștilor. La cererea tatălui, sunt deportați amândoi în Bărăgan, unde iau viața de la capăt, devenind întemeietorii unei noi civilizații. Cartea este și un bildungsroman, iar în ciuda felului în care tatăl său s-a purtat cu el întreaga viață, Jacob ajunge să îi fie acestuia protector, devenind, practic, tatăl propriului său tată.

Pagini pline de poezie

Romanul reușește, prin mijloace literare, să recreeze o lume dispărută, aceea a Banatului de până în anul 1951 (momentul deportărilor în Bărăgan), surprinzând clipe memorabile, de un realism brutal, precum nașterea lui Jacob pe mormanul de gunoi de grajd, schimbarea însemnelor filogermane din casele șvabilor cu portretele lui Stalin, la sosirea comuniștilor sau momentul deportării țigăncii Ramina, moașa lui Jacob și mama fratelui său vitreg, o femeie înțeleaptă și vicleană, care îi potolește băiatului setea de cunoaștere cu poveștile sale bine ticluite. De o poezie greu de descris în cuvinte, cu fraze în care cuvintele sunt alese cu grijă, romanul captivează încă de la primele rânduri, în care ni se dezvăluie crezul localnicilor din Tribswetter, conform căruia vântul este semnul că Dumnezeu îl caută pe diavol. Nu întâmplător, în timpul unei astfel de furtuni, Jakob, viitorul tată, își face apariția în localitate. „O poveste aventuroasă și pasionantă, așadar. Pe alocuri, un

gust străin, romanțios, intervine contrariant, dar cartea se citește pe nerăsuflăte și se închide pe o irepresibilă senzație de bine: e pur și simplu contactul cu străvechiul model, perfect echilibrat, al basmului. Autorul l-a ascuns în căpușeala prozei lui, care se revendică tot mai clar de la misiunea ei originară: a vorbi despre viață și înțelesurile ei. Dacă Jacob se hotărăște să-și iubească tatăl e pentru că a iertat. Iar iertarea rămâne remediul livrat subtil de toate cărțile lui Cătălin Dorian Florescu”, scrie Tania Radu într-un articol publicat în *Revista 22*.

Romanul *Zaira*, inspirat de povestea adevărată a unei românce

Privirea proaspătă, naturală, inocentă chiar a scriitorului asupra realităților din jurul său se observă și într-un alt roman bine primit de cititori, *Zaira*, publicat în România tot la Editura Polirom. *Zaira* este fiica unui bogătaş din Vestul României care devine o cunoscută marionetistă și păpușăreasă. Este eroina unei frumoase povești de dragoste, dar bărbatul este cuprins de patima băuturii, moment în care *Zaira* decide să se despartă de el, chiar dacă îi poartă în pânțele copilul. După ani și ani, la bătrânețe, eroina se va întoarce la Timișoara pentru a-l înștiința pe fostul iubit că este tată. Povestea este inspirată din realitate, chiar dacă nu urmează viața pas cu pas, dar *Zaira* există și chiar a participat la lansarea cărții în Timișoara.

Premii numeroase și pentru celelalte romane

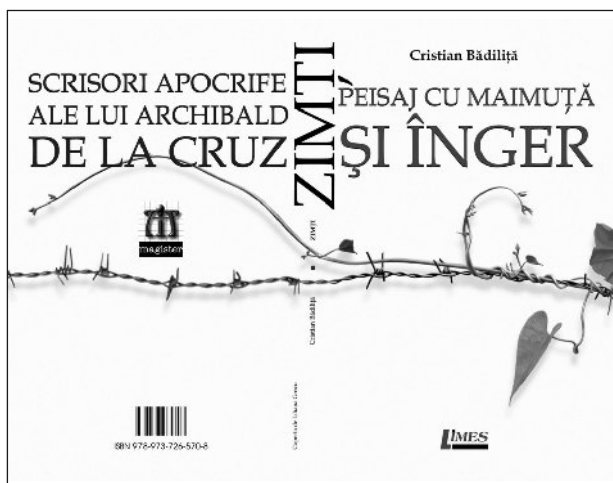
Cătălin Dorian Florescu a mai publicat romanele: *Wunderzeit* (2001, premiul Cartea de Limbă Germană a anului din partea Fundației Elvețiene Schiller, premiul „Un an plătit de viață” din partea orașului Zurich și Premiul Chamisso al Academiei din Bayern pe anul 2002), publicat în românește sub titlul *Vremea minunilor*, Editura Polirom, 2005; *Der kurze Weg nach Hause* (2002, Premiul Anna Seghers pe 2003), apărut în românește la Polirom, sub titlul *Drumul scurt spre casă*, 2006; *Der blinde Masseur* (2006), apărut la Polirom un an mai târziu, cu titlul *Maseurul orb*. Cărțile sale au fost sau urmează să fie traduse în franceză, spaniolă, italiană, olandeză, slovenă, lituaniană, cehă, suedeză și macedoneană.

„Te iubesc, Doamne, ajută ne iubirii mele!” - I -

Nina NEGRU

Chișinău

M i-e atât de familiară sârma ghimpată de pe malul stâng al Prutului, încât deschiderea cărții lui Cristian Bădiliță¹ cu „rețeta” de supraviețuire „Vrei să trăiești./ Trebuie să inventezi fericirea din sârma ghimpată” mă trage spre accepțiunea curent - peiorativă a cuvântului „sârma”. Într-adevăr, „ce ne-am fi făcut noi fără paradisul legat cu sârma ghimpată?/ Fără pumnul ridicat spre cer?/(...) // Fără Marx în stomacul ruginit de foame”, fără „cravata roșie la gâtul de lebădă al copilăriei”? (*Zeii*).

Evident, nu numai acest tip de îngrădire, prea vizibilă, îl preocupă pe Cristian Bădiliță, ci, mai ales, „frontierele de lut, de carne, de unghii”; „cercul închis ermetic” în care se izolează oamenii, unii din dorința de a rezista în fața agresiunii (autarkeia), alții din confort egoist și ambiție de autoconducere (autarhia); „cercul preastrâmt” în care se-nvârte femeia, cea care, ca în poemul eminescian de top, cade sub condiția ei „de aparență respectabilitate”.

Noutatea este că femeia apare aici în postură de contabil, ca om al resentimentului sau chiar ca demon. Nu este doar efectul specializării în anticristologie, care l-ar face atent pe poet la orice tip de manifestare a celui rău. O reală dramă existențială străbate poemele, o suferință autentică legată de relația cu „tu”: „Plutesc în disperarea unui «tu» abject/ pe care l-am iubit l-am strâns în brațe” (*Decât*). Alături care maculează – „zdrahoni cu

bicepși tatuați” (*Azaz’el*), sau „Înconjurată de cerșetori flămânzi./ Flămânzi de tine.” (*Viridiana*) –, teatru domestic ce maschează o nesfârșită singurătate în doi.

Cartea trădează o profundă criză, despre care vorbește și „titlul treimic”: condiția de „exilat sub ploile fără de sfârșit/ ale dez-amintirilor cărate în spinare/ dintr-un capăt într-altul al lumii” (*Apo-Calypso*); incertitudinea că ceea ce scrie este înțeles „nimeni nu va călca niciodată în urma mea./ peste scris se vor aduna frunzele” (*Antiodă*); lipsa iubirii și ne iubirea: „Sunt și femei // (...) // Care te iubesc./ Post mortem./ Așa./ Numai așa” (*Frunzele*).

Identitate poetică

La a noua carte de poeme autorul își pune întrebări în legătură cu identitatea sa poetică. În tradiția franceză a suprarealiștilor, care au lăsat o adevărată literatură a manifestelor, Cristian Bădiliță publică în ultimii ani „antimanifeste ale suprarealismului ortodox” și „false tratate de teologie poetică”. Este un autor foarte interesant în planul conștiinței teoretice vădite în poeme și în programe cu nuanțări mereu noi, complementare celor făcute de teoreticienii poeziei moderne. Acest volum pare a fi una din cărțile sale canonice, modernistă și antimodernistă concomitent.

Simțea de la debut nevoia împrăstării paradigmei modernității, cu regretul că ea „elimină nivelul metafizic din panoplia formativă a insului contemporan” (*Nodul gordian*, 2002) și provoacă moartea omului interior prin „ideologia excesului, a tehnicismului necritic și sălbatic”. Gheorghe Crăciun, teoretician literar preocupat de modernism și postmodernism, constata printre conotațiile negative ale modernismului „o paradigmă culturală ce pare să sfideze comunicarea, mai mult decât atât, să o rejeteze în zona fenomenelor secundare, proprii mai degrabă perisabilității cotidiene”, iar printre conotațiile postmodernității – „redescoperirea nevoii de comunicare, refacerea punților dialogului, readucerea oamenilor împreună într-un mare sat tribal, globalist și globalizat” (*Viciile lumii postmoderne*).

În 1929, la al doilea manifest, mișcarea suprarealistă se bifurcă în anarhistă și ortodoxă. De

1 *Peisaj cu maimuță și înger. Zimți. Scrisori apocrife ale lui Archibald de la Cruz*, Cluj Napoca, Editura Limes, 2011.

aici și formularea, moștenită de la André Breton, a „suprarealismului ortodox”, mărturisit de Cristian Bădiliță în „antimanifestul” său, ce ține loc de cuvânt introductiv. Două dintre poemele incluse în volum, *Viridiana* și *Archibald*, trimit direct la filmele lui Luis Buñuel, regizorul care a aderat la ideea suprarealismului. Aceasta presupunea, la începutul secolului XX, ruptura cu trecutul cultural, refuzul instituției literare și a canoanelor poetice tradiționale, ei autoidentificându-se ca autori ai unei revoluții în literatură. Suprarealiștii nu separă viața de artă, în manifestele lor proclamând supremația vieții. Grijă lor este să nu producă „literatură”, să nu jinduiască o carieră literară și notorietate, să evite înregimentarea. Acum înțelegem situarea accentuată a lui Cristian Bădiliță în opoziție cu „arta pentru artă”, considerată „gogoriță cu iz socialist”, și axarea poeticii sale pe viață, autentic, gândire aporetică.

Ceea ce se remarcă în primul rând la suprarealiști este noua viziune asupra cuvântului, care nu e un simplu vehicul al mesajului, ci act religios. „Cuvântul - pește euharistic”, scrie Cristian Bădiliță în *Regele cu o harfă în mâini*.

Poeziile dedicate lui Leonid Dimov, Dimitrie Stelaru, Nichita Stănescu, Nichita Danilov îl situează pe poetul nostru în descendența valurilor de suprarealiști români – unii dintre ei s-au numit onirici –, cu grija de a se detașa de paradigma post-modernistă. Dar identitatea sa poetică se definește cel mai adecvat ca expresie aristică a tradiției religioase, în sens mai larg decât cel cuprins de Sfânta Tradiție (cuprinzând și scrierile intertestamentare).

Stabilit în Franța din 1995, Cristian Bădiliță, unul dintre coordonatorii grupului de traducători în limba română ai *Septuagintei* în 8 volume, afirma într-un interviu că nu este decât „cutia de rezonanță a unei tradiții nobile și importante, care urcă de la Pentateuh, Platon și Evangheliile până la Eliade, De Lubac și G. Thibon, trecând prin Plotin, Philon din Alexandria, Origen, Evagrie, Dante, Huysmans, Soloviev, Dostoevski” (*Degetul pe rană și alte dezintoxicări antipolitice*).

Formulele de creație îl apropie de Apollinaire, primul care folosește cuvântul „suprarealism” în ideea creării unei suprarealități (care nu e, după Michel Carrouges, pură transcendență sau ireal, ci „sinteza vie a realului și irealului, a imediatului și a virtualului, a banalului și a fantasticului”) și de ermetismul lui Ungaretti: vers fracturat, laconic, omiterea semnelor de punctuație, metaforă absolută, utilizarea ideogramelor (simboluri vizuale). Excelenta tehnică a ambiguității de data aceasta abia reușește să zăgăzuiească răbufnirea experiențelor personale insuficient decantate. Încifrările voite însă, ca versul „E o neînțelegere la mijloc”, picat aparent inexplicabil în mijlocul unui poem, vor rămâne ca niște provocări

Cristian Bădiliță

și piste de interpretare greșită a unor enunțuri făcute cu sinceritate dezarmantă. Este chiar motivul pentru care prețuim scrierile lui Bădiliță: această dezvăluire fără nicio rezervă a sentimentelor și a gândurilor aici și acum, cunoscutele-i răzgândiri și corectări ale atitudinilor față de oameni și probleme. Grijă de a scoate noi ediții, revăzute cu un nou discernământ, ale cărților mai vechi vorbește despre un scriitor viu, cinstit cu sine și cu cei care-l citesc. Credința în sfințenia scrisului este cea care implică aceste exigențe, această recunoaștere smerită că s-a înșelat la un moment.

Înțelegerea poeziei lui Cristian Bădiliță este condiționată în mare măsură de cunoașterea întregii lui opere de eseist, publicist, traducător și patrolog. Interviuurile sale abundă în memorabile mărturisiri despre ars poetica experimentată de el însuși. Visul lui era să scrie numai poezie. „Poate asta și fac - preciza recent -, dar în alte registre” (*Degetul pe rană și alte dezintoxicări antipolitice*).

Decriptări. Deslușiri

Fiind unul din motivele poetice de o simbolică aparte – ca și pasărea, cearcănul, sârma, zimții, îngerul, pelicanul –, **cercul** ar trebui descifrat pentru a înțelege poezia lui Cristian Bădiliță. Cercul, în viziunea creștină despre lume, este Biserica. Punctele individuale care „în totalitatea lor pot constitui cercul, în afara lui nu au determinare, deși fără ele cercul e ireal”, scrie Vladimir Soloviev, filozoful creștin cu mare influență asupra gândirii lui Cristian Bădiliță. Tot acolo filozoful afirmă că „dumnezeiesc în Biserică e tot ceea ce are caracter universal, iar acest caracter îl are tot și toate în care nu există iubire de sine și izolare – nici personală, nici națională, nici locală, nici de orice alt gen” (*Fundamentele spirituale ale vieții*). Paradoxal, misticii creștini, între care și Isaia Pustnicul, recomandă izolarea: „dator este monahul să închidă toate porțile sufletului său, adică toate simțurile, ca să nu mai facă greșeli prin ele”. Nicolae Balotă scria despre un tip de „cerc al veghei”, analizând comportamentul psalmistului

arghezian în așteptarea harului (*Opera lui Tudor Arghezi*).

Pe de altă parte, revenind la ultimul text al lui Gheorghe Crăciun, „despre lumea, arta și literatura moderne s-a vorbit până nu demult ca despre un triumf al incomunicabilității. Ce altceva să fi însemnat existențialismul dacă nu o radiografiere și evaluare lucidă a singurătății ireducibile a ființei umane, într-un mediu de viață tot mai puțin propice solidarității generice? Nu are rost să ne oprim în continuare nici la proza lui Kafka și Camus, nici la poezia ermetică a lui Ungaretti și Valéry sau la teatrul lui Beckett și Eugène Ionesco”.

Care este poziția lui Cristian Bădiliță în acest context? Patrologul și publicistul creștin scrie în *Orthodoxie versus ortodoxie*: „Coordonata temporală a creștinismului este prezentul continuu și viitorul continuu”. Cercul, „aspațial și atemporal”, este „emblema care exprimă cel mai adecvat drama subiectivității” și, în cazul poetului nostru, necesitatea „întoarcerii la crisalidă, atunci când se simte lipsa de criză” (*Nodul gordian*, 2002). Așadar, dorința de singurătate a poetului, care într-un fel, caută criza, nu trebuie înțeleasă ca incomunicabilitate sau refuz al comuniunii, pentru că „biografia celui care scrie pierde profilul ego-centric și devine metafora lumii”. Găsim în esența lui Cristian Bădiliță și cercuri sacre, prietenoase, „sfinte monade interioare, pe care le duci pretutindeni cu tine”. (*Nodul gordian*, 2002). Am insistat asupra acestor conotații, întrucât altfel nu s-ar putea înțelege frica și atracția concomitentă pe care o provoacă cercul poetului nostru.

Cristian Bădiliță comenta astfel unul din capitolele (nr. 5) traduse de el din Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*: „Prinși între lumea îngerilor și cea a demonilor, oamenii se definesc ca ființe întredeschise prin excelență (...) Ca într-un clește cosmic, sufletul omului se zbate între dorul de a-și transgresa condiția firească și neputința de a o face. Singura soluție este să se lase invadat, să rămână deschis, veșnic la pândă clipei harice, când natura lui va putea încolți, transfigurându-se”.

Așteptarea. Să rămână deschis și să aștepte. Starea care ne-o transmite cele mai multe poezii din volumul de față este această așteptare încordată. Nu este cea din cartea precedentă de poeme în proză, când, pe malul iazului „aștepta pur și simplu așteptarea”. Nu mai găsim aici categoricul „refuz orice strop de fericire sau de plăcere care mi-ar putea da peste cap ritualul singurătății” (*Dumnezeu de la Mancha doarme cu tâmpla crăpată pe umărul meu*). Dimpotrivă, nerăbdarea din „vino acuș” (*Sete*), „pe mine ție redă-mă” (*Antiodă*) sau îngrijorarea din poezia *P* („nicio soție zidul să-l ție./ nicio soție la temelie”) te

introduc în starea de disperare a unui mare comunicativ aflat în „neputință dialogală” (Dan C. Mihăilescu).

În *Aligator* așteptarea este „ocupăția de bază”, chinul care-i dă sentimentul că „la judecata de apoi voi căpăta un grad în plus la o sută de grade minus”. Așteptarea unui cerc închis în fața ori în lăuntru unui alt cerc închis: „viața se măsoară în cercuri ermetice închise/ detești linia ca pe o erezie”. Dar – urlă ca din gură de șarpe – „vreau linie dreaptă!” Această întredeschidere a cercului e pândită însă și de mari capcane: „linie dreaptă/ un pas în gol/ în ultima clipă vei vedea sticlind/ colții aligatorului”... „Internaționala” comunistă este tot un fel de cerc rotindu-se, „un urlet ca o prăbușire a golului în gol./ Un urlet rostogol. (*Zei*)

În *Alcibiade* - așteptarea zadarnică a lui Zenon din Elea, „primul disident-martir din istorie”, curajosul filozof care i-a aruncat în față tiranului Nearchos, odată cu limba sa tăiată, acel „Chiar tu, pacostea cetății!” (*Platonopolis sau Împăcarea cu filozofia*). Opțiunea pentru Alcibiade, „frumosul seducător al Atenei” s-ar putea interpreta aici ca motiv al regretului pentru „patruzeci și doi de ani/ Pierduți teologic./ Definitiv”. Parcă vezi aici un Evagrie, care regretă că n-a fugit la timp de tentaculele „ginecrației”.

Așteptarea capătă sensul cel mai înalt în una dintre ultimele poezii ale lui C. Bădiliță, publicată în revista online *Oglinda.net*. Lecția este una din numeroasele sale Ars poetica. Vom cita doar versuri care pot rezuma ideea: „Poezia adevărată se scrie în gând// (...)// Dar cum să scoatem apoi cuvintele din mintea noastră/ în afara minții noastre/ fără ca ele să devină mumii de ceară/sau, și mai rău, literatură?// (...) // uneori trebuie să așteptăm până în clipa morții/ trecerea acestui gând cu viteza luminii/ prin creierul nostru turtit și neputincios.” Poezia minoră rămâne în limbaj (aici învățarea la nesfârșit a alfabetului), în timp ce marea poezie, ca apocalipsă (dezvăluire), iese din limbaj. Cuvântul scris ca moarte a poeziei, tăcerea ca cel mai bun cuvânt – sunt laitmotive ce vin de la suprarealiști, dar și de la mistici. Și așteptarea aceasta a unui om „mut de-ntrebări”, care speră și disperă, înseamnă pentru Cristian Bădiliță „a inventa mistica”.

În *Exorcizări I*, publicate tot în *Oglindanet*, C. Bădiliță mai pune un punct pe i în privința sensului așteptării. „Autorii virili, incomozi (...) evoluează în percepția generațiilor de cititori”. Condiția este, după Bădiliță, să reziste tentației compromisiurilor, dacă în timpul vieții sunt testați. „Trebuie scris, murit și așteptat”, conchide cu luciditate și calcul realist, dar nu contabilicesc. Acest text are ceva din optimismul Psalmului 26: „Așteaptă pe Domnul, îmbărbătează-te și să se întărească inima ta și așteaptă pe Domnul”.

Note de lectură - *Migrating Memories: Central Europe in Canada*

Antoaneta TURDA

La sfârșitul anului 2012, d-na lector univ. dr. Crina Bud, de la Universitatea de Nord Baia Mare, a donat Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” lucrarea în două volume *Migrating Memories: Central Europe in Canada*, apărută în 2010 sub egida Asociației de Studii Canadiene din Europa Centrală.

Coordonat de Vesna Lopočić (Serbia), primul volum prezintă scriitori din Bulgaria, Croația, Cehia, Ungaria, România, Serbia, Slovacia și Slovenia aflați în Canada. Care sunt traiectoriile literare ale numelor expuse aici, cum s-au acomodat cu mozaicul cultural canadian, care este zestrea culturală pe care au dus-o cu ei peste Ocean? Iată întrebări la care se pot găsi răspunsuri în prefața primului volum care completează mini-portretele unor nume deja sonore ale diasporei țărilor amintite mai sus. Structurat în 8 capitole, fiecărui capitol corespunzându-i o țară, volumul propune spre studiu câteva personalități remarcabile.

Dintre cele opt personalități ale diasporei bulgare o amintesc pe Sonia Anguelova stabilită în Montréal. Ea este angajată la Biblioteca și Arhivele Naționale din Quebec, fiind cunoscută pe tărâm literar prin publicarea, în limba franceză, a trei volume. Numele său poate fi întâlnit în câteva reviste de limbă franceză din Canada. Tot din Bulgaria provine și economistul Andrei Yakimov, care trăiește în Toronto. Născut în 1936, a părăsit țara natală în 1949, iar din 1952 s-a stabilit în Canada, unde și-a desăvârșit studiile, după care a lucrat ca profesor de economie la Centennial College of Applied Arts and Technology în Toronto.

Diaspora croată este oglindită de 11 nume dintre care elocvente sunt cel al medicului veterinar Asaf Duraković cunoscut pentru pro-

movarea comunităților musulmane și croate, și al Katerinei Pejaković, fondatoarea primei televiziuni croate din Toronto unde a funcționat între 1975-1977. A fost și redactor la postul croat de radio din Vancouver. În paralel cu activitatea profesională, se remarcă prin scris, publicând în reviste croate.

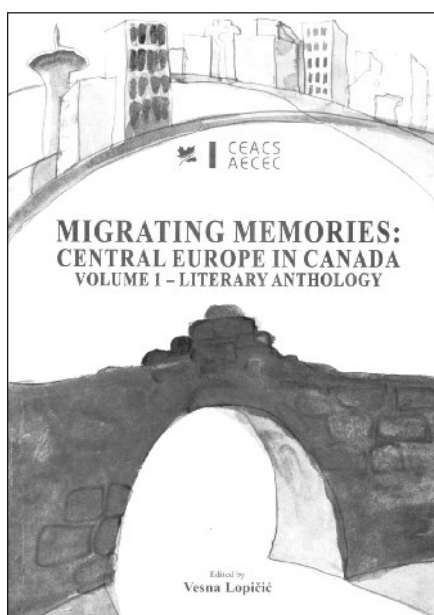
Prezența cehă este bine conturată de cei 15 reprezentanți, dintre care i-am reținut pe medicul neurolog Stanislav Reiniš și scriitorul Josef Škvorecký, deținător al numeroase premii literare naționale și internaționale.

Din cele 19 personalități provenite din Ungaria îi amintesc aici pe omul de afaceri Kálmán J. Opré (după pensionare s-a dedicat artei, participând la diverse expoziții și a scris, în limba engleză, o interesantă autobiografie) și Tamás Dobozsy, născut în 1969 în Nanaimo,

British Columbia din părinți emigranți. Numele său este prezent în câteva antologii literare din SUA și Canada.

Diaspora literară românească din Canada „vorbește” prin: Constantin Stoiciu, Flavia Cosma, Diana Manole, Felicia Mihali, Kenneth Radu, Eugen Giurgiu (m. 2012), Florin Oncescu, Irina Egli, Călin-Andrei Mihăilescu. Născuți într-o minunată țară care a avut mereu un destin istoric tragic, ei au optat pentru evadarea din spațiul mioritic, cu speranța de a găsi o lume mai bună. Care sunt rezultatele acestei evadări? Nimeni decât cei în cauză nu știu exact, ceea ce percep cititorii fiind: ironia la adresa a tot ce îi înconjoară, pesimismul și înstrăinarea.

Sfera culturală a diasporei sârbe este bine reprezentată de 34 personalități printre care: designera și poeta Svetlana Mišković, jurnalistul și scriitorul Ranko R. Radović, scriitorul Negovan Rajić și pictorița-poetă Ljubica Milićević.

Slovacia reține atenția cu cinci nume sonore precum cel al pianistului, compozitorului și dirijorului Peter Breiner sau al poetului Ilja Čičvák.

Cultura comunității slovene din Canada este marcată de patru personalități, între care se află pictorul, arhitectul și scriitorul Ted Kramolc și scriitorul Cvetka Kocjančič.

Dacă primul volum aduce în atenția cititorilor nume din sfera artistică, al doilea volum, coordonat de Rodica Albu de la Universitatea Al. I. Cuza, este structurat pe interviuri ale unor persoane care vin din alte sfere decât cele artistice. Subintitulat *Oral Histories*, este construit pe baza unor interviuri realizate pe principiile istoriei orale, însoțite, ca și în cazul primului volum, de studii introductive pentru fiecare țară. El este rezultatul muncii echipei de istorie orală din cadrul proiectului CEACS de studiere a diasporei, echipă ce a realizat o serie de interviuri înregistrate cu imigranți originari din

spațiul geopolitic al fostelor țări comuniste din Europa Centrală și a utilizat această colecție ca sursă de date empirice pentru studii interdisciplinare privind dinamica demografică, aspecte ale izolării/integrării lingvistice și culturale, educația, rețelele socio-etnice în Canada, imigranții ca mediatori în cadrul diverselor contacte. Persoanele intervievate vin să completeze multe informații privitoare la ceea ce înseamnă emigrația și adaptarea în țara de adopție, experiența lor de viață și lingvistică fiind un adevărat ghid al emigrantului de pretutindeni, cu prețioase repere sociale, antropologice, istorice și etnografice.

Dincolo de descifrarea unor enigme ce țin de condiția emigrantului, lectura cărții, atât de minuțios elaborată, îi va ajuta pe toți cititorii să pătrundă într-un univers multilingvistic social și literar fascinant, așezat între frontierele Canadei.

Eveniment

Biblioteca Centrală Universitară din Cluj a primit colecția integrală (1997-2012) a ziarului *New York Magazin*

Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca a intrat în posesia colecției integrale (1997-2012) a ziarului *New York Magazin*, cel mai vechi și mai influent periodic al diasporei nord-americane din ultimul deceniu și jumătate.

Generoasa ofertă poartă semnătura fondatorului și actualului editor al publicației, Grigore L. Culian. Unică în țară, colecția va fi o indispensabilă sursă documentară privind istoria presei și a comunităților românești din Statele Unite ale Americii.

Plin de semnificație, evenimentul are loc la puțin timp după apariția, la Editura Eikon, în condiții grafice de excepție, a sintezei bibliografice intitulată *New York Magazin. Istoria adnotată a unei publicații românești. 1997-2012* (918 pag), sub semnătura cercetătorilor Liliana Burlacu și Doru George Burlacu. Proiectul a fost realizat sub coordonarea prof. univ. dr. Aurel Sasu.

BCU „Lucian Blaga” Cluj-Napoca

FILE DE ISTORIE

Lupta moșilor și maramureșenilor din Sătmar pentru păstrarea unității și identității

Ioan BÂTEA

Magistrat-procuror, Președinte de onoare al Societății Cultural Patriotice „Avram Iancu”

Identitatea unei persoane apare odată cu nașterea sa, cu înregistrarea sa în Statul civil, cât privește identitatea unei colectivități, a unui grup social, este de reținut că se dobândește puțin mai târziu, respectiv odată cu formarea colectivității și adăugarea la gruparea socială.

Comunitățile (colectivitățile, grupările) sociale de moși și maramureșeni din Sătmar au luat ființă prin Reforma agrară din 1921, când această categorie socială a fost „invitată” la reformă în 1924, după ce îndreptățiți din zonă și instituțiile publice s-au „întitulat”, așa a fost și este încă „dacă mai rămâne ceva mai dăm și la săraci”(n.n.).

Moșii și maramureșenii – mai mult decât oricare alții – au înțeles, în cel mai înalt grad Comandamentul Statului Român – să coboare din munți la câmpie pentru a îmbunătăți, în această zonă, structura demografică a populației și densitatea acesteia. Ei nu și-au distrămat familiile, unitatea și identitatea. Astfel, capul de familie a coborât la „împroprietărire” (n.n.) cu toți membrii săi, cu frați și surori, cu rudele apropiate, cu vecinii și, unde au existat, chiar cu părinții și bunicii. Cu toți cei din locul de origine, care doreau să se împroprietărească. În această relație de familie, de rudenie, de prietenie și loc de origine, apoi s-au organizat în noua localitate, orânduindu-și (așezându-și) locurile de casă și gospodăria, loturile agricole și hotarul localității, loturile pentru vii, locurile în cimitir și chiar în biserică. În final, așa și-au aranjat și ulițele satului. Toată această organizare a decurs în mod instinctiv tacit, fără contradicții.

La începerea împroprietăririi moșilor și maramureșenilor, unele autorități locale au vrut

ca aceștia să fie așezați în vatra localității, reședință de comună, ca o uliță nouă a localității. Moșii și maramureșenii nu au acceptat și au dorit să-și formeze localități proprii – să fie numai ei. Astfel, localitatea de maramureșeni Dacia, (fostă Principele Mihai) inițial a fost prevăzută ca o uliță a comunei de reședință Domănești. Localitatea Decebal a fost prevăzută cu o uliță a comunei de reședință Vetis. Într-o hartă veche a căilor rutiere din județul Sălaj – descoperită de mine după anul 2000 – am constatat că localitatea Scărișoara-Nouă este fixată la sud de calea ferată Satu Mare-Carei-Oradea și la nordul acesteia, unde se află în prezent împroprietăririi din Scărișoara-Nouă, au primit câte o suprafață de două inghere de teren agricol (1,16 ha) la marginea comunei de reședință Pișcolț. Acest lucru mă face să trag concluzia că și autoritățile din Pișcolț inițial au prevăzut același lucru ca și cele din Domănești și Vetis.

Ideea de unitate și identitate socială, religioasă, etnică etc., este și are primordialitate în raport cu alte cerințe sociale. Aceasta izvorăște din cele mai vechi și mai profunde elemente – sentimente – (n.n.) de identitate, de caracterizare a personalității umane. Cu acestea ne naștem, le moștenim, le dobândim și le aplicăm în practica existenței noastre sociale. Nu întâmplător s-a născut zicala: „Ori te poartă cum ți-e portul, ori vorbește cum ți-e vorba” (limba, n.n.).

Prin reforma agrară mai sus amintită, practic au luat naștere localități formate numai din moși sau numai din maramureșeni ori mixte, adică din moși și maramureșeni. În toate aceste colectivități, asumarea și manifestarea sentimentelor, obiceiurilor, a datinilor și a tradițiilor, nu au constituit probleme deosebite pentru că

fondul tuturor acestora era comun – era același – și astfel cu toții au reușit să-l păstreze, să-l manifeste în raport cu „băștinașii” din zonă (români, unguri, șvabi, slovaci etc.).

Moșii și maramureșenii din Satulung, deși aduși și puși în „câmpul liber”, în perioada interbelică, și-au înjghebat gospodării modeste și au construit școli și biserici, cămine culturale și locuri de agrement – pentru a-și putea practica învățământul și credințele strămoșești, datinile și obiceiurile, portul și limba, cântecul și jocul și, în general, întregul complex de spiritualitate românească, participând chiar la concursuri artistice județene, interjudețene și naționale. Spiritul de unitate și identitate a fost manifestat în tot ce identifică și caracterizează pe moși și maramureșeni. Acești oameni s-au încetățenit și obișnuit în zonă, simțindu-se „la ei acasă” ca vechi locuitori ai zonei.

Unitatea și identitatea a fost păstrată, nu numai de grupurile mari de moși și maramureșeni, care au constituit localități compacte, ci și de grupurile mai mici (20-30 împroprietăriți), care și-au format și organizat anumite forme de educație și cultură, pentru a-și putea păstra caracteristicile identității. Astfel, de exemplu, maramureșenii din Tiream, care „miroseau” în biserica localității, au fost nevoiți să își amenajeze propria biserică. Moșii din Gelu și-au adus preotul din localitatea de origine, iar scărișorenii, pe învățătorul din localitatea de origine. Grupul de moși din Lazuri și-au adus obiecte de cult religios și o mică bisericuță de lemn. Mulți dintre maramureșenii împroprietăriți și-au adus casele de lemn din localitățile de origine. Oamenii au adus mobila specifică, îmbrăcăminte și așternut de pat. Cerga și căpătierul, tindeche, oalele de lut și lingurile de lemn, îmbrăcăminte și țesăturile din lână erau specifice moșilor și maramureșenilor. Aceste grupări sociale se recunoșteau de la distanță după îmbrăcăminte, după vorbă, iar arhitectura satului diferând de asemeni de cea autohtonă.

Diferite le erau, moșilor și maramureșenilor, muzica și jocul (dansul) și chiar unele sporturi, ca de exemplu oina, care se știa și se juca numai în localitățile de moși și maramureșeni. Diferite le erau obiceiurile de la nunți și botezuri, cele de la înmormântări și priveghiuri, construcția bisericilor nu era în formă de navă ci în forma frunzei de trifoi, adică de cruce, stil neobizantin, nu neolatin etc.

Tablouri și medaliaoane cu figurile luminoase ale lui Horea, Cloșca, Crișan, Avram Iancu și Vasile Lucaciu împodobeau casele, școlile, bisericile și locurile de sport și agrement. La

butoniera și pălăria bărbaților și chiar în cosița fetelor atârnav panglici în trei culori.

Aceste semne și însemne ale moșilor și maramureșenilor nu erau pe placul revizionistilor, a șoviniștilor și a iredentiștilor, fapt ce a atras consecințe în perioada ocupației vremelnice a Ardealului de Nord 1940-1944.

Unitatea și identitatea moșilor și a maramureșenilor din perioada interbelică, existența acestora sub regimul horthysto-fascist, a fost motiv de ură și răzbunare, de asuprire și teroare etnică și religioasă, ceea ce a atras nenorociri și suferințe asupra moșilor și maramureșenilor, ca: umilință și batjocură, insulte și calomnii, bătaii și schingiuri, refugieri și expulzări, lagăre de muncă, condamnări și întemnițări. Toate aceste acte de violență au fost exercitate în scopul distrugerii și dezbinării unității și identității sentimentelor moșilor și a maramureșenilor din zona Sătmarului.

Dușmanii însă nu și-au atins scopul. Practica și experiența vieții sociale i-au ajutat pe oropsiți să reziste opresiunilor sociale, politice, etnice și religioase. Cei care au rămas s-au unit și mai mult, și mai puternic, și au îndurat cu stoicism toate cele „orânduie” de arhanghelii răului. Martirajul ardelenilor pentru credință și adevăr, pentru unitate și identitate, este recunoscut și atestat de istoria națională și de documentele internaționale.

Moșii și maramureșenii care s-au refugiat, precum și cei expulzați (cei din zona Carei, ca: Ianculești, Marna-Nouă, Scărișoara-Nouă, Horea, Lucăceni, Tiream - în octombrie 1940) s-au dus în locurile de origine, iar ceilalți s-au regrupat în localități cât mai aproape unii de alții. Astfel, cei din Ianculești și Marna-Nouă au ajuns inițial la minele din Valea Jiului (Lupeni, Petroșani etc). Cum însă acești agricultori nu erau deprinși cu mineritul, în primăvara anului 1941, se vor regrupă în zona Luduș-Alba Iulia. Cei din Dacia, Paulian, Traian, după ce au stat o perioadă în zona Arad se vor deplasa în zona Orăștie și Bucovina de Nord – partea rămasă României.

Scărișorenii împărțiți în Banat, Regat și munții Apuseni (octombrie 1940) se vor regrupă în primăvara anului 1941 – pe Câmpie – în zona Mociu, Frata, Vișinel, Coc, Teoc, Cătina, Dâmb, în grupuri mai mari sau mai mici.

După eliberarea Bucovinei de Nord și a Basarabiei, în iunie-iulie 1941, refugiaților ardeleni li s-au creat condiții de regrupare, de reorganizare social-sătească, propunându-li-se să se stabilească în teritoriile mai sus eliberate, în fostele localități nemțești de unde populația

germană a fost strămutată în Germania, ca urmare a tratatului Molotov-Ribbentrop din 1939. Așa scărișoreni, în primăvara anului 1942, în procent de 90-95% se vor aduna în Bucovina de Nord – localitatea Jadova-nouă (și un grup din refugiați din zona Salonta, n.n.), iar la Țibeni se vor aduna refugiații din Horea, și în parte din Lucăceni, Scărișoara și alte părți. Aici refugiații ardeleni își vor practica în condiții omenești obiceiurile și tradițiile, limba și portul, realizând o evoluție social-economică și cultural educativă multumitoare, în condițiile în care țara era în război.

Pe această categorie de oameni, pârjolul i-a cuprins pentru a doua oară în martie-aprilie 1944, când, de urgență, a trebuit să se evacueze din calea războiului.

Cu casa în căruță cu coviltir, aidoma broaștei țestoase – moții și maramureșenii din Sătmar – după patru ani și jumătate de mărșăluire pe „drumul Golgoței”, se reîntorc la ca-

sele lor distruse și plini de optimism vor lua viața de la început, așa cum au făcut-o cu douăzeci de ani în urmă. Acești locuitori ai Sătmarului, ca prin minune, au reușit să-și edifice locuințe și gospodării moderne, școli și biserici, cămine culturale și locuri de agrement. Organizează manifestări culturale și religioase și o întreagă gamă de manifestări și activități specifice spiritualității românești.

Moții și maramureșenii sunt în rând cu lumea bună și avută a Sătmarului și au ieșit din umbra în care au fost menținuți decenii la rând, astăzi ocupându-și locul în rândul valorilor societății românești contemporane, ei sunt purtătorii drapelului spiritualității românești, au ridicat monumente, muzee, mănăstiri pe granița de nord-vest a țării și își manifestă astfel unitatea și identitatea în cadrul manifestărilor culturale și religioase organizate de Societățile Culturale „Avram Iancu” din România și „Vasile Lucaciu” din Sătmar și Maramureș.

Să nu ne uităm istoria!

1 Aprilie - Ziua națională de cinstire a memoriei românilor - victime ale regimului totalitar sovietic în Ținutul Herța, nordul Bucovinei și întreaga Basarabie

1 Aprilie 2013 - 72 de ani de la Masacrul savârșit la Fântâna Albă¹

Prin Legea nr. 68/10 mai 2011, Parlamentul României a instituit ziua de 1 aprilie ca „Ziua națională de cinstire a memoriei românilor - victime ale masacrelor de la Fântâna Albă și alte zone, ale deportărilor, ale foametei și ale altor forme de represiune organizate de regimul totalitar sovietic în Ținutul Herța, nordul Bucovinei și întreaga Basarabie”.

De asemenea, cu prilejul Zilei naționale de cinstire a memoriei românilor - victime ale masacrelor, legea prevede organizarea de comemorări oficiale, depuneri de coroane și alte activități menite să cinstească memoria acestor români, iar în perioada 31 martie-2 aprilie, atât Societatea Română de Radiodifuziune, Societatea Română de Televiziune cât și Agenția Națională de Presă AGERPRES ar trebui să difuzeze, cu prioritate, emisiuni despre perioada ocupației sovietice din Ținutul Herța, nordul Bucovinei și Basarabia, tratând evenimentele tragice menționate.

¹ În *Familia Română*, nr. 2(37)/iulie 2010, a fost publicat articolul *Masacrul de la Fântâna Albă. Un Katyn românesc aproape uitat...*, semnat de Horia Ștefan (Nucu) Cîmpeanu.

Consecințele social-economice, cultural-educative și de sănătate provocate de dictatul din 30 august 1940, asupra moșilor și maramureșenilor din Sătmar

Ioan BÂTEA

Revizuirea tratatelor internaționale, încheiate după Primul Război Mondial, a fost obiectivul principal și prioritar al unor state europene desprinse din Imperiul Austro-Ungar, ca urmare a formării statelor naționale, recunoscute prin Tratatul de pace de la Trianon (1920).

Alături de Germania nazistă și Italia fascistă, Ungaria horthystă era al III-lea stat european revizionist care dorea reîntregirea Ungariei în granițele Coroanei Sf. Ștefan. Presa, radioul și toate mijloacele de informare în masă amenințau România cu cedarea Ardealului – afirmând: „Toți știm că a sosit ziua reînvierii, că Ungaria Sfântului Ștefan se va întinde asupra teritoriilor așa cum a fost în urmă cu o mie de ani... Suntem siguri că puterile Axei vor găsi modalitatea să silească România să vadă mai bine și revenirea ungurilor la patria mamă fără vărsare de sânge” (Ziarul *Felvidék*). „Dacă nu va înlesni o grabnică încheiere a tratatelor... (România – n.n.)... atunci puterile Axei vor fi nevoite să intervină... nu vor fi în favoarea României. ... Sfatul ce poate fi dat României este să cedeze...” (Ziarul *Oraiújság*).

Horthy îi cerea direct lui Hitler – printr-o scrisoare: „Să nu aibă încredere în România... Sarcina noastră istorică a fost să asigurăm Europa în fața Răsăritului... Fără a stăpâni Carpații nu putem îndeplini această sarcină” (I. Corneanu, V. Moiş - *Intoleranță și crimă*). Această propagandă a fost completată de acțiunile de spionaj și sabotaj, de manifestările antiromânești în țară și străinătate, de atacurile provocatoare la granița de nord-vest a țării. Un adevărat arsenal de arme specific războiului psihologic care distruge interiorul țării – și a omului – tot așa dacă nu mai rău decât războiul cu armele de foc.

Moșii și maramureșenii nu au înțeles să se refugieze, fiind legați sufletește de glia stră-

moșească. După ocuparea teritoriului, Arhanghelii răului au continuat cu amenințările și cu provocările, cu restricții de drepturi și încălcarea cu obligații, pentru a-i determina pe oameni să părăsească localitățile. Moșii și maramureșenii au sperat în liniștirea „lucurilor și atitudinilor”, dar a fost zadarnic. Măsurile de prigoană s-au intensificat. Oamenilor li s-au luat din locuințe și gospodării, bunuri mobile și imobile, îmbrăcăminte, haine de port, unelte de uz casnic și gospodăresc, obiecte de cult, de artă etc. Cine se opunea, ori vocifera, era crunt bătut. Cu toate acestea, moșii și maramureșenii au suportat cu stoicism și nu au părăsit gospodăriile și localitățile. Această atitudine a oamenilor i-a întârziat și mai mult pe „noii stăpâni” și atunci au schimbat „tactica”, procedând la acte de teroare, vandalism, ucideri etc în timpul nopții. Astfel, grupuri de teroriști au atacat, în noaptea de 11 octombrie 1940, satul Horea, iar a doua zi au fost arestați 11 horeni, localitatea Ianculești în 12 octombrie 1940, care s-a soldat cu 7 morți la câteva zile după ce au ajuns în România. Satul de maramureșeni a fost atacat de două ori în cursul lunii octombrie, soldându-se cu moartea unei femei. Maramureșenii din Tiream au fost atacați de trei ori (octombrie-noiembrie 1940), ultima dată fiind scoși cu forța din sat de bandele de teroriști.

Moșii și maramureșenii din celelalte localități din zona Carei s-au ascuns prin grădini și în câmp, în speranța că vor reuși să scape și să rămână în gospodăriile lor, dar nu au reușit, pentru că în final autoritățile locale cât și cele militare le-au spus clar și răspicat că trebuie să plece – moșii în România și maramureșenii în satele lor de origine (care erau tot în teritoriul ocupat). Astfel, a urmat expulzarea celor din Scărișoara-Nouă, Horea, Ianculești, Marna-Nouă, Lucăceni și Tiream. Astfel a început Dru-

mul „Golgotei” pentru primele patru localități de moți și ultimele două de maramureșeni.

Moții și maramureșenii din localitățile din zona Satu Mare (Gelu, Baba Novac, Dacia, Traian, Paulian, Decebal, Lazuri, Bercu-Nou, Drăgușeni și altele) au continuat să suporte asuprirea și teroarea horthystă, dar în primăvara timpurie a anului 1941, au plecat în România, elevi, tineret, oameni înstăriți, intelectualitatea activă și pensionară, negustorii și meseriașii etc.

Nici părăsirea teritoriului cedat nu s-a putut face în pace și liniște. Cei din Ianculești au fost băgați în vagoane de marfă închise, interzicându-li-se aprovizionarea cu apă și alimente și în loc să plece direct Carei - Oradea prin România, au fost duși prin Ungaria, pe ruta Carei - Debrecen - Arad, drum care a durat circa 10-12 zile, fără apă, alimentație, igienă etc.

Coloana de expulzați din Scărișoara-Nouă, deși escortată de soldați, este totuși atacată în zona Diosig de o coloană de premilitari „levente” și sunt bătuți crunt mai mulți scărișoreni.

Cele trei autobuze care transportau refugiații din Paulian, Traian, Dacia, spre frontieră au fost atacate cu pietre de un grup de teroriști din Moftin.

Mulți au călătorit noaptea, pe diferite căi lăturalnice, mascați, acoperiți etc. să nu fie observați și recunoscuți de autoritățile și grupurile de revizioniști și astfel au trecut frontiera în mod clandestin.

Cei care au rămas sub ocupație au continuat să suporte privațiunile de drepturi și libertate, maghiarizarea limbii, a religiei și a numelui. Au îndurat foame și acte de violență, arestări, condamnări, lagăre de muncă și deportări.

Refugiații și expulzații care au plecat din teritoriul cedat au lăsat casa și gospodăria, animalele și bunurile agro-alimentare, pământurile etc., și-au luat în brațe copiii, pe umăr traista cu merinde și băț în mână – devenind astfel cerșetori. Da! Am fost cerșetor aidoma celor de azi de pe străzile orașelor. După un timp m-am angajat servitor. Ne mutam dintr-o zonă în alta a țării, în speranța că ne va fi mai bine – greutățile, lipsurile, neajunsurile erau aceleași peste tot. Țara era plină de refugiați din Ardeal, Basarabia și Bucovina de Nord; era în pragul declanșării războiului și apoi chiar a intrat în război. Au apărut greutăți și mai mari pentru refugiați (capii de familie în armată, lipsa locurilor de muncă, copii mulți și mici, lipsa hainelor etc.). Statul ne-a asigurat un spațiu de locuit, dar acesta era necorespunzător (acoperiș, geamuri, uși, pereți distruși, fără dușumele și lumină). Unii au locuit prin grajduri, cotețe etc. În perioada 1940-1942,

am locuit tot câte două familii într-o cameră (14-16 persoane), fără mobilă, cu paturi improvizate din saltele umplute cu paie. Cei care nu încăpeau în casă dormeau în podul casei. Nu aveam lemne de foc.

Condițiile igienico-sanitare lipseau cu desăvârșire. Nu aveam condiții de spălat rufe și de făcut baie. După 1-2 ani îmbrăcăminte, cât și lenjeria de pat și corp, încălțăminte, s-au rupt, s-au distrus. Din aceste cauze, refugiații nu frecventau biserica, iar copiii lor nu frecventau școala. În primii doi ani de refugiu, 1940-1942, am fost singurul copil refugiat din Scărișoara-Nouă care a frecventat școala, dar nu am reușit să promovez clasa a IV-a, pentru că de unde ne stabileam toamna, primăvara plecam. Nu aveam suficiente note și nici frecvență, pentru că lipseam (zile de cerșit, de slugărie etc, nu aveam ce mânca).

Transhumanța aceasta ne măcina și puțină sărăcie pe care o aveam, ne măcina sănătatea. Să stai în căruța cu coviltir săptămâni și luni de-a rândul. Sau să călătorești în vagoane de marfă închise, două familii de 14-16 persoane în jumătate de vagon și în cealaltă jumătate 4 animale de tracțiune. Era un miros și o lipsă de aer în care cu greu puteai rezista. Ne refugiam în vagonul de marfă descoperit, unde erau căruțele, și mai stăteam acolo în bătaia curenților de aer care te tăiau ca loviturile de bici.

Acestea au fost condițiile de viață ale moților și maramureșenilor expulzați și refugiați în perioada 1940 – primăvara anului 1942.

Eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, în iulie 1941, a ușurat situația acestei categorii sociale de vamă, deoarece basarabenii și bucovinenii s-au reîntors la casele lor, iar noi, ardelenii, am fost îndrumați să ne stabilim – vremelnice – în Basarabia, Bucovina de Nord și Transnistria. Aici erau sate nemțești libere, întrucât nemții au fost repatriați în Germania (urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop din 1939).

Astfel, după doi ani de zile, moții și maramureșenii din Sătmăruș, și-au găsit un adăpost confortabil de locuit, o gospodărie și o preocupare mai stabilă, care însă nu a durat decât doi ani. Aici, oamenii au putut merge la biserică și copiii la școală. Aici s-au făcut căsătorii, nașteri, botezuri, înmormântări și oamenii au simțit viața din nou. Așa s-au strâns scărișoreni în Jaldova-Nouă, județul Storojineț. Horeni, unii din Gelu, din Lucăceni în Țibeni, județul Rădăuți, cei din Paulian, în Ciprian Porumbescu, județul Suceava, cei din Dacia și Traian în zona Arad, cei din Lucăceni în Orăștie, Cugir, alții prin Basarabia.

În lunile martie-aprilie 1944, toți refugiații ardeleni din Basarabia și Bucovina au trebuit să fugă din calea războiului. Astfel au început moșii și maramureșenii al doilea „Drum al Golgotei”, mărșăluind din nordul țării noastre pe lângă cununa Carpaților până în Petroșani, unde au trecut în Banat și Ardeal. Călătoria s-a făcut cu căruța, dormind afară, și a durat până la sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie 1945.

Stresul provocat de amenințările făcute prin mass-media, spaima și frica provocate de violența fizică și psihică, condițiile de hrană și locuit, cele igienico-sanitare și de călătorie dintr-o parte în alta a țării, a avut un efect negativ asupra stării de sănătate a oamenilor. Astfel, în cei 4 ani și 6 luni de refugiu, din rândul scărișorenilor au decedat 59 de persoane, din care 24 de copii sub 3 ani, 18 adulți și 6 bătrâni.

După întoarcerea din refugiu, la scurt timp au decedat alți 59 de scărișoreni din cauza bolilor contactate în timpul refugiului. Nici un scărișorean refugiat nu a scăpat sănătos, toți au

contactat diferite boli, ceea ce a dus – în general – la scurtarea timpului mediu de viață a acestor oameni.

Pentru amănunte îndrum pe cititor la volumele IV și V *Moșii din Sătmar și Maramureș* și la *Cartea Refugiatului Român* (semnate de Ioan Bâtea - n.r) la Biblioteca Națională din București, Biblioteca Universitară „Lucian Blaga” Cluj, la bibliotecile județene din Oradea, Satu Mare, Baia Mare și la Mănăstirea „Sf Ioan Botezătorul” din Scărișoara-Nouă, județul Satu Mare.

Politica de globalizare, de formare a unei Europe unite, realizarea practică a acesteia prin aderarea celor 27 de state europene, practic a desființat orice posibilitate de revizuire a tratatelor internaționale și, respectiv, a revizionismului. Cu toate acestea, lideri ai unor partide din Ungaria, mai „răbufnesc” în momentele pre-electorale, cu „lozinci” și „cuvântări” de tip revizionist, fără să se jeneze de lumea democrat-liberală, fără rușine de lumea europeană civilizată.

Mănăstirea Scărișoara, din Episcopia Maramureșului și Sătmarului, este cel mai vestic așezământ monahal ortodox românesc. Mănăstirea se află la mai puțin de 20 km de Carei, în apropierea localității Scărișoara Nouă, județul Satu Mare, și la numai 3 km de linia de frontieră care desparte România de Ungaria.

Mișcări național-culturale în spațiul central european: Mihai Boiagi și Aromânii

Nicolae DUMBRĂVESCU

masterand, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Distrugerea și pustiirea orașului Moscopole, distrugere ce avut loc în anul 1788 și a fost cauzată de mai mulți factori, a făcut ca majoritatea populației înstărite din principalul centru de renaștere culturală și națională a aromânilor din secolul al XVIII-lea să se îndrepte spre principalele centre comerciale ale Europei, în special la Leipzig, Viena și Pesta, sau mai degrabă în acea epocă spre Szentendre sau Bratislava, întrucât Pesta nu era cel mai animat centru din imperiu, așa cum va deveni la începutul secolului al XIX-lea¹.

Deși nu sunt cunoscute cu certitudine cauzele care au dus la ruinarea acestui oraș înfloritor al comunităților aromânești din Peninsula Balcanică, ceea ce se știe cu certitudine este faptul că acest oraș a suferit deja în 1761 un atac devastator, din partea unor bande de regiune, a fost și mai rău prădat în 1769 și cu totul devastat în 1788. Din cauza coincidențelor acestor două date din urmă cu cele două războaie: ruso-turc (1768-1774) și respectiv ruso-austro-turc (1787-1792), multă vreme s-a crezut că există o legătură strânsă între aceste două evenimente extreme și distrugerea orașului, între ale cărui ziduri se adăpostea istoria și cultura comunităților aromâne din spațiul balcanic. Cu această teorie nu este de acord Max Demeter Peyfuss, care spunea că Moscopole a căzut victimă atât conflictelor militare dintre pașalâcurile învecinate, cât și tâlhăriei practicate de cetele de outlaws, formate pe vremea aceea, în majoritate din creștini². Așadar, Peyfuss considera că Moscopole a fost mai mult o victimă a condițiilor locale, a haosului provocat de conflictele continue

dintre marii feudali din Albania, într-un moment în care autoritatea sultanului nu mai reușea să se impună în provincii.

O altă mărturie pe care nu trebuie să o neglijăm în acest sens, căci este aproape contemporană cu evenimentele, este cea a lui E. M. Cousinéry, ex-consul al Franței la Salonic de la 1768 până la 1793 și apoi 1814. Iată ce spune acest izvor despre distrugerea orașului: „În zilele noastre, orasul Voskopolis se îmbogățește prin comerțul său cu Germania. Locuitorii clădiseră în el case frumoase; dar un pașă din Albania, despre care mi s-a spus că era tatăl lui Ali, pașa din Ianina, atacând și jefuind acest oraș, negustorii s-au împrăștiat: ei acum sunt răspândiți în Banat, în Ungaria, în diferite orașe din Macedonia și mai ales la Serres, unde Ismail-bei i-a primit bine. Nu mai există azi la Voskopolis decât ruine și cabane în care locuiesc urmașii, toți săraci, ai acestui neam”³. Toate aceste conflicte consider că și-au adus un aport mai mare sau mai mic la distrugerea și părăsirea orașului Moscopole, oraș care, pe parcursul a aproape un secol, a fost cel mai important centru comercial și de cultură aromânească. În rândul acestor comunități bogate ce au părăsit orașul Moscopole după distrugerea sa din anul 1788 își are originea și familia lui Mihai Boiagi, profesor la școala grecească din Viena, născut la Buda în 1780⁴.

Din postura de profesor de greacă la gimnaziul din Viena, Mihai Boiagi publică în anul 1813 lucrarea intitulată *Gramatica română sau macedoromână*. Lucrarea este scrisă în limbile română, germană și greacă, cu multe exemple de citire în dialect macedoromân⁵. Așadar, prin

- 1 Neagu Djuvara, *Aromânii - istorie, limbă, destin*, București, Editura Humanitas, 2012, p. 131.
- 2 Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea Aromânească*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 123. (în continuare Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea*)
- 3 E. M. Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, L'Imprimerie Royale, Paris, 1831, p. 17.
- 4 Emil Țircomnicu, *Minorități românești sud-dunărene - studiu etnologic al aromânilor*, București, Editura Etnologică, 2007, p. 31.
- 5 Theodor Căpidan, *Macedoromâni, etnografie, istorie, limbă*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942, p.221

această lucrare consider că se adresa tuturor comunităților ce erau răspândite în Peninsula Balcanică și erau cunoscătoare de limbă greacă, dar și celor din Imperiul Habsburgic, care erau acum cunoscătoare de limbă germană. Lucrarea a fost scrisă sub influența curentului latinist inaugurat de principalii reprezentanți ai Școlii Ardelene, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Samuil Micu. Cel mai probabil, Mihai Boiagi a avut contacte cu acești reprezentanți de seamă ai Școlii Ardelene.

Influențele lui Clain, Șincai și Maior se observă încă din prefața lucrării unde Boiagi scria: „limba română este soră cu limbile: italiană, franceză și spaniolă; în ceea ce privește scrierile limbii valahe, am combinat alfabetul latinesc, precum au făcut întotdeauna limbile fiice ale latinei”¹. Așadar Boiagi, la fel ca Maior, Micu sau Șincai, găsea originea dialectului aromân, respectiv originea limbii române, pentru cei din urmă, în limba latină, limba vorbită de romani cuceritori ai Daciei și stăpânitorii întregii Peninsule Balcanice. Nu este exclus ca Petru Maior să-i fi cunoscut lucrarea în manuscris prin anii 1810-1811. La această concluzie am ajuns datorită faptului că în lucrarea lui Mihai Boiagi se întâlnesc cele mai multe cuvinte macedoromâne, pe care fostul protopop de Reghin le introduce în lucrările sale și pe care le publică în aceeași perioadă la tipografia Universității din Buda, al cărei cenzor și corector era. Așadar, consider că Petru Maior a introdus aceste cuvinte, după cum urmează: *apunere, apus, aratu, câștigare, câștigă, copie-cupie, demîndare, ermu, escu, etă, fără, fărmece, ghintă, înduperare, înverigare, lipsire-lipsește, ma, mastoru, muru, păituiere, plase, pleagă, pleguire, puștală, răspândire, voame, vreare, vrutu, zeană*, în operele sale după ce a consultat gramatica lui Mihai Boiagi. În ceea ce privește sistemul ortografic impus de Mihai Boiagi, acesta se deosebește de cel al lui Clain, Șincai și Maior. Astfel, Boiagi întrebuintează *cs* = ital. *c* (e, i): *csocu, aricsu, tucsine*; *gj* = ital. *gh* (e, i): *gjone, gjela*; *j* = neogrec *γ*: *japa, jite, jermu*; *ĵ* = ital. *gi*: *jocu, juru, ĵale*; *ķ* = ital. *ch* (e, i) > *kuptu, ĵipuru, ĵymvalu*². În sfârșit, Mihai Boiagi introduce în vocabularul macedoromân numeroase

neologisme, la fel cum introduce și Petru Maior în cel dacoromân, aceste neologisme fiind în mare măsură de origine latină și italiană. Pe lângă elementele legate de alfabet, declinări, conjugări, așadar morfologie și sintaxă, Boiagi a adăugat dialoguri, precum și o serie de fabule și povestiri istorice, dar și un capitol de poezii intitulat *Flori de Macedonia*³, fiind în acest fel primul autor cunoscut din literatura propriu-zisă în dialect aromân.

Semnificația acestei cărți devine clară dacă o așezăm în contextul preocupărilor științifice de lingvistică din Sud-Estul european al acelei vremi, aflat sub zodia mișcărilor de emancipare a limbilor vorbite de popoare: în Grecia, A. Koraēs urma în acea privință o cale de mijloc între limba vorbită și cea cultă, și abia în 1888 izbutea Giannēs Psucharēs, prin cartea sa *Τό τὰξίδι μου*, să faciliteze pătrunderea limbii vorbite de popor în literatură. B. Kopitar publicase, ce-i drept, în 1808 a sa gramatică a limbii slavone, dar abia la un an după Boiagi, a putut Vuk Karadžić să dea expresie năzuinței sale de a emancipa limba sârbă de sub tutela slavei bisericești, prin publicarea gramaticii sârbești care i se datorează (1814). Cea dintâi gramatică a limbii bulgare moderne a apărut abia în 1835 de sub condeul lui Neofil Rilski. Așadar, strădaniile aromânilor erau în acord cu evoluția spirituală din sud-estul Europei, iar Boiagi se dovedea a fi chiar un precursor al colegilor săi sârbi și bulgari. E drept că lucrarea a apărut, asemenea celei a lui Karadžić la Viena, la o distanță mai mare de patria propriu-zisă a aromânilor, decât de Serbia⁴.

Însă această operă a avut un mare ecou în Peninsula Balcanică, dovadă stând reacția patriarhiei la răspândirea printre locuitorii aromâni din spațiul balcanic a acestei cărți. „Aflu că se răspândește cartea unui rătăcit al bisericii, a unui oarecare Boiagi. Ținta urmărită de dânsu este de a combate limba grecească în rândurile credincioasei noastre turme. Comunicați afurișenia noastră la toți... pentru acel eretic împotriva acelei limbi în care a vorbit și vorbește Dumnezeu”⁵. Ponegrirea de către patriarhie a lui Mihai Boiagi a dus la distrugerea unui număr însemnat de exemplare din lucrarea sa în spațiul

1 Grigore Pascu, *Istoria literaturii Romîne din secolul al XVIII-lea*, Iași, 1927, p. 323.

2 Ibidem, p. 324.

3 Vasile Diamandi-Amniceanu, *Românii din Peninsula Balcanică*, București, Editura Institutului de Arte Geografice, 1938, p. 105.

4 Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea*, p. 26.

5 Gheorghe Zbucă, *O istoria a românilor din Peninsula Balcanică secolele XVIII-XX*, București, Editura Biblioteca Bucureștenilor, 1999, p. 43.

balcanic. Interesant este faptul că Mihai Boiagi a răspuns la aceste persecuții prin traducerea în dialect aromân a evangheliilor, lucrare care, pentru început, și-a atins scopul, după cum rezultă dintr-o declarație a editorului institutului român din Leipzig, care amintea următoarele: „în Macedonia se povestește, că se citeau înainte în deosebite biserici evangheliile traduse de Boiagi și care, după ivirea mișcării naționale a Aromânilor, au fost pretutindeni îndepărtate de către episcopii greci, așa că nu s-a putut da de nici un exemplar din această lucrare”¹. Așadar, putem să concluzionăm pe baza acestei declarații că patriarhia nu a interzis această traducere a evangheliilor încă de la început, ci mai degrabă ea le-a tolerat atâta timp cât aromânii din Peninsula Balcanică nu au manifestat o mișcare de emancipare națională a lor. Doar în momentul în care aceste comunități s-au manifestat printr-o astfel de mișcare, această lucrare a fost interzisă în biserici și distrusă de către episcopii greci. Prin urmare, prin aceste două lucrări Mihai Boiagi nu dorea altceva decât să demonstreze că limba sa maternă nu era, cum îi mersese faima, o limbă bună pentru analfabeți și că ea merită să fie recunoscută ca o limbă egală în drepturi cu celelalte limbi europene din familia cărora face parte². Mihai Boiagi, pe lângă faptul că dorea să arate că limba sa nu era una pentru analfabeți, el, alături de Gheorghe Constantin Roja, sunt cei mai reprezentativi gramaticieni aromâni care au susținut prin scrierile lor că dialectul macedo-român trebuie curățat de elementele lui nelatine, în special de influențele grecești³.

Pe lângă aceste două lucrări, izvoare fundamentale ale culturii aromâne de la începutul secolului al XIX-lea, Mihai Boiagi mai publică la Viena în 1819 lucrarea intitulată *Orbis pictus de Amos Comenius*, lucrare pe care o traduce în 10 limbi: latină, franceză, italiană, daco și macedo-română, rusă, sârbă, maghiară și germană⁴. Doi ani mai târziu, în 1821, tipărește tot la Viena ultima sa lucrare intitulată *Scurtă gramatică neogreacă pentru junimea greacă și pentru*

*germani*⁵. Văzând că ultima sa lucrare este scrisă în greacă am putea crede că el s-a convertit din pocăință la elenism. Nici pe departe însă, a scris această carte mai mult din rațiuni economice, deoarece anul în care este tipărită această carte este și anul revoluției grecești, așadar, ea se adresa unui cerc mult mai mare de cititori. În același timp, această lucrare nu mai era condamnată de patriarhia de la Constantinopol, ea fiind răspândită într-un spațiu mult mai larg decât dacă ar fi fost o lucrare scrisă în dialect aromân, care mai era și interzisă de patriarhia de la Constantinopol. Așadar, consider că ultima sa lucrare a fost scrisă mai degrabă din rațiuni financiare, și nu din dorința de a îmbogăți cultura grecească.

În concluzie, Mihai Boiagi, alături de Gheorghe Constantin Roja, sunt printre primii învățați aromâni de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea care introduc în lucrările lor caracterele latinești, în detrimentul celor grecești. Sunt primii dascăli macedoromâni ce intră în contact cu românii din Transilvania, ei înfățișând o a doua încercare a aromânilor de a scrie în limba lor și a învăța carte în ea, folosind, după cum observa domnul Bianu în *Analele Academiei*, literele latine în redarea limbii lor.

Deși lucrările lui Mihai Boiagi, alături de cele ale celorlalți învățați din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, nu și-au atins scopul pentru care au fost create, ele sunt extrem de importante pentru noi, deoarece sunt adevărate izvoare de cunoaștere a comunităților aromâne, a dialectului aromân, dar și pentru studierea relațiilor principalilor oameni de cultură macedoromână cu corifeii Școlii Ardelene, precum și felul în care corifeii Școlii Ardelene, în special Petru Maior, au fost influențați de scrierile acestor învățați aromâni, dar și pentru a studia influența reprezentanților Școlii Ardelene asupra operei lui Mihai Boiagi în special, dar și a celorlalți învățați aromâni din Imperiul Habsburgic, în general.

1 Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVII-lea* (Cavalioti, Ucuta, Daniil), București, Editura Institutului de Arte Geografice Carol Gobl, 1909, p. 18-19.

2 Max Demeter Peyfuss, *Chestiunea*, p. 27.

3 Ion Zamfirescu, *Spiritualități Românești*, București, Editura Imprimeria națională, 1941, p. 305.

4 Gheorghe Popescu, *Apostoli Aromâni*, în *Albumul Macedo-Român*, p. 109

5 Ibidem, p. 109.

Identitate lingvistică sau stare de spirit

dr. Adrian REZEANU

cercetător științific principal Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române, București

Discuțiile din ultima vreme cu privire la conținutul strict semantic al unor termeni, integrați total sau parțial, în circuitul general al limbii române, asociate cu imixtiunea nonprofesionalului, au creat confuzii în dezbateră publică, cu o finalitate nedorită până la derizoriu.

Astfel, termeni lingvistici consacrați prin uz și cu repartizare secvențială în arealul românesc, au căpătat valențe străine de o interpretare lexicografică concretă, cu distribuție, mai ales, în mijloacele de comunicare în masă.

În acest sens, asocierii diferențiate a termenilor **țigan** și **rrom**, cu virtuale valențe discriminatorii în spațiul public contemporan, îi este necesară o replică, străină de sfera emoțională și încadrată în secvențele de istorie națională în care această etnie a fost prezentă. Fără a milita a priori asupra preluării unuia sau a altuia dintre acești termeni, dar făcând permanent referire la prezența sau nu în spațiul lingvistic românesc de-a lungul istoriei, vom puncta, printr-un probatoriu documentar succint, dar și prin relevarea unor procese denominative în care termenul țigan, de exemplu, a fost implicat, aspecte ale răspândirii teritoriale.

Diferențierile semantice dintre cei doi termeni, țigan și rrom, sesizate de diferiți cercetători (cf., în acest sens, Lucian Cherata, *Etimologia cuvintelor țigan și rrom*, în „Cercetări filosofico-psiologice”, nr. 1/2011, p. 145–55), au evidențiat conținutul specializat al acestora, rrom, fiind utilizat doar pentru „identificare în interiorul comunității” (p. 147). De asemenea, cercetările din acest domeniu (cf. și George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, Editura Mihai Dascălu, București, 2002) au redat caracterul istoric al apelativului țigan. Apelativul rrom, cu o sferă semantică mult restrânsă și cu apariții diacronice reduse în limba română, plasat concurențial în raport cu apelativul țigan, pe orbita disputelor mediatice, a stârnit ecouri emoționale, inflamatorii și care, nicidecum, nu pot schimba specificul acestei etnii.

Din acest punct de vedere, termenul țigan nu poate fi scos din lucrările lexicografice normative românești și ar constitui o abatere lingvistică gravă dacă articolul-titlu dintr-un dicționar explicativ ar fi sărăcit de microsecvențele semantice extrase atât din limba vorbită, cât și din lucrările scrise.

Vom încerca să detaliem succint cu exemplificări din fondurile documentare de notorietate istorică circulația apelativului țigan în limba română, așa cum apare în unități arhivistice ale secțiilor istorice din Muntenia și Moldova, începând cu secolul al XV-lea, în fonduri episcopale, ale mitropoliilor precum și în acte oficiale domnești, diate, catagrafii, acte cadastrale etc.

Spațiul restrâns al unei astfel de inițiative ne determină să apelăm acum doar la fondurile documentare ale Mitropoliei Țării Românești (MȚR), plasate între secolele al XV-lea - al XIX-lea și la Secția Istorică ce cuprinde documente referitoare la Moldova secolelor al XVII-lea și al XIX-lea.

Pentru perioadele vechi ale istoriei naționale, țiganii robi domnești, mănăstirești sau boierești, aveau statut de bun personal al stăpânului, ca oricare alt bun material, beneficiind însă de dreptul de a-și întemeia o familie separat în sălașe de țigani. Important este faptul că, în cadrul acestor familii, chiar dacă erau vulnerabile din punct de vedere al stabilității, țiganii erau marcați denominativ, semn că erau creștinați. Astfel, la 1635, țiganul rob domnesc al lui Barnovschi Voievod se numea Macovei, iar fiii săi erau Bejan și Maței (A.N., Peciți 70). În toate situațiile, apelativul marcator al etnicității, țigan, însoțea formula denominativă personală. Documentele istorice au înregistrat chiar și fragmente genealogice marcate denominativ: „pravi holopi țigani, na imia Pepelea, sân Gavril i să deati ego” (dreptii robi țigani anume Pepelea, fiul lui Gavril și cu copiii lui), dar însoțite de fiecare dată de apelativul țigan (r. 1635 AC DI 179/6).

În același an, o listă amplă de țigani robi

(pravi holopi țigani) al căror marcaj denominativ creștin este însoțit de determinativul țigan, apare într-un act de danie al lui Vasile Lupu: Silișcani, Vartolomei, Irimia, Băban, Costandin, Andreian, Gavril (1635 AC DI 77/95).

Ca dovadă a integrării țiganilor în spiritualitatea românească medievală, evidențiem și o formulă denominativă binară, stabilă în marcajul personal, de tipul Gligorie Chichiț, însoțită însă de determinativul țigan.

Țiganiile boierești formau o comunitate mai omogenă, de factură aproape casnică, marcajul denominativ primind conotații familiale de tipul: țiganiile Ion și Condrea, frate lui Băsărab, Pepelea și Sava și Gavril și Nicula, fratele lui Gavril și Nastasiia sora Pepelei (r. 1636 AC DI 61/45). Formula marcatoare personală, valabilă pentru oricare membru al comunității creștine, era întregită diferențiator, în acest caz, cu apelativul țigan, cu valoare aproximativă de supranume.

Prolificitatea termenului țigan, ca element secundar în constituirea formulei denominative personale, a determinat noi valențe în cadrul structurii unei formule toponimice, de tip vicinim (cale de circulație). Acest fapt dovedește integrarea într-un spațiu urban consacrat teritorial și stabil administrativ a unei colectivități etnice, individualizate printr-un derivat al apelativului țigan, cu o conotație deloc defăimătoare.

La 1850, Eforia orașului Bacău (AN, Fond Ministerul Lucrărilor Publice, Moldova, dos. 366/1850, 1851, f. 60) a înregistrat ulița numită Țigănimia, ca sumă a șapte hudiți, probabil cu aceeași constituție etnică. Tot în același document, Ulița Țigănimia era numită și Ulița Mare, ca fiind aceea care merge spre „grosul târgului”. Descrierea perifrastică a hudițelor (= ulițe mai mici) componente ale Uliței Țigănimia, marchează importanța acestora în morfologia urbană prin evidențierea și a reperelor majore de destinație: „până la Bisărica Buna Vestirii” sau „în mahalaua Poștei Vechi”.

Amplificarea sferei termenului țigan, prin derivare și resemantizare, o întâlnim și în lista întocmită de Eforia orașului Botoșani la 1850 (f. 128, 129) cu privire la trama stradală a aceluși an: „o hudiță merge pe lângă fabrica veche de lumânări, spre Țăgănimie” (f. 131). Aici, Țăgănimie, ca derivat de la țigan și prin schimbarea statutului denominativ, apare ca formulă a unei microentități urbane, de tip mahala sau borgatonim.

Încetățenirea termenului țigan, ca bază de formare a unui nume propriu derivat, arată cir-

culația fermă a acestuia în spiritualitatea urbană românească a secolului al XIX-lea.

O aceeași circulație a toponimului Țigănia o întâlnim și în spațiul sudic românesc: în București, o mahala Țigănia era atestată la 1764 (MȚR 293/18).

Țigănia Domnească, cu sensul de „micro-comunitate etnică”, dar și „spațiu administrativ afectat locuirii” apare în perimetrul Bucureștiului încă din secolul al XVI-lea.

Urmărind evoluția toponimului Țigănia, prin distribuția acestuia în cadrul unei structuri denominative secvențializate, observăm statutul de „mahala” a acestuia, cu o componentă etnică cvasiomogenă, cu o stabilitate administrativă confirmată și printr-un reper urban de prestigiu, de tipul: Biserica Sf. Nicolae din Țigănie (1832 MȚR Mss., 163). Toponimul Țigănia ca borgatonim (mahala) și-a consolidat statutul urban prin determinanți morfologici: Biserica „Sf. Nicolae” din Țigănia Vlădichii (1843 MȚR Mss. 147).

Extensia acestui toponim a marcat la rândul-i o amplificare a sferei semantice a urbanonimului Țigănia: Mahalaua „Sf. Nicolae” din Țigănie (1832 MȚR Mss. 163) „ Mahalaua cu Biserica „Sf. Nicolae” din Țigănia; în acest mod se ierarhizează două unități administrative, Țigănia, ca suburbie, care încorporează o mahala marcată denominativ de reperul Biserica „Sf. Nicolae”.

Succintul excurs al apelativului țigan în limba română, reprezintă, pe de o parte, posibilitatea de încadrare a acestei secvențe lexicale într-un circuit derivativ, iar, pe de altă parte, antrenarea secvenței în procesul de schimbare a statutului lexico-semantic.

În ambele cazuri, apelativul țigan s-a dovedit prolific de-a lungul unei întregi evoluții diacronice în spațiul spiritual românesc. Ca unitate lexicografică, cuvântul țigan a cumulat microcensuri, perisabile sau viabile în timp, care, în ansamblu, i-au conturat un traiect sinuos, adaptat unor stări emoționale de moment.

Cuvântul țigan a individualizat o etnie, dar și o stare de spirit cu extensiuni în cele mai diferite zone ale vieții civice.

Sub aspect lexical concurențial, cuvântul țigan, repudiat abuziv de „aristocrația” acestei etnii, se va menține la nivelul limbii prin intermediul derivatelor sale, consacrate prin uz, în dauna cuvântului rrom, unitate lexicală stingheră, care apare doar ca o secvență încadrată într-o „modă” perisabilă.

Popas în Hiperboreea

poeme de Ioan MOLDOVAN

FAMILIA ROMÂNĂ revistă pentru românii de pretutindeni

FUGA ÎN MANUSCRISE

*Copilul tău crește, eu ce să mai zic
mi-era rușine în genunchi
de floare mierie a pâinii mestecate de dimineța
până seara*

*părul tău prin cerneală
precum liniile nenorocoase ale unei palme
eu ce să mai zic
în dimineța imensă a amiezii spre seară*

CLAR DE TOAMNĂ

*Cu vânătaie în cerul gurii
se-apropie de mine-un cal
și-oprit la capătul securii
brumează regnul mineral
în steaguri albe își afundă
falangele triumfătoare
atinsă de tăiș e-o undă
de praguri cosmice sub soare
dinspre septembrie spre octombrie
cad capetele dulcii ierbi
acoperind cu mohorâre
reci pădăii fragilii cerbi
o hobotire de brânduși
cuprinse toate de arsură
se-nchid și se deschid în uși
mai vinete ca orice gură
și stau ingenuncheat și mut
lângă un cal ingenuncheat
amestecați pe-același scut
spre care iernile străbat*

ÎMPĂCĂRI DE IARNĂ

*Gutâiul ca o navă foșnind între ferigi
Cad corbii în Desești ca un limbaj arbaic
Se-apropie-n convoaie cu sunet de verigi
Zăpezile de altădată. Și melosul lor laic
Pe inimi ni se lasă ca pe abecedare
Amestecând pe A cu B, cu C pe D*

*De parc-o limbă nouă cu mare nerăbdare
Ar dăntui în gură, ușoară, limpede.
Tăcerea Dumneavoastră, Prieteni, se cuvine
Să se încarce-acum de lupi și de ninsori
Călătorind întreagă spre patriile line,
Reginei din Decembre să-i ducă sărbători:
Hipnotizate ceruri, sidefuri călătoare
Misterioase capre ingenunchind sfios
La căpătâiul stâncii sub cerga de ninsoare
Cătând om iarbă de-aur c-o ramură de os.
Și-n vremea asta, neaua, împovărând secunda
Va clătina și mâna cenușii adunate
Și o va odihni-o și împietrindu-și unda
Vedea-vom minutarul arzând — pe jumătate.*

FUGĂ DE PRIMĂVARĂ

*Peste păduri, cenușiu, vântul —
un cerb mohorât și lungit
într-o fugă silențioasă
în minus infinit*

*Ulii stau în singurătate
pe inele pustii de lumină
sub gușile lor străvechi
dictoanele zborului se declină*

*Tot mai tăcute-s însă cuvintele...
trup lângă trup
nu pot închipui nimic:
se subțiază, se clatină, se rup...*

NICI O EXCLAMAȚIE

*Se face miezul verii, se face
bicicletele sticlesc prin sofran, prin șanturi
ai aruncat un pumn de cuvinte și aștepți
să întoarcă gâtul mamei spre vinovat*

*o tristețe, o negură în răsufierea ta
noroc că ai mâini mieroase, femeie
în adâncul gurii nici o exclamație inocentă*

Cărțile Arhim. Veniamin Valer Micle, în patrimoniul cultural al ortodoxiei românești

Motto: „Fericiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Matei 5,9)

Pr. Ioan-Aurel BOLBA

Lansată la Râmnicu-Vâlcea în 2008 cu ocazia inaugurării „Anului cărților vechi”, dar mai ales dedicată împlinirii a 500 de ani de la tipărirea *Liturghierului* de către ieromonahul Macarie la început de sec. XVI, cartea părintelui Arhimandrit Veniamin Valer Micle ***Ieromonahul Macarie - tipograf român (1508-1512)*** vine să îmbogățească patrimoniul cultural și spiritual în același timp al spațiului mioritic carpato - danubiano - pontic, cum frumos l-a denumit Lucian Blaga.

Despre părintele cărturar arhimandrit Veniamin am scris în *Figuri de ierarhi și preoți cărturari*¹, arătând nobila preocupare a Preacuvioșiei Sale de a se osteni în cercetare și scriere în liniștea umbrei Sfintei Mănăstiri Bistrița Olteană.

De astă dată neobositul cărturar Veniamin arhimandritul s-a ostenit să scoată și să pună în lumină meritele incontestabile ale primului tipograf român care este ieromonahul Macarie.

Folosindu-se de o bogată bibliografie selectivă, cartea arhimandritului Veniamin este sistematizată în șase capitole în care se fac precizări, se aduc argumente și se fac demonstrații logice cu toată exigența și compatibilitatea, așa cum îi șade bine unui adevărat cercetător și promotor de cultură.

Chiar în „Cuvânt Înainte” autorul arată că „Din nefericire până în prezent, marele tipograf Macarie Ieromonahul nu s-a bucurat de o monografie privind viața și activitatea sa. Din această

cauză am considerat că realizarea unei asemenea lucrări se recomandă imperios – cu clasificările de rigoare – la aniversarea a cinci secole de la apariția primei cărți: *Liturghierul* din 1508.”

Prezentate exhaustiv, cele trei tipărituri ale lui Macarie *Liturghierul* (1508), *Octoiul* (1510) și *Tetraevanghelierul* (1512), se ajunge la concluzia că Macarie învățase tainele meșteșugului la Veneția, a circulat prin Europa, cunoscând personal pe Schweipoldt Fiol la Craiova, venind apoi în Țara Românească.²

Autorul cărții dă dovadă că stăpânește foarte bine arta mănuirii condeiului, dar la fel de bine și termenii de referință tipografici, tehnica sau tehnicile tipografice la care a avut acces nu numai prin studiu dar mai ales prin practica efectuată la tipografia andreiană în perioada anilor de studii teologice din pitorescul burg, Sibiu. Acest lucru îi va fi folositor peste ani, căci iată, azi vrednicul cărturar are propria sa tipografie în care a văzut lumina tiparului, după alte cărți tipărite și cartea despre care fac vorbire acum.

Liturghierul de la 1508 tipărit în Țara Românească de ieromonahul Macarie, în limba slavonă, a fost prima ediție apărută cu mult înaintea celei grecești, tipărită în anul 1526, concomitent la Veneția și Roma. Un exemplar foarte bine conservat se află la Biblioteca Centrală de Stat București și se crede că ar proveni de la Mănăstirea Bistrița Olteană, iar un altul la Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă din Sibiu, dar este degradat și incomplet. Alte câteva exemplare se află în afara țării.

Un cunoscător al cărții, prof. Constantin Moisil, făcea următoarea remarcă despre *Liturghier*: „Nesfârșita variație de litere capitale și frontispicii cu arabescuri, imprimate toate, parte în negru, parte în roșu, într-o armonie desăvârșită, dau primei cărți tipărite în România o

revistă pentru românii de pretutindeni

FAMILIA ROMÂNĂ

¹ Carte apărută la editura Ex-Ponto, Constanța, 2006, pg. 173-192

² Eugen Goia, *O nouă carte de suflet a Arhimandritului Veniamin Micle: Ieromonahul Macarie – tipograf român (1508-1512)* în „Viața de pretutindeni”, Arad, nr. 1-5 mai/ 2008, p.160.

înfățișare estetică necontestată și valoarea unei adevărate opere de artă tipografică.”¹

A doua carte tipărită de ieromonahul Macarie este un *Octoih*, a apărut în vremea domnitorului Vlad cel Tânăr sau Vlăduț (1510-1512) la 26 august 1510, după cum mărturisește în Epilog: „M-am trudit pentru aceasta și am săvârșit noi aceste cărți în anul 7018, crugul soarelui 18, al lunii 7, indiction 12, luna august, 26 de zile.” Acest *Octoih* a fost semnalat pentru prima dată în 1877 la Mănăstirea Hilandar din Muntele Athos de către Arhimandritul Leonid.

La noi, *Octoihul* lui Macarie a fost menționat pentru prima dată în anul 1905, la o Expoziție din Sibiu și semnat de reputatul istoric Nicolae Iorga. *Octoihul* a avut la bază un manuscris original după care a lucrat Macarie. Cercetătorii au căzut de acord că își avea originea pe teritoriul românesc.²

În sfârșit, cea de-a treia carte tipărită de ieromonahul Macarie este un *Tetraevanghel* apărut în timpul domniei lui Neagoe Basarab la 26 iunie 1512. El este important, pentru că este primul *Tetraevanghel* tipărit pentru toți ortodocșii care foloseau în cult limba slavonă. Cel care a descoperit din această tipăritură două exemplare, la Mănăstirea Bistrița, este Alexandru Odobescu. Dintre cele trei cărți tipărite de ieromonahul Macarie, *Tetraevanghelul* este cea mai reușită, iar „exemplarul de lux este o capodoperă a graficii românești din toate timpurile” după cum apreciază Barbu Teodorescu și se păstrează la Muzeul de Artă feudală din București.³

După ce ne descrie cu lux de amănunte toate tehnicile folosite la realizarea tipografică a celor trei opere ale lui Macarie tipograful, începând cu hârtia folosită și pergament, până la lucrarea de legătorie în scoarțe de piele și lemn cu dispozitivele de alamă pentru închiderea cărții și evident, ornamentele realizate, arhimandritul Veniamin purcede a demonstra cu argumente istorice că nici unul dintre omonimii ieromonahului Macarie nu se regăsesc în personalitatea lui.

Nu intrăm în amănunte pentru a pleda că ieromonahul Macarie este român și aparține acestui spațiu românesc, lăsând pe cititor să descopere acest lucru, să se simtă contemporan pentru o vreme cu Macarie tipograful, dar mai ales cu vremurile istorice în care a trăit, cu vremurile istorice în care unii cercetători au fost

PRO și alții CONTRA că Macarie ar fi fost tipograf român. Autorul cărții demonstrează cu măiestrie că Macarie ieromonahul este primul tipograf român.

Această carte pe care ne-o dăruiește Arhim. Veniamin din preaplinul său suflet românesc, de slujitor al sfântului altar și slujitor al neamului, vine ca o încoronare a tuturor celorlalte scrieri ale sale de până acum, îmbogățind patrimoniul cultural al ortodoxiei noastre românești și nu numai.

Iată că la doi ani după apariția minunatei lucrări *Ieromonahul Macarie – tipograf român (1508-1512)*, vrednicul ostenitor al slovei scrise, Arhim. Veniamin Micle a publicat o altă carte de referință: *Octoihul Ieromonahului Macarie 1510-2010*, în 2010, anul în care s-au împlinit, la 26 august, 500 de ani de la tipărirea lui.

În Cuvânt înainte autorul menționează, pe deplin justificat, faptul că „Despre *Octoihul* ieromonahului Macarie s-a scris mai puțin, întrucât atenția istoricilor și a cercetătorilor s-a focalizat preponderent asupra *Liturghierului*

din anul 1508, pentru a evidenția introducerea tiparului în Țara Românească și apariția primei tipărituri slavone în această parte a Europei”.

În „Studiul introductiv” al cărții, se merge la etimologia cuvântului OCTOIH, făcându-se precizarea că numele își are originea în limba greacă, format din cuvintele Οκτώ (opt) și ἡχος (glas), adică opt glasuri. Prin urmare *Octoihul* este un cuvânt compus din cuvintele grecești OCTO + IHOS care a dat OCTOIH. Sunt cunoscute și denumirile arhaice de Optglăsarul sau Optaiul; prin urmare *Octoihul* cuprinde slujbele bisericești din fiecare zi a săptămânii rânduite pe opt glasuri. Ca și carte de cult bisericesc care se folosește la strană, importanța *Octoihului* este evidentă, deoarece cuprinde rânduiala slujbelor pentru fiecare zi din săptămână începând cu Vecernia de sâmbătă seara. Se știe că anul bisericesc (care începe la 1 septembrie) se împarte în trei mari perioade ce poartă numele cărții de

1 Micle, V. – *Ieromonahul Macarie – tipograf român (1508-1512)*, Mănăstirea Bistrița Olteană, 2008, p. 47.

2 Micle, V. – Op. cit., p. 56.

3 Micle, V. – Op. cit., p. 59.

slujbă: perioada Penticostarului, a Triodului și a Octoihului.

Autorul mai face referire și la Octoihuri tipărite anterior anului 1510 și anume la apariția numai a două ediții ale *Octoihului*, o ediție la Cracovia în 1491, în limba slavonă, în Polonia, și o alta la Cetinje, în Muntenegru în 1494, tot în limba slavonă, fiind opera ieromonahului Macarie, care și-a desfășurat activitatea în acest centru cultural între anii 1493-1496.

Octoihul tipărit de ieromonahul Macarie apare la 26 august 1510 în timpul domniei lui Vlad cel Tânăr sau Vlăduț (1510-1512) după cum mărturisește însuși în Epilog: „M-am trudit pentru aceasta și am săvârșit și noi aceste cărți în anul 7018, crugul soarelui 18 al lunii 7 indiction 12, luna august 26 zile» deci la doi ani de la apariția Liturghierului”¹.

Vrednicul cărturar și, de ce nu, cercetător-părintele arhim. Veniamin Micle, meticolos în ceea ce face, ne dă o descriere competentă a celor două octoihuri macariene. Cel din Muntenegru apărut în 1494, de care aminteam ceva înainte și care a fost tipărit în două volume sub numele *Octoihul I* și *Octoihul II*, cel mai cunoscut fiind *Octoihul I*, din care nouă exemplare se mai păstrează în bibliotecile din Belgrad: opt în Biblioteca Națională și unul la Biblioteca Academiei. Din *Octoihul II* s-au mai găsit doar șase foi, ce au fost descoperite ceva mai târziu la Biblioteca Națională din Belgrad.

Octoihul Ieromonahului Macarie, apărut la 1510 în Țara Românească, este o carte voluminoasă de format A4 – mai mare ca *Liturghierul* din 1508, numără 200 file, grupate în 25 caiete cu 22 rânduri pe pagină. Rândurile sunt mai pline, cuprinzând în medie câte 36 semne. Arhim. Veniamin Micle vorbește pe larg despre tehnicile tipografice ale celor două octoihuri, mergând până la cele mai mici detalii, dar care, după cum afirmă autorul, nu se ridică la înălțimea *Liturghierului* tipărit la 1508.

B. P. Hasdeu observa că ornamentația cărților ieromonahului Macarie provenea din cea a manuscriselor slave din țara noastră, aparținând epocii lui Ștefan cel Mare, a artei bizantine, prin ornamentația florală și geometrică precum cea din Renașterea italiană.

Autorul trece apoi la comparația celor două octoihuri, concluzia fiind că *Octoihul* din 1494 n-a fost modelul pentru *Octoihul* tipărit în 1510, după cum afirma și P. Panaitescu: „Este vorba de două texte total diferite, și ca limbă și ca și cuprins. Avem a face cu întrebuintarea

pentru tipar a altor manuscrise, având la bază traduceri diferite, în slavonește, ale *Octoihului* grecesc”. Fin observator, arhim. Veniamin Micle arată că „Român, ieromonahul Macarie se va orienta spre modelul cărții românești, luând ca izvor manuscrisul, de preferință cel descoperit în mănăstirea unde se stabilise, dorind să creeze o operă specific românească. Trăsăturile sau ductus-ul literei macariene se modelează peste tot, cât mai apropiat de manuscris; el împrumută atât cât permite turnatul în metal, suplețea și grația originalului scris de mână...”²

Ceea ce este interesant în acest *Octoih* tipărit de ieromonahul Macarie la 1510 este faptul că prima foaie are reprodușă pe ea o planșă cu sfinții bizantini cu filactere în mâini redată pe o întreagă pagină, iar jos, în față, se află sfinții melozi Iosif, Theofan și Ioan Damaschin – autori ai cântărilor din cuprinsul lucrării. Doar ceea ce este mai semnificativ este o biserică, ceea ce este unicat în tipăriturile macariene. Este o biserică în stil bizantin. Tot părintele arhim. V. Micle consideră că „...planșa din *Octoihul* macarian transmite un mesaj. Xilograful reprezintă biserica privită din latura nord – vestică, cu absida altarului spre răsărit, iar în partea sudică apare clopotnița, amplasată deasupra porții de intrare, așa cum era incinta Mănăstirii Bistrița în epoca respectivă; în partea superioară a turnului sunt înfățișate cele două clopote, păstrate și astăzi”³. Acest lucru poate fi considerat dovada incontestabilă care demonstrează că tipografia ieromonahului Macarie a funcționat în acest renumit local de cultură, iar momentul ilustrativ reprezintă „EMBLEMA” tiparniței sale.

Trecem peste bogăția de informații și amplele detalii pe care ni le furnizează acest neobosit slujitor al condeului și al Sfântului Altar Arhim. Veniamin Micle, care la împlinirea vârstei de 70 de ani ne-a dăruit această minunată carte, *Octoihul Ieromonahului Macarie 1510- 2010*, și mai precizăm că acest *Octoih* a fost menționat pentru prima dată în anul 1905 la o expoziție din Sibiu și semnalat de Nicolae Iorga, iar Academia Română deține trei exemplare.

Și nu e lucru lipsit de importanță că peste veacurile ce s-au scurs în istoria zbuciumată a poporului nostru român dreptcredincios, la Mănăstirea Bistrița Olteană care adăpostește moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul, Ieromonahul Macarie – tipograful are un vrednic urmaș în continuarea tipăriturilor, în persoana arhimandritului Veniamin Valer MICLE.

1 Arhim. V. Micle – *Octoihul...*, p. 22-23

2 Idem, p. 63

3 Idem, p. 88.

SĂ NU NE RĂZBUNAȚI!

Mărturii despre suferințele românilor din Basarabia adunate de monahul Moise¹

Conf. univ. dr. Ștefan VIȘOVAN

FAMILIA ROMÂNĂ revistă pentru românii de pretutindeni

Cartea de față este rezultatul strădaniilor monahului Moise Iorgovan de la Mănăstirea Oasa din județul Alba, care a înțeles mai bine decât oricine altcineva că se impune imperios a se aduna într-o arhivă a neamului mărturiile zguduitoare ale românilor din Basarabia deportați în cele mai cumplite lagăre ale morții din fosta Uniunea Sovietică. Așa că, primind binecuvântarea maimarilor săi întru duhovnicie, a schimbat, pentru o vreme, viața de obște cu una mult mai tumultuoasă, plină de privațiuni, sacrificii și „căderi”, cum spune însuși Cuvioșia Sa într-un interviu. A luat drumul arhivelor, a studiat dosare, a stat apoi de vorbă cu zeci de supraviețuitori ai lagărelor comuniste, a făcut deplasări în Basarabia, a filmat, a luat interviuri, a consemnat fapte greu de imaginat, crime și torturi bestiale săvârșite de susținătorii și slujbașii comunismului.

Dintre toate ținuturile locuite de români, Basarabia a avut cel mai mult de suferit din partea „marelui vecin de la răsărit”. Ne-a fost răpită în anul 1812 și supusă unui intens proces de rusificare timp de mai bine de un secol, apoi, pe fondul evenimentelor din anul 1918, revine pentru o scurtă perioadă în trupul României. În anul 1940 Rusia, după un ultimatum transmis guvernului român, ocupă Basarabia, apoi în anul 1941 trupele române o eliberează, dar în anul 1944, este brutal reanexată statului sovietic. A fost reluat procesul de rusificare și sovietizare, desfășurat în strânsă legătură cu unul de dezaționalizare și ateizare.

După o Întâmpinare către cititor, în care monahul Moise prezintă succint, dar deosebit de sugestiv, dezastrul etnic și confesional pe care l-a provocat și întreținut puterea sovietică în Basarabia, cartea este structurată în șase capitole-mărturii, pe parcursul cărora își rememorează calvarul deportării șase basarabeni, monahul Moise găsim titluri sugestive pentru

fiecare mărturisire a acestora: Margareta Cermătan-Spănu – Pasărea fără aripi (p. 11-132), Ion Moraru – Sub semnul „Sabiei dreptății” (p. 133-245), Galina Baranovshi Șapovalova – În neagra străinătate (p. 247-268), Teodosia Cosmin – De la Cosăuți la vale (p. 269-292), Tamara Oală Pleșca – Singură printre străini (p. 293-324) și Nicolae Istrate – Am ieșit din închisoare neînrațit și nerăzbunător... (p. 325-354). Aceste povestiri redau, într-o manieră de jurnal rememorat, tragedia câtorva familii de români basarabeni, dintre cele câteva sute de mii, care au „beneficiat” de tratamentul inuman, bestial, distrugător și abominabil al puterii sovieto-comuniste instalate nelegitim pe pământul dintotdeauna românesc. Marele merit al cărții monahului Moise constă și în aceea că a reușit, poate în ceasul al doisprezecelea, să ofere contemporaneității și posterității mărturii veridice despre metodele prin care s-a înstăpânit dictatura roșie peste tot pe unde s-a infiltrat în ultimele două secole. Dar protagoniștii cărții ies adeseori din cadrul strict sovietic, făcând referiri deloc măgulitoare la modul cum înțelegea, de veacuri, imperiul rus – țarist sau sovietic – să facă politică externă, să se impună în interior și în afară. Istoricii ruși, spune Nicolae Istrate, vorbesc despre Basarabia mai mult de prin anul 1812, când a fost ocupat acest ținut românesc de ruși, arareori amintesc că aici locuiau români încă din vechime. Literatura de specialitate comunistă acreditează ideea că istoria Basarabiei începe abia după ocupația din 1812. „Dar noi, românii, de aicea suntem, nu suntem veniți. Ei sunt veniți. De asta suntem noi foarte oropsiți pentru că rușii au vrut să ne asimileze. De despărțit au reușit să ne despartă de patria-mamă, dar de asimilat n-au reușit să ne asimileze și trebuie să rezistăm... În linii generale, pe unde a călcat cizma rusească, nu se mai duce de bunăvoie” (p. 349). Mulți dintre tinerii de astăzi din România de dincolo și de dincoace de Prut

¹ Carte apărută la Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2012, 364 p.

vor afla din cartea aceasta care a fost prețul supraviețuirii basarabenilor, cum au fost ei supuși unui tenace proces de exterminare și de-naționalizare, vor afla adevăruri uluitoare, multă vreme ținute ascunse de regimurile comuniste, despre grozăviile deportării românilor de peste Prut în Siberia, unde ai la un moment dat impresia că numărul deportaților depășea cu mult pe cel al localnicilor. „După unele surse, pe toată durata de existență a URSS-ului, aproximativ 2.344.000 persoane originare din Basarabia, Bucovina de nord și RSSA Moldovenească au fost victime ale arestărilor, persecuțiilor politice, deportărilor, condamnărilor la muncă silnică, 703.000 dintre ei pierind. Ultimele cifre includ și cele 298.500 de victime ale foametei din perioada 1946 – 1947 și cei aproximativ 100.000 de prizonieri de război români de origine basarabeană și bucovineană, care au murit în lagăre. Restul sunt victime ale execuțiilor, masacrelor, deportărilor și ale gulagului”. (Cf. R. J. Rummel, Table 6.A. 5.104.000 victime în perioada interbelică: surse, calcule și estimări, Freedom, Democracy, Peace; Power, Democide, and War, Universitatea statului Hawaii. Apud Ocupația sovietică a Basarabiei și Bucovinei de nord, <http://ro.wikipedia.org>).

Din relatările Margaretei Cermârțean-Spânu aflăm că în satele românești de dincolo de Prut „până la venirea sovieticilor, oamenii trăiau așa cum apucaseră din bătrâni: frumos și liniștit” (p. 11), aveau cutume și reguli moștenite din moși-strămoși și păstrate cu sfințenie. „În scurt, trăiau cu înțelepciune și aveau toată îndestularea”. (p. 12). Oamenii își educau copiii în spiritul dreptății, al adevărului și al respectului față de tradiții și față de credința străbună. Însă „din 1940, liniștea și bunăstarea oamenilor s-au spulberat. Rușii au dat ultimatum României să-și retragă armata și administrația din Basarabia. Mulți gospodari s-au refugiat atunci în țară, părăsindu-și pământurile și agoniseala lor de o viață”. (p. 14). Pentru a-și impune regimul, rușii s-au folosit de cozile de topor locale, recrutate dintre cei cărora nu le-a plăcut munca și nu aveau nici avere, iar dacă au moștenit ceva agoniseală de la părinți, și-au prăpădit-o din lene sau din cauza altor vicii. Aceștia au devenit fruntea satului, uneltele sovieticilor. În acest sens este edificator cazul lui Grișa Țiganul, care, devenit activist sovietic, jefuia,

amenința, scotea cu sila icoanele din casele creștinilor, le călca în picioare și le dădea foc. Naratoarea este de părere că foametea care a cuprins Basarabia între anii 1946-1947 „a fost creată artificial de bolșevici ca să-i silească pe oameni să intre în colhoz”. (p. 22). Înclinăm să credem că așa s-au petrecut lucrurile, dacă nu cumva declanșarea foametei nu era chiar una dintre metodele de exterminare a românilor basarabeni care nu agreau puterea sovietică. Așa se face că pe fondul unei secete nemaipomenite, peste care gospodarii harnici și prevăzători ar fi trecut – e drept cu oarecare sacrificii – că aveau rezerve pentru astfel de situații, „tocmai atunci au început a umbla și activiștii de partid prin case și a scotoci în toate ungherele după postavcă (un fel de cotă alimentară – n.n.). Măturau

Monahul Moise Iorgovan, pr. Adrian Paul, dr. Teodor Ardelean, redactor-șef Familia Română la lansarea cărții, Baia Mare, 26 februarie 2013

fără milă podurile oamenilor de ultimul bob de grâu, ca să nu aibă lumea cu ce trăi... Dacă vedeau că nu găsesc nimic, umblau cu o sulită mare și împungeau metru cu metru toată gospodăria, să afle ascunzătorile, că țăranii începuseră să dosească de-ale gurii în pământ, în iesle, în beci, care pe unde putea” (p. 22-23). Mureau oamenii din cauza foametei, mureau animalele, se distrugea comunitatea. Acestea erau „binefacerile” noii orânduiri! „A fost un adevărat genocid. Și de-acuma ceilalți când au văzut cum cad oamenii ca găinile, au cerut, de spaimă, să-i primească în colectiv. Asta au și urmărit bolșevicii: ca să faci colhoz, adică colectivizare, trebuie să-l înspăimânți pe om, să-l aduci la disperare, încât să zică el singur: Pri-miți-mă în colectivul vostru, numai să nu mor! Și așa s-a făcut. Când au văzut ce se petrece, ceilalți au dat toți cereri să intre în colectiv”.

(p. 24). Intrarea cu forța în colhoz a însemnat ruinare, dezrădăcinare, ruperea de tradiții: „Tot au luat comuniștii în colhoz! Ne-au luat caii, boii, vacile, plugul, pământul... Umblă cu arma la tâmplă și la șold și totul ne-au luat...” (p. 48).

A urmat apoi cea mai groaznică perioadă din viața românilor basarabeni: deportarea. Se știe că puterea sovietică a deportat în Siberia nu doar români, ci și ruși, lituanieni, polonezi, ucraineni etc. Deportarea a fost un al doilea genocid. A fost un calvar inimaginabil care a provocat sutelor de mii de oameni suferințe greu de închipuit. Dintre cei deportați abia jumătate ajungeau la destinație, ceilalți mureau pe drum din cauza condițiilor inumane de transport, din cauza lipsei de hrană, din cauza bolii etc. Altă parte au murit în Siberia, unde au fost obligați să lucreze, neîmbrăcați ca lumea, flămânzi și bolnavi, în exploatare minieră, pe diferite șantiere, în zootehnie etc., aducându-și obolul la „edificarea noii societăți”.

Cartea realizată de monahul Moise surprinde și o serie de aspecte de ordin etnografic atât din Moldova de peste Prut, cât și din Siberia, înregistrând totodată numeroase reacții ale oamenilor simpli – români sau de altă etnie, aflați în libertate sau încarcerați în gulagurile siberiene – la situația politică din România, Rusia ori la cea europeană. În ciuda dramatismului evenimentelor descrise, în cuprinsul relatărilor celor șase protagoniști identificăm adeseori vorbe de duh, proverbe și zicători din zona Moldovei, toate acestea constituindu-se în veritabile argumente că cei deportați și umiliți nu și-au pierdut nici umorul, nici înțelepciunea. Aflăm, de asemenea, că Stalin nu era iubit de popor, dimpotrivă oamenii vedeau în el cauza tuturor nenorocirilor ce se abătuseră asupra lor. Sperau că după moartea lui viața să devină mai puțin stresantă, iar cei din lagăre visau la eliberare.

Din paginile cărții arhimandritului Moise de la Oasa reiese, fără nici un fel de dubiu, că românii care au supraviețuit deportării și lagărelor de muncă forțată, au reușit acest lucru, întâi de toate, prin credință. Chiar dacă unii dintre ei, în momentele de cumpănă supremă, au șovăit și s-au clătinat, cei mai mulți au găsit până la urmă tăria de a se opune ispitei comuniste, păstrându-și nădejdea și credința nealterate. Ei au primit o educație profund creștină, au trăit în rugăciune și închinare, l-au avut mereu în minte pe Dumnezeu, iar în suflet și în inimă pe Mântuitorul Hristos. Comuniștii știau acest lucru. De aceea s-au repezit asupra sufletelor oamenilor, căznindu-se să-l alunge de acolo pe Hristos, de aceea au dărâmat biserici,

iar pe altele le-au transformat în magazine, cămine culturale sau în muzee ale ateismului. Nu au reușit însă. Rugăciunile și credința i-au ajutat să supraviețuiască.

În orfelinatelor în care erau plasați, copiii deportaților erau tratați ca niște infractori (erau doar fii ai „dușmanilor poporului”, nu?). Răbdau foame și frig, erau îmbrăcați ca vai de ei, erau bătuti și li se anihila personalitatea. Acolo erau învățați că nu există Dumnezeu, că Stalin și comunismul sunt totul pe lume, erau batjocoriți dacă își făceau cruce sau își ziceau rugăciunile, iar cu timpul unii au început chiar să se îndoiască de faptul că educația creștină primită acasă a fost cea adevărată. Dar chiar și în condițiile unei veritabile revoluții ateiste desfășurate în instituțiile sovietice de învățământ și cultură, mai existau destui credincioși, care se rugau pe ascuns și cărora comunismul nu li l-a putut smulge pe Hristos din suflet. Un exemplu convingător ne oferă în acest sens o învățătoare dintr-unul din orfelinatelor prin care a poposit copila Margareta Cemărtan-Spănu. Această învățătoare îi spunea, în particular, să nu-și piardă credința, nici demnitatea și să riposteze atunci când copiii din orfelinat o jigneau și-i făceau tot felul de șicane. Mai grav era că au început să-și uite graiul strămoșesc, pentru că în lagăre sau în orfelinat limba în care se comunica era rusa. Pe unii viața printre străini i-a obligat să fie duri, răi, deși înainte erau buni, cuminți și răbdători. Răi i-a făcut comunismul și „bolșevicii, cu regimul lor inuman. Un animal nu te înduri să-l lași fără mâncare sau în frig, dar să faci așa cu oamenii, să-i lași flămânzi și dezbrăcați?! Și atunci te învață nevoia, te face dur”. (p. 53).

Întoarsă în țară, calvarul Margaretei Cemărtan-Spănu nu a luat sfârșit. După nenumărate chinuri și suferințe venite din partea străinilor, dar uneori și din partea celor apropiați, parcă se îndepărtase de oameni și chiar și de Dumnezeu. S-a așezat la casa ei, iar într-un târziu și-a scris amintirile, cu care ocazie face un adevărat rechizitoriu socialismului și comunismului. „Am scris această carte, spune Domnia Sa, ca să știe oamenii ce a fost comunismul, ce a adus el cu adevărat, mai ales nouă, basarabenilor. Pentru că sunt și astăzi care spun că a adus mult bine și pentru binele acesta trebuie să fie și jertfe... Dar ce bine a făcut comunismul, socialismul?! Ce a adus? Și unde e acum, dacă s-a clădit pe jertfe? Bine, să spunem că am fost jertfe noi și șaiszeci de milioane pe lângă – că așa spun statisticile, șaiszeci de milioane a jertfit Uniunea Sovietică. Și ce-au făcut? Ce-au dobândit? Poți să faci ceva pe teroare? Pe oase și

sânge poți să construiești?!...A intrat Satana cel mare în Lenin și a început a ruina tot ce a fost armonios. Că înainte omul era liber: voiai să muncești, să ai, munceai și aveai mai mult; nu voiai mult, erai mijlociu; nu voiai deloc, îți ajuta ceilalți, îți mai dădea de pomană – nu aveai, desigur, autoritate, nici cinste în sat, dar de foame nu mureai. Erai liber și făceai după conștiință. Dar sovieticii au adus teroarea, uciderea, jaful și a pierit libertatea”. (p. 129-130). Într-adevăr, regimul comunist a schimbat radical relațiile dintre oameni; au apărut categorii sociale noi: oamenii puterii, turnătorii la securitate, activiștii etc., mulți dintre ei dispuși să se lepede de tot ce aveau mai sfânt (dacă aveau și așa ceva), numai pentru a parveni sau pentru a trăi mai ușor. De altfel și acolo, ca și dincoace de Prut, primii și cei mai înverșunați susținători ai colectivizării au fost cei leneși, cei rămași fără avere din diverse motive, cei pe care comunitatea îi tolera, dar nu-i aprecia. Aceștia au văzut în colectivizare și în dictatura proletariatului unicele posibilități de a deveni egali cu oamenii harnici și înstăriți. Puterea sovietică a lovit fără milă și în intelectuali, de care se temea și pe care, neputând să-i ademenească cu vorbe goale și minciuni, și-a propus să-i extermine.

Marea majoritate a celor care au scăpat cu viață din iadul comunist sovietic, a celor care au supraviețuit torturilor bestiale, deportărilor, foametei și privațiunilor de tot felul nu au resen-

timente, au socotit că așa le-a fost împărțit, că acesta le-a fost destinul. Unii au avut chiar puterea să găsească ceva bun în chinurile la care au fost supuși. Ei socotesc că închisoarea i-a ajutat să se cunoască mai bine pe ei înșiși, că i-a apropiat mai mult de Dumnezeu, Care i-a ocrotit și pe a Cărui mână mângâietoare au simțit-o mereu alinându-le durerea și întărindu-le nădejdea. Pe ei i-a salvat puterea propriei credințe. Ei cred, și așa și este, că supraviețuirea lor nu a fost întâmplătoare, că ei fac parte dintr-o lucrare amplă a lui Dumnezeu, Care i-a ținut în viață ca să poată povesti odată și odată lumii prin ce grozăvii au trecut, la ce încercări i-a supus Satana cu chip de comunist. Și iată că monahul Moise de la Oasa a venit să le nemurească durerea și tăria sufletească, reconstituind, pentru generațiile de astăzi și pentru cele viitoare vremuri de cumplită teroare și chipuri de martiri care au fost capabili să se roage pentru tortionarii lor, rostind aidoma Mântuitorului: „Iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac”! Iată, așadar, cum „fără să-și dea seama, călăii au șlefuit o generație, care, la capătul suferinței, s-a dovedit capabilă să ierte și să iubească” (p. 7).

Preluând ca titlu pentru volumul de față mesajul pe care l-a transmis din închisoare filosoful creștin Mircea Vulcănescu – „Să nu ne răzbunați!” – monahul de la Oasa ne îndeamnă la liniște, la calm și la blândețe, dar deopotrivă la aducere aminte, la neuitare.

Școala din Popești merită și dorește un patron spiritual: Profesorul Constantin Mălinaș

Rozalia BARTA
Delia PANTEA
Tiberiu MORARU

Sala festivă a Școlii din Popești a fost vineri, în prima zi de mărțișor, gazda proiectului Asociației Morărița: „Manifestări culturale pe Valea Bistrei, dedicate omagierii prof. dr. Constantin Mălinaș - Popești – Ciutelec” - ediția a treia.

Vatra satului Popești, călcată de oameni buni

Alături de elevii și profesorii școlii au onorat cu prezența dr. Ion Botoș, președintele Fundației „Dacia” din Maramureșul Istoric - Ucraina, redactor al revistei *Familia Română* din Baia Mare, Lucian Silaghi - directorul exe-

orghe Ciobai de la Biserica Alba din Marghita, însoțit de profesorul Aurel Nandra, președintele asociației cultural patriotice Avram Iancu - filiala Marghita, Igor Antoniuc - președinte, însoțit de Mariana Donica, membră a Asociației Studenților și Elevilor Basarabeni din Universitatea Oradea, profesorul pensionar Alexandru Duruș și prof. Ovidiu-Ionuț Băncescu, de la Liceul Tehnologic nr.1 Popești. Din partea familiei, a onorat cu prezența și în acest an, mama profesorului Mălinaș, distinsa doamnă Laura-Maria Mălinaș, aflată la frumoasa vârstă de 93 de ani, însoțită fiind de fiica Otilia Ștefanovici, purtătoarea de grijă a bătrâneților ei, martor tă-

cut, implicat sufletește la toate evenimentele organizate în amintirea fratelui ei, Constantin Mălinaș.

Lacrimile măicuței Laura Mălinaș

Deschiderea evenimentului a fost făcută de prof. Florentina Baci-Borz, directoarea școlii, care a prezentat continuitatea proiectului de comemorare inițiat de Asociația Morărița pentru fostul dascăl Constantin Mălinaș, un reper de succes al școlii, un model demn de urmat atât pentru elevi cât și pentru dascăli. A salutat invitații, predând ștafeta

moderatorului. Momentul central al acestei serii de acțiuni a fost simpozionul „Profesorul dr. Constantin Mălinaș, model actual generațiilor de elevi și profesori”. Cadrul dezbaterilor a fost emoționant prin însăși natura sa, reunind câteva ore într-o întâlnire caldă, plină de respect, generații diferite prin concepții, aspirații și deziderate, având acest liant comun, generos, de evocare a personalității celui care a fost directorul Casei de Cultură a Sindicatelor Oradea, apoi director al Bibliotecii Județene „Gheorghe

La casa natală a lui Constantin Mălinaș

cutiv al Direcției Județene pentru Cultură și Patrimoniu Național Bihor, Radu Pavel - directorul executiv al Centrului Județean pentru Promovarea Culturii Tradiționale Bihor, Delia Pantea - bibliotecar metodist la Biblioteca Județeană „Gh. Șincai, Rozalia Barta - bibliotecar periodice la Biblioteca Universității Oradea, artistul fotograf profesionist Gheorghe Petrila (EFIAP, AFIAP), veteranul de război și scriitorul Vasile Ilica, Tiberiu Moraru, președintele Asociației Morărița, însoțit de d-na. Simona Molnar și Francisc Cöpeczi din Oradea, preotul Ghe-

Șincai” Bihor și al Bibliotecii Universității din Oradea. Încărcătura emoțională cea mai mare pentru auditoriu a fost cuvântul mamei profesorului Mălinaș. Doamna Laura Mălinaș, învățător pensionar, tristă și cu ochii în lacrimi, și-a deschis sufletul în fața celor prezenți. Măicuța a vorbit cu multă afecțiune, numindu-l pe alintul de copil Titel, așa cum doar o mamă poate să-și mângâie duios, copilul. Am avut ocazia să înțelegem, treptat, pașii pe care i-a urmat în viață distinsul profesor, descoperind o altă latură a personalității sale, diferită de cea de director, profesor, bibliotecar, prieten sau coleg. Am aflat astfel despre un Titel harnic și ascultător în copilărie, iubitor de carte, dovedind, cu timpul, o puternică înclinație spre învățătură. Lecția de viață, valabilă pentru toți, aceea că părintele care vrea să-și educe cu adevărat copilul trebuie să fie modelul cel dintâi pentru el. Mândria de a avea așa copii buni care s-au realizat, datorită educației, dragostei și respectului reciproc în care au trăit ca familie, este cel mai frumos lucru! Tinerilor elevi le-a transmis un îndemn să-și adune comori spirituale și culturale, citind cât mai mult, adresând mesajul simplu și plin de înțelepciune: Un om fără cultură este un om pierdut! A mulțumit pentru omagiile aduse fiului ei, pentru cinstea acordată.

Credință și putere, dragoste și dăruire

Directorul Lucian Silaghi a citat din lucrarea lui Dimitrie Bălan *Oamenii cetății și nopțile lor albe*, paginile în care Constantin Mălinaș vorbește de locurile în care a crescut, a trăit, a muncit, adică de zona Popești - Ciutelec. Inspirat de locurile domoale ale Văii Bistrei și ale Văii Barcăului, pe care și directorul le cunoaște din vremea copilăriei, a captat auditoriul, suscitând un interes special elevilor pentru relatările din cartea document. Aceste mărturisiri simple definesc poate cel mai bine profilul bunătății, al generozității și tactului pe care magisterul Mălinaș le-a purtat, le-a cultivat, le-a dovedit peste tot pe unde a umblat.

Directorul Radu Pavel: „dacă dorești să realizezi ceva, ai nevoie de credință și putere. Profesorul Mălinaș a realizat mult, prin activitatea lui a demonstrat credința, iar puterea binelui a fost totdeauna argumentul lui. A știut că este necesar să facem ceva pentru comunitatea în care am crescut, ceea ce rămâne în amintirea urmașilor este felul nostru de a fi ca oameni. Să nu vă fie frică să-l alegeți patron spiritual al școlii din Popești: pe Valea Bistrei

sunt rare personalitățile care au dat atât de mult comunității din care au plecat.”

Vădit emoționat de provocarea publică a vorbirii, profesorul pensionar al Școlii din Popești, domnul Alexandru Duruș a rememorat momente din copilăria lui, alături de Constantin Mălinaș. Subliniind dăruirea de altădată a cadrelor didactice ale școlii din Popești, a recunoscut colegial, după mulții ani petrecuți împreună cu profesorul Mălinaș, valoarea moștenirii culturale inestimabile lăsată posterității de acesta, prin scrierile, prin activitatea și realizările culturale! Ar fi împlinit și Titel șaptezeci de ani, de Sfinții Împărați Constantin și mama sa Elena... Francisc Kopeczi, adevărat fiu al satului Popești, le-a povestit elevilor despre dorința lui de a se reîntoarce anual în comună, de a participa la activitățile importante din viața satului, apoi a depănat amintiri despre sat, viața grea în perioada de după război, reușitele școlare ale generației din care a făcut parte (1944 - absolvent în 1951).

Memoria profesorului Mălinaș - o șansă frumoasă pentru școala Popești

Dr. Ion Botoș a prezentat cel mai proaspăt număr al ziarului *Apșa*, ziarul românilor Maramureșului Istoric din dreapta Tisei, din Ucraina, acest număr dedicat Părintelui Gheorghe Ciobai, cu ocazia împlinirii a șaizeci de ani de viață la sfârșitul anului 2012. A prezentat public și numărul 4 al revistei de cultură *Familia Română*, drept cel mai frumos omagiu ce putea fi adus profesorului Constantin Mălinaș la trei ani de la trecerea în eternitate. S-a înregistrat la Popești și o performanță: toate cele patru numere ale revistei *Familia Română* au fost lansate public în Bihor, două dintre ele, chiar la Popești! Anul trecut au vorbit aici, la Popești, cu un mesaj special pentru elevii și dascălii școlii, Teodor Ardelean directorul executiv al revistei, alături de redactorul Ioana Dragotă. Mai mult, la fiecare număr nou editat, un pachet cu reviste, alături de un pachet de ziare *Apșa*, va ajunge la Școala din Popești prin grija Asociației Morărița, gratuit, pentru cei mai buni elevi și cadre didactice ale școlii. „Cinstirea neamului, a tradițiilor și a personalităților, este o datorie a noastră a românilor! Profesorul Constantin Mălinaș a fost un mare prieten al românismului, al românilor din toată lumea! În primul rând a iubit Maramureșul Istoric, deschizând, alături de Tiberiu Moraru, puntea de legături culturale dintre Bihor și Maramureș! Noi trebuie să diversificăm aceste legături! Memoria Profesorului Constantin Mălinaș aici, la Popești, este o șansă fru-

moasă, de suflet, pentru școala dumneavoastră! Îndrăzniți și valorificați această șansă, aveți și veți avea numai de câștigat...”

Părintele Ciobai Gheorghe a vorbit despre amestecul între voință și putere, despre gând ca purtător al mesajelor și realităților spirituale. „La nivel național, e nevoie de voință națională, patriotică și culturală. Nu avem puterea să exprimăm ceea ce gândim. Cei care au puterea să transforme gândul în faptă, devin înțelepți. A mulțumit doctorului Botoș pentru onoarea de a i se dedica acest număr de ziar al Apșei, prezentându-i activitatea celor șaizeci de ani. A invitat pe cei prezenți la Marghita pentru 14 Martie a.c. când se va lansa cartea *Bucovina noastră - antologie istorică 1775-2012*, autor Vasile Ilica urmată de lansarea numărului 1 din 2013 al ziarului *Apșa*.

Au mai adresat cuvinte de învățătură elevilor, Vasile Ilica, Rozalia Barta, Delia Pantea și profesorul Băcescu Ovidiu.

Profesorul Mălinaș, distins cu titlul de cetățean de onoare post mortem al comunei Tăuteu

Tiberiu Moraru, președintele Asociației Morărița din Oradea, fiu al satului Popești, moderatorul și organizatorul comemorării: „Am fost înștiințați în scris de Primăria Tăuteu despre atribuirea onorantului titlul de cetățean de onoare post mortem profesorului Mălinaș, ceremonia de acordare urmând să fie organizată în această vară. Propunerea asociației noastre înaintată simultan și Consiliului Local Popești, este încă în analiza consilierilor locali, care urmează să se pronunțe în acest sens. Manifestările dedicate comemorării mai cuprind și expoziția de fotografii „Pe urmele profesorului Constantin Mălinaș”, cu imagini deosebite surprinse de artistul fotograf profesionist Gheorghe Petrila (EFIAP, AFIAP), la manifestările de comemorare desfășurate tot aici în școală. Sunt interesante aceste fotografii, care vă prezintă atât de frumos, iată, pe voi elevii școlii! A trecut un an de când am lansat public ideea și dorința de atribuire a numelui „Profesor Constantin Mălinaș” Școlii din Popești, un blazon distinct al Văii Bistrei, generator de prestigiu, performanță școlară, muncă și viață educativă distinctivă școlii noastre din Popești. Nu ne putem mândri cu faptul că în acest an care a trecut de la ultima

comemorarea profesorului Mălinaș, în Școala Popești au fost schimbați trei directori...

Parastas și depuneri de coroane, la placa memorială de pe casa natală din Ciutelec a profesorului Mălinaș

Preotul paroh al Bisericii ortodoxe din Popești, părintele Cornel Baci, săvârșea slujba maslului de obște, fiind prima vineri din lună și credincioșii țin la aceste rânduieli bisericești. Cum a încheiat rugăciunile, părintele Baci a venit la școală, aducând toate cele de trebuință slujirii parastasului. Cu pausul și prescura pregătite cu o zi înainte de doamna Laura Mălinaș, în prezența tuturor invitaților și cei ai locului, dimpreună, preotul Gheorghe Ciobai și preotul Baci s-au rugat pentru odihna de veci a celui comemorat, vrednicul de pomenire, profesor Constantin Mălinaș. Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Afară, soarele cu dinți al lui martie strângea cheutoarea paltoanelor. Cu toții, elevi, dascăli și invitați, ne-am deplasat la casa natală a profesorului Mălinaș din Ciutelec, pentru a depune o jerbă de flori, ca un semn al aducerilor aminte, sau pomenirilor din an în an... Acolo, lângă placa comemorativă fixată cu un an în urmă pe peretele frontal al casei. Doar Universitatea Oradea nu a avut buget pentru o jerbă de flori celui care a slujit-o, Primăria Popești fiind pe aceeași direcție, neonorând activitățile comemorării profesorului Mălinaș. Se aude că aveau treabă prin Austria, treburi serioase de înfrățire, ce poți să zici...

Nota bene pentru Primăria Tăuteu, prezentă cu jerbă la depunerile de coroane prin viceprimarul Brindea și consilierul Călin Drimbău.

Amintirile se depănau liniștit la casa natală a Profesorului, cel care a iubit foarte mult cartea, ca profesor, fiind mentor pentru generații întregi de bibliotecari... Am fost invitați de măicuța Laura și fiica ei, doamna Otilia, la bucate alese, după tradiție, cozonaci și vin! Uitând pentru o clipă de vremea cernită, cu vânt subțire de mărtisor, de drumul invitaților către Oradea, Marghita, Popești, Tăuteu sau Maramureșul Istoric, în țară străină!

Dumnezeu să-i rânduiască odihna veșnică profesorului Constantin Mălinaș, să-i întărească pe cei rămași, cu drepte binecuvântări.

Aniversări / Comemorări 2013

Alina LEMNEAN

MAI

- 1 mai – Ziua Internațională a Muncii
- 2 mai – **GEORGE BARIȚIU** - 120 de ani de la moartea cărturarului (1893)
- 3 mai – Ziua internațională a libertății presei
- 6 mai – **OCTAVIAN GOGA** - 75 de la moartea poetului (1938)
- 6 mai – **LAURENȚIU ULICI** - 70 de ani de la nașterea criticului literar (1943)
- 8 mai – **PETRU DUMITRIU** - 90 de ani de la nașterea scriitorului (1923)
- 9 mai – **GEORGE COȘBUC** - 95 de ani de la moartea marelui poet transilvănean, membru al Academiei Române (1918)
- 15 mai – **AL. I. CUZA** - 140 de ani de la moartea domnitorului (1873)
- 15 mai – **NICOLAE GRIGORESCU** - 175 de ani de la nașterea pictorului (1838)
- 17 mai – Ziua internațională pentru o societate informațională
- 20 mai – **ANA ASLAN** - 25 de ani de la moartea medicului (1988)
- 21 mai – **GRIGORE MOISIL** - 40 de ani de la moartea matematicianului (1973)
- 21 mai – Ziua mondială pentru diversitate culturală, pentru dialog și dezvoltare
- 24 mai – **ION CARAION** - 90 de ani de la nașterea scriitorului (1923)
- 28 mai – **ION AGÂRBICEANU** - 50 de ani de la moartea scriitorului (1963)
- 29 mai – Ziua internațională a forțelor ONU de menținere a păcii
- 31 mai – **ONISIFOR GHIBU** - 130 de ani de la nașterea cărturarului (1883)

Petru Dumitriu

IUNIE

- 1 iun. – Ziua Internațională a Copilului
- 5 iun. – **GHEORGHE EMINESCU** - 25 de ani de la moartea istoricului (1988)
- 16 iun. – **ANDREI ȘAGUNA** - 140 de ani de la moartea mitropolitului (1873)
- 17 iun. – Ziua mondială pentru combaterea deșertificării și a secetei
- 14 iun. – **GEORGE CIPRIAN** - 130 de ani de la nașterea dramaturgului (1883)
- 20 iun. – **AUREL BARANGA** - 100 de ani de la nașterea dramaturgului (1913)
- 20 iun. – Ziua mondială a refugiaților
- 22 iun. – **ȘTEFAN OCTAVIAN IOSIF** - 100 de ani de la moartea poetului (1913)
- 23 iun. – **ILARIE CHENDI** - 100 de ani de la moartea criticului literar (1913)
- 25 iun. – **ȘERBAN CIOCULESCU** - 25 de ani de la moartea criticului literar (1988)

IULIE

- 4 iul. – **HARALAMB ZINCĂ** - 90 de ani de la nașterea scriitorului (1923)
- 6 -7 iul. – Ziua europeană a comemorării victimelor stalinismului

- 7 iul. – **LIVIU CIULEI** - 90 de ani de la nașterea regizorului (1923)
- 9 iul. – **ALEXANDRU GRAUR** - 25 de ani de la moartea lingvistului (1988)
- 10 iul. – **ION SIMIONESCU** - 140 de ani de la nașterea geografului (1873)
- 11 iul. – Ziua mondială a populației
- 12 iul. – **ALEXANDRU IVASIUC** - 80 de ani de la nașterea scriitorului (1933)
- 16 iul. – **EUGEN LOVINESCU** - 70 de ani de la moartea scriitorului (1943)
- 18 iul. – **Regina MARIA a României** - 75 de ani de la moarte (1938)
- 20 iul. – **ADRIAN PĂUNESCU** - 70 de ani de la nașterea poetului (1943)
- 23 iul. – **DEMOSTENE BOTEZ** - 120 de ani de la nașterea scriitorului (1893)

Scriitorul Alexandru Ivassiuc

29 iul. – Ziua Imnului Național al României

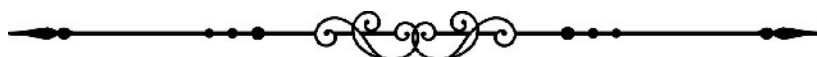
AUGUST

- 12 aug. – **ALEXANDRU PHILIPPIDE** - 80 de ani de la moartea filologului (1933)
- 13 aug. – **CONSTANTIN BRĂILOIU** - 120 de ani de la nașterea etnomuzicologului (1893)

Scriitoarea Herta Müller

- 17 aug. – **HERTA MÜLLER** - 60 de ani de la nașterea prozatoarei germane de origine română, laureată a premiului Nobel în 2009 (1953)
- 23 aug. – **LUCIA STURZA BULANDRA** - 140 de ani de la nașterea actriței (1873)
- 24 aug. – **COSTACHE NEGRUZZI** - 145 de ani de la moartea scriitorului (1868)
- 27 aug. – **CONSTANTIN PREZAN** - 70 de ani de la moartea mareșalului (1943)
- 27 aug. – **MIRCEA ZACIU** - 85 de ani de la nașterea istoricului literar (1928)
- 31 aug. – **AUREL VLAICU** - 100 de ani de la moartea aviatorului (1913)

Revista presei: mass-media despre români

noiembrie 2012 – ianuarie 2013

selecție realizată de Laviniu ARDELEAN și Mariana MEZEI

Lansarea noii versiuni a Ghidului Antreprenorilor în limba română, în Belgia

Romanian Global News, 1 noiembrie 2012, www.rgnpress.ro

Arthis - Casa de Cultură Belgo-Română organizează lansarea noii versiuni a Ghidului Antreprenorilor în limba română. Evenimentul va avea loc miercuri 14 noiembrie 2012, la ora 18:30, la Arthis 33 Rue de Flandre, din Bruxelles în prezența domnului Anton Van Assche, Consilier UNIZO și a doamnei Carmen Hopârtean - Directoare Arthis. Eveniment realizat în colaborare cu UNIZO - Uniunea Antreprenorilor Independenți - Noua versiune a Ghidului Antreprenorilor, manual indispensabil pentru persoanele ce intenționează să creeze propria întreprindere, este de acum disponibilă și în română. Realizat ca urmare a unei inițiative UNIZO, acest ghid vă va servi ca reper la obținerea statutului de independent, la crearea unei întreprinderi, dar și pe parcursul întregii activități ca independent. Mai multe versiuni ale acestui ghid sunt deja disponibile în limba olandeză, franceză, engleză, turcă, arabă și rusă.

Se pregătește deschiderea ICR Moscova

Romanian Global News, 2 noiembrie 2012, www.rgnpress.ro

Institutul Cultural Român pregătește deschiderea unui Institut Cultural Român la Moscova, în cadrul acordului dintre România și Federația Rusă. Conducerea Institutului Cultural Român a desemnat-o pe doamna Florina Mohanu, să coordoneze organizarea Institutului Cultural Român la Moscova, urmând să preia direcțiunea acestuia, se arată într-un comunicat de presă Florina Mohanu este conferențiar universitar și director al Centrului Cultural Rus din cadrul Academiei de Studii Economice din București.

Organizarea Bibliotecii Culturii Române în Institutele Culturale Române din străinătate și cooperarea cu editurile

Romanian Global News, 5 noiembrie 2012, www.rgnpress.ro

Așa cum s-a prevăzut în documentul Programele Institutului Cultural Român 2012-2013 (nr. 15747/16.10.2012), fiecare institut cultural român

din exterior își organizează, dotează și administrează Biblioteca Culturii Române. Biblioteca va cuprinde cărți și materiale documentare ilustrative și documente în ceea ce privește cultura română. Biblioteca va cuprinde cărți și materiale documentare în limba română, în limbi de circulație internațională, în limba țării respective. Biblioteca se înzestrează cu echipamentul electronic necesar. Centrala Institutului Cultural Român, prin direcțiile generale și serviciile responsabile, asigură livrarea de cărți tipărite de editurile din țară către institutele culturale din diferite țări.

Cursuri gratuite de limba română pentru nivel avansat (noiembrie 2012 - iunie 2013)

Institutul Cultural Român, 5 noiembrie 2012, www.icr.ro

La sediul Institutului Cultural Român din Tel Aviv se vor organiza, în perioada noiembrie 2012 – iunie 2013, cursuri gratuite de limba română ca limbă străină pentru adulți, pentru nivel avansat. Cursurile vor avea loc în fiecare zi de luni, între orele 18:00 și 20:00. Cursanții noi se vor alătura grupei deja formate după susținerea unui test scris și oral. Cursurile vor fi predate după o programă flexibilă, adaptată solicitărilor și necesităților cursanților, printr-o metodă interactivă și atractivă. Vor fi utilizate ca suport didactic, în afara manualului de studiu, texte literare și din alte domenii de interes general, articole din presa românească, mijloace audio-video. Cursurile vor pune accentul pe dezvoltarea fluentei în vorbire, prin conversații libere.

O româncă, eroină în SUA în urma uraganului Sandy. A fost lăudată de Barack Obama

Realitatea, 5 noiembrie 2012, www.realitatea.net

Românca Claudia Roman și colegile ei de la secția de Terapie Intensivă a unui spital din New York au devenit eroine naționale datorită modului în care s-au descurcat pe parcursul uraganului Sandy. Ele au fost felicitate chiar de președintele Statelor Unite, Barack Obama. Uraganul Sandy a cauzat mai multe pene de curent în orașul New York, iar una dintre ele a afectat și secția de Terapie Intensivă a Maternității Langone. În timp ce mai multe asistente, printre care și Claudia Roman, se pregăteau să

schimbe tura, în clădirea spitalului s-a făcut brusc beznă. Toate aparatele care țineau în viață bebeluși născuți prematur, cu probleme de respirație sau cu afecțiuni cardiace, s-au oprit, scrie abcnews.go.com. Aparatele au pornit imediat la loc cu ajutorul generatorului de rezervă, însă acesta avea o autonomie de numai patru ore. Drept urmare, a fost necesar ca bebelușii să fie evacuați de urgență. Cum lifturile nu funcționau, asistentele au fost nevoite să-i coboare în brațe, pe scări, de la etajul 9. În tot acest timp, le-au asigurat respirația artificială cu ajutorul unor pompe operate manual.

Biblioteca Franceză din Mangalia, la 20 de ani de existență

Romanian Global News, 7 noiembrie 2012, www.rgnpress.ro

Biblioteca Franceză din Mangalia a sărbătorit recent 20 de ani de la înființare, cu ocazia celei de-a 158-a aniversări a nașterii marelui poet francez Arthur Rimbaud, al cărui nume este purtat de această instituție culturală. Printre participanții la eveniment s-au numărat directorul Institutului Francez din România, Stanislas Pierret, reprezentanții Primăriei și instituțiilor culturale din localitate, se arată într-un comunicat de presă. Co-fondatorii bibliotecii, Luminița Dumitrescu și Jean-Pierre Marcoux, au declarat, cu această ocazie, că spațiul cultural este dotat cu peste 30.000 de volume, în mare parte donate de cetățeni francezi. De asemenea, potrivit afirmațiilor președintelui Asociației „Les Amis de la Bibliothèque Française Arthur Rimbaud de Mangalia”, biblioteca s-a dezvoltat și pe baza subvențiilor financiare primite din partea francezilor. Jean-Pierre Marcoux a vorbit și de proiectele de viitor, dintre care cele mai importante vor fi schimburile școlare între Mangalia și Charlevill-Mézières.

The Darling of Kandahar de Felicia Mihali, în TOP 10 al cărților din Quebec

Romanian Global News, 9 noiembrie 2012, www.rgnpress.ro

Romanul scriitoarei Felicia Mihali, *The Darling of Kandahar* (Linda Leith Publishing, 2012), a fost selecționat în Top 10 al cărților din Quebec pentru faimoasa emisiune „Canada Reads” de la CBC. Până pe 12 noiembrie, ora 11:59 p.m., publicul poate determina, prin vot online, cartea câștigătoare a fiecărei provincii. Accent Montreal îi încurajează pe toți românii canadieni să voteze la adresa de web: <http://www.cbc.ca>. *The Darling of Kandahar* reprezintă debutul în limba engleză al Feliciei Mihali. Pentru redactarea acestui roman ea a beneficiat de o rezidență de creație în orașul Quebec din partea Institutului canadian și P.E.N. Quebec. Sursa sa de inspirație: apariția, în aprilie 2007, pe coperta revistei *Macleans* a unei tinere de origine română, și primirea la redacția aceleiași reviste, o lună mai târziu, a unei scrisori foarte apreciative din partea unui soldat canadian staționat în Afganistan

Scriitoarea Felicia Mihali

despre „frumoasa tânără de pe copertă”. Romanul unei neobișnuite povești de dragoste la distanță, *The Darling of Kandahar* abordează tematici diverse, ca viața de imigrant în Quebec, istoria Montrealului sau impactul uman al războiului în Afganistan.

Ucraina - Limba română a obținut statut de limbă regională într-un nou sat ucrainean

e-maramureș, 12 noiembrie 2012, www.emaramures.ro

Limba română a obținut statutul de limbă regională și în satul Nijnie Petrovti din regiunea Cernăuți, transmite agenția de presa Unian. De punerea în aplicare a prevederilor incluse în legea funcționării limbilor în satul Nijnie Petrovti se ocupă un grup special de lucru, format de către Consiliul local din respectiva localitate, se menționează într-o scrisoare adresată de autoritățile locale deputatului Ghennadi Moskal. Potrivit Serviciului de Stat pentru Statistică, circa 95% dintre locuitorii acestei localități consideră româna ca fiind limba lor maternă. Anterior, Consiliul local Tarasovetk din regiunea Cernăuți a adoptat la sesiunea sa din 11 septembrie o dispoziție privind punerea în aplicare a Legii cu privire la politica lingvistică de stat, care prevede acordarea statutului de limbi regionale pentru limba română/limba moldovenească, relatează Unian.

Frumoase, Îngeri și Bestii – o seară de poezie la New York / Luminița Cuna

Evenimentul Zilei, 13 noiembrie 2012, www.evz.ro

Luna trecută, poeta Claudia Serea își lansa primul volum integral de poeme în proză, *Angels & Beasts* (Phoenicia Publishing Montreal). În luna octombrie, poeta Adina Dabija și-a lansat un nou volum, o colecție de poezii intitulată *Beautybeast*. Aceasta este prima colecție de poezii a Adinei care apare în limba engleză la Northshore Press Alaska. Un detaliu special: poeziile Adinei au fost traduse de prietena sa, poeta Claudia Serea. Astfel, apariția volumului *Beautybeast* este o frumoasă muncă de echipă a două prietene și kolege de breaslă. Adina Dabija, născută în Aiud, locuiește de mulți ani la

New York, unde practică medicina orientală și scrie piese de teatru și poezie.

Un român, șef meteo în Afganistan

România tv, 17 noiembrie 2012, www.rtv.net

Un român își riscă viața în fiecare zi ca să-i ajute pe alții să călătorească pe unul dintre cele mai periculoase aeroporturi din lume, arată un material realizat de România TV. Este vorba de Nicolae Filoti - un meteorolog militar, care activează pe aeroportul din Kabul. De prognozele lui depind toate decolările și aterizările - adică 200 de curse în fiecare zi. În plus, aeronavele care ajung în capitala afgană transportă uneori oaspeți de seamă precum Barack Obama sau alți lideri politici importanți. Locotenent Comandor, Nicolae Filoti lucrează în România ca meteorolog la serviciul meteo al armatei. El a fost detașat în Afganistan pentru 6 luni. În scurt timp a reușit să se impună și a fost numit șef al serviciului meteo pe aeroportul internațional din Kabul. Are în subordine 3 turci, 3 portughezi, 2 francezi, un polonez și o asistentă din republica Cehă.

Amalia respiră adânc, piesă de teatru românesc, în franceză, la Paris

Romanian Global News,
19 noiembrie 2012, www.rgnpress.ro

Institutul Cultural Roman, în parteneriat cu Ambasada României în Franța prezintă *Amalia respiră adânc*, de Alina Nelega, o punere în scenă de Bobi Pricop, cu Codrina Pricopoaia. Spectacolul va fi jucat în limba franceză luni, 19 și marți, 20 noiembrie 2012, în Sala Bizantină a Palatului Béhague (Ambasada României) de la ora 20:00. Bobi Pricop a pus în scenă piesa *Amalia respiră adânc* în cadrul programului «Rezidențe de creație la ICR Paris». Din cauza reducerii bugetare de mai mult de 30%, ICR, în parteneriat cu Ambasada a oferit pentru acest proiect doar cazarea.

Actrița Cristina Casian, proaspăt absolventă aUNATC, în rolul Amalia

Cernăuți: A fost inaugurată prima bibliotecă românească

Agenția de presă Așii Români,
26 noiembrie 2012, www.asiromani.com

La Cernăuți a fost inaugurată marți prima bibliotecă românească ce poartă numele „Glasul Bucovinei”. La eveniment au fost prezenți intelectuali români din Bucovina, profesori, scriitori, lideri ai asociațiilor culturale, informează moldova.org. Alexandrina Cernov, directoarea bibliotecii „Glasul Bucovinei”, a subliniat cu acest prilej că biblioteca poartă numele după titlul revistei care este în curs de pregătire. Pentru început, a menționat dna Cernov, biblioteca funcționează cu cărțile donate de familia Luceac-Cernov. De asemenea, noua bibliotecă a primit o donație de carte din partea Consulatului General al României la Cernăuți și de la Mănăstirea Putna.

Salonic - Întâlniri de taină în Grecia

Agenția de presă Așii Români, 26 noiembrie 2012, www.asiromani.com

În seara zilei de 20 noiembrie, la Institutul Francez din Salonic, Editura Epikentro, în colaborare cu Consulatul General al României, a organizat, în cadrul manifestărilor dedicate sărbătoririi Zilei Naționale a României, lansarea volumului autobiografic al fostului ambasador al României la Atena, Ion Brad cu titlul *Întâlniri de taină în Grecia*. Cartea a apărut în România în anul 2009, în Grecia fiind tradusă în limba elenă de Sylia Nerantzaki și Apostolos Patelakis. Prefața volumului este semnată de domnul George Ciamba, ambasadorul României la Atena, și de domnul Kostis Stefanopoulos, fostul președinte al Greciei, care l-a cunoscut și a colaborat cu Ion Brad în perioada când a fost ambasador. Cartea conține detalii inedite, despre ce s-a întâmplat în Grecia în perioada 1973-1982, adică în ultima perioadă a dictaturii militare și în anii reinstalării democrației. Au fost folosite drept surse, pe lângă experiențele proprii ale autorului și miile de telegrame și rapoarte pe care le-a trimis autorul la București și care, acum, se află în arhivele ministerului de Externe român. Cartea constituie o adevărată frescă a relațiilor româno-elene descrise de un scriitor talentat, care stârnește curiozitatea și interesul cititorului până la ultima filă a cărții.

Zilele culturii române în Liban

Romanian Global News, 26 noiembrie 2012, www.rgnpress.ro

În perioada 2-12 decembrie în capital Libanului, Beirut, vor avea loc manifestările grupate sub genericul „Zilele culturii române în Liban” eveniment organizat de Asociația România Levant, ne anunță chiar organizatorii. Proiecții de film, film pentru copii, expoziții, evenimente dedicate culturii române, toate pentru a marca Ziua Națională a României, transmite Romanian Global News. Duminică, 2 decembrie, de la ora 20:00, va avea loc proiecția filmului românesc *Medalia de onoare* (2010),

cu subtitrare în limba engleză în cadrul Festivalului Filmului European, la Cinema Metropolis din Empire Sofil 1, Beirut. În cadrul Zilelor culturii române în Liban, marți, 4 decembrie, doritorii pot participa, de la ora 10:00, la deschiderea secției de carte românească la biblioteca Academiei Libaneze de Arte Frumoase (ALBA), la ora 16:00 pot participa la deschiderea secției de carte românească la biblioteca Universității Libanezo-Americane, iar de la ora 17:30 vor putea viziona filmul românesc: Medalia de onoare (2010), cu subtitrare în limba engleză, la Cinema Metropolis Empire Sofil 1 din Beirut.

Târg de artă românească, 5-9 decembrie 2012

Români în Belgia, 3 decembrie 2012,
www.rombel.com

Situată în plin centrul Bruxelles-ului, unde se desfășoară târgul de Craciun din capitala Europei, Arthis - Casa de Cultură Belgo-Română organizează pentru a patra oară consecutiv, o prezentare de artă românească excepțională, unică prin diversitatea artiștilor participanți și prin calitatea operelor ce vor fi expuse. Într-un cadru artistic și convivial veți putea găsi cadoul ideal pentru mult așteptatele sărbători. Numeroși artiști plastici români vă propun creațiile lor special concepute pentru acest eveniment: Nicolae Groza, Leontin Tibacov, Alexandra Rusu, Valentina Stoica, Valentina Tolbaru, UNA grup, dar și tineri artiști și profesori de la Facultatea de Artă din București - secția textile. Creațiile copiilor de la atelierele creative de la Arthis se vor regăsi și ele în expoziție.

Un tânăr român în fruntea asociațiilor de elevi din Italia

Romanian Global News, 10 decembrie
2012, www.rgnpress.ro

Un adolescent român, Mihai Popescu, născut în 1993 la București, a fost ales responsabilul Organizației Naționale de rețele de elevi din toată Italia. Organizația, care reunește mii de asociații de studenți din școli și licee, de pe întreg teritoriul Italiei, are ca obiective apărarea dreptului la studiu, lupta împotriva mafiei, combaterea antifascismului și promovarea ideilor laice și valorilor interculturale. Mihai Popescu a povestit pentru Stranieri în Italia cum a decis să se implice în activitatea asociațiilor de elevi: „În clasa a opta, am avut un conflict cu un profesor și în acel moment, instinctiv, am încercat să rezolv situația. Am conceput un fel de regulament cu privire la comportamentul elevilor și părinților”.

O româncă a deschis la Roma un centru de naturopatie

Romanian Global News, 18 decembrie
2012, www.rgnpress.ro

O româncă a deschis la Roma un centru de naturopatie, rezultat al pasiunii pentru reflexologia

plantară. Scopul reflexoterapiei, ne-a explicat ea, este de a provoca o revenire a organismului la o stare de echilibru și de bine și, cel mai important pas pentru a atinge acest lucru este de a reduce tensiunea și de a restabili relaxarea. Magda Chirnoagă s-a născut în 1968 la Roman. A venit cu soțul în Italia în anul 2001. „Am ales calea de a veni în Italia, mai precis la Roma, în dorința de a trăi mai bine și cu speranța de a crea un viitor mai bun copilului meu. După ani lungi de sacrificii în care familia ne-a fost în cele mai diverse moduri împărțită și pusă la încercare, după 7 ani am avut bucuria de a ne reîntregi, aducând și fetița aici cu noi. În tot acest timp rămăsese în România împreună cu bunica, mama mea, ca mai toți copiii români ai căror părinți sunt plecați.

ICR: România investește în participarea la Salon du Livre de la Paris 700.000 de euro

Agentia de presă Așii români, 8 ianuarie
2013, www.asiromani.com.

România va investi în participarea la Salon du Livre, de la Paris, aproximativ 700.000 de euro, acesta urmând a fi organizat în perioada 22-25 martie, informează reprezentanții Institutului Cultural Român (ICR). Conform sursei citate, standul României, de 400 mp, va fi amplasat în centrul salonului, alături de cel organizat de France Televisions. „Lista oficială a invitaților la Salon du Livre 2013 de la Paris, la care România este fără invitată de onoare, cuprinde 27 de autori români. Selecția a fost operată în luna martie a anului trecut, de Centrul Național al Cărții din Franța, cu consultarea Institutului Cultural Român. Pe lista invitaților figurează scriitorii: Gabriela Adameșteanu, Radu Aldulescu, Savatie Bastovoi, Mircea Cărtărescu, Petru Cimpoeșu, Florina Iliș, Dan Lungu, Norman Manea, Marius Daniel Popescu, Răzvan Rădulescu, Adina Rosetti, Bogdan Suceavă, Lucian Dan Teodorovici, Dumitru Țepeneag, Eugen Uricaru și Varujan Vosganian (prozatori), Ana Blandiana și Doina Ioanid (poete), Nicoleta Eșinencu, Alina Nelega, Matei Vișniec (dramaturgi), Lucian Boia, Gabriel Liiceanu, Andrei Oișteanu, Andrei Pleșu (eseiști), Ileana Surducan, Alex Tamba (autori de benzi desenate). Programul autorilor invitați va fi stabilit

prin acordul organizatorilor români și francezi, iar costurile implicate vor fi împărțite egal între ICR și ReedExpo“, informează ICR.

La o televiziune italiană se va vorbi în limba română

Ziare.com, 9 ianuarie 2013,
www.ziare.com

La televiziunea italiană, Toscana TV, se va vorbi timp de aproximativ o oră numai în limba română, în cadrul unui parteneriat cu TVS Brașov, proiect susținut de Camera de Comerț și Industrie Brașov, după cum a declarat Ovidiu Grădinar, directorul televiziunii din România. Astfel, de pe data de 18 ianuarie ora 20:30 televiziunile vor realiza un program comun pentru românii din regiunea Toscana, unde comunitatea minoritară cea mai numeroasă este cea a românilor, informează Capital, citând Agerpres. În cadrul emisiunilor, românii de peste hotare vor putea să vizioneze o parte din tradițiile și obiceiurile românești, iar brașovenii plecați în afară își vor spune poveștile lor de viață.

Dorința cea mai mare a studenților plecați la studii în străinătate este să se întoarcă în România

Români în Grecia, 10 ianuarie 2013,
www.romaningrecia.gr

Cei mai buni nouă studenți români în străinătate au fost premiați marți seară la Palatul Parlamentului într-o ceremonie specială, organizată de Liga Studenților Români în Străinătate (LSRS), la care au participat peste 500 de studenți români care învață în Europa, Asia sau America de Nord. Tinerii au performanțe remarcabile în medicină, matematică, informatică sau biologie în cadrul unora dintre cele mai prestigioase universități din lume. Surprinzător, dorința cea mai mare a studenților plecați la studii în străinătate este să se întoarcă în România.

Ambasadorul Marii Britanii la București, omagiu pentru Eminescu

România Actualități, 15 ianuarie 2013,
www.romania-actualitati.ro

Ziua Culturii Naționale este sărbătorită astăzi, când se împlinesc și 163 de ani de la nașterea poetului național, Mihai Eminescu. Evenimente dedicate acestei ocazii sunt organizate atât la Botoșani și Ipotești, cât și în Capitală și în numeroase orașe din țară. Și ambasadorul Marii Britanii la București, Martin Harris, i-a adus un omagiu lui Mihai Eminescu, postând, pe blogul său, un videoclip în care citește poezia „Revedere“, în limba română. El a explicat, totodată, motivele pentru care a ales această poezie. „Am ales această poezie pentru că eu cred că mesajul ei este probabil printre cel mai frumos pe continentul Europei, din cauza pădurilor, care sunt ceva unic în Europa și ceva foarte valoros.”

Inaugurarea Bibliotecii ICR Madrid de Ziua Culturii Române și a poetului Mihai Eminescu

Institutul Cultural Român, 17 ianuarie 2013,
www.icr.ro

ICR Madrid a ales pentru a marca Ziua Culturii Române și aniversarea poetului Mihai Eminescu pentru a deschide în mod oficial Biblioteca ICR Madrid. În prezența ambasadorului României în Spania și a unor distinși intelectuali, prieteni ai ambelor culturi, reprezentanții ICR Madrid vor vorbi despre proiectul care a fost catalogarea profesionistă a fondului de carte aflat la ICR Madrid (catalogare realizată în prima parte a anului 2012) și apoi realizarea catalogului on-line, urmate de primele abonamente care au putut fi făcute în toamna anului 2012. Biblioteca ICR Madrid are deja în acest moment câteva zeci de abonați, iar interesul pare să fie în creștere. Fondul de carte se situează în prezent în jurul a 2000 de volume și câteva zeci de publicații periodice. De asemenea, biblioteca conține un fond audio-video ce poate fi consultat la sediu.

Luminița Țăranu, viață de artist în Italia: „Integrarea depinde de noi“

Agenția de presă Așii români, 22 ianuarie 2013, www.asiromani.com

Luminița Țăranu este o artistă româncă stabilită în Italia de peste 20 de ani. Și-a început cariera profesională în România, dar, de-a lungul anilor, s-a afirmat definitiv și în Peninsula. Recent, a fost invitată să expună în cadrul expoziției: „Premio Limen Arte 2012“, organizată la Palazzo E. Gagliardi din

Luminița Țăranu

Vibo Valentia (Calabria). A participat cu lucrarea „Metafora gruppo centrale Y + particolare centrale + particolare inferiore“, realizată în tehnica picturii în serigrafie pe pânză, stampată cu mâna. E vorba de un exemplar unic, pentru care i-a fost acordată o mențiune specială, din partea unei comisii care a examinat operele prezentate de cei 128 de artiști invitați. Expoziția a fost inaugurată pe 15 decembrie

2012 și va rămâne deschisă până pe 27 ianuarie 2013. Luminița Țăranu s-a născut la Lugoj în 1960 și a copilărit la Bechet, unde părinții ei lucrau în învățământ: „Tatăl meu era director la Liceul Teoretic, iar mama era învățătoare. Lor le datorez o copilărie extraordinară, pentru care mă pot considera norocoasă.”

Student roman în China - Povestea tânărului artist care a dat Occidentul pe țara orezului și a bicicletelor / Ionela Samoilă

Ziare.com, 22 ianuarie 2013,
www.ziare.com

Nu este o noutate că tot mai mulți tineri români aleg să-și continue studiile în afara granițelor țării, cei mai mulți dintre ei optând pentru universitățile de renume din Occident, unde în prezent învață mii de tineri. Există însă și cazuri mai puțin obișnuite, când tinerii dau fascinația Vestului pentru Est și aleg să facă facultatea în țări din Extremul Orient. Este și cazul lui Iulian, un tânăr de 25 de ani care a ales să facă masterul în sculptură, la Beijing, în cadrul China Central Academy of Fine Arts. Iulian vine dintr-un sat din Moldova, din județul Neamț, dar nu crede că asta este o rușine. „Obişnuiesc să spun că a fost un privilegiu că vin de la țară. Când crești la sat îți permiți multe libertăți, pe lângă faptul că mănânci eco și ai voie să ieși în stradă fără să îți fie frică de mașini. Acum, când locuiesc într-un oraș de 20 de milioane de locuitori, îmi dau seama cât de puțin contact au copiii cu natura și care este nivelul general de încredere în societate”, a explicat pentru *ziare.com* Iulian, unul dintre finaliștii Galei Studenților Români din Străinătate, eveniment în cadrul căruia România și-a premiat cele mai valoroase minți.

Povestea shaormeriei deschise de un român în orașul american Detroit

Ziare.com, 26 ianuarie 2013,
www.ziare.com

Un român și-a deschis o shaormerie în metropola americană Detroit, într-un restaurant pe care l-a numit Bucharest Grill. Bogdan Tarasov își păstrează ingredientele proaspete și ține localul deschis până târziu, acestea fiind avantajele sale, se arată într-un articol al *Detroit News*, în care se scrie despre „Raiul” shaormei de la Bucharest Grill. Povestea începe în urmă cu aproape 90 de ani, în 1924, când un anume Jerry Belanger a cumpărat clădirea de la intersecția Park Avenue și strada Elizabeth, care acum a fost restaurată și i-au fost găsite mai multe întrebuintări: Park Bar, Bucharest Grill și Elizabeth Theatre, toate sub un singur acoperiș. Tot

un Belanger conduce în prezent barul și teatrul, în timp ce Bogdan Tarasov este responsabil pentru mâncare. Restaurantul și barul sunt atât de apropiate încât sistemele lor informatice sunt comune, fiind o fuziune de succes de mai bine de șase ani.

Lansare de carte la Ambasada României din Cipru

Romanian Global News, 28 ianuarie 2013,
www.rgnpress.ro

Vineri 25 ianuarie 2013, între orele 17.00-19.00, la sediul Ambasadei României în Republica Cipru din Nicosia a avut loc primul eveniment cultural românesc din insulă: lansarea cărții *Cipru, corolă de lumină vie* – note de călătorie, istorie și peisaj, semnată de Georgeta Minodora Resteman (născută în data de 24 august 1960, la poalele munților Vlădeasa, în comuna Săcuieu, județul Cluj) și publicată de Editura Anamarol, București, în decembrie 2012. Fiind al patrulea volum editat de autoare în anul trecut (alături de trei volume de poezie), cartea este scrisă pe parcursul șederii sale în Cipru - când a vizitat insula de la un capăt la altul împreună cu fiica sa, angajată a unei companii de top din sistemul Forex. Și-a așternut impresiile lăsate de locurile legendare dar a și făcut o prezentare completă și complexă a insulei, a istoriei, culturii acesteia, într-o manieră scriitoricească mai aparte, marcată de influențele structurii sufletești a poetei Georgeta Minodora Resteman.

Românii din Silicon Valley:

„În SUA ți se oferă toate condițiile, de la mâncare gratuită, până la asigurări de viață și mai ales respect”.

Au revenit în țară să recruteze pentru Twitter

Știri de România, 31 ianuarie 2013,
www.stirideromania.ro

Mircea Paso (25 de ani) și Cristian Strat (27 de ani) au dat lovitură cu o aplicație care a stârnit interesul companiei de microblogging Twitter. Rețeaua americană le-a cumpărat businessul și l-a transformat într-o divizie a sa. Astăzi, cei doi români, ingineri manageri în cadrul Twitter, coordonează mai multe echipe din San Francisco, care ajută la dezvoltarea platformei. Tinerii au revenit însă anul trecut în România, pentru a recruta „oameni dornici să învețe să lucreze la nivel înalt”, alături de ei, peste Ocean. Și pentru ei, asemenea multor altor imigranți, America a reprezentat „țara tuturor posibilităților”. Susțin că SUA au depășit de mult bătrânul continent în ceea ce privește inovațiile din IT, dar că asiaticii îi ajung din urmă. „Probabil China va fi următoarea surpriză în acest domeniu”.

Am primit la redacție

Simona DUMUȚA

Lumina, anul LXV, serie nouă, nr. 3/2012, revistă de literatură, artă și cultură transfrontalieră, redactor-șef **Ioan Baba**. Apare sub egida Casei de Presă și Editură „Libertatea”. Revista a fost fondată în 12 ianuarie 1947 la Vârșeț de Cercul literar „Lumina”, iar primul redactor a fost marele poet Vasile/Vasko Popa. Numărul 3 este unul aniversar, în anul 2012 revista sărbătorind 65 de ani de la apariție, iar conținutul publicației este unul dedicat și adecvat acestui eveniment: *Zilele revistei „Lumina” 1947-2012*, *„Lumina” la Alibunar*, *Simpozionul „Lumina și literatura română prin prisma perspectivelor europene”*, *„Lumina” la 65 de ani*, *Revista Lumina și „cursa cu obstacole” a redactorilor săi șefi*, *Revista „Lumina” și postmodernismul*, etc, semnatori: Ioan Baba, Nicu Ciobanu, Slavco Almăjan, Ion Pachia Tatomirescu, Brândușa Juică, Ileana Magda, Mariana Dan, Sima Petrovici, Florin Copcea, Adrian Dinu Rachieru, Tudor Nedelcea și Virginia Popovic. Numărul 4 este

struturat pe secțiunile: *Istorie literară*, *eseu*, *Meridiane*, *paralele*, *transfrontaliere*, *Prezentări*, *semnale*, *lecturi* și are ca tematică centrală prezentarea scrierilor poetice ale participanților la „Zilele revistei Lumina 65” desfășurate la Alibunar, Fântâna Fetei, Vârșeț, Coștei și Panciova în perioada 18-20 octombrie 2012.

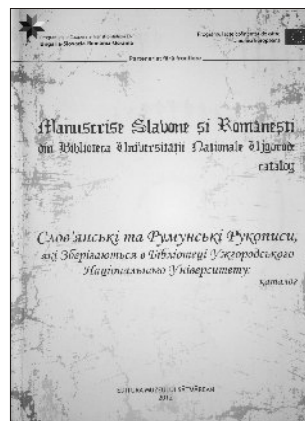
Floare de latinitate, nr. 4(33)/2011, 1(34)/2012 și 2(35)/2012 ale revistei de cultură și spiritualitate românească editate de Consiliul Național al Minorității Naționale Române din Serbia – Novi Sad, redactor șef **Vasile Barbu**. În paginile publicației destinate românilor din Serbia, pe lângă informațiile relatate constant cu privire la activitatea Consiliului Național al Minorității Române din Serbia sunt reflectate aspecte din viața culturală, spirituală și științifică a comunității românești, dar spații generoase sunt rezervate de asemenea poeziei, prozei, artei, istoriei, sportului ș.a. Din ultimul număr: *Școli românești în Timoc*, *„Inițiativa Românească din Timoc” – o nouă organizație a românilor timoceni*, *Reprezentarea politică a minorităților naționale în Serbia* (M. Drăgan), *Un suflet de poet* (T. Popovici), *Proză scurtă* (P. Pura), *Dănilă Apostol*, *hatmanul moldovean al cazacilor zaporojeni* (C. Pădurean).

Muzee și patrimoniu transfrontalier, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2012, autori **Daniela Bălu**, **Irina Liuba Horvat**, **Oksana Svyazhentseva**, **Ivan Vovkanych**. Lucrarea-album + DVD este publicată în cadrul proiectului „Studiu de cercetare și conservare a patrimoniului cultural transfrontalier”, derulat de către Muzeul Județean Satu Mare și Universitatea de Stat Transcarpatia, Ujgorod, în cadrul Programului Ungaria - Slovacia - România - Ucraina ENPI-CBC-2007-2013, având ca obiectiv general intensificarea și adâncirea cooperării sociale și economice între acestea. Pe parcursul implementării acestui proiect, după cum aflăm din prezentarea lucrării, au fost efectuate cercetări de specialitate cu scopul identificării patrimoniului cultural transfrontalier deținut de muzeele din Transcarpatia și România, județele Satu Mare și Maramureș, iar obiectivul principal a fost atins prin editarea acestui catalog în care sunt cuprinse toate muzeele ce aparțin de Muzeul Județean Satu Mare, precum și cele mai importante muzee din Transcarpatia.

În cadrul aceluiași Program a mai fost publicat volumul: *Manuscrise slavone și românești din Biblioteca Universității Naționale din Ujgorod : Catalog*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2012, autori **Gabriel Ștrempel**, **Viorel Ciubotă**, **Liuba Horvat** și **Anastasia Vehoș**, catalog ce cuprinde în cele peste 350 de pagini descrierea câtorva „zeci de manuscrise slavone și românești, provenind în principal din județele Satu Mare și Maramureș, și pe care în anii 1781-1783 episcopul greco-catolic al diecezei

Mukacevo, Andrei Bacsinszky, le-a adunat la reședința sa din Ujgorod”; și volumul *Legende și folclor : Patrimoniu imaterial transfrontalier*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2012, autori **Daniela Bălu, Irina Liuba Horvat, Yurii Kopynets, Oksana Svyezhentseva**. Prin acest proiect, autorii și-au propus să scoată în evidență cultura de interferență și modul în care etniile au reușit în mare parte să-și păstreze limba, creativitatea spirituală, folclorul și legendele populare, fiind selectate în acest sens materialele ce conțin teme comune de exprimare artistică întâlnite frecvent atât în folclorul românesc cât și în cel ucrainean.

Diaspora.ro, revistă independentă, apare la Viena și este coordonată de Maria Hodiș și Constantin Dănuț Hant, redactor **Laurian Moldovan**. Publicația este axată pe informare, cultură, artă, religie, oportunități de afaceri, oferind de asemenea și informații despre evenimentele din țară și din comunitățile diasporei românești. Din cuprins: *Unirea transilvană a Bisericii la cumpăna dintre secolele XVII-XVIII* (Ernest Christoph Suttner), *De ce urâsc crucea?* (Pr. Emil Marian Ember), *Angoasa totului* (Magda Wächter), *George Enescu* (Paul Antoniu), *Bioetica și omul viitorului* (Andrei Claudiu Hrișman), *Interviu cu Ioan Holender, cel mai longeviv director al Operei de Stat din Viena* (Ionică Armancă), *Aspecte din viața Comunității Bisericești Române Unite cu Roma, Greco-Catolice din Viena* (Mihai R. Balomiri), etc.

Polonus, Pismo Związku Polaków w Rumunii=Revista Uniunii Polonezilor din România, redactor-șef **Stanislawa Jakimowska**. Înființată în urmă cu 22 de ani, publicația bilingvă polono-română se dorește a fi o platformă a unei mai bune cunoașteri reciproce a polonezilor și românilor și este axată pe informarea și relatarea celor mai importante evenimente din viața polonezilor din România și Polonia și pe promovarea păstrării identității și educării în spiritul respectării tradițiilor, a limbii și religiei.

Apșa, nr. 4(72)/aug., 5(73)/sept. 2012 și nr. 1(75)/ian. 2013 - gazeta regională social-politică din Transcarpatia, redactor-șef **Ion Botoș**. Din cuprins: *Chestiunea volohă!* (T. Ardelean), *Delegație bihoreană în Maramureșul istoric* (T. Moraru), *Problema evreilor la Apșa de Jos* (Gh. Adler) ; *Malaja Kopaja - capitala dacilor nordici* (L. Marta), *Răscoala țăranilor de la Apșa de Jos septembrie 1932* ; *Preotul Gheorghe Ciobai* (T. Moraru), *Românii din Transcarpatia reflectați în mass-media din România și Ucraina în anul 2012* (Ion M. Botoș), *Nița Gandic - promovarea culturii din Bouțu Mic* (Elena Gandic).

Zorile Bucovinei, nr. 45-72/iul.-nov. 2012 și nr. 1-10/ian.-feb. 2013 - ziar social-politic, economic și cultural, ziar al minorității naționale românești din Ucraina, redactor-șef **Nicolae Toma**.

Concordia, nr. 37-52/sept.-dec. 2012 și nr. 1-8/ian.-mart. 2013 - săptămânal cultural, social-politic și economic în limba română, ziar al minorității naționale românești din Ucraina, redactor-șef **Tudor Andrieș**.

Gazeta de Herța, nr. 38/sept. 2012 și nr. 4/ian. 2013 - săptămânal social-politic de informație și cultură al raionului Herța, redactor-șef **Vasile Băcu**.

Libertatea cuvântului, nr. 47-48/dec. 2012 - ziar social-politic și de cultură din regiunea Cernăuți, redactor pentru ediția românească **Dumitru Verbițchi**.

Tibiscus, nr. 7/iul. și nr. 12/dec. 2012, publicație lunară editată de Societatea Literar-Artistică „Tibiscus” din Uzdin (Voivodina-Serbia), redactor-șef **Vasile Barbu**.

Jurnal liber de observații, informații și comentarii - mică revistă de critică socială, nr. 53, vara 2012, autor **Corneliu Florea** (Canada). Prezentul număr al jurnalului, autorul îl rezervă unei teme sensibile și speciale: *Roșia Montană*. Redăm succint, câteva din gândurile domniei sale așezate la începutul acestui jurnal: „M-am întors din România, după ce am făcut 7.211 km pe drumurile ei. M-am încărcat de imagini și idei. Imagini frumoase de admirat și imagini dezolante ale dezordinii, murdăriei, nepăsării. Încărcat de idei bune, interesante, înnoitoare sau antonimele acestora (...) M-am întors măhnit pentru că îmi iubesc țara natală, țara neamului meu și-i respect pe mulți conaționali. Cât privește globalismul, oricât de poleit ar fi, precum a fost și comunismul, eu rămân un patriot fervent, mai ales după ce am fost la Roșia Montană. Am fost, am văzut, întrebat, m-am documentat și cântărit: mă opun proiectului RMGC.”

Cuprins

FENOMENUL SĂPÂNȚA

Începuturile Fenomenului Săpânța / Dr. Teodor ARDELEAN	3
Bun venit în Săpânța / Dr. Teodor ARDELEAN	4
Săpânța – monografie sentimentală / Prof. Ioana PETREUȘ	8
În vizită la Săpânța / Dr. Elis RÂPEANU	10
Nichita Stănescu la Săpânța / Gheorghe PÂRJĂ	15
Râsu-Săpânțu sau ce este, cum este, de ce este cum este cimitirul, zis vesel / Leo BUTNARU	16
Porțile lui Ion Stan Pătraș și statutul lor de lucrări cu valoare de unicat / Pamfil BILȚIU	21
Elemente regionale regăsite pe epitafurile din Cimitirul Vesel / Lect. univ. dr. Mircea FARCAȘ	25
Săpânța – plăcerea textului / drd. Nicoară MIHALI	29
Săpânța – album foto / Șefan SELEK	32
Le iscrizioni parlanti del cimitero di Săpânța a cura di Bruno Mazzoni / Sorina BERETEAN	34
Andrei-Iustin Hossu: Cimitirul vesel nu este vesel / Dorina CADAR	36
Cimitirul vesel văzut de Petru Ulian / Ofelia MARIAN	38
The Merry Cemetery of Săpânța / Oana UNGUREAN	39
Anuța Urda: Săpânța - monografie / Florina VANCIU	40
„Sunt cunoscut datorită Săpânței” / Anca GOJA	42
Festivalul „Drumul Lung spre Cimitirul Vesel” / Valentina ROTARU	49
Maramureșul văzut prin ochii unui irlandez / Simona GABOR	51
Aromânii din Dobrogea au cântat la Săpânța / Ilie DORIAN	54
„Eu sunt în instanță pentru a apăra cimitirul de contrafaceri” (D.P.T.) / Florentin NĂSUI	56
Săpânța – un nume, Gheorghe Turda – un renume / Liana POP	58
Bogățiile subsolului Săpânței / Ing. Aurel PANTEA	60
Caleidoscop internautic: Săpânța / Corina ȘPAN	63
SĂPÂNȚA - Bibliografie selectivă / Aristița BORBEI	68

EMINESCU - 163

Eminescu a trecut Tisa, ajungând în Apșa de Jos / Anca GOJA	73
Cărți din suflet pentru elevii români din Apșa de Jos / Florentin NĂSUI	76
Acte istorice sub ochii noștri: Se introduce limba română în școlile din Timoc!? / Vasile BARBU	77
Programul în limba română la RTV Panciova: Emisiunea „Banatica” la zece ani de existență / Octavian SUCIU	78
Și iarăși, și iarăși, mereu... EMINESCU / Ovidiu SUCIU	81
Eminescu nestins / Rozalia BARTA	84
Eminescu – stări de umilință pe care Poetul le-a trăit cu demnitate / Ovidiu SUCIU	89

IN MEMORIAM

„Azi o vedem”... și e!	94
Despărțire / Mirel GIURGIU	94
In memoriam: Lacrimi pentru Adelina / Gheorghe PÂRJĂ	95
Ioana, Maica Îngerilor / Ion BOGDAN	96
Omagiu de Suflet, distinșilor bibliotecari prof. Ioana Dragotă și prof. Constantin Mălinaș / Rozalia BARTA	97
Săvârșirea din această viață a Preacuviosului Părinte Arhimandrit Serafim Man de la Mănăstirea Rohia - Maramureș... / Stelian GOMBOȘ	99
Decernarea titlului de cetățean de onoare post-mortem al Municipiului Baia Mare lui Dumitru Istvan, inginer, geolog și speolog	104
La plecarea lui George Alexe / Theodor DAMIAN	104

ROMÂNI ÎN LUME

Alexandru Tomescu: De peste Atlantic - Cronici și Editoriale / Nicolae DIMA SUA	107
Poezie românească și parfum canadian la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” / Anca GOJA	108
Milena Munteanu – Departe de țara cu dor / Elena BUICĂ-BUNI	109
„Mi-aș dori ca scrierile mele de suflet să ajungă la sufletul românilor” / Elena BUICĂ-BUNI	111

Teresia BOLCHIȘ TĂTARU - Primo Premio assoluto în Italia!	112
Starea revelată a sacralului poetic la Horia Stamatou / Prof. Ioana PETREUȘ	113
Cătălin Dorian Florescu aduce aer românesc în proza de limbă germană / Anca GOJA	116
„Te iubesc, Doamne, ajută neîubirii mele!” / Nina NEGRU	118
Note de lectură - Migrating Memories: Central Europe in Canada / Antoaneta TURDA	121
Biblioteca Centrală Universitară din Cluj a primit colecția integrală (1997-2012) a ziarului <i>New York Magazin</i>	122

FILE DE ISTORIE

Lupta moșilor și maramureșenilor din Sătmăr pentru păstrarea unității și identității / Ioan BĂTEA	123
Consecințele social-economice, cultural-educative și de sănătate provocate de dictatul din 30 august 1940, asupra moșilor și maramureșenilor din Sătmăr / Ioan BĂTEA	126
Mișcări național-culturale în spațiul central european: Mihai Boiagi și Aromânii / Nicolae DUMBRĂVESCU	129

VARIA

Identitate lingvistică sau stare de spirit / dr. Adrian REZEANU	132
Popas în Hiperboreea / poeme de Ioan MOLDOVAN	134
Cărțile Arhim. Veniamin Valer Micle în patrimoniul cultural al ortodoxiei românești / Pr. Ioan-Aurel BOLBA	135
SĂ NU NE RĂZBUNAȚI! Mărturii despre suferințele românilor din Basarabia adunate de monahul Moise / Conf. univ. dr. Ștefan VIȘOVAN	138
Școala din Popești merită și dorește un patron spiritual: Profesorul Constantin Mălinaș / Rozalia BARTA, Delia PANTEA, Tiberiu MORARU	142
Aniversări-Comemorări 2013 / Alina LEMNEAN	145
Revista presei: mass-media despre români / selecție realizată de Laviniu ARDELEAN și Mariana MEZEI	147
Am primit la redacție / Simona DUMUȚA	153

Dumnezeu i-a predestinat o preadevreme odihnă...
IOANA DRAGOTĂ
 (1959-2013)
Înconjurată de colaboratori și prieteni ai Familiei Române

